

MILE BOGOVIĆ

**MOJI PREDŠASNICI BISKUPI - U SENJU, OTOČCU, KRBAVI,
MODRUŠU, VINODOLU I RIJECI**

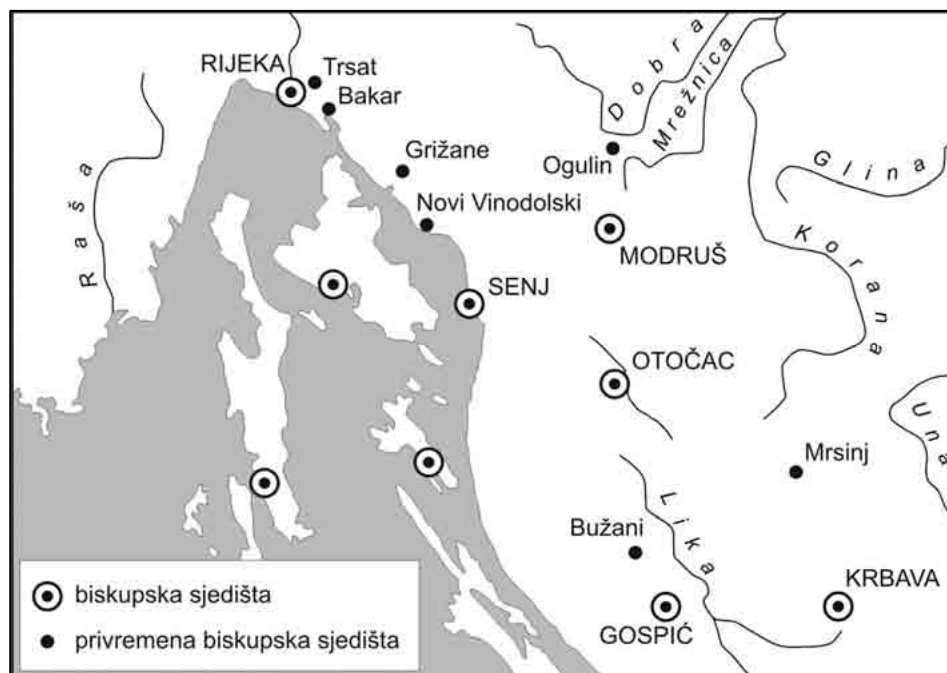
Mile Bogović
Gospičko-senjska biskupija
Senjskih žrtava 36
HR 53000 Gospić
mile.bogovic@inet.hr

UDK: 26/27(497.5Senj)
930(497.5Senj)
Pregledni rad
Ur.: 2016-06-30

U radu su najprije prikazane biskupije kojima je u povijesti pripadalo područje današnje Gospičko-senjske biskupije. To je ponajprije Senjska biskupija za koju postoje podatci da je postojala već početkom 5. stoljeća. Svakako je nestala u vrijeme velikih seoba naroda, a javlja se ponovno sredinom 12. stoljeća. U počecima 17. stoljeća jednakopravno je sjedinjena s Modruškom (ili Krbavskom). Krbavska biskupija osnovana je 1185. Sjedište je preneseno 1460. godine u Modruš pa će se nazivati Modruška biskupija. Od početka 18. stoljeća naziva se Modruška ili Krbavska. Na području Senjske biskupije 1460. nastaje Otočka biskupija koja će trajati tek oko 80 godina. Nakon oslobođenja Like i Krbave od Turaka Senjskoj biskupiji pripojena je cijela Lika, prije Turaka pod Ninskom biskupijom, i dio Pozrmanja koje je došlo pod upravu Austrijske monarhije. Jednako će i lapački kraj, prije pod Kninskom biskupijom, nakon oslobođenja (1791.) pripasti Senjskoj biskupiji. Godine 1969. osnovana je Riječko-senjska nadbiskupija u koju je ušlo sve to područje te hrvatski dio Riječke biskupije. Konačno je 2000. godine osnovana Gospičko-senjske biskupija kojoj je pripalo pet dekanata Riječko-senjske nadbiskupije: gospički, ogulinski, otočki, senjski i slunjski.

U drugom dijelu su životopisi biskupa, kronološki poredanih, svih gore spomenutih biskupija. Svega skupa 100 životopisa. Među njima ima svjetski poznatih ličnosti, kao Nikola Modruški i Marko Antonije de Dominis, mnogo onih koji su se istaknuli kao diplomate u službi papa i kraljeva, koji su naš narod zadužili svojim radom, a najviše onih koji su živeli s narodom prosvjetlili ga duhom evanđelja. Životopisi nisu pisani leksikonski i abecednim redom, nego kronološki i po biskupijama, da se može bolje prikazati prilike i vrijeme u kojima su biskupi živjeli, posebno prilike u biskupijama kojima su biskupi upravljali. Za takav pristup dovoljno podataka imamo tek od početka 17. stoljeća, dok prije toga imamo više slučajeva da nismo sigurni ni u postojanje biskupa navedenog imena. Približavanje našem vremenu i literatura i gradivo veoma se umnožavaju pa je bilo potrebno od svega poznatoga izdvojiti samo neke karakteristične podatke za pojedinog biskupa. Opširnije je obrađen prvi gospičko-senjski biskup Mile Bogović.

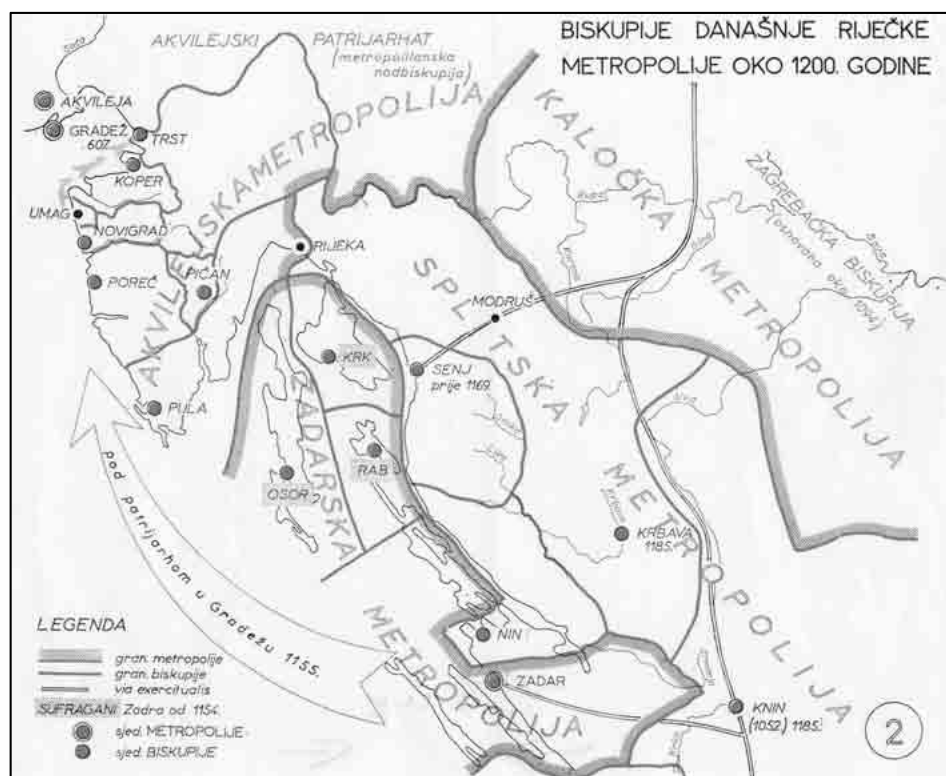
Ključne riječi: biskupije: Senjska, Krbavska, Modruška, Otočka, Senjska i Modruška ili Krbavska, Riječka, Riječko-senjska nadbiskupija, Gospička biskupija

Sl. 1. Karta područja s označenim dosadašnjim biskupskim sjedištima i mjestima privremenih boravišta biskupa (izradio Csaba Pinter)

I. BISKUPIJE

Na području današnje Gospićko-senjske biskupije bilo je više biskupskih sjedišta: Senj, Krbava, Modruš, Otočac, Gospić. Najstarije sjedište je Senj, a najmlađe Gospić. Biskupi su imali svoje privremeno sjedište i u nekim drugim mjestima: Mrsinj, Bužane, Novi Vinodolski, Bakar, Grižane, Trsat i Ogulin. Neki biskupi imali su svoj boravak i u Rijeci (Kožičić). Središnju i ključnu ulogu u toj prošlosti imao je Senj. Iz njega se najprije upravljalo Senjom i Gackom, a poslije Modrušom, Krbavom, Vinodolom, Ogulinskim i slunjskim područjem, Lapačkom dolinom i gornjim dijelom Pozrmanja, a dugo i s Rijekom. Na tom području u prošlosti još su djelovale osim Senjske biskupije, Krbavska ili Modruška i Otočka, a jednim dijelom su se na to područje protezale biskupije Ninska, Kninska, Zagrebačka, Pulska i Riječka. Najstarija biskupija u tom prostoru je Senjska koja je okosnica cijelog područja u smislu crkvenog ustrojstva. Zato je razumljivo da je našla svoj izražaj i u naslovu današnje biskupije.

Sl. 2. Biskupije današnje Riječke metropolije oko 1200. godine (izradio: Makso Pelozo)

Ovdje ću dati kratki pregled crkvene povijesti cijelog tog područja, najprije biskupija koje su na njemu postojale a potom i onih dijelova koji su pripadali biskupskim središtima izvan tog prostora. Od biskupa obuhvaćeni su svi oni koji su imali svoje sjedište na području kojim je u prošlosti bilo kada upravljao biskup iz Senja. To znači da nisu obuhvaćeni kninski i ninski biskupi; njihova jurisdikcija protezala se na neka područja današnje Gospičko-senjske biskupije, ali se sjedišta tih biskupija izvan spomenutog područja. Isto, dakako, vrijedi i za druge susjedne biskupije.

1. Senjska biskupija

Najstarije poznato biskupsko sjedište na području današnje Gospičko-senjske biskupije je Senj.¹ Ondje se biskup spominje već početkom 5. stoljeća.

¹D. NEKIĆ – M. BOGOVIĆ, 2010.

Sačuvano nam je, naime, pismo pape Inocenta I. (402.-417.) senjskom biskupu Laurenciju. (Bilo je pitanje nije li tu riječ o nekoj drugoj biskupiji sličnoga imena, kao Segni i Siena u Italiji, ali ondje u to vrijeme ne znaju za biskupa Laurencija.) Poslije toga nema spomena Senjske biskupije sve do 1169. Vjerojatno je ona u vrijeme seobe naroda bila uništena, a zatim obnovljena sredinom 12. stoljeća. Na provincijskom saboru u Splitu 1185. određene su joj granice. Tada joj je uz Senj i Gacku pripao i jedan dio Like. Dakako da pitanje granica nove biskupije nije bilo tako brzo riješeno. Granice nisu bile stalne, a njihovo je širenje i sužavanje mnogo ovisilo od svjetovnih gospodara. U 15. stoljeću situacija je onakva kakvu vidimo na priloženoj karti, tj. pod Senjsku biskupiju pripadaju srednjovjekovne župe Senj i Gacka.

Područje biskupije već je u drugoj polovini 15. stoljeća pod jakim udarom turskih pljačkaša. Turci ga nisu sebi nikada podložili, ali je bilo izloženo stalnim četovanjima i pljačkama, tako da će sredinom 16. stoljeća biskupija spasti na svega tri župe: Senj, Otočac i Brinje. Zapravo samo je prva mogla bar donekle djelovati.

Katedralom je postala prijašnje župna crkva koja je građena oko 1000. godine. Zacijelo je župna crkva doživjela potrebne preinake da bi služila kao katedrala. Ona je 1339. stradala u požaru. Nakon toga dobila je današnje pročelje (srednja lađa). Spominje se 1271. godine kao crkva sv. Marije, ali nije sigurno je li mijenjala titulara kad je postala katedrala. Biskupski dvor bio je iza svetišta.

Važnu ulogu u biskupiji imao je kaptol. Senjski kaptol dobio je svoje statute 1340. godine, a 1392. dobiva pravo pečata. Bio je oslonac glagoljskom bogoslužju i gajitelj glagoljske pismenosti i kulture. Nije čudno da je upravo u kriptu kaptola nikla ideja za osnivanje prve sigurne glagoljske tiskare, i uopće prve tiskare na hrvatskom tlu.

U srednjem vijeku postojale su u Senjskoj biskupiji redovničke zajednice: benediktinci, franjevci, dominikanci, pavlini i augustinci. Od benediktinskih opatija u biskupiji su bile: Sv. Juraj Lisački kod Senja, Sv. Križ u Senjskoj Dragi, Sv. Nikola u Otočcu i, po nekim nesigurnim podacima, Sv. Dujam nad Senjom.

Franjevci se prvi put spominju u Senju 1272. Stari samostan bio je na prostoru današnje Travice, a sredinom 16. stoljeća iz sigurnosnih razloga on je srušen i drugi napravljen unutar gradskih zidina. Franjevci su iz njega 1802. otišli na Trsat, a biskup Ježić otvorio je u njemu sjemenište i teološku školu.

U Senju se dominikanci prvi put spominju 1378. Ondje su sagradili samostan i povećali prijašnju crkvu sv. Nikole. Ostali su ondje do tridesetih godina 17. stoljeća. Početkom 16. stoljeća kratko vrijeme su i u Brinju.

Sl. 3 Reljef sv. Martina s glagoljskim natpisom iz istoimene crkve u Senju (foto-arhiva: GMS)

Najstariji pavlinski samostan u Senjskoj biskupiji nastao je sredinom 14. stoljeća - prvi put se spominje 29. rujna 1364. – u uvali Ljubotina, uz more južno od Senja. Bio je posvećen sv. Spasu, pa se ta uvala danas zove Spasovac. Sjeverno od Senja, po prilici na istoj udaljenosti, u Vlačkoj Dragi, osnovao je 1390. senjski arhidakon Radovan samostan sv. Jelene. Ta uvala se i danas zove Sveta Jelena. Ta dva samostana napuštena su u prvoj polovini 16. stoljeća. U grad Senj pavlini su došli 1634. godine, u prijašnji dominikanski samostan. Ondje su ostali do ukinuća reda 1786. godine. Od 1727. u Senju su držali "latinsku školu", tj. gimnaziju. Boravak augustinaca zagaraniran je na području Senjske biskupije samo u Brinju. Prvi do sada poznati njegov spomen potječe od 1. kolovoza 1388. Brinje su augustinci napustili početkom 16. stoljeća. Njihov boravak u Senju dvadesetih godina 17. stoljeća bio je kratkoga daha.

2. Otočka biskupija

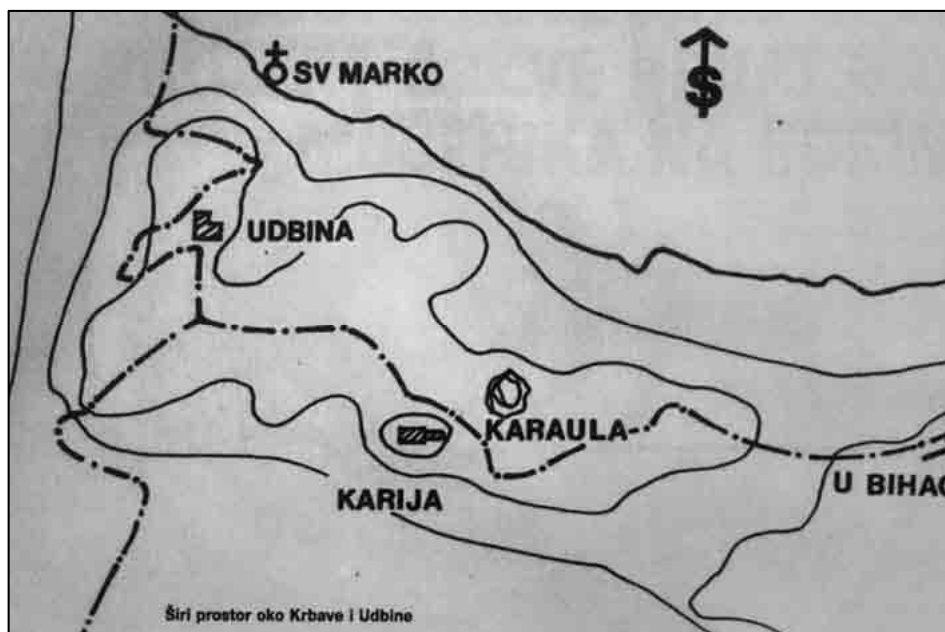
Budući da je knez Borna imao svoje sjedište u Gackoj, pretpostavlja se da je, kao kršćanski vladar, imao podršku u redovničkoj zajednici. Kako se na Bašćanskoj ploči u zadnjem retku spominje redovnička zajednica sv. Nikole u Otočcu, također se nameće vjerojatnim da je riječ o benediktinskoj zajednici, odnosno opatiji koju su kasniji dokumenti zabilježili. Opatijsku crkvu sv. Nikole papa Pijo II. 1460. diže na razinu katedrale, osnivajući Otočku biskupiju.² Ona je obuhvaćala uže područje Gacke. Nema, naime, sigurnih podataka da se u njoj nalazio i brinjski kraj. Otočki biskup jedno je vrijeme upravljao i Bužanima. Biskupija će živjeti jedva osamdesetak godina, a onda se njezino područje vraća u okvire Senjske biskupije. Spominju se četiri biskupa, i peti koji je upitan. Utemeljen je i kaptol, ali je i on s nestankom biskupije prestao djelovati.

3. Krbavska ili Modruška biskupija

Krbavska biskupija³ osnovana je na provincijskom saboru u Splitu 1185. godine. Prema splitskom primjerku povelje utemeljenja, njezino područje obuhvaćalo je srednjovjekovne župe: Krbavu, Bužane, Novigrad (današnje Todorovo u Bosni), Drežnik, Plas (Plaški), Modruš i Vinodol. Tako je svakako u 15. stoljeću, osim što je tada nejasna biskupijska pripadnost Novigrada. Sjeverna granica bila je na Rječini i na Kupi.

² M. BOGOVIĆ, 2010b.

³ M. BOGOVIĆ, 1988, 41-82; 2010b.

Sl. 4. Širi prostor srednjovjekovne Krbave i Udbine (nacrtao Milan Kruhek)

Sjedište biskupije bilo je svakako u gradu Krbavi koji se nalazio na prostoru gdje i danas možemo vidjeti ostatke katedrale. Neki autori misle da je u početku svoj stan biskup imao u tvrdom Mrsinju (iznad Korenice). Vjerojatnije se to dogodilo nakon mongolske provale 1242. godine, kada je sve što je bilo u ravnici spaljeno i porušeno. Katedrala i biskupski dvor, čije ostatke i danas možemo vidjeti, datiraju iz vremena poslije Mongola. Krbavski biskupi bili su uglavnom stranci. Kao i mnogi drugi biskupi srednjega vijeka bili su poslanici kraljeva i pojedinih velikaša, a neki i u službi papinske diplomacije. Rijetko su boravili u svojoj biskupiji. Upitna je opstojnost krbavskog kaptola. Valja napomenuti da su krbavski biskupi imali svoj dvor u Modrušu još u 14. stoljeću (ne tek 1456, kako neki autori hoće) u kojima je biskup Bonifacije još 1333. ugostio kralja Roberta. U 15. stoljeća prilike u Krbavi bile su veoma loše. To se odrazilo na svjetovne i crkvene ustanove. Modruš u to vrijeme dosiže vrhunac svoga povijesnog razvoja i značenja. Pijo II. godine 1460. premješta biskupsko sjedište iz Krbave u Modruš. Biskupija se tada zove Modruška. Nakon što je biskupska stolica prenesena 1460. iz Krbave u Modruš, zacijelo je ondje sagrađen novi biskupski dvor. Val opasnosti sve se više približvao Modrušu. Kada je 1493. spaljeno predgrađe Modruša, biskup prelazi u Novi Vinodolski.

Sl. 5. Graditeljska baština na prostoru stare župe Krbave (nacrtao Zorislav Horvat prema podacima Milana Kruheka)

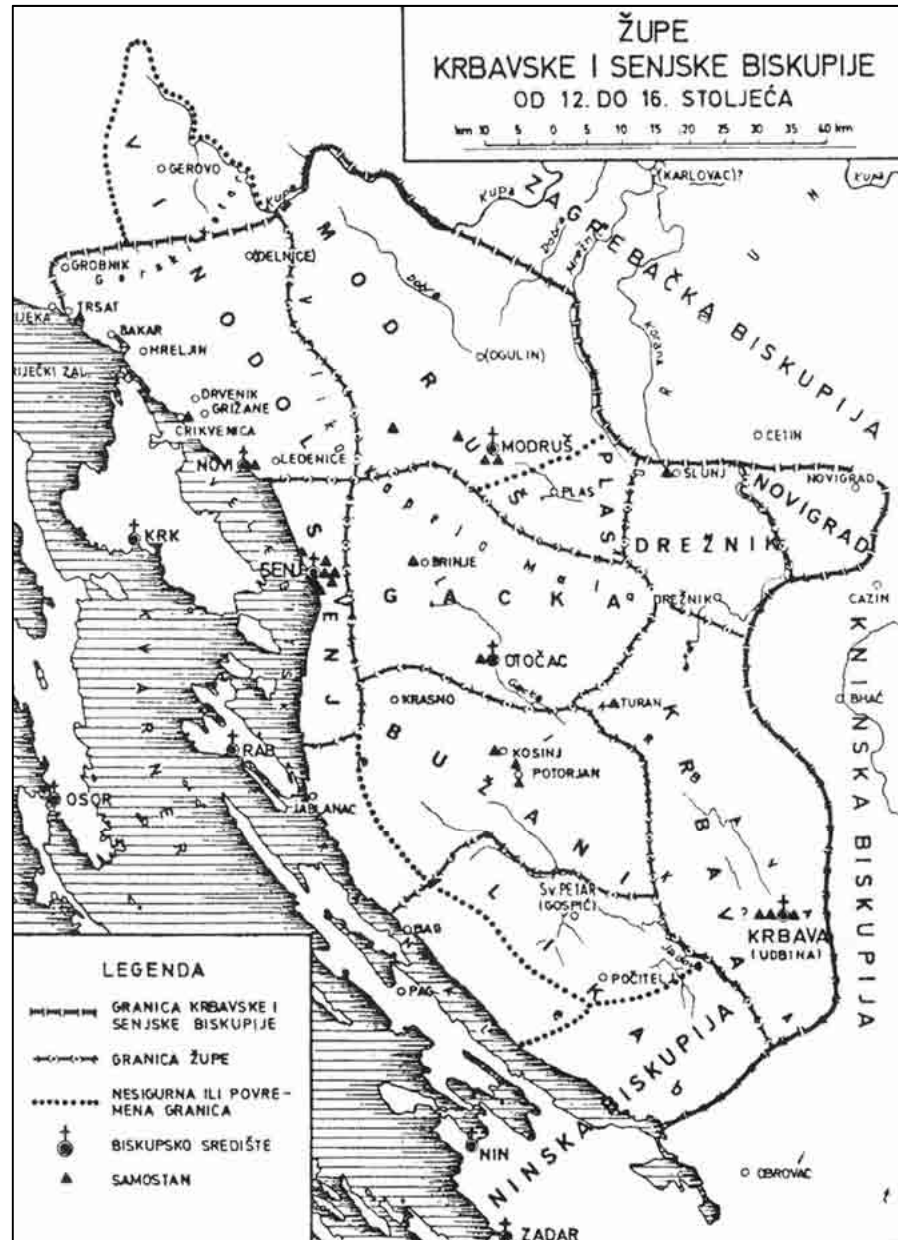
Sl. 6. Temelji krbavske katedrale (foto-arhiva: Gospičko-senjska biskupija)

Župe koje spominje ustanovna povelja postale su središte arhiepiskopata (dekanata) koji je okupljao više župa u današnjem smislu riječi, tako da se već sredinom 14. stoljeća govori o krbavskom, buškom, drežničkom, modruškom i vinodolskom arhiepiskopatu. Od redovničkih zajednica imamo na tom području benediktince, franjevce, dominikance i pavline.

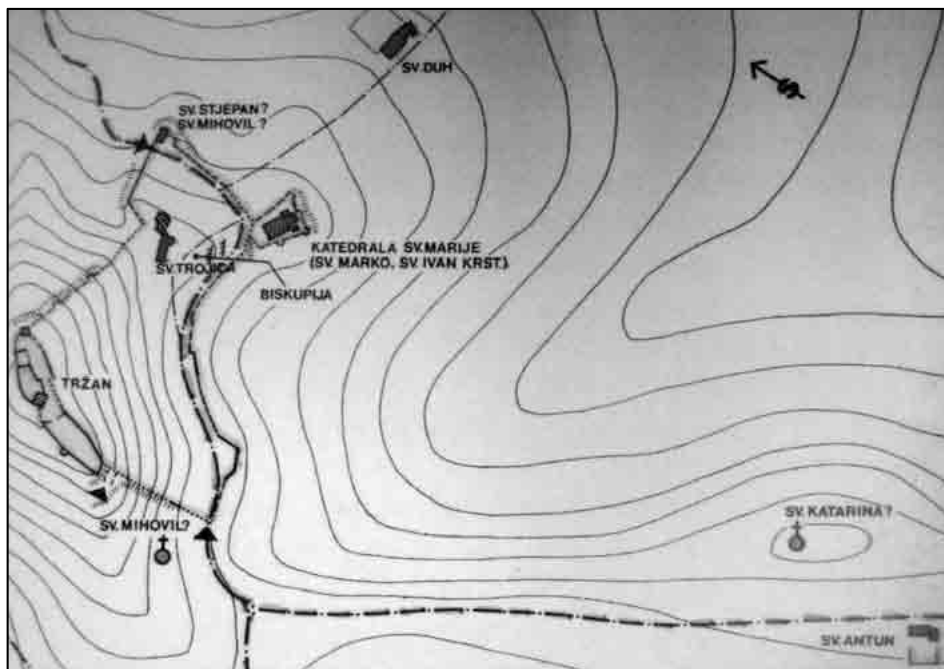
Od benediktinaca zajamčeno je već od kraja 14. stoljeća postojanje opatije sv. Marine u Bužanima. Sredinom 15. stoljeća i ona postaje komendatarna, tj. bez vlastitih redovnika. Moguće opatije su još u Krbavi (Sv. Martina), u Plitvicama i Krakaru.

Najstariji franjevački samostan nalazimo u Modrušu 1378. pri crkvi sv. Duha. Nešto kasnije franjevci su i u gradu Krbavi, u samostanu sv. Marije. U blizini tog samostana pojavio se početkom 16. stoljeća (1506.) još jedan samostan u Udbini - "sv. Ivana na Brdu", pod udbinskim kaštelom. Mjesta Krbava i Udbina registrirana su ovdje kao dva zasebna lokaliteta. Sredinom 15. stoljeća gradi se samostan na Trsatu. Nekako u to vrijeme nastaje i slunjski samostan.

U Modrušu je postojao *dominikanski* samostan s crkvom sv. Antuna koji se prvi put spominje 1378. a zadnji put 1513.

Sl. 7. Žup(anije) i samostani Krbavske i Senjske biskupije od 12. do 16. st. (prema crtežu Mile Bogovića izradio Nikola Badanković)

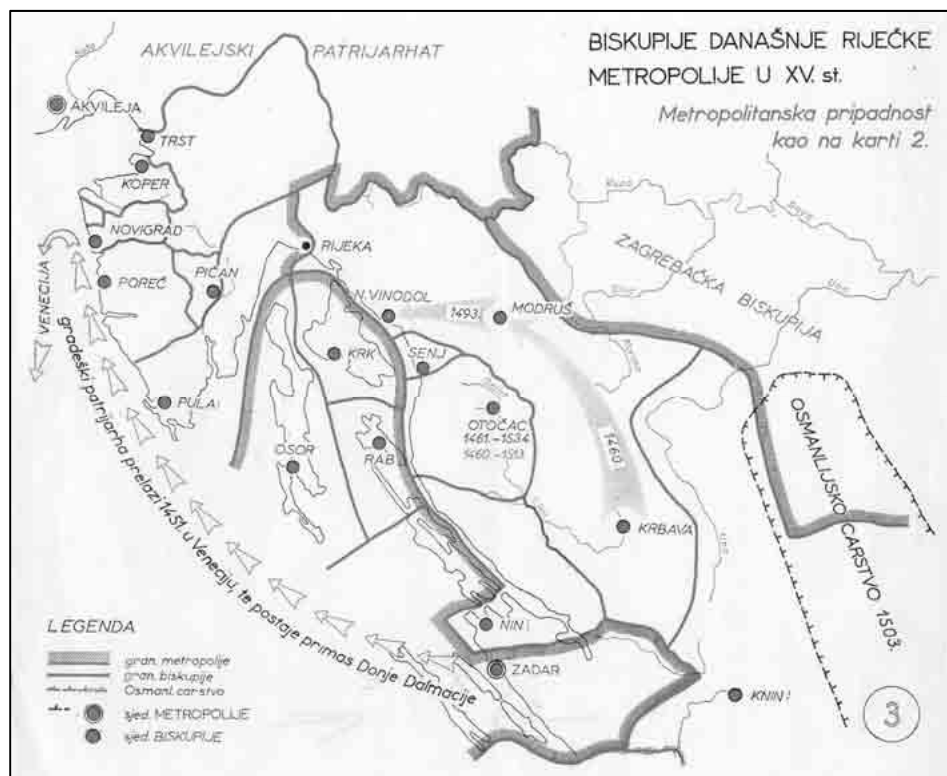
Sl. 8. Srednjovjekovni Modruš (nacrtao Milan Kruhek)

Pavlini se spominju 1364. u Turnu (danas Turjanski) i Modrušu (Gvozdu). Modruški samostan bio je najjači i postat će središte jedne redovničke provincije. Početkom 15. stoljeća javlja se samostan sv. Marije u Crikvenici, a sredinom istog stoljeća i samostan sv. Marije na Ospu kraj Novog. Koncem 15. stoljeća osnovan je pavlinski samostan u Zažićnu (Donje Pazarište). Vjerojatno je u 15. stoljeću postojao samostan u Kosinju. Samostani u Crikvenici i Novom jedini su preživjeli tursku opasnost.

4. Područja iz drugih biskupija

Područje oko današnjeg Generalskog Stola i sjeverno od Slunja nalazilo se u srednjem vijeku unutar granica Zagrebačke biskupije. Nedvojbeno je u srednjem vijeku Zagrebačka biskupija obuhvaćala i područje današnjih župa Cvitović, Blagaj i Cetingrad, samo što je tada tu bilo mnogo više župa.

Područje današnje župe Zavalje kraj Bihaća i općine Donji Lapac nalazilo se u Kninskoj biskupiji. U Kninskoj biskupiji nalazila se i Palanka, današnja župa Gospičko-senjske biskupije.

Sl. 9. Put krbavskih biskupa od Krbave do Novog Vinodolskog (izradio: Makso Pelosa)

Područje današnjeg Gospića i dalje južno, tj. srednjovjekovna župa Lika te obalni pojas južno od Stinice nalazili su se u Ninskoj biskupiji.⁴

5. Ujedinjene biskupije Senjska i Modruška ili Krbavska

Biskupije Senjska i Modruška ili Krbavska⁵ prošle su kroz vrata novoga vijeka jako osakaćene, a vrijeme osiromašivanja i gubljenja područja nastavit će se u cijelom 16. stoljeću. Početkom 17. stoljeća počinje naseljavanje Bunjevaca prema Podgori (Sv. Juraj) i Krmpotama i na ostalim slobodnim dijelovima biskupije. Ta naseljavanja su se nastavila tijekom tog stoljeća i trajat će sve do konca 18. stoljeća, jer je turska vojska bila u uzmicanju. Možemo reći da je na ovom području koncem 18. stoljeća prestalo naseljavanje u većim skupinama.

⁴ M. BOGOVIĆ, 2015.

⁵ M. BOGOVIĆ, 1998.

Nakon toga imamo češćih pojava da se ljudi iseljavaju, najprije prema Slavoniji i Srijemu, a koncem devetnaestog stoljeća početak će masovna iseljavanja u Sjedinjene Američke Države i Kanadu.

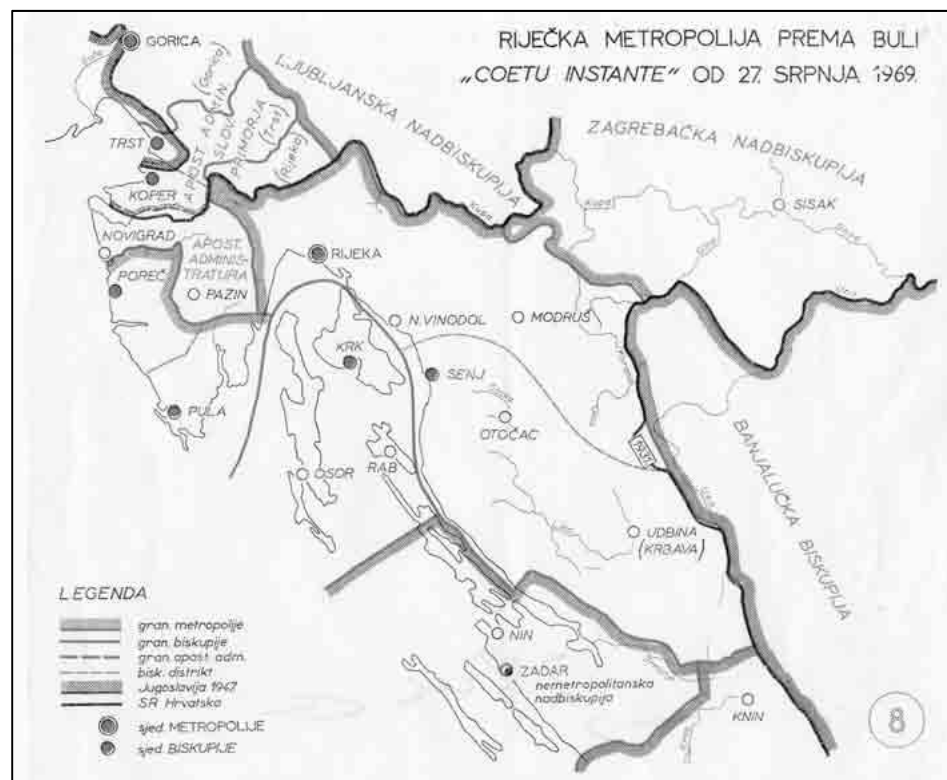
Religijska i demografska slika nakon tih doseljavanja veoma se izmijenila u odnosu na onu srednjovjekovnu. Dok je prije stanovništvo bilo gotovo isključivo hrvatsko i katoličko, sada su neka područja s izmiješanim srpsko-pravoslavlim i hrvatsko-katoličkim stanovništvom. Pogotovo je brojno pravoslavno stanovništvo na području Vojne krajine. Od nekadašnje Senjske kapetanije ona se razvija u Hrvatsku, Bansku i Slavonsku Vojnu krajinu. Hrvatska krajina imala je središte u Karlovcu. Nakon 1746. Karlovački generalat podijeljen je na 4 regimente ili pukovnije: Slunjsku, Ogulinsku, Otočku i Ličku. One su se prostirale upravo na području biskupija Senjske i Modruške ili Krbavske. Jedino je dio Slunjske pukovnije obuhvaćao neka područja Zagrebačke biskupije.

Dvije biskupije i odnos među njima

U novom vijeku ne ćemo promatrati pojedine biskupije odijeljeno nego zajednički, jer nakon smrti Šimuna Kožičića Benje (1536.) Modruška biskupija nije imala više svoga posebnog upravitelja u punom smislu riječi. Neki su biskupi nosili naslov modruškog biskupa, ali uglavnom nisu boravili u biskupiji. Budući da ona više ni kao nadarbina nije bila naročito privlačna, i njezin naslov je prestao biti privlačan. Zadnji koji je nosio naslov samo modruškog biskupa bio je Dionizije Pioppio, profesor i jedno vrijeme rektor Bečkog sveučilišta. Umro je 1569. Nakon toga Rimska kurija je odustala od imenovanja posebnog modruškog biskupa, nego je senjskom biskupu Jurju Živkoviću dala na upravu i Modrušku biskupiju. Ta praksa će se nastaviti do biskupa Agatića (1617.-1640.), za vrijeme kojega će se biskupije trajno i jednakopravno sjediniti pod upravom senjskog biskupa, jer se pokazivala slaba nada u mogućnost oslobođanja od Turaka zauzetih područja i uspostavljanja normalnog djelovanja svake biskupije posebno.

Od sredine 16. do sredine 17. stoljeća, Modruška biskupija se sastojala uglavnom od vinodolskog dekanata (od Trsata do Ledenica), a preko Kapele pastoral se odvijao izvan biskupske kontrole. Kupuska dolina i gerovski kraj bili su u crkvenom pogledu više navezani na susjednu Kranjsku, a na ostalim područjima koliko je bilo svećenika, svi su oni bili tijesno vezani uz kretanje vojske.

Senjska biskupija je bila još skućenija. Samo je Senj funkcionirao kao župa, a u ostalim naseljima bilo je nekoliko vojnih svećenika. Tu je riječ samo o Brinju i Otočku, a povremeno o Prozoru i Brlogu. Dakako da je uz utvrde bilo uvijek i civilnog stanovništva, koje je sačuvalo dosta predaja iz prethodnog vremena.

Sl. 10. Riječka metropolija 1969. godine (izradio: Makso Pelozza)

Pobjedom hrvatske vojske nad turskom kod Siska 1593. uspostavljena je ravnoteža snaga i turska vojska nije više bilježila naročite uspjehe. Počevši od Bečkog rata 1683. pa do zaključenja Svištovskog mira 1791. ta je vojska bila prisiljena nakon svakog okršaja uzmicati, što je značilo ponovno uspostavljanje prijašnjih granica koje su biskupije Senjska i Modruška nekada imale. Pače, te granice su se proširile jer neke biskupije (Ninska i Zagrebačka nisu zaživjele u svojim prijašnjim granicama, a Kninska čak nije ni uspostavljena). Tako je pod upravu biskupa u Senju već 1691. stavljena cijela Lika, iako je kraj ispod današnjeg Ličkog Osika na jug u srednjem vijeku bio u Ninskoj biskupiji, a Lapački kraj u Kninskoj. Slično je i dio Zagrebačke biskupije, sjeverno od Slunja *via facti* pripojen Modruškoj biskupiji jer je zbog širokog pojasa pravoslavnih naselja ostao odvojen od Zagrebačke biskupije. Kao što smo već rekli, neka pomicanja granice u korist Modruške biskupije bila su i kod

Generalskog stola. Godine 1787. pripojenjem grada Rijeke područje će dobiti svoje trajnije zaokružnje.

Dok je vrijeme renesanse u ovim krajevima značilo svakodnevne patnje naroda i neprestano propadanje i raspadanje crkvenih i društvenih struktura, vrijeme baroka i prosvjetiteljstva značilo je poboljšanje životnih uvjeta te obnovu crkvenih i društvenih struktura. Ovaj drugi dio najbolje je opisao Luc Orešković.⁶

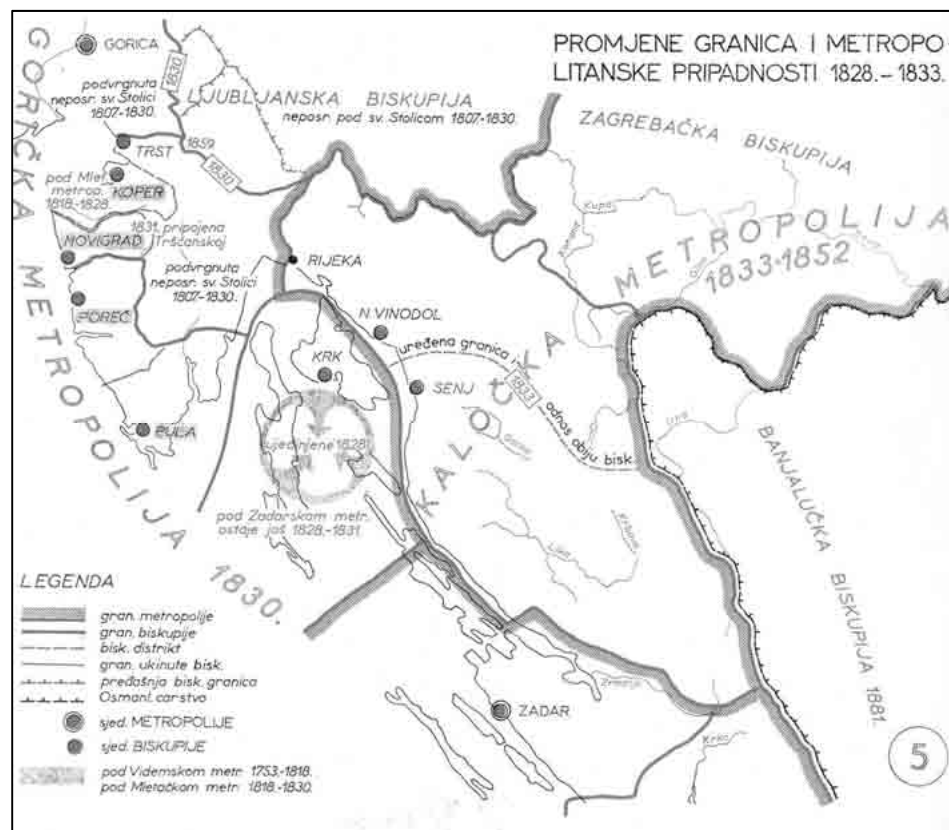
Širenjem područja ozbiljno se razmišljalo o obnovi jednog biskupijskog središta na tom prostoru. Oslobođena područja 1689. privremeno su dana na upravu biskupu u Senju, ali ne zato jer bi on imao na to pravo nego kao najbližem biskupu dok ne sazriju prilike za samostalnu crkvenu jedinicu. Tek je dekretom Marije Terezije (23. prosinca 1752.) to područje dano senjsko-modruškom biskupu kao ordinariju, a ne tek kao bližem biskupu. Do tada su se i samo biskupi odnosili prema Lici i Krbavi kao području izdvojenom iz Senjske i Modruške ili Krbavske biskupije.

Biskup Ivan Krstitelj Ježić (1789.-1833.), isposlovao je papinski pravorijek 1833. prema kojem je Modruškoj biskupiji priznata opstojnost u vlastitim granicama i sa svojim stolnim kaptolom. Nakon dugo vremena jasno je definirano da je riječ o dvije biskupije pod upravom jednog biskupa, a jasno su također određene granice svake od tih dviju biskupija. Za vrijeme sedisvakancije svaka biskupija je birala svoga kapitularnog vikara, tj. samostalnog upravitelja biskupije.

Biskupski je dvor, kao i prije, sve do biskupa Ožegovića bio iza svetišta katedrale i uz svetište. U 17. stoljeću on je zbog trošnosti bio nenastanljiv pa su biskupi boravili negdje drugdje, najviše u Bakru, a neki u Rijeci, Trsatu i Grižanama. Tek biskup Brajković (1698.-1703.), inače Senjanin, nastanjuje se u Senju i popravlja biskupski dvor. Biskup Ožegović podigao je izvan grada novi, veći i prikladniji biskupski dvor. Taj je u Drugom svjetskom ratu stradao. Biskup je poslije stanovao u samostanu sestara franjevki i tek je 1963. mogao preći u obnovljenu kuću Carina koja će služiti za biskupski dvor. Neposredno prije nego će se biskup preseliti u nadbiskupski dom u Rijeku, uređen je u Senju Biskupski dvor u staroj kući Prpić. Ondje će poslije biti knjižnica, arhiv i sakralna zbirka, ujedinjene pod nazivom: Sakralna baština Senj.

Nakon što je biskup Brajković osposobio biskupski dvor u Senju, njegovi su nasljednici mogli pristupiti i obnovi katedrale. Biskup Bedeković produljio je svetište, biskup Ratkaj izgradio bočne zidove lađe, biskup Benzoni dodaje lijevu a Čolić desnu pokrajnu lađu. Time je građevina katedrale dovršena u

⁶ *Le diocèse de Senj-Modruš en Croatie habsbourgeoise – de la Contre-Réforme aux Lumières (1650-1770.*, Tournhout, (2006).

Sl. 11. Razgraničenje između Senjske i Krbavske ili Modruške biskupije 1833. godine (izradio: Makso Peloz)

prvoj polovici 18. stoljeća. Katedrala je teško stradala u Drugom svjetskom ratu. Obnova nije mogla sve spasiti.

Senjski kaptol ima neprekinuti kontinuitet postojanja dok je modruški formalno postojao, ali su kanonici bili razasuti po vinodolskim župama, zatim u tri sjedišta: Novom, Bakru i Bribiru.

Sjemenište i teološko učilište

Biskup Ježić je ostvario san mnogih svojih prethodnika kada je 1806. u Senju, u prostorijama bivšeg franjevačkog samostana, otvorio sjemenište. Ono je moglo primiti 24 studenta, a poslije i nešto više. Godine 1810. požar je zgradu toliko ošteti, da je nastava u njemu mogla biti nastavljena tek 1816.

Sl. 12. Senjsko sjemenište oko 1930. (foto-arhiva:GMS)

godine. Ono je odgojilo brojne vrijedne svećenike i kulturne djelatnike. Privremeno je zatvoreno 1919. zbog malog broja pitomaca, a 1933. biskup Starčević ga ponovno otvara. Prestaje raditi 1940. Riječko sjemenište (otvoreno 1947.), može se smatrati nastavkom tog sjemeništa u Senju. Sjemeništarci Senjske i Modruške biskupije slani su u Pazinsko sjemenište.

Prije otvaranja sjemeništa, kler je pohađao tzv. glagoljašku školu kod starijih i učenijih kanonika i župnika, a nakon osnutka Propagande neki su imali prilike završiti školovanje u njezinim zavodima (Loreto, Collegium Urbanum u Rimu). U 18. stoljeću već je Senjska biskupija imala studente u zavodu Germanicum-Hungaricum. Dakako da je najviše onih koji su studirali izvan biskupije pohađalo škole na području Habsburške monarhije: Graz, Beč, Pešta, Trnava, Zagreb, Rijeka. I nakon što je u Senju otvoreno sjemenište, nije prekinuto s praksom da se bolje studente šalje na učilišta izvan biskupije.

6. Riječko-senjska nadbiskupija

Rijeka je od 1787. dana na upravu senjskom biskupu. U vrijeme fašizma osnovana je 1925. samostalna biskupija sa sjedištem u Rijeci koja je obuhvaćala i dio slovenskog područja. Pripojenjem Rijeke Hrvatskoj od 1951. hrvatski dio Riječke biskupije dan je na upravu biskupa u Senju. Biskup je imao

Sl. 13. Ožegovićanum - konvikt (foto-arhiva:GMS)

svoje sjedište i dalje u Senju, ali je u određene dane boravio u Rijeci, u zgradi koja je služila kao ordinarijat u vrijeme kada je u njoj bio riječki biskup. Godine 1969. ta povezanost urodila je osnivanjem Riječko-senjske nadbiskupije sa sjedištem u Rijeci.⁷ Modruška biskupija je i formalno dokinuta. Naglašavano je da Senjska biskupija nije ukinuta, ali je ubuduće bila jedinstvena kancelarija i jedinstvena razna biskupska tijela, osim kaptola. Cijeli prostor podijeljen je u 10 dekanata: riječki, opatijski, delnički, bakarski, crikvenički, senjski, otočki, ogulinski, gospički i slunjski. Senjski kaptol više nije popunjavan. Prvi nadbiskup postao je senjsko-modruški biskup dr. Viktor Burić. Imao je samo dva nasljednika: mons. Josipa Pavlišića, koji je još od 1952. bio pomoćni biskup, i dr. Antona Tamaruta. Onda je došlo do nove reorganizacije.

7. Gospičko-senjska biskupija

Riječko-senjska nadbiskupija bila je prostorno prevelika, a uz to je sjedište imala gotovo na rubu područja. Nakon uspostave samostalne hrvatske države

⁷ Povodom 40. obljetnice od uspostave Riječko-senjske nadbiskupije i metropolije održan je u Rijeci 1. lipnja 2009. godine Međunarodni znanstveni skup. Radove sa skupa objavio je Riječki teološki časopis, 17, Rijeka 2009, 2, 237-458.

aktivirana je svijest o potrebi cjelovite reorganizacije crkvene uprave u Hrvatskoj. Do toga ipak nije došlo, ali je došlo do znatnih promjena. U prvom redu to se odnosi na veliko područje Zagrebačke nadbiskupije. Došlo je na red i veliko područje Riječko-senjske nadbiskupije. Jačala je također svijest o potrebi biskupije iza Velebita. U traženju najboljeg središta zaustavilo se na Gospiću jer je bio županijsko sjedište i imao od drugih mogućih biskupskih središta jače druge državne i društvene ustanove. Podjela je obavljena unutar Riječko-senjske nadbiskupije tako da pet dekanata s Rijekom i oko nje pripalo novoj Riječkoj nadbiskupiji, a pet dekanata (gospički, ogulinski, otočki, senjski i slunjski) novoosnovanoj Gospičko-senjskoj biskupiji.⁸ Iako je u odnosu na Riječku nadbiskupiju područje Gospičko-senjske biskupije mnogo veće, ono je brojem mnogo siromašnije. Tako će jubilarne 2000. godine, na dan sv. Jakova 25. srpnja zaživjeti dvije crkvene ustanove: Riječka nadbiskupija i Gospičko-senjska biskupija.

Ukupno su na tom području bile 84 katoličke župe (poslije će biti osnovane još dvije: Ogulin II i Plitvice). Aktivnih biskupijskih svećenika bilo je 33, a redovničkih 8.

Kaptol. Prema dopisu Državnog tajništva Svete Stolice, Senjski kaptol je i dalje postojao samo ga je trebalo popuniti. Nije se išlo za uspostavom stolnog kaptola u Gospiću, nego na obnovu postojećeg u Senju. Obnovljen je, te su 20. ožujka 2003., kada je odobren statut Kaptola, imenovani kanonici. Svečano su uvedeni u službu na blagdan Gospe Karmelske iste godine. Prema Statutu, Kaptol ima 6 redovnih kanonika i dva začasna.

Upravna podjela na *župe i dekanate* ostala je nepromijenjena, tj. onakva kakva je bila u vrijeme Riječko-senjske nadbiskupije do 2000. godine. Osnovane su i dvije nove župe: na području ogulinskog dekanata osnovana je 2001 župa Ogulin II, a 2003. na području slunjskog dekanata (danas Udbinskog) župa Plitvice. Središte plitvičke župe je na Mukinjama gdje je 2010. izgrađen pastoralni centar. Centar ima veću prostoriju za bogoslužje tako da se ne će trebati žuriti s izgradnjom župne crkve. U Donjem Lapcu 2016. dovršena je crkva sv. Ivana Pavla II. Ona će služiti kao župna crkva župe Boričevac.

Od *redovnika* u biskupiji djeluju franjevci u svoja tri ogranka: mala braća ili observanti, kapucini i trećoredci. Mala braća provincije Presvetog Otkupitelja (Split) sagradili su u Gračacu samostan. U biskupiji su također dvojica franjevac hercegovačke provincije. Kapucini su u Karlobagu. Trećoredci imaju samostan u Ogulinu. Sada upravljaju novoosnovanom župom Ogulin II.

Od *redovnica* u pastoralu su samo sestre Presvetog Srca Isusova koje imaju svoju kuću maticu u Rijeci (Drenova). Djeluju u Gospiću, Otočcu i

⁸M. BOGOVIĆ, 2009, 687-707; 2010; 2015, 39-163.

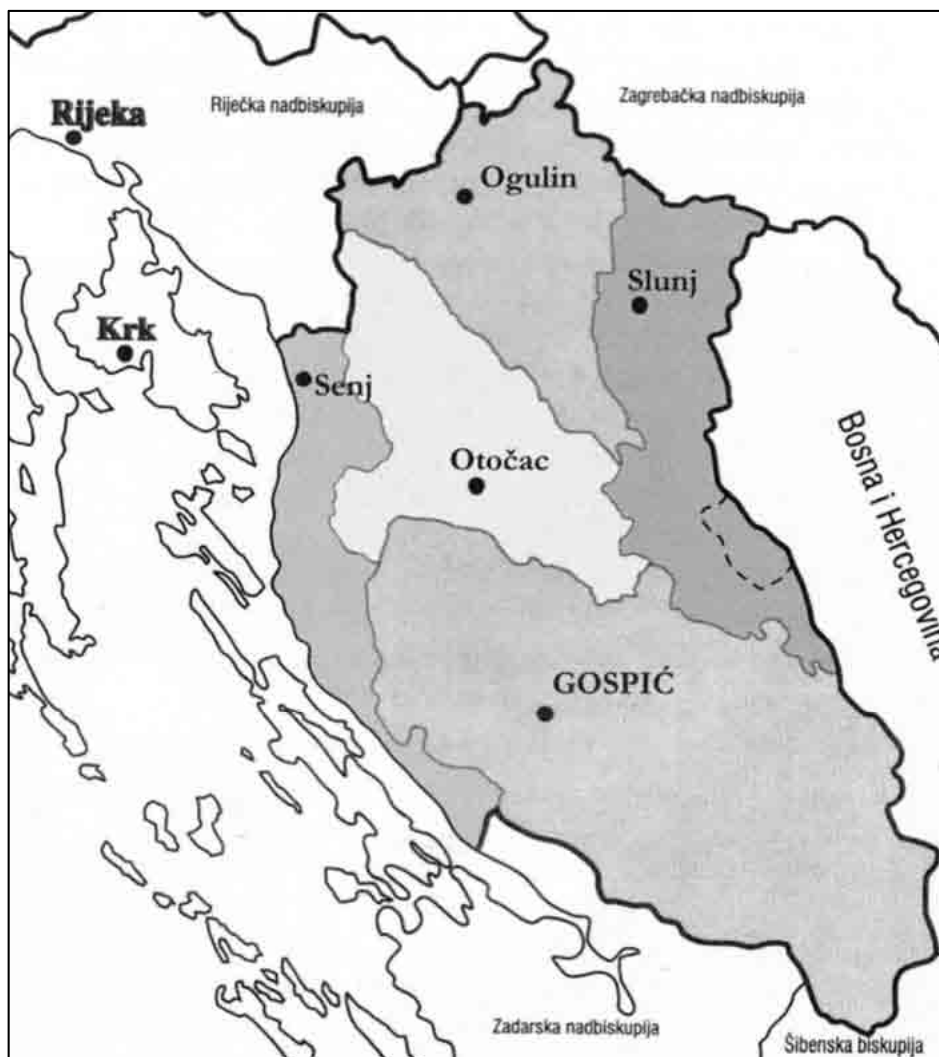

Sl. 14. Riječka metropolija 2000. (M. Vidović)

Ogulinu. Ukupno 8 sestara. Osim njih dvije sestre milosrdnice djeluju u ogulinskoj bolnici.

Po veličini prostora koji obuhvaća (8.200 km), nova biskupija spada među veće u Hrvatskoj, ali po broju stanovništva jedna je od manjih. Stanovnika je na tom području 1991. bilo oko 146.000 od čega je 57.920 ili 39 % bilo srpske nacionalnosti (pravoslavaca), a 56 % ili 80.380 Hrvata (katolika). Danas katolika ima, s onima prognanima iz Bosne, blizu broja iz 1991., a Srba (pravoslavaca) mnogo manje nego spomenute godine.

Prema popisu iz 2001., na području biskupije ima 93.518 stanovnika. Od toga je 86 % Hrvata, 11% Srba. Prema popisu 2011. broj stanovnika je pao za oko 7000, postotak Hrvata je 81% a Srba 15%. Od Hrvata njih oko 6000 doseljenici su iz Bosne. Nastanjeni su u Gračacu, Korenici, Plaškom, Udbini i Donjem Lapcu. U tim župama imamo pozitivan natalitet. U drugima ili je ispod ništice ili je blizu nje. Na cijelom prostoru pretežno je starije stanovništvo. Ne vidi se u budućnosti

Sl. 15. Dekanati Gospićko-senjske biskupije, 2000. godina
(foto-arhiva: Gospićko-senjska biskupija)

napredak ako se ne stvori jedno jače gradsko središte na pojasu Like, odnosno, na teritoriju koji povezuje hrvatski sjever s hrvatskim jugom.

Na području biskupije imamo vojsku u Gospiću, Otočcu, Slunju i Ogulinu. O vojsci se pastoralno brinu posebni kapelani. Njima pripada i pastoral policije.

Sl. 16. Dekanati i Župe Gospičko-senjske biskupije, 2000. godina
(foto-arhiva: Gospičko-senjska biskupija)

Sl. 17. Grb Gospićko-senjske biskupije

Katedrala gospićko-senjskog biskupa posvećena je Navještenju Marijinu ili Utjelovljenju Gospodinovu. Biskupsko sjedište je u Gospiću, jer je on već sada po mnogočemu središte šire okolice, a kao županijski grad ima uvjete bržeg razvoja. Biskup se najprije nastanio u župnom stanu, ali je još iste 2000. godine prešao u kupljenu i uređenu kuću u Starčevićевой 10. Gospićki gradonačelnik Milan Kolić predao je 15. srpnja 2004. ključeve zgrade koju je Grad još 1997. poklonio za biskupiju. Ljeti 2006. biskup se s cijelim *Ordinarijatom*

preselio u tu zgradu (Senjskih žrtava 36).

Na području biskupije gradi se i nacionalno svetište *Crkva hrvatskih mučenika* na Udbini. Ona bi još ove godine mogla biti blagoslovljena, što znači da bi se moglo u njoj obavljati bogoslužje. Razlog da se crkva gradi upravo na Udbini leži u tome što je na Krbavskom polju, podno Udbine, 9. rujna 1493. u jednom danu poginulo, braneći svoj narod i svoju domovinu, oko 10.000 branitelja. Papa Ivan Pavao II. pozvao je sve narode da popišu i nasljeđuju one koji su dali svoje živote za druge.

Na 500. obljetnicu Krbavske bitke Krbava je opet bila pod okupacijom. Ipak je održan znanstveni skup na kojem je aktualiziran događaj i ojačala se svijest da bi trebalo nečim obilježiti mjesto tragedije. Za 510. obljetnicu bitke 9. rujna 2003. već je održano svečano slavlje kod obnovljene crkvice sv. Marka podno Udbine.

Time je, ujedno, označeno svečano otvaranje radova na izgradnji crkve i memorijalnog centra na Udbini u čast svih hrvatskih mučenika. Osnovan je Odbor za izgradnju u kojemu su imale svoje predstavnike sve ključne hrvatske ustanove. Odbor je odlučio da se crkva gradi na Udbini. Crkva je 2010. godine blagoslovljena, a naredne godine i posvećena; što znači da se u njoj obavlja redovno bogoslužje. za potrebe župe i Svetišta hrvatskih mučenika. Od tada se

Sl. 18. Zgrada ordinarijata Gospićko-senjske biskupije
(foto-arhiva: Gospićko-senjska biskupija)

svake godine 9. rujna održavaju slična slavlja. Počevši s 9. rujnom 2005. slavlja su uz gradilište Crkve, a od 2008. uzima se kao Dan hrvatskih mučenika prva subota nakon Male Gospe, jer je subota najprikladniji dan za hodočašće. Uslijedit će i pokroviteljstvo Hrvatske biskupske konferencije i Hrvatskog sabora. Biskup Bogović je Ocjenjivačkom sudu predlagao da se pri projektiranju uzme za uzor neka crkva koja bi mogla povezati svu našu kršćansku prošlost, kao npr. crkva sv. Križa u Ninu. Prevladalo je mišljenje da projektantima treba dati slobodu u stvaranju. Od 28 natjecatelja prvu nagradu dobio je projekt Nikole Bašića.

Po tom projektu započeti su radovi. Kamen temeljac izvađen je iz krbavske katedrale sv. Jakova a blagoslovio ga je u Rijeci papa Ivan Pavao II. dana 8. lipnja 2003. godine za vrijeme svog trećeg posjeta Hrvatskoj. Svečani početak radova otvoren je 9. rujna 2005. godine kada je za vrijeme bogoslužja predvodnik misnog slavlja predsjednik Hrvatske biskupske konferencije, zagrebački nadbiskup Josip Bozanić, položio na gradilište blagoslovljeni kamen temeljac.

Taj projekt pokazao se preskup, težak za održavanje i neprimjeren nakani radi koje je pokrenut. Stvar je vraćena na početnu zamisao tako da je crkva izgrađena po uzoru na prvu hrvatsku katedralu, crkvu sv. Križa u Ninu. U tom

Sl. 19. Proslava Dana hrvatskih mučenika, Podubina 9. rujna 2003.
(foto-arhiva: Gospičko-senjska biskupija)

Sl. 20. Glavni odbor za izgradnju CHM - na Udbini, Udbina 10. srpnja 2007.
(foto-arhiva: Gospičko-senjska biskupija)

duhu stručnjaci Konstruktora iz Zagreba u suradnji s Graditeljskim uredom Gospičko-senjske biskupije, pod vodstvom Ive Vukića, načinili su novi projekt, a radove je izvodio Konstruktor-inženjering iz Splita. Ima, uz bogoslužni

prostor, kriptu, prostor za knjižnicu i muzej, također potrebne prostorije za hodočasnike i za funkcioniranje župe Udbina. Crkva je blagoslovljena na dan hrvatskih mučenika 2010. a iduće godine na isti dan posvećena.

II. BISKUPI

1. Senjski biskupi

Laurentius – Papa Inocent I. (402.-417.) piše "*Laurentio Episcopo Seniensi*" (senjskom biskupu Laurenciju) protiv Fotinove hereze.⁹ Arheološki nalazi također idu u prilog postojanja Senjske biskupije u V. stoljeću. Neki su mislili da se radi o biskupu u Sieni ili Segni-u u Italiji. Međutim jasno je da tada u Sieni nije bio nikakav Laurentius, a da biskupija Segni u to vrijeme nije ni postojala. U prilog tezi da je riječ o našem Senju jest i to što u Italiji nije bilo traga Fotinovoj herezi. U jednom neregistriranom mlađem rukopisu u Biskupskom arhivu u Senju ovako se prevodi pismo Inocenta I.: "Tebi dragi Brate nadleže da ona kojasa zapovidana, marljivo obveršiš, da ne izgubiš tebi povereni Puk, ako nebiš pazio, niti malo na Markovo krivoverstvo, počeo biš Bogu od izgubljenih ovaca Račun davati." Herderov atlas crkvene povijesti *Atlas zur Kirchengeschichte*, 1987.) ubraja Senjsku biskupiju među one koje su osnovane prije 600. godine

Maximinus Seniensis na Kalcedonskom saboru (451.). Črnčić spominje i drugog senjskog biskupa polovicom 5. st. On navodi kako je papa Hadrijan I. (772. - 795.) darovao franačkom kralju Karlu zakonik koji je sačuvan u tri primjerka. Jedan od njih ima popis biskupa koji su bili na Kalcedonskom saboru godine 451. Među ostalim biskupima spominje se i Maximinus Segniensis.¹⁰ U kritičkim izdanjima akata tog sabora ne nalazimo mu spomena.

Mirej, senjski biskup (druga polovina XII. stoljeća).¹¹ Prvi sigurni spomen Senjske biskupije je iz 1169. kada papa Aleksandar III. piše senjskom biskupu Mireju da poput svojih prethodnika ("quemadmodum predecessores tui") priznaje svojim metropolitom splitskog nadbiskupa. Ne čini nam se vjerojatnim da bi riječ "prethodnici" bila tek uobičajeni dio formulara papinskih pisama, nego da je Mirej stvarno imao prethodnike na senjskoj biskupskoj stolici. Potreba da se u Senju osnuje biskupija pojavila se onda kada tim

⁹ D. FARLATI IV, 1769, 115-116; J. BELIĆ LIGATIĆ, 28-29; M. SLADOVIĆ, 1856, 93-94; *Zvona*, 1984/3, 5. i 4, 5.

¹⁰ I. ČRNČIĆ, 1867, 32.

¹¹ D. FARLATI IV, 1769, 117-119; J. BELIĆ LIGATIĆ, 33-37; M. SLADOVIĆ, 1856, 94-95.

Sl. 21. Područje Like, Krbave i Gacke u 10. st. (preuzeto iz časopisa *Vrilo mudrosti*)

krajevima više nije mogao upravljati krčki biskup. A to je bilo sredinom XII. stoljeća (1154), kada je Krk postao sufragan zadarskog nadbiskupa, a Senj i okolina ostadoše i dalje pod Splitskim metropolitom.

Osim što se javlja kao svjedok u nekim parnicama, Mirej nam je poznat samo iz sporova koje je imao sa svojim metropolitom i svojim prvim susjedom ninskim biskupom. S metropolitom jer je radije htio biti sufragan bližem zadarskom nego dalekom splitskom nadbiskupu, a s ninskim biskupom nije se

mogao složiti o biskupijskim granicama. Izgleda da je i porijeklom s područja Zadarske nadbiskupije jer je imao kuću u Tinju. Daljnji događaji ukazuju na to da s metropolitom nije išlo glatko. Nadbiskup Rajnerije piše papi da je Mirej nepostojana osoba. Oduzeo mu je bio i biskupiju. Vjerojatno je tome jedan od razloga, ako ne i glavni, upravo spor koji je imao s ninskim biskupom, a u koji se po naravi stvari morao uplesti i metropolit. Čini se da je spor bio o Lici, kome će ona pripasti. Spor će se protegnuti na stotinjak godina. Mireju je jedno vrijeme bila oduzeta biskupija. Vraćena mu je 1179. s time da se drži unutar granica senjske i gacke župe, a Lika je pripala ninskom biskupu. Mirej se radi Like potužio papi, ali bez uspjeha. Na splitskoj sinodi uz spomenute dvije župe dobio je i pola Like. (Tako prema prijepisu povelje koji donosi Farlati. Po povelji koju je objavio Smičiklas, uza Senj i Gacku, Mirej je dobio još Vinodol i Bužane, a polovica Like pripala je Krbavskom biskupu.) Svakako je Mirej morao započeti, ili nastaviti ako je imao prethodnika biskupa, na prilagodbi župne crkve za katedralu.¹² Mirej se zadnji put spominje 1194. Umro je vjerojatno krajem 12. stoljeća.

Ivan. Farlati navodi da je položio zakletvu vjernosti nadbiskupu splitskom Bernardu i da je upravljao biskupijom od 1200. do 1217. Drugih podataka o njemu nemamo.¹³

Borislav, spominjan 1224.-1234.¹⁴ Prema Tomi Arhidakonu, posvetio je Borislava za senjskog biskupa splitski nadbiskup Guncel.¹⁵ Kako je Guncel upravljao splitskom nadbiskupijom od 1220. do 1242., a spominje se također da je isti nadbiskup posvetio i Borislavovog nasljednika, možemo bar približno odrediti vrijeme njegova upravljanja Senjskom biskupijom. U dokumentima mu nalazimo spomena 1224, 1233. i 1234. Ove posljednje godine spominje se kao prisjednik (assessor) kaločkog nadbiskupa. Iz toga bi se dalo zaključiti da nije stalno boravio u svojoj biskupiji. U tome možemo tražiti razlog njegova rijetka spominjanja u dokumentima. Budući da je u to vrijeme područje Senjske biskupije bilo u vlasti viteškog reda Templara, koji su dobrim dijelom vršili ne samo civilnu nego i crkvenu upravu, biskup i nije mogao mnogo značiti. Toma kaže za njega da je Mađar ("Ungarus natione"). Borislav je bio 1234. svjedok kod izdavanja jedne povelje. U Biskupskom arhivu u Senju (R 12) kaže se za Borislava da je spomenute godine, zajedno s rapskim biskupom posredovao u sklapanju mira između Rabljana i Senjana.

¹² M. BOGOVIĆ – B. LJUBOVIĆ, 2013, 274-275.

¹³ D. FARLATI IV, 1769, 119; J. BELIĆ LIGATIĆ, 37-38; M. SLADOVIĆ, 1856, 95.

¹⁴ D. FARLATI IV, 1769, 119-120; J. BELIĆ LIGATIĆ, 38-39; HBL II, 161.

¹⁵ T. ARHIDAKON, 256-257.

Ivan (oko 1240.-). Spominje se samo kao Borislavov nasljednik i da ga je posvetio nadbiskup Guncel.¹⁶

Filip, spominje se između 1247. i 1267.¹⁷ Senjski biskup Mirej nije imao dugo nasljednika koji bi ostavio značajniji trag u povijesti. Ivana, Borislava i drugog Ivana znamo gotovo samo po imenima. Zatim dolazi biskup Filip, koji je biskupijom upravljao tridesetak godina - biskupom je postao oko 1246. – ali o njegovoj djelatnosti poznato nam je nešto više samo iz 1248. godine. Ipak su i te škrte vijesti iz jedne same godine dovoljne da ga svrstamo među najsvjetlije likove Senjske biskupije. Te, naime, 1248. godine uputio se on u Lyon, gdje se još od 2. prosinca 1244. nalazio Inocent IV. da se ukloni pred napadom cara Fridrika II. Filip je papu osobno poznao, jer je od njega u istom gradu nedavno primio biskupsko posvećenje. Nakon toga bio je Filip 20. rujna 1247. suposvetitelj svoga metropolite, splitskog nadbiskupa Ugrina. Ugrin zamoli Filipa da ponovno krene u Lyon da mu od pape donese nadbiskupski palij. Imao je Filip i većih zadataka. Nije još razjašnjeno je li Filip trebao papu za svoje programe, ili je papa želio uključiti Filipa u svoj program spašavanja katolicizma u Bosni i uključivanja pravoslavnog istoka u Katoličku crkvu. Ono što je jasno jest da je od pape 1248. godine dobio dopuštenje da može služiti svetu liturgiju na staroslavenskom jeziku.

U to vrijeme već se nadaleko proširila vijest da su u Bosni ojačali patareni ili katari, koji se u nas još zovu krstjani i bogumili. Kaločki nadbiskup Ugrin, stric splitskog nadbiskupa, u svoje je vrijeme (umro 1242.) vodio u više navrata križarsku vojsku na Bosnu. Njegov nasljednik Benedikt spremao se na sličan pothvat. Imao je za sebe također podršku hrvatsko ugarskog kralja. Filip je u tome uočio političku igru u kojoj bi krivovjerje trebalo poslužiti da se opravdaju osvajalačke pretenzije. Došavši na papinski dvor uvjerio je on papu da je bosanski ban Ninoslov od svojeg obraćenja (1225.) ostao vjeran katolik, iako se protiv neprijatelja svoje zemlje poslužio također pomoću koju su mu ponudili krivovjerci. Papa je na temelju Filipova izvještaja zabranio kaločkom nadbiskupu križarski pohod na Bosnu i istog dana, 27. ožujka 1248., povjerio Filipu i gvardijanu splitskog franjevačkog samostana da još bolje ispituju Ninoslavovu pravovjernost. Nije nam poznato kako je Filip obavio povjerenu mu zadaću, ali svakako je bilo već i to mnogo da se spriječi napad na bosansku samostalnost koji se pripremao pod plaštem borbe za pravovjerje.

¹⁶ *Historia Salonitana*, 257. D. FARLATI IV, 1769, 119; J. BELIĆ LIGATIĆ. 56.

¹⁷ D. FARLATI IV, 1769, 120; J. BELIĆ LIGATIĆ. 42-46; M. SLADOVIĆ, 1856, 95, 450; HBL IV, 216; Zvona, 1984./5, 5.

Sl. 22. Faksimil pisma pape Inocenta IV. senjskom biskupu Filipu od 29. ožujka 1248. kojim dozvoljava uporabu glagoljice na prostoru Senjske biskupije – Iznad pisma likovna obrada Vjere Raiser, 1988.

Najveći plod Filipova putovanja u Lyon bilo je dopuštenje da i on poput njegova svećenstva može služiti bogoštovlje na staroslavenskom (starohrvatskom) jeziku. Dne 29. ožujka 1248. papa mu predaje slijedeće pismo:

Časnom bratu Filipu, senjskom biskupu.

Predana nam tvoja molba sadržavala je da u Slavoniji postoji posebno pismo za koje svećenstvo one zemlje tvrdi da ga ima od sv. Jeronima te se njime služi u svetom bogoslužju. Zbog toga da bi se s njime poistovjetio i prilagodio

*se običaju zemlje u kojoj bi biskup, ponizno si zatražio dopuštenje da možeš sveto bogoštovlje slaviti u rečenom pismu (jeziku). Mi, dakle, imajući na umu da je slovo podložno stvari, a ne stvar slovu, podjeljujemo ti ovim pismom zatraženo dopuštenje i to za one krajeve gdje već postoji spomenuti običaj, sa time da se različitošću pisma ne povrijedi smisao. Dano u Lyonu 29. ožujka 1248. pete godine (našeg pontifikata)*¹⁸.

To dopuštenje, svakako, ima svoju pozadinu u tadanjim zbivanjima. Naime, nakon što je u Bizantu osnovano Latinsko carstvo (1204.-1261.), proširila se tamo i papinska crkvena vlast. Bilo je iluzorno očekivati da bi se tamo mogao u liturgiju uvesti latinski jezik kao jedini liturgijski jezik. Četvrti lateranski sabor 1215. otvara mogućnost uporabe i drugih jezika. Glagoljaštvo, koje je sve od 9. stoljeća živjelo kod nas neprekidno na granici između dozvoljenog i zabranjenog, osjetilo je da se to otvaranje latinske Crkve dade dobro iskoristiti. Filipu je bilo to otvaranje poznato, a u svojoj biskupiji sreo se s već raširenom uporabom jednog nelatinskog jezika. Po tadašnjim pravnim normama trebala mu je posebna dozvola da se i on kao biskup prilagodi tom običaju. Ovdje se ne radi o tome da papa dopušta uporabu glagoljice u Senjskoj biskupiji.

Ovdje se ne radi samo o tome da papa dozvoljava uporabu glagoljice u Senjskoj biskupiji. Ona je u "Slavoniji" u nižem kleru već proširena (pojam Slavonije obuhvaćao je tada sve hrvatske krajeve). Filipu se daje dopuštenje da se i on kao biskup, kao vrhovna vlast mjesne Crkve, može njome služiti u liturgiji. Može se, istina, reći da dopuštenje koje je dano Filipu uključuje u sebi dozvoljenost glagoljice, ali valja voditi računa da je ona na tom području već u uporabi. Valja istaknuti da je ovdje učinjen novi, presudan i do tad nepoznat iskorak najviše crkvene vlasti (pape) u prilog glagoljice. Činjenica da ona uz papin blagoslov prelazi prag katedrale i da se čuje u biskupskim svećanim misama i u kanoničkim klupama tako se povoljno odrazila na njezin daljnji razvoj da s pravom možemo reći da je papinim pismom senjskom biskupu Filipu 1248. glagoljica - već dobrano ugrožena - ne samo spašena i potvrđena, nego je tim pismom (ili otpisom) postavljen kamen temeljac za zlatni period hrvatske glagoljske kulture 14. i 15. stoljeća.

Nakon što je u ratu između Senjana i templara 1239. stradala katedrala, obnovljena je u vrijeme toga biskupa, a vjerujemo da je on i stvarni inicijator i organizator obnove.¹⁹ U jednoj diplomi izdanoj u Senju 1268. spominju se drugi

¹⁸ M. BOGOVIĆ, 2004, 256.

¹⁹ M. BOGOVIĆ-B. LJUBOVIĆ, 2013, 276-278.

Sl. 23. Viseći pečat senjskog biskupa Martina iz 1280. Historijski arhiv u Zadru, fond isprava sv. Dominika sign. 2172 (snimio Ž. Hell, Split)

dostojanstvenici, ali ne biskup, što znači da je tada bila biskupija bez biskupa.²⁰ Što se ne može nikako drukčije tumačiti nego da tada već pokojni.

Martin, (o. 1280. do 1291.). *Martin*²¹ je dobio od kralja zemljišta u predjelu današnjih Čovića, Ličkog Lešća i Sinca. Biskup Toma (1383.-1385.) zamijenit će ta područja s knezom krčkim Ivanom za područje kraj Brinja (Lučane, Prokike). Nije zato tražio papinsku suglasnost pa je to zatražio Ivan de Cardinalibus od pape Bonifacija IX. a on je 1390. delegirao krbavskog biskupa Nikolu da to ispita i provede. Neregistrirani rukopis u Biskupskom arhivu u Senju donosi podatak da je Martin

isprosio od Krčkih knezova Leonarda i Dujma da se izgradi franjevački samostan u Senju, ali to stavlja u 1297., kada u spisima nalazimo ime njegova nasljednika Nikole.

Nikola (1292.-1312.). Biskup senjski imenom Nikola spominje se više puta u spisima nakon 1292. godine, sve do 1312.²² Dne 23. VII. 1307. posvetio je crkvu u mjestu Rizzolo, sjeverna Italija. Tu se naziva "časni gospodin svećenik Nikola, Božjom milošću biskup u Senju". Nikola se spominje 1308., ali se tada naziva "frater", što znači redovnik (franjevac). Marijan Žugaj, koji je o njemu najiscrpnije pisao, nije siguran je li to ista osoba. Razlog za sumnju je i u tome što se uz njegovo ime 1302. stavlja latinski naziv "pater" (otac), za razliku od "frater" (brat), što se stavlja uz franjevce. U prilog pak mišljenja da

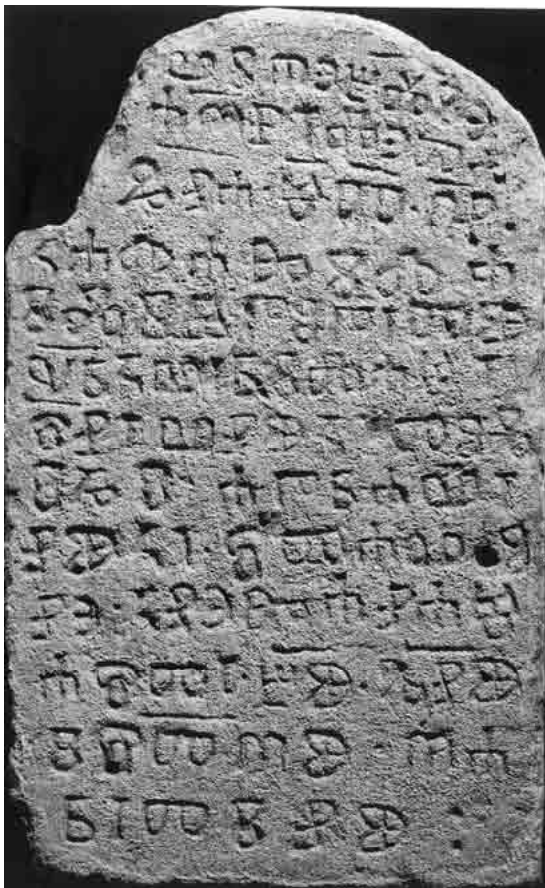
²⁰ CD V, 475.

²¹ D. FARLATI IV, 1769, 120-121; J. BELIĆ LIGATIĆ, 46-47; M. SLADOVIĆ, 1856, 95; A. GULIN, 2008, 344.

²² D. FARLATI IV, 1769, 121-122; J. BELIĆ LIGATIĆ, 47-48; M. SLADOVIĆ, 1856, 96.

Sl. 24. Glagoljski natpis iz crkve Sv. Martina u Senju (foto-arhiva:GMS)

je to ista osoba ide i činjenica da je u njegovo vrijeme sagrađen franjevački samostan u Senju. Godine 1308. nalazimo ga u društvu kardinala Gentile, najprije u Vrani a poslije u Senju. U jednoj povelji iz 1312. spominje se senjski biskup samo s inicijalom N. Ne bi bilo razloga za sumnju da godinu dana prije opet u jednoj povelji ne nalazimo ime senjskog biskupa Leonarda. Sklon sam vjerovati da je to ipak pogrješka, ali svakako nije nemoguće da je nakon Nikole došao biskup toga imena. Biskupija je svakako 1319. bez biskupa jer se senjski biskup tada ne nalazi na popisu na kojem bi zacijelo bio da je postojao.

Juraj (Goorgius), prije 1333. (umro u Senju 1332). Senjskom biskupijom je upravljao od oko 1315. do 1332. Papa Ivan XXII. (1316.-1334.) povjerava njemu i ninskom biskupu da predaju palij novom zadarskom nadbiskupu. U jednom drugom dopisu isti papa spominje senjskog biskupa kao sufragana zadarskog nadbiskupa.²³ Na to je intervenirao splitski nadbiskup Belijan pa papinski legat 1326. izjavljuje da biskupije Hvarska, Ninska i Senjska pripadaju Splitskoj metropoliji. Juraj je važan zbog toga što se dogovorio s papom da nakon njegove smrti Sveta Stolica ima jedina pravo imenovati senjske biskupe. Nakon njegove smrti došlo je zbog toga do shizme u biskupiji jer je senjski

²³ CD IX, 57-58. J. BELIĆ LIGATIĆ misli da je Bernarda upravljao biskupijom sve do smrti (48-50).

kaptol izabrao za biskupa opata sv. Jurja kraj Senja, Bernarda²⁴, a papa je imenovao i dao u Rimu zaređiti za senjskog biskupa Ivana. Benedikt XII. (1334.-1342.) se u svojim pismima protiv Bernarda i u prilog Ivana oslanja na dogovor svog prethodnika s biskupom Jurjem.

Ivan (1333.-1348.).²⁵ Senjski kaptol je, u skladu s dotadašnjim crkvenim pravom, nakon Jurjeve smrti pristupio izboru novog biskupa. Nije jasno je li Kaptol tako postupio zato što nije znao za prethodni dogovor između Jurja i pape, ili je, i bez obzira na ikakav dogovor, pristupio u skladu s dotadašnjom praksom. Izabran je opat Sv. Jurja Lisačkog Bernard. Od kanonika spominju se tada arhidakon Jakov, arhiprezbiter Juraj i primicer Ivan. Mjesni gospodari, Krčki knezovi, suglasili su se s tim kaptolskim izborom, a potvrdio ga je i splitski nadbiskup. No, papa je, u skladu s dogovorom s biskupom Jurjem i s novom praksom papinske Kurije, poslao u Senj svoga izabranika za biskupa, augustinca iz Pise Ivana. On je krenuo prema Senju u nadi da će mirno moći preuzeti biskupsku upravu. Međutim, naišao je na žestoku oporbu krčkih knezova Dujma i Bartola, gospodara Senja, zatim samog biskupa Bernarda, kaptola i ostalog klera te naroda. Ivan se povlači u Rab otkuda je uz potporu rapskog biskupa nastojao raznim pismima i prijetnjama izboriti svoje pravo. Osim gore spomenutih, opomenuo je opata Sv. Jurja, Mihovila, opata Sv. Križa, Franju, podknežina Davida, braću Jakova i Vida – sinove pokojnog potknežina Filipa – koji su tada bili na čelu senjske gradske uprave, suce Krežulu i Raužana. Kaptol je u cijelosti i dalje stajao uz Bernarda. Bernarda su podržavala i oba opata, dok je gradska uprava, nakon svih prijetnji i opomena, bila spremna prihvatiti Ivana. Ipak je Ivan izopćio sve gore spomenute, a grad udario interdiktom. Time je zapravo zabranjeno crkvenim ljudima obavljati ikakvu crkvenu službu i bogoslužje. Međutim, služba Božja i dalje se nesmetano obavljala po crkvama, i kler je i dalje vršio svoju službu. Nisu se ni koristili pravom priziva na papu. Nije to zaboravio učiniti Ivan. Papa je slučaj povjerio kardinalu Petru, naslovniku Sv. Klementa. Nakon što mu je ovaj podnio izvješće, papa je, koliko je danas poznato, poslao 7. siječnja 1338. pismo sličnog sadržaja onom Ivanovom, tj. s izopćenjima i interdiktom. Prvo je naslovio biskupima rapskom i osorskom te opatu Sv. Petra u Rabu, drugo splitskom nadbiskupu, a treće kleru i narodu Senjske biskupije.

Prije nego je papa ušao u slučaj, Ivan je nastojao drugim putovima ostvariti svoja prava. Iz Raba je često puta putovao na razne strane. U popisu prihoda i rashoda Rapske općine, vidi se da je mnoga od tih putovanja financirala Općina.

²⁴ HBL I, 698.

²⁵ ASV, Reg. Vat. 115, f. 22; J. BELIĆ LIGATIĆ misli da je Bernarda upravljao niskupijom sve do smrti (48-50); M. SLADOVIĆ, 1856, 96; V. CA I, br. 648, 690, 702; CA II, br. 1224, 111, 121-122, 127, 1316, 1329, 1334; *Zvona*, 1984./6, 5 i 9, 5.

Sl. 25. Ploča u senjskoj katedrali s natpisom i grbom Imie di Raducho iz 1329. (foto-archiva:GMS)

Tako je 24. svibnja 1334. blagajnik po nalogu kneza i suca isplatio lađaru četiri velika solida za prijevoz Ivana u Split i natrag. Jasno je da je tim putovanjima Ivan želio pridobiti metropolitu za svoju stvar. Zatim, 4. listopada iste godine Općina isplaćuje vozaču dva zlatna dukata za Ivanov put u Veneciju i natrag, a 8. kolovoza 1335. također dva zlatna dukata za put u Zadar i natrag.

Papina intervencija imala je početkom 1338. zacijelo veći efekt od Ivanovih prijetnji. Barnarda više ne susrećemo u spisima. Vjerojatno je došlo do nekog smirivanja situacije. U protivnom bi nastao slučaj još većih razmjera, što bi se odrazilo i u pisanim dokumentima. Prema nekim indicijama, Ivan je u

Senju prihvaćen kao zakoniti biskup, ali je pretežno bio odsutan. Prema Eubelu, od 1337. do 1344. boravio je u Avignonu, što ne znači da povremeno nije boravio u svojoj biskupiji. Preporučujući Ivana 4. travnja 1344. rapskom knezu, mletački dužd kaže da se Ivan vraća u svoju biskupiju Senjsku s apostolskim pismima. Jedan od tragova njegova boravka u Senju jest i Statut Senjskog kaptola koji je on potvrdio 1340. godine.²⁶ Papa je 30. svibnja 1348. promaknuo Ivana za splitskog nadbiskupa. U promociji se kaže da je promaknut nakon što se pokazao vrijednim u upravi Senjske biskupije.²⁷

*Protiva (Portiva, Porthiva) de Longovilla.*²⁸ Premjestivši Ivana u Split, papa je 17. lipnja 1349. za njegova nasljednika u Senju imenovao dominikanca Protivu de Langovilla. Njega u spisima susrećemo sve do 1379., ali nigdje se ne

²⁶ M. BOGOVIĆ, 1988c, 15-28.

²⁷ CD X, 363-367.

²⁸ CA I, 648, 690; CA II, br. 529; J. BELIĆ LIGATIĆ misli da je Barnarda upravljao biskupijom sve do smrti (48-50); M. SLADOVIĆ, 1856, 96, 141.

govori o nekom njegovu djelu. Neki misle da je bio samo naslovni senjski biskup jer je kao lektor dominikanskog samostana Klattau (Klotovy) u Češkoj potpisnik jednog zapisnika protiv heretika. Budući da nije jasno iz kojeg je vremena zapisnik, bolje je pretpostaviti da je to bilo prije biskupskog imenovanja. To ne znači da je nakon imenovanja stalno boravio u Senju, ali svakako ne može biti samo naslovni biskup. Budući da je bio dominikanac, vjerojatno su njegovom zaslugom 1378. dominikanci došli u Senj. Ne zna se kada je umro, ali se svakako već 9. rujna 1379. senjska biskupska stolica spominje kao nepopunjena. Bit će sve do imenovanja Tome za njegova nasljednika (20. veljače 1383.).

Nakon Protive avinjonski papa imenuje 17. lipnja 1483. senjskim biskupom *Ivana Schrezenpergera*, OFM.²⁹ Rimski pape, dakako, to imenovanje nisu smatrali valjanim. Bio je redovnik franjevac.

Toma, franjevac (1383.-1385.). Prije biskupske službe Toma je na budimskom dvoru bio ispovjednik kralja Ludovika i kraljice Jelisavete. Nakon Protive bio je imenovan senjskim biskupom. Prvi put se na tom mjestu spominje 20. veljače 1383. godine, a zadnji put kao senjski biskup 20. lipnja sljedeće godine. Moguće da je prije bio na stolici krbavskih biskupa, a sigurno je da je iz Senjske premješten na Đursku biskupiju. Kao senjski biskup bio je u dobrim odnosima s Mletačkom republikom. On je zamijenio neka biskupska imanja u Gackoj (Žunić) za druga kod Brinja (Prokike).³⁰

Ivan de Cardinalibus iz Pesara (1386.-1392.).³¹ Rođen je u talijanskog gradu Pesaru tridesetih godina XIV. stoljeća, a umro je u Senju 2. travnja 1392. Doktorat iz prava stekao je vjerojatno u Padovi. U Senj je došao preko Zagreba. U spisima zagrebačkog Kaptola prvi put se spominje 1377. kao kanonik lektor kada je dobio posjed Jalševac. Bio je također generalni vikar zagrebačkog biskupa Demetrija. Za borbe oko prijestolja nakon smrti Ludovika Anžuvina (1382.) stao je na stranu udove kraljice Jelisavete i njezine kćeri Marije. Kako je novi zagrebački biskup Pavao Horvat bio jedan od vođa protivne stranke, sva je prilika da ga je skinuo s lektorske časti jer je Ivan 1384. kupio u Gornjem gradu kuću vjerojatno da izbjegne daljnje progone. Te godine spominje se kao kolektor papinske desetine u Zagrebačkoj biskupiji. Na zagovor svojih zaštitnika, imenovan je 17. VII. 1386. senjskim biskupom, a kralj Žigmund imenovao ga je i

²⁹ ASV, Reg. Aven. vol. 233 f. 162r; CA I, br. 398, 436; J. BELIĆ LIGATIĆ, 53-54; M. ŽUGAJ, 1996, 47.

³⁰ M. ŽUGAJ, 1996, 47-48; J. BELIĆ LIGATIĆ, 55-56; M. SLADOVIĆ, 1856, 97, 168.

³¹ D. FARLATI IV, 1769, 122-123; CA I, br. 377; J. BELIĆ LIGATIĆ, 56-57; M. SLADOVIĆ, 1856, 97, 168.

Sl. 26. Veliki pečat Senjskog kaptola iz 1492., (Historijski arhiv Varaždin, fond Čazmanskog kaptola (snimio I. Buzjak)

svojim namjesnikom za Hrvatsku i Dalmaciju (rujan 1389. – travanj 1392.). Kao kraljevski namjesnik u Zadru je od 28. VIII. 1388. do 25. VIII. 1389. sudio u sporu između Zadrana i Šibenčana oko četiriju otočića. Spor je riješen Zadranima u prilog. God. 1389. kažnjen je globom od 100 zlatnika što nije došao na splitski sinod, što je kao biskup sufragan trebao. S Krčim knezom Ivanom zamijenio je selište Švicu za Lučane. Njegov sinovac i nasljednik na senjskoj biskupskoj stolici, Leonardo,

podigao mu je grobnicu u senjskoj katedrali. Danas je ona u zidu između sakristije i svetišta. Bez sumnje, njegova je zasluga da je 1392. kralj Žigmund senjskom kaptolu dao pravo pečata.

Leonardo de Cardinali-bus iz Pesara (1392.-1401.)³² Rodio se u Pesaru (Italija) sredinom XIV. stoljeća, a umro u Senju krajem 1401. ili početkom 1402. U Padovi je završio pravo i stekao naslov "decretorum doctor". Prvi put se spominje 1390. kao zagrebački kanonik i arhidakon te generalni vikar ostrogonskog nadbiskupa, među sucima koji su sudili budimskom župniku. Naslijedio je strica Ivana na stolici senjskih biskupa, što je potvrdio papa Bonifacije IX. 29. VI. 1392. Te godine se spominje i kao generalni vikar ostrogonskog nadbiskupa i kao zamjenik glavnog pobirača papinskih taksa. Mihovil od sv. Arkandela, potvrđuje Leonardu u Senju 25. srpnja 1399. da je Senjski kaptol platio taksu od 40 zlatnika. Pokopan je u grobnici koju je dao u katedrali sagraditi svome prethodniku. Bio je ugledna osoba u crkvenom i državnom životu Hrvatske i Ugarske pa je zbog toga mnogo izbivao izvan

³²D. FARLATI IV, 1769, 123-124; CA I, br. 398, 415, 436, 528; J. BELIĆ LIGATIĆ, 57-58; M. SLADOVIĆ, 1856, 97-98; HBL II, 186.

Sl. 27. Gotički grobni spomenik biskupa Ivana i Leonarda de Cardinalibus iz 1392. godine koji se nalazi u senjskoj katedrali s prikazom drugog Leonardova pečata (fotoarhiva:GMS)

biskupije. Godine 1399. piše mu papa Bonifacije IX. da podijeli Gorički arhidakonat Petru Gallusu, a 1401. da zajedno s ostrogonskim nadbiskupom primi zakletvu vjernosti od novoimenovanoga vackog biskupa Nikole, dotadanjeg krbavskog biskupa. Na njegovu molbu podjeljuje kralj Žigmund 25. X. 1392. Senjskom kaptolu pravo pečata, kao vjerodostojnom mjestu ("locus credibilis"). Ivan Krčki, ban Hrvatske i Dalmacije, šalje ga u travnju 1393. u Veneciju da traži tri oružane galije protiv Zadrana jer se nisu htjeli pokoriti banu kojega je postavio kralj Žigmund, a 1397. povjerena mu je istraga o krivici Zadrana za smrt kraljice Jelisavete i za njihov rad na uvođenju nove vlasti. Bilo je to, naime, vrijeme građanskog rata u Hrvatskoj i Ugarskoj. Poznata su nam dva Leonardova pečata. Jedan je opisao Petar Runje. Ima na vrhu lik Blažene Djevice Marije a ispod toga je ljudski lik s dva štitonoše.³³ Drugi se nalazi na grobnici koju je izgradio u senjskoj katedrali.

³³ *Zvona*, 1987/11, 12.

Sl. 28. Veliki pečat Senjskog kaptola iz kraja 14. st. (Sakralna baština Senj)

Nikola (1402.-1405.) prije biskup u Imoli. Uz naslov senjskog biskupa imao je i druge naslove. U Rimskoj kuriji spominje se da je zadnju taksu platio kao senjski biskup 13. ožujka 1405. Iste godine spominje se kao papinski rizničar u ankonitanskoj Marki. Nakon toga ne spominje se u Senju, a 1411. biskupija mu je i formalno oduzeta i dana augustincu Tomi Winteru.³⁴

Toma Winter (Vinces), augustinac (1411.-1431.). Biskupijom je upravljao kao izabrani biskup još od 1405.³⁵

Kao izabrani biskup 14. kolovoza 1409. plaća papinskoj kuriji 50 florena za sebe i za prethodnika Nikolu. Papinsko imenovanje za rezidencijalnog biskupa došlo je tek 26. srpnja 1411. Još 1417. napisao je Toma svoju oporuku.³⁶ Skupljaču papinskih taksa 1419. plaća za Senjsku biskupiju 190 zlatnika. Nikola Frankopan 6. prosinca 1426. u nazočnosti biskupa Tome utemeljuje pri senjskoj katedrali zakladu pjevanih zornica za svoje pretke. Nikola će 1421. poslati svoje poslanike papi Martinu V. u Rim, i vjerojatno od tada se Krčki knezovi počinju nazivati Frankopanima. Poslanstvo su vodili Toma Jurjev Ladihović, vitez zagrebački, i Ivan Pavlov iz Krka, pravnik (decretorum doctor) iz Senjske biskupije. Papa im 13. siječnja 1422. daje garantno pismo za slobodan prolaz (salvum conductum) sa svom prtljagom, knjigama i ostalim što im pripada, bez plaćanja putarine. Po svoj prilici papa im je tada taj naslov potvrdio. Vjerojatno je i Toma često izbivao iz biskupije jer se u povelji kralja

³⁴ J. BELIĆ LIGATIĆ, 59; M. ŽUGAJ, 1996, 47-48; CA I, br. 464, 499, 548; CA II, br. 997.

³⁵ Starine JAZU, 39, str. 262; L. THALLÓCZI – BARABŔS, 145; D. FARLATI IV, 124-126; CA I, br. 997; J. BELIĆ LIGATIĆ, 59-61; M. SLADOVIĆ, 1856, 98, 169.

³⁶ M. SLADOVIĆ, 1856, 169.

Žigmunda u prilog pavlina Sv. Jelene kraj Senja spominje senjski biskup Ivan. Dne 11. rujna 1421. spominje se izabrani biskup "siginensis" Nikola.³⁷ Možda i taj ima veze sa Senjom. U vrijeme biskupa Tome Senjska biskupija se često spominje unutar Zadarske metropolije. Ta neizvjesnost trajat će dulje jer još 1455. godine zadarski nadbiskup Valarese kaže da treba odrediti kojoj metropolitici pripadaju Senjska i Ninska biskupija.

*Ivan de Dominis*³⁸ (1432.-1444.) za senjskog biskupa imenovan je 26. studenoga 1432., nakon Tomine smrti. Potječe od poznate rapske porodice De Dominis. Ivanov otac Andrija u vrijeme rata između kralja Žigmunda i Venecije borio se na kraljevoj strani. Poznato je da je Žigmund okrutno postupao sa svojim neprijateljima, ali je bio veoma široke ruke prema svojim pristalicama. Tako je 20. kolovoza 1437. iz zahvalnosti prema Andriji imenovao njegove sinove Ivana, Kristofora, Stjepana, Damjana i Krizogona nasljednim dvorskim knezovima (comites palatini). Ovi su imali otvoren put prema visokim častima i dužnostima u hrvatsko-ugarskom kraljevstvu. Neki od njih već su sloveli kao ugledne ličnosti kraljevstva. Ivan je tada bio poznat na mnogim europskim dvorovima. Kad je postao biskupom, imao je samo tridesetak godina, jer ga u svojim putopisu glasoviti učenjak Ambrozije Traversari 1433. spominje kao mladog biskupa. Od istoga Traversarija doznajemo da je Ivan bio veoma sposoban i učen. Traversarijevu prijateljstvu treba najviše zahvaliti što je dobio Senjsku biskupiju. Inače je Ivan imao prihode i od opatije sv. Nikole na Visu. Zato je mogao plaćati kurijalne takse i prije nego je dobio u mirni posjed Senjsku biskupiju.

I pored ugleda koji je Ivan uživao, u Senju se dogodilo nešto slično kao i pred 100 godina kada je papinom kandidatu Ivanu trebalo interdiktom pripremiti put u Senj. I tada su trebalo interdiktom pripremiti put u Senj. Bio je to Ivan iz Pise. I tada su senjski knezovi isticali svoj patronat nad Senjskom biskupijom i prisvajali sebi pravo imenovanja biskupa. Ovaj put je prošlo bez interdikta. Bilo je dovoljno oštro pismo od 22. rujna 1434. knezovima Ivanu (Anžu), Nikoli, Stjepanu, Bartolu, Dujmu, Martinu, Sigismundu, Andriji i Ivanu da bi se otvorio slobodan prolaz za Ivana de Dominisa.

Od Ivanove djelatnosti dosta nam je poznato, ali gotovo ništa o njegovu radu koji je bio vezan uz Senj i Senjsku biskupiju. Inače je Ivan u povijesti ostao značajniji kao diplomat i vojskovođa negoli kao biskup. Za njegov rad nije imalo naročito značenja što je 1436. imenovan ankonitanskim biskupom,

³⁷ CA II, br. 6.

³⁸ D. FARLATI IV, 1769, 127; CA I, br. 639, 648, 690, 702, 735; CA II, br. 121-122, 127, 1316, 1329, 1334; J. BELIĆ LIGATIĆ, 62; M. SLADOVIĆ, 1856, 96; HBL III, 492.493.

(nakon 6 mjeseci opet se javlja kao senjski), 1440. najprije vesprimskim pa varadinskim biskupom.

Cijeli svoj radni vijek De Dominis je proveo u diplomatskoj službi hrvatsko-ugarskih kraljeva i papa, tako da je u stvari jako malo boravio u Senju. Valjda se pogrješkom u kraljevskoj diplomi kojom mu se dodjeljuje grb (10. srpnja 1434.), spominje kao zadarski biskup. Ima i dugih dokumenata koji ga vežu uz zadarsku biskupiju. Možda je u Zadru čekao mogućnost da preuzme svoju biskupiju jer malo poslije (22. rujna) piše papa Eugen IV. (1431.-1447.) kralju Žigmundu pod prijetnjom izopćenja da u roku od mjesec dana osigura Ivanu miran posjed Senjske biskupije. Slično pismo poslao je papa Frankopanima te nekim prelatima i senjskim sudcima tražeći od njih da istjeraju Nikolu Zanthana (Zanchani), svećenika kastelanske biskupije, koji se nametnuo za senjskog biskupa i da Dominisa uvedu u posjed biskupije.³⁹ Izgleda da je Ivan dobio biskupiju jer iste godine šalje ga Žigmund, zajedno s Genovežaninom Baptistom Cigalom, u Italiju da utanače savez talijanskih državnica protiv milanskih Viscontija. Tada je Dominis dospio i na papinski dvor gdje će uskoro steći veliko povjerenje. Dopusšteno mu je da ima uza se dva redovnika. Godine 1435. nalazimo ga na Bazelskom saboru kao carskog poslanika, a iste godine već je u Bratislavi kao član saborske komisije za pregovore s husitima. Tada ponovno nalazimo u Senju gore spomenutog Nikolu kao izabranog biskupa, što znači da je Dominis toliko bio izvan biskupije da je ona povremeno davana na upravu drugim biskupima. Iduće godine imenovan je senjskim biskupom Ljudevit iz Pirana,⁴⁰ a Dominis je premješten za biskupa u Anconu, ali nijedno imenovanje nije bilo izvršeno. Dominis je ostao u Senju, a Ljudevit imenovan biskupom u Forliju (Italija). Već početkom 1437. postaje Dominis nuncij za Ugarsku s posebnim zadatkom da organizira rat protiv Turaka. Te godine spominje se u Senju biskup Dominik. Vjerojatno ga je narod tako zvao (Dominis/Dominik). Malo poslije nagovara on papu u Žigmundovo ime da premjesti sabor iz Bazela u Budim, u čemu nije uspio, ali ga je papa veoma cijenio i predložio caru da ga imenuje svojim stalnim poslanikom na saboru umjesto biskupa iz Luebecka, a papa mu podjeljuje opatiju sv. Gotharda. Žigmundovom smrću nije se umanjila Dominisova diplomatska djelatnost. Papa ga je 1437. imenovao nuncijem u Ugarskoj sa zadatkom da organizira rat protiv Turaka, a već iduće godine imenuje ga nuncijem "za razne strane svijeta" jer je trebalo cijeli Zapad pokrenuti. Najprije ga šalje kao svoga legata caru Albrehtu II.

³⁹ M. ŽUGAJ, 1996, 48-49.

⁴⁰ M. ŽUGAJ, 1996, 49-50.

U građanskim nemirima koji su nastali nakon Žigmunda, kada se javilo više pretendenata na hrvatsko-ugarsko prijestolje, igrao je Dominis veoma važnu ulogu i kao papinski nuncij i kao utjecajna ličnost u državi. Sudjelovao je i u poslanstvu koje je nagovorilo poljskog kralja Vladislava da primi ugarsku krunu i doveo ga u Budim. Dominis je 2. prosinca 1440. premješten na varadinsku biskupsku stolicu. Malo poslije piše papa Eugen IV. hrvatsko-ugarskom kralju Vladislavu da je u skladu sa željom baruna, klera i samoga kralja toj biskupiji dao dobroga biskupa.

U ono vrijeme smatralo se normalnom pojavom da crkvene osobe ne samo da se bave državnim poslovima, nego i da budu zapovjednici vojske. Naš Dominis poginuo je kao vojskovođa. Kako je došlo do toga?

Već smo spomenuli veliki Dominisov utjecaj na razvoj događaja u Ugarskoj i Hrvatskoj. Nesređene prilike umanjivale su otpornu snagu kraljevstva u borbi s Turcima. Tako je 13. srpnja 1444. sklopljen s njima mir. Ali nakon što je riješeno pitanje bazelske shizme i utanačen sporazum s češkim husitima, kršćanstvo na Zapadu osjećalo se ojačanim pa nije bilo volje da se pušta Turke na miru. Dominis je također potpisao 4. kolovoza iste godine zaključak kraljevskog vijeća da se prekrši mir i da se s vojskom krene na Osmanlije. Vojska je napredovala sve do Varne, gdje joj se 10. studenoga suprotstavi turska vojska. Lijevim kršćanskim krilom zapovijedao je Jan Hunjadi (Sibinjanin Janko), u sredini je bio sam kralj s papinskim legatom Cesarnijem, a desnim krilom kršćanske vojske zapovijedao je Dominis. Turci jurnu upravo na desno krilo i potisnu ga. Među mrtvima nađe se tada i Dominis. Ostali dio kršćanske vojske još se neko vrijeme držao, ali sve na koncu završi katastrofalno za kršćansku stranu. I sam kralj Vladislav tu nastrada. S jedne i druge strane se dugo pričalo da tako završava onaj koji krši zakletvu.

Nikola, dominikanac (1442.-1443.) Nakon premještaja Ivana de Dominisa za varadinskog biskupa, imenovan senjskim biskupom 4. svibnja 1442. provincijal dalmatinske dominikanske provincije Nikola⁴¹, a 24. srpnja 1443. premješten u Rab.⁴²

Andrija iz Drača, OFM (1443.-1457.) rodnom je iz Drača, što se vidi iz njegova naziva.⁴³ Bio je magister teologije, a senjskim biskupom imenovan je 29. srpnja 1443. Nasljednik mu je imenovan 14. studenoga 1457. "nakon smrti Andrije".⁴⁴

⁴¹ P. LUKCSICS II, 1931, 764.

⁴² CA I, br. 671, 704; J. BELIĆ LIGATIĆ, 64.

⁴³ D. FARLATI IV, 128; CA I, 673, 716; CA II, br. 657, 1340; M. SLADOVIĆ, 1856, 99, 163; M. ŽUGAJ, 1996, 50-51; Zvona, 1984./10, 5.

⁴⁴ M. ŽUGAJ, 1996, 50-51.

Završio je tada najviše škole i postao profesor teologije i doktor Svetog pisma. Te kvalitete su ga svugdje preporučivale. Godine 1438. bio je provincijal dalmatinske franjevačke provincije. U isto vrijeme vršio je službu inkvizitora u Dalmaciji. Papa Nikola V. 24. srpnja 1443. imenova ga je senjskim biskupom. Poovjerava mu 29. studenoga 1447. da poništi ujedinjenje kapele sv. Mihovila u Dubovcu sa župnom crkvom sv. Jakoba u Mekušju i ponovno je proglasi župnom crkvom. Ubrzo nakon toga (1448.) dobit će od pape jednu kurijalnu službu: imenovan je kolektorom za Dalmaciju i Hrvatsku, to znači da je trebao na navedenom području skupljati takse za Rimsku kuriju, odnosno za borbu protiv Turaka. Zbog siromaštva, oprašta papa 1449. odgovarajuću taksu senjskom kaptolu. Kao senjskog biskupa nalazimo ga te godine, zajedno s modruškim biskupom Vidom i krčkim Franjom, u Modrušu na sastanku članova frankopanske obitelji koji su tada međusobno razdijelili baštinu. Za njegovo vrijeme (1455.) benediktinska crkva sv. Nikole u Otočcu pretvorena je u župnu, a pet godina poslije (1460.) postat će katedrala novouspostavljene Otočke biskupije. Zadnji put srećemo Andrijino ime na završetku I. vrbničkog glagoljskog misala: "svrših ta misal ja pop Tomas arhižakan senski i vikar gospodina Andrije doktura svetoga pisma, biskupa senskoga. Na let Gospodnih Č.U.L.E.(1456) marča 20."

Nikola iz Kotora (1457.-1461.) Poznat bolje pod imenom: Nikola Modruški, jer će ubrzo biti premješten u Modruš.⁴⁵ Spominje se i pod imenom Makin (Machin, Machinensis), "artium et theologiae doctor."⁴⁶ Imenovan je 14. studenoga 1457. senjskim biskupom. Za vrijeme njegova biskupovanja veći dio njegove biskupije je otrgnut i u Otočcu (1460.) osnovana posebna biskupija. Nikola je inače s Frankopanima bio u dobrim odnosima i izgleda da nije pravio teškoće Sigismundu Frankopanu pri osnivanju Otočke biskupije. U Senju se on osjećao prolaznikom. Nema sumnje da je već u to vrijeme radio na tome da bude premješten drugamo. I doista, već naredne godine dobiva on bogatiju i prostraniju Modrušku biskupiju. Modruš je također 1460. postao biskupsko sjedište, najviše nastojanjem Sigismundova brata Stjepana. I za vrijeme dok je još bio senjski biskup Nikola je malo ili ništa boravio u Senju. Primaknut je 18. svibnja 1461. za modruškog biskupa. Od njegove djelatnosti kao senjskog biskupa poznato nam je samo da je svećeniku Martinu, sinu Petra iz Drage Senjske, podijelio senjski arhiprezbiterat nakon smrti Jurja Spalažića.

⁴⁵ Više o njemu u tekstu o modruškim biskupima. Usp. D. FARLATI IV, 1769, 129; CA I, 834; CA II, br.1340; J. BELIĆ LIGATIĆ upozorava da se ovaj Nikola ne smije poistovjetiti s onim koji će doći u Modruš (60-61); M. SLADOVIĆ, 1856, 99, 169.

⁴⁶ ASV, Reg. Lat. 450, ff. 138r-139r.

U popisu biskupa koji je vodila ugarska dvorska kancelarija on se uopće ne spominje kao senjski biskup. Od smrti Andrije Dračkoga (1456.) u registrima te kancelarije Senjska se biskupija sve do 1470. vodi kao nepopunjena. Iz drugih izvora doznajemo da su bar nominalno kroz to vrijeme senjski biskupi bili spomenuti Nikola, zatim Marko iz Rijeke i Pavao iz Bosne.

Marko iz Rijeke (de Fiume) (1461.-1463.).⁴⁷ Kada je Nikola premješten u Modruš, onako okrnjenu Senjsku biskupiju dobio je riječki augustinac Marko 4. srpnja 1461. Da je riječ o izvanredno sposobnom prelatu vidi se i iz toga što je prethodno bio prior riječkog samostana i provincijal bavorske augustinske provincije. Kralj Matijaš Korvin povjeravat će mu do kraja života važne diplomatske misije. Malena Senjska biskupija dana mu je privremeno, dok se ne nađe veća biskupija i veća nadarbina. Regalati kaže da se nije ni usudio pojaviti u Senju jer da se navodno ondje osjećao ugroženim. Ne kaže o kojoj se opasnosti radilo i na temelju čega izvodi takav zaključak. Godine 1463. dobiva Marko naslov kninskog biskupa, ali ni u Kninu se ne će dugo zadržavati, jer još ga iste godine kralj Matijaš šalje u Rim da izvijesti papu o padu Bosne i da ga potakne na križarsku vojnu protiv Turaka. I slijedeće će godine Marko zbog sličnih razloga ići u Rim. Usput se navratio i u Veneciju da privoli Republiku na savez protiv Osmanlija. Papa Pijo II. odazvao se Matijaševu pozivu i spremio se da osobno predvodi vojsku, ali ga zadesi nenadana smrt. Marko je i dalje služio kralju u raznim misijama sve do svoje smrti, negdje u proljeće 1467.

Pavao iz Bosne, franjevac (1464.-1486.).⁴⁸ Nakon Markova premještaja trebalo je bar nominalno dati Senju drugog biskupa. Privremeni upravitelj biskupije postao je barski nadbiskup, a 20. prosinca 1464. imenovan je senjskim biskupom franjevac *Pavao iz Bosne*, iako je - kako rekosmo - u spisima ugarske kancelarije biskupija sve do 1470. vođena kao nepopunjena. Nije isključeno da je postojao plan o premještaju biskupskog sjedišta u Otočac, kao što je iz Krbave premješteno sjedište u Modruš. Nakon što je kralj Matijaš 1469. zauzeo Senj, pale su takve kombinacije u vodu. Matijašu je Senj bio daleko važniji od Otočca. Tako već g. 1470. ugarska kancelarija registrira Pavla iz Bosne kao senjskog biskupa. Pavao se spominje 1486. kao biskup "senjski i gatanski". U Gackoj je on imao svog vikara koji je stanovao u Knežoj vasi a

⁴⁷ D. FARLATI IV, 1769,129; CA I, 882; CA II, br. 1352; J. BELIĆ LIGATIĆ, 66; M. SLADOVIĆ, 1856, 99-100; M. ŽUGAJ, 1996, 51.

⁴⁸ D. FARLATI IV, 1769, 129-131; CA I, 969; CA II, br. 1357; J. BELIĆ LIGATIĆ vidi ovdje dva Pavla između kojih je Donat (66-67); M. SLADOVIĆ, 1856, 101, 257; M. ŽUGAJ, 1996, 52.

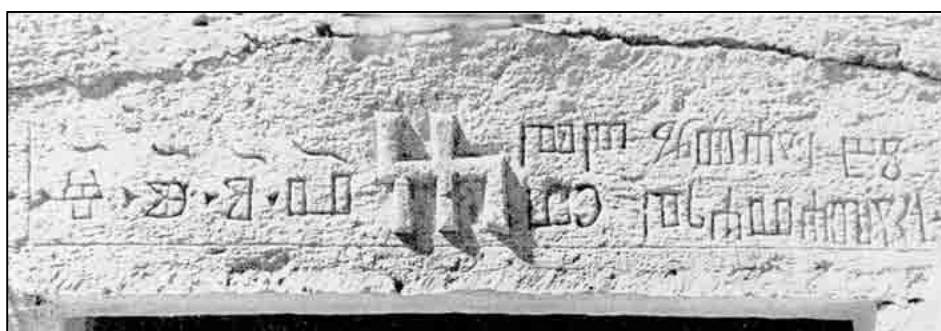
Sl. 29. Stranica *Misala* Tome arhidakona senjskog iz godine 1456.
(*Misal* se čuva u Župnom uredu u Vrbniku)

zvaao se Leonardo. Ova prevaga u korist Senja je važna, iako znamo da će i dalje postojati posebni otočki biskupi. Pavao će umrijeti negdje koncem 1486. godine.

Nije tek slučajno jedan bosanski franjevac došao za senjskog biskupa. U 15. stoljeću, posebno u njegovoj drugoj polovini, prava je ekspanzija bosanskih franjevaca prema sjeveru i sjeverozapadu. Tako u to doba nastadoše na našem području franjevački samostani u Cetinu, Slunju, Udbini i Brinju. Samostani u Modrušu i Senju postojali su i prije, a sada su se i oni priključili observantima bosanske vikarije.

Sl. 30. Glagoljski natpis s grbom senjskog arhiprezbitera Martina Sparožića iz 1477.
(foto-arhiva:GMS)

Sl. 31. Glagoljski natpis popa Gržana iz 1483. (foto-arhiva:GMS)

Andrija Campana iz Modene (1486.-1497.)⁴⁹ Nakon Pavlove smrti kralj Matijaš imenuje Dubrovčanina, inače senjskog arhidakona *Mihovila Božičevića* (Natalitius) za senjskog biskupa. Nekako u isto vrijeme, 1. prosinca 1486., papa Inocent VIII. imenuje za isto mjesto modenskog svećenika *Andriju Campanu*. Mihovil, uživajući jaku kraljevu podršku, lako je ušao u posjed biskupije i njome nesmetano upravljao sve dok je na životu bio kralj Matijaš. I papa je računao da u sporu s Matijašem može samo izgubiti. Zato i on prihvaća 14. srpnja 1489. Mihovila za upravitelja Senjske biskupije. Ali ubrzo nakon Matijaševe smrti (1490.) naređuje papa 7. travnja 1491. da se Mihovil ukloni, a uvede Andrija.

⁴⁹ D. FARLATI IV, 1769, 131-133; J. BELIĆ LIGATIĆ, 68-76; M. SLADOVIĆ, 1856, 100; M. ŽUGAJ, 1996, 52-54.

Sl. 33. Reljef Presvetog trojstva (Prijestolje milosti) iz 1491. u senjskoj katedrali Uznesenja BDM

Sl. 34. Natpis biskupa A. Mutine iz 1497. iznad sakristijskih vrata u katedrali (foto-arhiva:GMS)

Sl. 35. Katedrala Uznesenja BDM, trijumfalni luk iz 30-tih godina 20. st. (foto-arhiva:GMS)

Budući da do toga nije došlo, udara papa u svibnju iste godine cijelu biskupiju interdiktom. Kako je Inocent VIII. uskoro umro, Senjani su se nadali da će njegov nasljednik Aleksandar VI. zauzeti pomirljiviji stav pa je Mihovil i dalje ostao na svom mjestu, ali ne dugo. Svojim pismom od 7. travnja 1491. isti papa naređuje da se ukloni Mihovila i u biskupiju uvede Andriju. Bilo je otpora jer već 29. srpnja iste godine papa baca interdikt na stolnu crkvu i cijelu biskupiju zbog nepokornosti. Bilo je povjereno modruškom biskupu Kristoforu, koji je svoju biskupiju dobio slično kao i Andrija senjsku, da uvede Andriju u upravu biskupije. Godine 1495. Andrija Campana općenito je prihvaćeni senjski biskup.

Sl. 36. Unutrašnjost Katedrale Uznesenja BDM danas (foto-arhiva:GMS)

Prva faza rada Senjske glagoljske tiskare pada upravo u to vrijeme sporenja oko uprave biskupije.

Kad je kralj Matijaš oduzeo Franopanima Senj, obvezao se da će senjskom biskupu i kaptolu davati godišnje 50 zlatnika, kako su to činili i Frankopani. Matijašev nasljednik Vladislav potvrdio je novim dekretom tu darovnicu 1495. godine. Diplomom izdanom u Brinju 1497. potvrđuje Ivan Frankopan Andriji pravo na Lučane i na neke prihode. Iste godine rješava Andrija, zajedno s plemićima iz Gacke, pitanje tamošnjih biskupijskih desetina. Budući da u to vrijeme u Gackoj senjski biskup ubire prihode, možemo zaključiti da su prava i prihodi otočkog biskupa bili veoma skučeni. Andrija je poslao klerika Andriju da skuplja prinose za nabavu orgulja. Preuredio senjsku katedralu, o čemu svjedoči sačuvani natpis na vratima: Andreas de Mutina Ep(iscopu)s Segnien. Fieri Fecit Anno MCCCCLXXXVII. Taj natpis krivo se tumači da znači kako je Andrija napravio sakristiju. On je preuredio cijelo svetište, uključujući i triumfalni luk, i o tome ostavio zapis iznad sakristijskih vrata. Katedrala je imala sakristiju i prije. Jamačno je Andrija učinio i druge preinake na katedrali, pogotovo u svetištu.⁵⁰

⁵⁰ M. BOGOVIĆ – B. LJUBOVIĆ, 2013, 278-281.

Umro je negdje sredinom 1497, jer već 26. rujna iste godine dobiva nasljednika u Mihovilu Božičeviću, kojeg je snagom sankcija prije uklonio s uprave iste biskupije.

*Mihovil Božičević (Natalitius).*⁵¹ Kako je već rečeno, nakon smrti Pavla iz Bosne kralj Matijaš imenovao je 14. srpnja 1489. za senjskog biskupa Mihovila Božičevića, senjskog arhiđakona podrijetlom iz Dubrovnika. Nakon imenovanja, Mihovil je bez poteškoća preuzeo upravu biskupije. Godine 1489. traži on na sudištu u Senju od gackih plemića da mu plaćaju desetinu kao što su plaćali njegovim predšasnicima; jedino ako je netko posebnim privilegijem od toga izuzet, ali u tom slučaju treba pokazati pismeno svjedočanstvo. Kada je u Senj stigao papin kandidat Andrija Campana, zatražio je da mu se preda biskupija. Ne bez otpora, 1495. Mihovil je odstupio i vratio se među egerske kanonike gdje je i prije boravio. Petru Jakovčiću, senjskom kanoniku, ostavio je 6. svibnja 1495. senjski arhiđakonat i kapelu sv. Margarete u kaštelu, koju je sam sagradio. Nakon Andrijiine smrti dobio je Mihovil 28. rujna 1497. potvrdu i iz Rima za senjskog biskupa, a preuzeo je ponovno arhiđakonat. Upravljaio je biskupijom do 1501., kada je rezignirao, osiguravši sebi prethodno pravo na trećinu plodova koje ubire senjski biskup. Godine 1500. spominje se kao komendatarni opat sv. Jurja kod Senja. Nije poznato gdje je i kada umro. Možda je opet otišao u Eger.

*Jakov Blažiolović (de Blasiolis) (1501.-1513.)*⁵² Jakov je rodom Senjanin, iz plemenite obitelji Blažiolovića (de Blasiolis). Još prije nego je postao biskup preveo je s talijanskog djelo M. Carcana "Confessionale generale", a Blaž Baromić tiskao je to djelo u svojoj Senjskoj glagoljskoj tiskari 1496. pod naslovom "Spovid općena". Jakov se dogovorio s otočkim biskupom Vinkom de Andreisom da će se Otočka biskupija poslije Vinkove smrti opet pritijeloviti Senjskoj. Biskup je postao 28. travnja 1501. godine. Dobio je u nadarbinu i opatiju Sv. Jurja Lisačkog.⁵³ Sudjelovao je na IV. lateranskom saboru 1512./13. Izgleda da je u Rimu i umro i ondje pokopan. Dana 22. rujna 1513. biskupija je predana u komendu (nadarbinu) ostrogonskom nadbiskupu (metropoliti) Tomi Bakaču Erdediju, što znači da je Blažiolović tada već umro. Bakač je imenovao upraviteljem biskupije modruškog biskupa Šimuna Benju.

⁵¹ D. FARLATI IV, 1769, 131.

⁵² D. FARLATI IV, 1769, 133-134; J. BELIĆ LIGATIĆ, 76-82; CA II, br. 1092. M. SLADOVIĆ, 1856, 55, 101-102, 160, 274; HBL II, 40-41.

⁵³ 26. kolovoza 1507. dao je papinskoj kuriji pristoju od 219 dukata izabrani biskup "signensis" Ludovicus (CA II, br. 955). Moguće da je bilo više praznina u Blažiolovićevom upravljanju pa je bio imenovan drugi biskup. Vjerojatnije je da je ipak da je riječ i biskupu neke druge biskupije sličnog imena (Sijena, Senji).

Sl. 37. Grb biskupa Jakova Blažiolovića (de Blasiolisa) koji se nalazi iznad ulaznih vrata Sakralne baštine Senj

*Franjo Jožefić (Rečan, Rizon).*⁵⁴ Prije nego je postao biskup nosio je odijelo franjevca observanta. Biskupom senjskim imenovan je 7. siječnja 1521. U Senju nije naišao na naročit prijam. To se vidi i iz činjenice da je u veljači 1521. papa smatrao potrebnim opomenuti senjske kanonike neka prime Jožefića kao biskupa. Na kraljevskom dvoru u Budimu uživao je veće povjerenje. Kao poslanika hrvatsko-ugarskog kralja nalazimo ga 1. travnja 1522. na njemačkom državnom saboru u Nürnbergu gdje moli pomoć za obranu od Turaka. Poručuje da time ne će pomoći samo Hrvatskoj i Ugarskoj nego i sebi jer u slučaju poraza tih kraljevina na redu su njihova područja. Njegov govor bez sumnje je ostavio dubok dojam na sabornike jer su već 16. lipnja odredili da se u Hrvatsku, koja je najugroženija, pošalje 3.000 vojnika.⁵⁵ U Senju je i dalje nailazio na teškoće. Grgur Orlovčić i Petar Kružić, senjski kapetani, u općoj nestašici posegnuše 1526. za biskupskim prihodima. Biskup je smatrao da ih u svojoj katedrali može nekažnjeno javno ožigosati. Da nije lukavo umakao, iskalili bi oni svoj gnjev na njega usred crkve. To je biskupa toliko ozlojedilo da je bacio interdikt na Senj i još neka mjesta svoje biskupije. Nije se smjelo ni zvoniti ni vršiti ikakvu liturgijsku funkciju. Senjani se potužiše papi da zbog par krivaca moraju svi ispaštati i živjeti kao Turci. U svom odgovoru papa savjetuje Jožefiću da preinači i ublaži kaznu. Jožefić je, međutim, već bio napustio Senj i dugo se u nj ne će vratiti.

Jožefić je i sam 29. kolovoza 1526. sudjelovao u Mohačkoj bitci, gdje je u katastrofalnom porazu kršćanske vojske imao sreće izvući živu glavu. U građanskom ratu između pristaša Ivana Zapolje i Ferdinanda Habsburgovca Jožefić se odmah opredijelio za Zapolju. Ovaj mu je povjerio važnu misiju da Mletačkoj Republici, papi i francuskom dvoru javi svoj izbor za kralja i da dobije njihovo priznanje. Ni Venecija ni papa ni francuski kralj nisu željeli bezrezervno stati uz Zapolju jer su u isto vrijeme imali priliku slušati od Ferdinandovih glasnika drukčiju verziju o stanju u Ugarskoj i Hrvatskoj.

Na povratku Jožefića u Hrvatsku Ferdinandovi su ljudi budno čuvali prolaze ne bi li ga uhvatili. Riječki kapetan javlja 20. veljače 1527. da će svim

⁵⁴ D. FARLATI IV, 1769, 134-136; J. BELIĆ LIGATIĆ smatra da se od 1520. do 1550. izmijenilo 4 biskupa (82-89) a Žugaj smatra da je je bio samo jedan biskup jer su Franjo Jožefić i Franjo Živković ista osoba (M. ŽUGAJ, 54-56); M. SLADOVIĆ, 1856, 103, 268; HBL VI, 537.538; Zvona, 1985./2, 5.

⁵⁵ Jožefićev govor objavljen je 1963. u Deutsche Reichakte pod naslovom: *Oratio ad imperium in conventu Nuremburgensi pre rev.dum in Christo patrem dominum Franciscum Josephit ordinis minoris sancti Francisci observantiae, episcopum Segniensem, oratorem regis hungariae, edita et cum gratia per eundem perorata, tribulationem Hungarorum deplorativa ac pro expeditione contra Turcas implorativa et animativa. Colegam habuit magnificum Stephanum Deehazny* (M. MIHIČIĆ, 15-38; v. posebno str. 16-24).

silama nastojati uhvatiti biskupa. No već u ožujku Jožefić javlja Krsti da ga je sam Bog sačuvao od tih zasjeda jer se već nalazi u Mađarskoj. Izbjegao im je tako da je morskim putem iz Venecije krenuo ravno u Novi Vinodolski, koji je bio u vlasti Bernardina Frankopana. Bernardinov sin Krsto bio je udarna snaga Zapoljine stranke i osobni Jožefićeve prijatelj. Sačuvano nam je više glagoljskih pisama iz njihove korespondencije.⁵⁶

Dopisivali su se glagoljicom vjerojatno zato kako njihovi protivnici ne bi mogli čitati ta pisma. Kad je 27. rujna 1527. Krsto poginuo, izgubio je Jožefić glavnog zaštitnika i ubrzo dospio u Ferdinandove ruke. Ferdinand je 28. veljače 1528. naložio hrvatskom banu Franji Bačanu da uhiti Jožefića i dovede ga u Graz gdje ga treba dobro čuvati i promatrati. Nisu ga pustili na slobodu sve dok se Ferdinand nije uvjerio da je prešao na njegovu stranu. Možda i nije bio u zatvorima u pravom smislu riječi, ali je duže vrijeme bio pod strogom paskom i nadzorom. Zacijelo je već 1530. bio u kraljevoj milosti kada zagrebački kaptol moli Ferdinanda da imenuje Jožefića za sufragana i generalnog vikara u Zagrebu. Izgleda da je Ferdinand bio sklon tom rješenju i da je u smislu molbe Zagrebačkog kaptola uputio prijedlog Svetoj Stolici, ali papa, zbog političkih razmirica, nije tako olako htio maknuti postojećeg zagrebačkog biskupa Šimuna Erdedija. Naime, zagrebački biskup i dalje je ustrajao uza Zapolju. Ako nije preuzeo "in spiritualibus" upravu Zagrebačke biskupije, Jožefić je ostao u kraljevoj blizini. Naime, godinu danas poslije potpisuje on jednu kraljevu listinu vlastitom rukom, ali se potpisuje samo kao senjski biskup. Kralj ga je na provjeru poslao u Hrvatsku. Na sastanku hrvatskog plemstva u Kladuši 24. kolovoza 1532. došla je do izražaja i njegova vjernost kralju i domovini. Juraj Frankopan Slunjski poručio je kralju: "Da se nije biskup Jožefić pojavio među nama u ovoj oluji različitih mišljenja, i da nije svojom prisutnošću dovršio svade i nejedinstvo, došla bi ova zemlja u veliku opasnost". Ferdinand je tražio mišljenje i od pojedinih uglednih članova plemstva. Prema pismu Antuna Banffija kralju Ferdinandu 15. lipnja 1533., senjski biskup je pouzdana osoba. Na skupovima je svoju vjernost izražavao i sve uvjeravao da treba stajati uz kralja Ferdinanda. To je posvjedočio kralju i Vuk Frankopan Brinjski, Pavao Ratkay i Nikola Frankopan.⁵⁷ Jasno je da nakon svega što mu se dogodilo, Jožefić nije imao materijalnu sigurnost. Tužio se kralju da kukavno živi pa ga moli da mu dodijeli prihode Topuske opatije. Ferdinand mu udovoljava molbi, ali će zato od prihoda trebati dio davati za vojsku. U drugom pak otpisu kralj nalaže Petru Kegleviću da se Jožefiću daje godišnje 200 forinti od Topuske

⁵⁶ I. KUKULJEVIĆ, 1863, 215-227, 230-232.

⁵⁷ A. THEINER, 1860, 146-147.

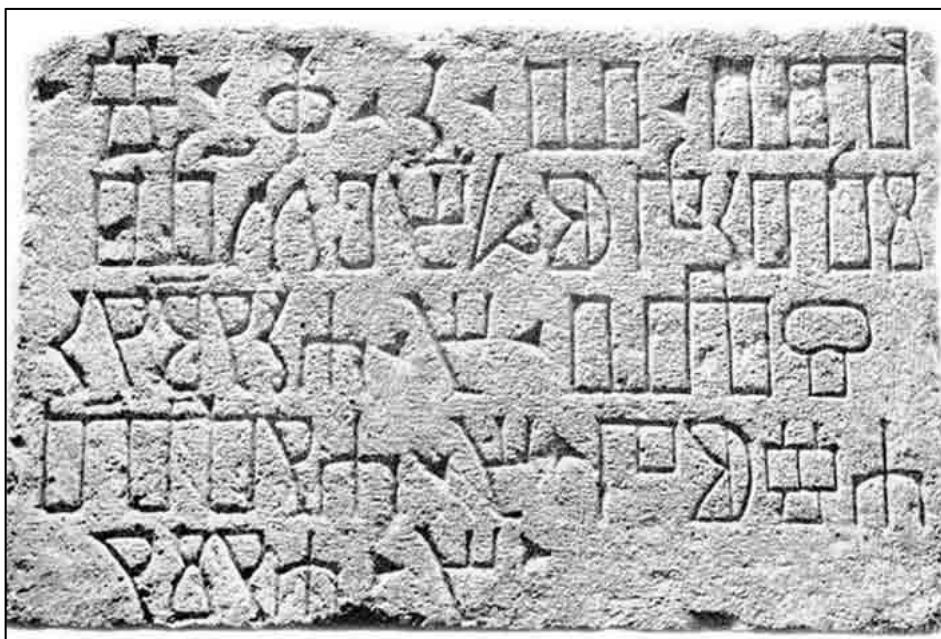

Sl. 39. Glagoljski spomenik s natpisom iz 1522. koji spominje Jurja Blagajića
(foto-arhiva:GMS)

opatije jer da je Senjska biskupija jako osiromašila i nema mogućnosti dolično uzdržavati svoga biskupa. To također znači da je Jožefić u to vrijeme preuzeo upravu Senjske biskupije. Sam Jožefić svjedoči da mu je kralj dao također prihode Zagrebačke biskupije koji su zbog nevjernosti biskupa Šimuna pripadali kralju. Zato je obećao da će o svom trošku uzdržavati 50 lakih konjanika i popraviti jednu od graničnih utvrda, izuzev Senja i Bihaća. No već iduće 1534. godine Petar Keglević zahvaljuje kralju što je opatiju Topusko darovao njegovu sinu. Nije jasno je li kralj oduzeo Jožefiću opatiju ili Jožefić nije preuzeo opatiju kada je dobio prihode Zagrebačke biskupije. No, već te godine prešao je zagrebački biskup Erdedi na Ferdinandovu stranu, što znači da je mogao slobodno upravljati svojom biskupijom i ubirati njezine dohotke. Kao nadoknadu, dobio je Jožefić prihode opatije Graan, nedaleko od Ostrogona. To bi mu bilo u redovnim prilikama dovoljno, ali znamo da se Jožefić 1536. tužio kralju na pljačkaše i molio kraljevu zaštitu.

Razumljivo je da je u takvim okolnostima Jožefić mogao malo vremena posvetiti upravi svoje biskupije. Neki autori smatraju da je u to vrijeme biskupija dobila novog biskupa u osobi Ivana de Dominisa.⁵⁸ Po svemu sudeći, on – ako je uopće postojao – mogao je biti samo zamjenik ili upravitelj. Svakako se Jožefić i dalje spominje s naslovom senjskog biskupa. Spominje ga kao senjskog biskupa 1539. nadbiskup Pavao iz Varde. Vidio ga je u Beču i nije se mogao načuditi da se jedan biskup oblači "na barbarski način" u sivu odjeću, tako da se jedino po biskupskoj kapici mogao prepoznati da je biskup. Nadbiskup je uz njega vidio jednoga slugu. Vjerojatno je i to bio neki kanonik, ali budući da su oni potpuno obučeni "po ilirski", tj. onako kako se narod oblači, nije mogao u njemu prepoznati svećenika. Spominje se Jožefić kao

⁵⁸ D. FARLATI IV, 1769, 135.

Sl. 40. Glagoljski spomenik s natpisom iz 1543. u kojem se spominju prokuratora (foto-arhiva:GMS)

senjski biskup i 12. veljače 1542. Nalazi se tada u Ugarskoj. Zatim ga dulje opet ne susrećemo. Prema popisu spisa Senjskog kaptola koji je objavio Sladović (str. 174), Jožefić je opet pao u nemilost kralja Ferdinanda koji 17. ožujka 1548. nalaže biskupskom namjesniku Franji da upravlja biskupijom u duhovnim i materijalnim stvarima, sve dok se biskup nalazi u zatvoru. Možemo samo nagađati zašto je do toga došlo. Pitanje je tim teže što je papa i dalje imao povjerenje u Jožefića. Dokaz tome je da ga je naredne godine imenovao tršćanskim biskupom; pa makar se imenovanje dogodilo zato da se biskupa oslobodi iz zatvora. Svakako je premještanje sa senjske na tršćansku biskupsku stolicu bilo promaknuće jer je Senjska biskupija bila u to vrijeme osiromašena i opljačkana.

Da je do toga premještanja došlo imamo dosta valjanih dokaza. U časopisu *Archeografo triestino* iz 1837. biskup Giacomo Filippo Tommasini zabilježio je u popisu tršćanskih biskupa: 1549. *Francesco Rizonò Dalmatino vescovo di Segna fu qui trsalato ma tosto gli convijene partir, venuto in sospeto a Cesare* (Franjo Rizonò Dalmatinac, senjski biskup, bio je premješten ovamo, ali ubrzo je morao otići zbog toga što je car sumnjao u njega). Ovome dodajmo podatak

zabilježen u blagajničkoj knjizi "Brašćine crkve sv. Marije u Grobniku" (1529.-1623.): "Franjo Rizon premješten je 1549. sa senjske na Trščansku biskupiju, ali je samo nekoliko mjeseci upravljao tom crkvom i biskupijom; naime, kad je na nj pala sumnja, mnogi ga napustiše a on bi prognan u Klanu i tamo, obuzet žalošću neslavno preminu 1551." Budući da se podatci biskupa Tommasinija i spomenute blagajničke knjige uglavnom slažu, nema više razloga sumnjati da je Jožefić (Rizon) doista premješten sa senjske biskupske stolice na trščansku i da je ubrzo bio uklonjen zbog sumnje u katoličku pravovjernost.

Franjo Živković (1551.-1558.) U popisu vojske Hrvatske krajine 1551. nalazi se "Herr Francisco Shifkouitsch, pischof". Iduće godine Franjo će dobiti prihode opatije sv. Jakova a Palo (Opatija). Nakon njegove smrti ona će pripasti riječkim augustincima. To je sve što o njemu znamo. Ipak, nema sumnje da se pod prezimenom Živković ne nalazi samo jedan biskup jer u spisima Rimske kurije jasno stoji da je Juraj Živković imenovan 7. veljače 1559., nakon smrti Franje Živkovića.⁵⁹

Juraj Živković, OFM Obs. (1559.-1583.)⁶⁰ Senjanin, kao i njegov prethodnik, franjevac, profesor teologije. Žugaj smatra da je on zadnji biskup Hrvatske biskupije. On bi, po Žugaju, 1570. bio premješten za hrvatskog biskupa koji je tada imao sjedište u Golubiću kraj Bihaća, a 1577. ponovno bi se vratio u Senj. Nema pouzdanih dokaza za Žugajevu Hrvatsku biskupiju, ali stvar zavrjeđuje još pomnije istraživanje. Budući da je Senjska biskupija veoma osiromašila i ostala bez prihoda, kralj Ferdinand darovao joj je riječku desetinu. Juraj je tu desetinu dao u zakup Antunu Zankiju za 1000 libri ili 188 forinti. Rimska kurija naredila je biskupu da upozori uskoke kako ne bi nanosili štetu katolicima u mjestu Bresnichio (vjerojatno Baška). Prema svjedočanstvu biskupa Čolića, 1570. imenovan je senjskim biskupom Nikola Brozović (Ambroziades), ali je nakon imenovanja umro. To prenosi i Farlati (str. 138). Črnčić to niječe.

Mihovil Piperković, franjevac iz Cetina (1584.-1586.). Nakon smrti Jurja Živkovića, na carev prijedlog imenovan je 16 srpnja 1584., senjskim biskupom franjevac Mihovil Piperković.⁶¹ Preporučili su ga njegovi poglavari. U bilješkama Senjskog kaptola stoji da su Piperkoviću plaćeni troškove koje je on podmirio za kanonika Jurja Bogutića, zastupnika Biskupije na carskom dvoru.

⁵⁹ ASV, Reg. vat. 1933, ff. 112v-113v; Farlati smatra da je on naslijedio Jožefića već 1541. (IV, 135-136).

⁶⁰ D. FARLATI IV, 1769, 136; J. BELIĆ LIGATIĆ, 90-93.

⁶¹ D. FARLATI IV, 136-137; J. BELIĆ LIGATIĆ, 93-94; M. SLADOVIĆ, 104, 152, 174;.

Sl. 41. Ključevi grada Klisa
(Sakralna baština Senj)

Bonaventura Mancinelli iz Aquile (1587.-1591.)⁶² Nakon Piperkovićeve smrti, 25. svibnja 1587., na prijedlog carskog dvora, imenovan je senjskim biskupom Bonaventura Mancinelli. Biskupsko ređenje obavio je u Pragu papinski nuncij. Povjerena mu je i uprava Modruške biskupije, gdje je

ostavio najjasniji trag svoga biskupovanja – sazvaio je sinodu u Bakru 1589. godine. Biskup Bonaventure rodom je iz talijanskoga grada Aquile. Modruška biskupija još nije združena sa Senjskom pa je biskup za nju održao posebnu sinodu. (Možda je održao i senjsku, ali nam o njoj nije ništa sačuvano, ili je umro prije nego ju je uspio pripremiti). U jednom izvješću iz 1588. stoji da je Senjska biskupija jako siromašna i ima samo deset svećenika. Od Modruške sinode u Bakru (1589.) sačuvane su nam naredbe, tj. zaključci.⁶³ Prethodno je biskup sa svojom pratnjom obišao cijelu biskupiju i obavio potrebna priprema. Od tih obilazaka sačuvao nam se samo, tu i tamo, poneki trag. Bonaventura je umro i pokopan u Padovi.

Antun de Dominis.⁶⁴ Rodio se 1588. u staroj rapskoj plemićkoj obitelji od oca Ivana, koji je nasljednim pravom dobio naslov dvorskog kneza, i majke Marije Drage rodom iz grada Cresa. Visoke škole završio je u Padovi gdje je stekao akademski naslov doktora teologije. Vrativši se u Rab postao je ondje kanonik i arhiprezbiter. Nakon smrti senjskog biskupa Bonaventure (1589.) car Rudolf imenuje ga 30. 5. 1591. njegovim nasljednikom. Papa Aleksandar VIII. potvrdio je to imenovanje 1. X. 1593. Budući da je zbog čestih turskih provala Senjska biskupija osiromašila, dopušteno je Dominisu da i dalje zadrži neke prijašnje nadarbine. Kada je 1596. tek oslobođeni Klis bio u opasnosti da ponovno padne u turske ruke, pošao mu je u pomoć general Lenković. Vojsci se

⁶² D. FARLATI IV, 1769, 137; M. SLADOVIĆ, 1856, 104, 276-277; J. BELIĆ LIGATIĆ, 94-103; M. SLADOVIĆ, 1856, 104, 152, 276-277.

⁶³ M. BOGOVIĆ, 2015a, 44-46.

⁶⁴ D. FARLATI IV, 1769, 137; J. BELIĆ LIGATIĆ, 95-103; M. SLADOVIĆ, 1856, 104-106, 152, 277.

pridružio i Dominis zajedno s nekolicinom senjskih kanonika i svećenika. U nesretnoj bitci pod Klisom 27.5.1596. među poginulima bio je i Dominis i nekoliko njegovih svećenika. Senjski kanonici Juraj Bogutić i Nikola Župičić dospjeli su u ropstvo i naknadno otkupljeni.⁶⁵

Marko Antonije de Dominis (1600.-1602.).⁶⁶ Rodio se u Rabu 1560. godine a umro u Rimu 8. ili 9. rujna 1624. On je učenjak svjetskih razmjera i o njemu je već napisana cijela biblioteka.⁶⁷ Nas ovdje zanima prvenstveno njegovo biskupovanje u Senju.

Prvu naobrazbu dobio je u Rabu, a nakon toga je u nekom isusovačkom zavodu stekao srednju naobrazbu. Godine 1579. ulazi u Družbu Isusovu. Studirao je filozofiju u Veroni, a teologiju u Padovi. Predavao je filozofske i prirodne znanosti na raznim isusovačkim školama. Kad je njegov stric, senjski biskup Antun de Dominis, poginuo 1596. za vrijeme borbe oko Klisa, napustio je Družbu Isusovu i kandidirao se za senjskog biskupa. Carsko imenovanje je uslijedilo već 1597., ali papinska potvrda je došla tek u kolovozu 1600. godine.⁶⁸ Dominis je i prije papine potvrde upravljao biskupijom, koja je tada svedena u najuže svoje granice, što se vidi iz njegova izvješća. Tada je bilo aktualno pitanje uskoka, koje je on rješavao kao prijatelj Venecije i u dosluhu s carskim dvorom u Beču. Uskočko pitanje trebalo je tako riješiti da se uskocima dade mogućnost da svojim radom zaslužuju kruh, kako se ne bi trebali baviti gusarenjem i pljačkom. Ljudima koji su se već odvikli takva načina života, učinio se Dominis opasnim neprijateljem. Kada je carski povjerenik Rabatta dao 1601. u Senju posmicati nekoliko uskočkih vođa, nastala je buna u kojoj je poginuo Rabatta, ali ni Dominis se nije usudio više vratiti u Senj.⁶⁹ Izvješće koje je 1602. uputio Svetoj

⁶⁵ BAS, I, br. 47.

⁶⁶ D. FARLATI IV, 1769, 137-238; J. BELIĆ LIGATIĆ posvetio mu je mnogo prostora (103-122); M. SLADOVIĆ, 1856, 104-107, 152, 180; HBL III, 494-499; M. BOGOVIĆ, 2003, 115-120.

⁶⁷ Kao vodič za poznavanje života i djela Marka Antonija de Dominisa dobro će poslužiti HBL 3 koju je napisala Vesna Tuđina Gamulin (494-499). Opširno o njemu piše i Dizionario biografico degli Italiani, (Roma, 1987, pp. 642-651). Najpreciznije podatke o njegovu životu dao je Nikola Bulat u članku: Neka sporna pitanja, 102-106; Vidi također: V. TUĐINA-GAMULIN, 1995, 249-254; Najbolja zbirka izvora za vrijeme Marka Antonija boravka u Senju je dvotomna knjiga koju je priredio Karlo HORVAT, Monumenta historiam Uscochorum illustrantia, I, 150-395.

⁶⁸ Sačuvao se postupak za njegovo imenovanje senjskim biskupom. Tu imamo zanimljivih podataka i o njemu i o senjskoj biskupiji (E. PIVČEVIĆ, 1983, 178-192); Skraćenu verziju tog članka imamo iz pera V. TUĐINE-GAMULIN, 1993, 19-126.

⁶⁹ 29. kolovoza 1598. piše papa De Dominisu o potrebi da se dogovori s uskocima. 24. listopada iste godine hvali ga papa što je dragovoljno prihvatio pregovore s uskocima (usp. ASV,

Stolici napisao je u Rimu, kada je već bio određen za splitskog nadbiskupa. Izvješće nosi tragove spomenutih događanja u Senju.⁷⁰ Senjani će se poslije tužiti papinskom nunciju da je Dominis odnio neke stvari koje pripadaju senjskoj crkvi.

Kao splitski nadbiskup došao je u sukob sa svojim kaptolom. Bavio se pitanjem vlasti pape i Rimske kurije u Crkvi. Kada je u sporu sa svojim kaptolom i u nekim drugim pitanjima izostala podrška Rimske kurije, počeo se on sustavnije baviti tim pitanjem. Kako je u to vrijeme između Rima i Venecije došlo do žestokih sukobljavanja, Dominis se svrstao među one koji su uzroke takvim sukobima tražili u krivom poimanju papinog primata. Takav stav ga je doveo do otvorenog sukoba s Rimom i do puta u London, gdje je pristupio anglikanskoj Crkvi. Ipak on nije želio biti heretik za katolike, pa je tražio načina povratka u katoličku Crkvu. Dobivši garancije za oprost od pape Grgura XV. on je 5. travnja 1622. došao u Rim, gdje je bio veoma lijepo primljen i slobodno se kretao. U svojem odreknuću od hereze pokajao se za mnoge svoje ideje i iznio dosta negativan sud o anglikanskoj Crkvi. Pripremao je da u smislu svoje vjernosti katoličkoj Crkvi objavi još nekoliko djela. Kada je 8. srpnja 1623. umro njegov zaštitnik Grgur XV., više nije uživao naklonost vlasti u Rimu. Dne 18. travnja naredne godine on je uhićen i zatvoren u Andeosku tvrđavu. Novi papa Urban VIII. naredio je da se s njime lijepo postupa i odobrio mu mjesečnih 100 škuda. Slabo zdravlje pogoršalo je još više uhićenje i obnavljanje optužbi protiv njega, što je bilo uzrokom i njegove smrti. Već započeti inkvizicijski postupak dovršen je nakon njegove smrti. On je bio osuđen kao heretik.

Marcel Marchesi (1605.-1613.).⁷¹ Njegovo imenovanje bilo je 7. siječnja 1605. na prijedlog cara, a dana mu je na upravu i Modruška biskupija. Bio je vojni stručnjak i napisao je više knjiga o načinu vođenja rata (*Dell'arte del combattere specialmente contro Turchi*, Cod. mss. Lat. Bibl. Apost. Vat, 5442-5448.). Umro je prije kolovoza 1613. jer tada već ima nasljednika.⁷² U svoju biskupiju čini se nikada došao.

Vincentius Martena (1613.-1617.).⁷³ O Marteni znademo samo ono što je zabilježeno u postupku za biskupsko imenovanje.⁷⁴ Tu nalazimo podatak da je

Indice, 318). 3. kolovoza 1602. piše papa austrijskom caru da je senjski biskup pobjegao iz Senja zbog mržnje uskoka prema njemu i da se ne želi vratiti natrag. Preporučuje za nasljednika Fausta Vrančića (*Monumenta uschocorum*, II, 35-36).

⁷⁰ M. BOGOVIĆ, 2010c, 45-58.

⁷¹ D. FARLATI IV, 1769, 138; CA II, br. 1132; J. BELIĆ LIGATIĆ, 122; M. SLADOVIĆ, 1856, 45, 107, 152. M. BOGOVIĆ, 2003, 120-129.

⁷² CA II, br.1132.

⁷³ D. FARLATI IV, 1769, 38; CA II, br. 1132; J. BELIĆ LIGATIĆ, 123-124; M.

zaređen za svećenika 23. svibnja 1593., što znači da se rodio koju godinu prije 1570. u južnoitalskom mjestu i biskupskom sjedištu Lecce.⁷⁵ Teološku naobrazbu stekao je u Napulju, gdje je postigao naslov doktora teologije. Boravio je potom u Grazu, a prije biskupskog imenovanja živio je u Trstu, gdje je prema očevicima redovno pohađao isusovačku školu; vjerojatno je u njoj nešto predavao, kao i prije u Grazu. Svjedoci u procesu za biskupsko imenovanje, provedenom u Grazu 1613., znaju jako malo podataka o njemu. Nakon carskog imenovanja, 12. kolovoza 1613. papa ga potvrđuje za senjskog biskupa. Kratko vrijeme boravio je u Senju. Još 3. svibnja 1614. on se javlja iz Trsta, obećavajući da će uskoro ići u svoju biskupiju. Ipak nije otišao u Senj nego je zamolio Svetu Stolicu da mu dopusti boraviti u Rijeci. Iz Rima mu je javljeno 19. prosinca 1614. da treba ići u svoju biskupiju (Rijeka je u to vrijeme u Pulske biskupiji). Njegov kapelan Dimitrije Angelo kaže za sebe da je bio svega 20 dana u Senju, a izgleda da više nije ni Martena, iako on sam u izvješću navodi da je u Senju boravio 20 mjeseci, jer za njega spomenuti Dimitrije kaže da ono malo vremena što je proboravio u Senju nije mogao stanovati u ruševnoj biskupskoj kuriji. Taj dvadesetodnevni boravak bio je negdje u 1615. godini. Naime, već 30. prosinca iste godine piše on svoje izvješće Svetoj stolici, koje je pisao pod dojmovima iz Senja, s nakanom da dobije ispričnicu što ondje više ne boravi.⁷⁶ Način kako se spremio jasno govori da se u Senj nije više namjeravao vratiti. Svoje je stvari dobro zapakirao i odvezao ih kod riječkih kapucina.⁷⁷ Umro je u svom rodnom mjestu 21. srpnja 1616. godine.

2. Otočki biskupi

Blaž Nikolić (1460.-1492.)⁷⁸ Kao patron biskupije, knez Sigismund potražio je novog biskupa među učenim humanistima, kojih je tada bilo dosta u Dalmaciji i

SLADOVIĆ, 1856, 107, 152; M. BOGOVIĆ, 2003, 120-129.

⁷⁴ ASV, Nunziatura di Vienna, Processi canonici, n. 2.

⁷⁵ Naziv Lecce Sladovića je zaveo da se radi o Lici pa Martenu naziva Ličaninom (M. SLADOVIĆ, 1856, 107).

⁷⁶ Izvješće je objavio M. BOGOVIĆ, 2003, 120-129. Tu su neke od najružnijih stranica o senju i uskocima.

⁷⁷ 16. prosinca 1616. gvardijan riječkog kapucinskog samostana piše u Graz da je pokojni Martena ostavio kod njih, uz napomenu da to nikome ne daje bez njegove osobne dozvole, slijedeće: "Un tamburo inchiovato e una cassa di habeto mezzana inchiodata, un matarazzo, una cantinella da vino da portare per viaggio, un tapeto da porre sotto i piedi, alcune coperte da tenere calici e lacili, due capezzati piccolini di lana da tenersi sotto il capo, et un fagottino amagliato et cuscito" (T. A. VANYÓ, 328).

⁷⁸ D. FARLATI IV, 1769,164-165; CA I, br. 845, 982; CA II, br. 223, 1350-1351; J. BELIĆ LIGATIĆ, 311-312; M. SLADOVIĆ, 1856, 159-160; S. KRASIĆ, 1996, 573-574.

Dubrovniku. Oko mu padne na dubrovačkog dominikanca Blaža Nikolića (Nikolina) - tada se nalazio u zadarskom samostanu - kojemu papa 13. listopada 1460. izdaje bulu imenovanja. Sigismund naredne godine izdaje darovnicu novom biskupu i njegovu kaptolu. Biskupu daruje kuću u gradu Otočcu i drugu kuću u Poljicima, zatim selište Setnić Lug i Prelipi, jednog kmeta u Ljubežini (Liupechienas), selište Zechoniza, stupu i dva mlina: jedan u Švici a drugi u Šumećici, mlin u Pelici, deset jutara zemljišta Tošmačeva, isto toliko u Poljicama, a šest jutara u Stimeljevom gaju i pola poljane, vinograd u Senjskoj Dragi, te drugi u Vinodolu blizu Novog.

U ustanovnoj povelji Otočke biskupije papa ne spominje frankopanski patronat ni pravo kojim bi knez Sigismund mogao imenovati biskupa. Sigismund se i ne oslanja u tome na papino dopuštenje nego na pravo ugarskih vladara. On se, dakle, osjeća toliko suveren da se može koristiti povlasticama koje su dane ugarskim kraljevima. Poznato nam je da je kralj Matijaš Korvin nastojao ograničiti moć feudalne gospode, a to će se odraziti i u ovom slučaju. Zasigurno, on nije bio suglasan s time da se patronatskim pravom na jednaki način koriste i on i feudanci njegove države. Nije izravno osporio Frankopanovu pravo da imenuje otočkog biskupa, ali u nastojanju oko toga da se Blaža makne s Otočke biskupije zacijelo nije išao samo zatim da se isključi Blaža kao osobu, nego u prvom redu zatim da se izbori za izravno kraljevo pravo na biskupska imenovanja. U pismu koje je on 1465. uputio papi Pavlu II. prigovara on Blažu zbog nedolična života i zbog izdajničkih makinacija koje je ondje činio i time se pokazao nepodobnim za otočkog biskupa. Matijaš dalje ističe da ni knez Sigismund više s njime ne računa i da predlaže za biskupa nekog franjevca Antona. Nije jasno o čemu se točno radi. Moguće je da je Blaž imao neke političke kontakte s Venecijom u smislu saveza Frankopana i Venecije. Kada je Sigismund Frankopan iste godine umro, nije Blažu više bilo boravka u Otočcu. Neki autori misle da je Otočka biskupija osnovana prvenstveno zato da bi splitski nadbiskup u otočkom biskupu imao zamjenika u vrijeme njegove odsutnosti iz biskupije. Tako bi se moglo zaključiti iz Blaževog biskupovanja, jer je većinom boravio u Splitu i više puta zamjenjivao nadbiskupa. Ipak razlozi za osnutak biskupije bili su, kako je izneseno, drugačiji. Također se ne može opravdati Blažov odlazak iz Otočca samo turskom opasnošću. Ne samo da se postavljalo pitanje Blaža kao biskupa, nego i biskupije kao takve. Ona je bila previše Frankopanovo djelo, a premalo utemeljena na važećem kanonskom i civilnom pravu. Ta slabost primjećuje se u spisima Rimske kurije. Papinska je komora i dalje smatrala da postoji opatija sv. Nikole u Otočcu - koja je osnutkom biskupije trebala ugasnuti - i vodi je i dalje u Senjskoj biskupiji. Godine 1486. spominje se u Gackoj Leonardo kao vikar senjskog biskupa, što znači da je administrativno Otočka biskupija bila i dalje povezana sa senjskom.

Matijaš nije izravno tražio dokidanje Otočke biskupije, ali je dao podršku senjskom biskupu da vrši svoja biskupijska prava kao da Otočka biskupija i ne postoji. Za života kralja Matijaša (+1490) Gacka je samo formalno biskupija, a stvarno je u sastavu Senjske biskupije. Matijaš nije bio voljan nikome priznati pravo da na području njegova kraljevstva imenuje biskupe bez njegova pristanka, a kamoli da osniva nove biskupije. Poznato je kako je nakon smrti Nikole Modruškoga (+1480) bez ikakve konzultacije s papom imenovao Antuna Dalmatinca za modruškog biskupa, a papa je - također bez ikakve konzultacije s kraljem - za isto mjesto imenovao svoga kandidata Kristofora Dubrovčanina. Iz toga se izrodio takav slučaj da je Matijaš zaprijetio odcjepljenjem svoga kraljevstva od pape ako ovaj ne prihvati njegova kandidata. Nemamo nikakvih podataka iz kojih bi proizlazilo da je u sporu oko Otočke biskupije došao u pitanje otočki kaptol. Blaž je umro 1492.

Ivan de Chergato (1492. – 1493.). Potječe iz plemićke vincentinske obitelji Clericati.⁷⁹ Stupio je u red Krucifera. Otočkim biskupom imenovan je 9. svibnja 1492. Imenovanje ga je zateklo na dužnosti vrhovnog glavara svoga reda. U Otočac po svoj prilici nije još ni stigao a već je 10. VIII. 1493. premješten u Kotor. Kotorskom biskupijom je upravljao preko svojih zamjenika a on je i dalje uglavnom boravio u svom rodnom gradu. U talijanskim dokumentima nalazimo ga često u društvu raznih uglednika i delegacija. U unutrašnjem dijelu Kotorske biskupije, gdje su katolici bili pomiješani s pravoslavicima, imao je za generalnog vikara Martina Radovića kojemu je 14. X. 1514. poslao dva misionara, jednog franjevca i jednog dominikanca, i papinsku povelju kojom se uz određene uvjete vjernicima podjeljuje potpuni oprost.

Vinko de Andreis (1493.-1520.)⁸⁰ Vinko se rodio u Trogiru 1441. godine. Stupio je u dominikanski red u samostanu na Čiovu. Filozofiju i teologiju učio je u Zadru i Perugi gdje je postigao naslov lektora teologije. Papa Inocent VIII. imenovao ga 12. svibnja 1486. vikarom reformiranih samostana u Dalmaciji, ali ga je general reda još iste godine skinuo s tog položaja. Naredne godine postaje priorom trogirskog samostana, a Krasić misli da je tada predavao teologiju jer mu 2. srpnja 1486. general reda podjeljuje nalog bakalaureata i imenuje ga generalnim propovjednikom. U

⁷⁹ D. FARLATI IV, 1769, 165; J. BELIĆ LIGATIĆ, 313; M. SLADOVIĆ, 1856, 160.

⁸⁰ D. FARLATI IV, 165; J. BELIĆ LIGATIĆ, 313-315; CA I, br.933; CA II, br. 971-983, 987-989; M. SLADOVIĆ, 1856, 55, 101, 144, 159-160, 171-172, 274; S. KRASIĆ, 1996, 587-589.

nečemu taj general nije bio s njime zadovoljan pa mu oduzima priorat. Otočkim biskupom imenovao ga papa Aleksandar VI. (6. rujna 1493.) Posvetio ga u Splitu nadbiskup Averaldo, uz asistenciju modruškog biskupa Kristofora i duvanjskog Vida.

Vinko će doći na glas kao vrsni diplomata u službi Bernardina Frankopana, papa i kraljeva. Zato je uspio da u Otočcu ostvari prava i veća od onih naslovnog biskupa. Papa Lav X. imenovao ga je 1515. svojim povjerenikom za Ilirik (Balkan). Iste godine potpisuje se on kao "glavni povjerenik pape za Ugarsku". On je ipak dosta boravio u Otočcu. Godine 1508. izdaje jednu povelju u tom gradu "U Lugu u našoj biskupskoj rezidenciji". Ipak se svojom biskupijom veoma malo bavio. Još 1501. dogovorio se sa senjskim biskupom Jakovom Blažiolovićem da će područje Otočke biskupije u potpunosti sjedini sa Senjskom biskupijom. U tom smislu trebalo je tražiti dozvolu od kralja i pape. Kralj je sa svoje strane već naredne godine dao svoju potpunu suglasnost o dogovorenom, s time da se još dobije suglasnost od pape. Za tu suglasnost trebalo je, o razlozima možemo samo nagađati, dosta dugo čekati. To se dogodilo tek 13. rujna 1513. godine. Nakon smrti Jakova Blažiolovića Senjska biskupija nije dobila svog rezidencijalnog biskupa nego ju je dobio kao komendu ostrogonski nadbiskup i Kardinal Toma. Papa ustvari proširuje nadbiskupova prava i na područje Otočke biskupije kao sastavnog dijela Senjske biskupije. Papa, savjetovavši se s kardinalskim zborom i izričitim pristankom otočkog biskupa, apostolskom vlašću ujedinjuje priključuje i pritjelovljuje Otočku Senjskoj biskupiji.

Prema potrebi i zaslugama uz biskupijske dobivane su i druge nadarbine. Tako je i Vinko imao više nadarbina. Imenovan je 1504. komendatarnim opataom Sv. Jurja kod Senja, 1515. opatom Sv. Nikole u Otočcu, a 1517. kralj Ladislav dodjeljuje mu prebende trogirskog arhidakonata i primicerijata. Neko vrijeme uživao je kanoničke nadarbine u Splitu te prebendu sv. Katarine izvan trogirskih zidina. Toga se odrekao 1523. godine. Nalazimo ga 1514. i 1520. u Rimu pri crkvi sv. Jeronima kao predsjednika istoimene bratovštine.

Vinkove diplomatske sposobnosti bile su poznate na papinskom i kraljevskom dvoru, kod mletačkog dužda i – napose – u domaće vlastele Frankopana. Vinka 1494. nalazimo u Modrušu gdje odgovara Bernardina Frankopana da se ne preda Turcima. Sačuvano nam je pismo u kojem 6. listopada iste godine izvješćuje mletačku vladu o teškim prilikama u Hrvatskoj nakon Krbavskog razboja, i moli za pomoć. Spominje da će zbog

Sl. 42. Pečat otočkog biskupa Petra de Andreisa (Župni ured Otočac)

toga doskora morati u Rim, po svoj prilici u svojstvu Bernardinova poslanika. Njegovim sposobnostima koristit će se i papa Lav X., koji ga je zajedno s kortonskim biskupom Julijem imenovao povjerenikom za Ilirik, i po njemu 1515. poslao Berislaviću veću količinu žita, 1000 libara puščanog praha, 5000 libara salitre, više topova i 2000 zlatnih dukata za obranu hrvatskih utvrda. Poznati humanist Petar Bembo hvali ga u pismima koje je u ime spomenutog pape slao

kralju Vladislavu i banu Petru Berislaviću. S papom ga veže osobno prijateljstvo još iz vremena papina kardinalata. Nalazi se 19. veljače 1511. u Mantovi gdje nagovara papu Julija II. da uzme u svoje vojničke redove jednog kondotijera i da krene na Ferraru. Bio je tada nastanjen u kardinala Medicija (budućeg pape Lava X.), što podrazumijeva tješnje prijateljstvo. Kada je Medici postao papom, uzeo ga je k sebi za kućnog prelata. Na papinom dvoru imao je i neugodnih časova. Bio je optužen zbog nenaravnih sklonosti prema nećaku Nikoli i stavljen na sud. Vinko je za tu optužbu krivio Jurja de Obertisa, također iz Hrvatske. Ne zna se pravorijek suda, ali za Vinka nije bio jako nepovoljan jer ga poslije opet nalazimo na važnim službama papinske kurije. Još iste godine imenovan je ispitivačem klerika koji su trebali biti promaknuti za svećenike. Tu službu je obavljao sve do kraja života. Zadnji put se spominje u registrima komore 20. lipnja 1524. Te godine je po svoj prilici umro.

Petar de Andreis (1524. – 1530.). Vinko je do kraja nosio naslov otočkog biskupa.⁸¹ I pored dogovora da će nakon njegove smrti područje biskupije biti ponovno pritjelovljeno Senjskoj biskupiji to nije u potpunosti ostvareno. Naime, on je uspio svome sinovcu *Petru de Andreisu* osigurati naslov otočkog biskupa. On ga je osobno 6. prosinca 1520. posvetio za biskupa. Petar nije od papinske kancelarije tražio apostolsko pismo (koje je bilo vezano uz određenu pristojbu), pa ga Klement VII. na to 1526. opominje. Isti papa opomenuo je otočki kaptol 22. travnja 1527. da iskažu novom biskupu dragovoljnu pokornost, a senjskom kaptolu piše papa da pomogne Andreisu ući u posjed svoje biskupije. Već je Vinko bio komendatarni opat sv. Nikole u Otočcu, a taj naslov dobio je i Petar. Kad znamo da je osnutak biskupije u Otočcu bio vezan uz dokinuće tamošnje opatije, vidimo da su se i tim imenovanjima za otočkog opata stvari postupno vraćale na početnu poziciju. Neki su postavili u pitanje i imenovanje Petrovo za otočkog biskupa. No, da je on nosio doista naslov otočkog biskupa potvrđuje i njegov biskupski pečat koji se čuva u župnom uredu u Otočcu.⁸² Petar je umro oko 1530. Nakon njega jedno vrijeme nosio je naslov otočkog biskupa neki *Nikola*, a nakon 1534. više ne susrećemo ni naslova.

3. Krbavski biskupi

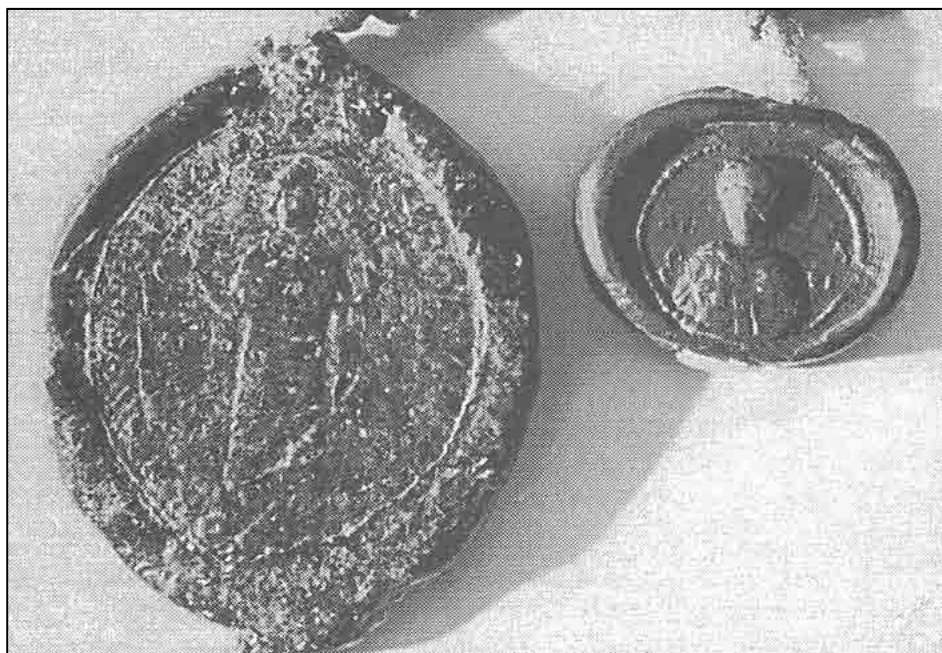
Matej Maruta (1185. – 1220.?). Prvi krbavski biskup postao je splitski kanonik Matej Maruta.⁸³ On je izabran i posvećen za vrijeme sinode 1185. Metropolitanski kaptol imao je pravo birati biskupe za biskupije iste provincije koje nisu imale svoga kaptola. To načelo, dakako, vrijedi i za slučajeve kada je biskupija tek osnovana pa i ne može imati u to vrijeme katedralnog kaptola, što je tada bio slučaj s krbavskom biskupijom. Sigurno je da je Matej bio aktivan u novoosnovanoj biskupiji, ali što je ustvari učinio, možemo samo nagađati i pretpostavljati, jer za takvu djelatnost nemamo potvrde u dokumentima. Zabilježena nam je samo njegova djelatnost izvan biskupije. Zajedno s biskupima senjskim, skradinskim i trogirskim on presuđuje 1194. u sporu između splitskog nadbiskupa i njegova kaptola, a 1197. povjereno mu je da riješi nastali spor između trogirskog i šibenskog klera. Rješenje je Matej potvrdio svojim pečatom.⁸⁴

⁸¹ D. FARLATI IV, 1769, 165-167; J. BELIĆ LIGATIĆ, 315-320; M. SLADOVIĆ, 1856, 159, 161-163, 274, 248, 308.

⁸² D. FARLATI IV, 1769, 92-93; A. GULIN, 1998, 202.

⁸³ D. FARLATI IV, 1769, 92-93; J. BELIĆ LIGATIĆ, 211-214; M. SLADOVIĆ, 1856, 133-134; M. BOGOVIĆ, 1988a, 59; M. BOGOVIĆ, 2010a, 30-31.

⁸⁴ A. GULIN, 1998, 200.

Sl. 43. Pečat Mateja Marute iz 1197. (snimio: I. Buzjak)

Zadnji put se u poznatim dokumentima spominje 1199., kada svjedoči da je Novalja unatrag 30 godina pripadala Rabu. Vjerojatno je još poživio, jer Toma Arhidakon tvrdi da je u vrijeme izbora bio mlad, ali časna ponašanja i trijezna života.⁸⁵ Farlati misli da je umro oko 1220. To bi značilo da bi doista mogao njemu pripadati "Zlatni križ krbavskih biskupa".

Martin (oko 1220. – oko 1239.) Mateja Marutu naslijedio je *Martin*.⁸⁶ On je 1220. posvetio crkvu sv. Stjepana u Vernici, patronat topuskog opata. Tom prigodom izdaje povelju i ovjerava je svojim pečatom za svjedočanstvo da je i dalje neokrnjeno pravo patronata topuskog opata nad istom crkvom. Iz toga proizlazi da je Martin, osim prava koja mu pripadaju kao krbavskom biskupu, imao i neka druga koja mu je kralj, ili koja druga viša instancija, podijelio. Tome ide i prilog presuda koju on zajedno sa splitskim nadbiskupom donosi 1225. u kraljevskoj kapeli u Krapini u prilog topuskog opata, a u nazočnosti samoga kralja. Godine 1230. zajedno s podbanom i zagrebačkim županom

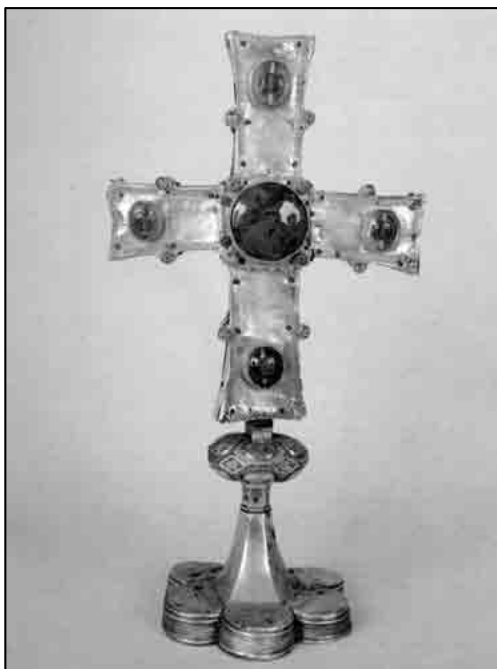
⁸⁵ T. ARHIDAKON, 116.

⁸⁶ D. FARLATI IV, 1769, 93; J. BELIĆ LIGATIĆ, 214-215; M. SLADOVIĆ, 1856, 435; M. BOGOVIĆ, 1988a, 59-60; BOGOVIĆ, 2010a, 31.

Sl. 44. Zlatni križ krbavskih biskupa, 13. st.

Nemilom dosuđuje istoj opatiji zemlju Slatinik, a povelju potvrđuju svojim pečatima. O Martinu nam poslije nije ništa poznato.

Saracen (oko 1239. -). Toma Arhiđakon, nabrajajući biskupe koje je posvetio nadbiskup Guncel, kao zadnjega spominje krbavskog biskupa *Saracena*.⁸⁷ Iz toga može se zaključiti da ga je posvetio pri kraju života, što bi značilo 1239. do 1241. Ove zadnje godine, naime, umro je Guncel. *Saracen* je bio u rodu s knezom Domaldom, šibenskim grofom i moćnim gospodarom Cetine. Domaldova moć je već tada bila pala, pa se -

kako primjećuje Farlati - *Saracen* uzdigao "svojim krepostima". Budući da je u vrijeme kada je postao biskupom bio mlad,⁸⁸ mogao je dugo upravljati biskupijom.

Upada u oči razlika kada Toma govori o drugim biskupima i o *Saracenu*. Druge je splitski nadbiskup posvetio (consecravit), a *Saracena* je "učinio biskupom" (fecit episcopum). Moguće je da se i tu nazire nedostatak kaptola u Krbavi, pa nije bilo dovoljno da metropolita potvrdi izabranog biskupa i posveti, nego je u Splitu trebalo sve učiniti, to znači također izabrati. *Saracena* nalazimo 1251. kao opunomoćenika u sporu između Rabljana i buškog župana Nemanje.⁸⁹ Njegov brat Petar zamijenio je 1271. svoje imanje Selce (Zelče) za posjed Tubulić u Bužanima. Zamjenu je potvrdio ban nakon što su mu bila

⁸⁷ D. FARLATI IV, 1769, 93-95; J. BELIĆ LIGATIĆ, 115-121; M. SLADOVIĆ, 1856, 134-135.

⁸⁸ Toma kaže da je Guncel "In Corbavia fecit episcopum quemdam iuvenem, qui erat de parentella Domaldi comitis, nomine Saracenum. (T. ARHIĐAKON, 2003, 176).

⁸⁹ Sud je bio u Jablancu "temporibus equidem domini nostri Marini Mauroceni incliti ducis Veneciarum et venerabilis Stephani arbensis episcopi" (CD IV, 450-451). To znači da je u to vrijeme rapski biskup vršio jurisdikciju u Podgorju. Time je senjski biskup izgubio vezu s "polovinom Like" pa je ona i formalno 1272. uključena u ninsku biskupiju. (CD V, 632-638).

dostavljena pisma kneza Petra i njegova brata Saracena, krbavskog biskupa. Godine 1272. zaređio je za svećenika budućeg kninskog biskupa⁹⁰ Ivana, a na sam Božić iste godine bio je suposvetitelj kod njegovog biskupskog ređenja u Splitu, o čemu je poslije dao svjedočanstvo u Kninu.⁹¹

Mičislav (oko 1330.). Poslije toga nemamo duže vremena spomena krbavskih biskupa. Godine 1300. spominje se biskup *Mičislav*.⁹²

Ilija (oko 1308. – oko 1316.) Godine 1308. spominje se biskup *Ilija* koji je u Budimu raspravljao s kardinalom legatom Gentilijem o javnim crkvenim poslovima. Žugaj misli da je taj Ilija ista osoba s fra Feliksom koji je postao biskup između 1301. i 1303. a da je umro između 1312. i 1316. godine.⁹³

Petar (oko 1317. do 1332.). On je franjevac iz Bolonje, spominje se nakon 1317. godine.⁹⁴ Vjerojatno je služio u diplomaciji i nosio naslov krbavskog biskupa. U lipnju 1318. nalazimo ga među pomoćnicima nuncija i kardinala Gauschina i Luke. Krbavskom biskupu i njegovom kolegi Giradiju povjereno je papino pismo koje je trebalo odnijeti škotskom kralju.⁹⁵ Uglavnom je djelovao na tlu Engleske kao poslanik papa i kraljeva. Po svoj prilici Krbavsku biskupiju nije ni vidio, ali se od njezinih prihoda uzdržavao. Umro je 1332. godine.⁹⁶

Bonifacije (1332.–oko 1338.) Franjevac Bonifacije⁹⁷ bio je najprije izabran za sulcitanskog biskupa na otoku Sardiniji, ali ga papa nije potvrdio, jer je prethodno sebi rezervirao imenovanje biskupa na tu biskupiju. Bonifacije se

⁹⁰ CD V, 597, 608-609. Iz čega bi se dalo zaključiti da je Saracena obitelj imala posjede u Bužanima i okolini. Stranke su se trebale sastati pred zagrebačkim kaptolom, što opet baca sumnju u postojanje kaptola u Krbavi.

⁹¹ CD VI, 8-9,17. Zadnji put Saracena susrećemo u dokumentima 1274. kada svjedoči da je trogirski arhidakon izopćio neke Splitske (CD VI,101). Ovdje možemo još jednom upozoriti na podatak o modruškom biskupu iz 1288. Moguće je da su Krčki knezovi pokušali dobiti biskupa koji je bio nadležan za ono područje Krbavske biskupije koje je bilo pod njihovom vlašću i gdje bi njima bio priznat patronat. U tom slučaju bi darovnica iz 1289. predstavljala neko rješenje problema jer tada im se priznaje patronat nad crkvama u biskupijama Senjskoj i Krbavskoj (CD VI, 653-655). Ali sve su to natege koje iznosim da se otvori bilokakav put za tumačenje dokumenta o kojemu je gore bila riječ.

⁹² CA I, br. 45, 107; M. BOGOVIĆ, 1988a, 60; M. BOGOVIĆ, 2010a, 32.

⁹³ M. ŽUGAJ, 1996, 60-61.

⁹⁴ D. FARLATI IV, 1769, 95; J. BELIĆ LIGATIĆ, 221; M. SLADOVIĆ, 1856, 138.

⁹⁵ A. THEINER, 1863, 200.

⁹⁶ M. ROBSON, 1993, 5-35.

⁹⁷ D. FARLATI IV, 1769, 95-96; J. BELIĆ LIGATIĆ, 222-224; M. SLADOVIĆ, 135-136; HBL II, 137; M. BOGOVIĆ, 1988a, 61; M. BOGOVIĆ, 2010a, 32.

spremno pokorio toj papinoj odluci pa mu je papa obećao dati biskupiju koja u naredno vrijeme bude upražnjena na području gradeške metropolije. Papa 3. lipnja 1332. piše da se to zbilo kada je umro krbavski biskup Petar. Tu papa, vidimo, smješta Krbavsku biskupiju u Gradešku (Grado) crkvenu provinciju. Nije li posrijedi zabuna, ili je stvarno u to vrijeme Krbavska biskupija bila isključena iz splitske i pripojena gradeškoj crkvenoj pokrajini? Na toj relaciji doista je u ono vrijeme bilo nejasnoća. Tako još 1326. tuži se splitski nadbiskup papi da ovaj u nekim pismima spominje biskupije Senjsku, Ninsku i Hvarsku kao podložne zadarskom nadbiskupu, a to znači i gradeškom metropolitu. Papa je poslije ispravio tu omašku. Međutim, tu se ne spominje i Krbavska biskupija. Vjerojatno je i ona na isti način bila stavljena u gradešku provinciju, pa je i dalje ondje vođena, jer splitski nadbiskup nije izričito za to protestirao. Tako se ona još 1332. nalazi (neopravdano) na popisu gradeških sufragana. Dobio je Bonifacije još jednu povlasticu za svoju odanost – oslobođen je već na početku nekih dažbina Rimskoj kuriji (servitia communia). Kao razlog navodi se siromaštvo Krbavske biskupije. To se ponovilo i iduće godine, a kako je dalje bilo ne kažu nam poznati izvori. Za usporedbu recimo da u isto vrijeme Senjska biskupija nije oslobođana od tih taksa.⁹⁸

Nije nam poznata nikakva reakcija u Krbavskoj biskupiji na direktno imenovanje od pape. Poznato nam je da je senjski kaptol oko 1333., nakon smrti svoga biskupa Jurja, izabrao za njegova nasljednika opata Sv. Jurja Lisačkog, Bernarda. Papa je prethodno i tu biskupiju bio sebi rezervirao, pa je imenovao svoga biskupa Ivana. Senjani, poduprti Krčkim knezovima, više su godina pružali otpor papinom kandidatu, štiteći time pravo svoga kaptola na izbor biskupa. Sličnih reakcija bilo je tada u čitavom katoličkom svijetu, jer je još smatrano zakonitom praksom da kaptol bira novog biskupa, metropolit ga posvećuje, a papa potvrđuje. Bonifacije je, izgleda, mirno ušao u posjed svoje biskupije, jer ga već 1333. nalazimo u Modrušu gdje je zajedno s Modruškim knezovima dočekao kralja Roberta. To bi značilo da nije naišao na protivljenje, ni klera ni svjetovne gospode. Kaptola vjerojatno nije ni bilo, pa se nije ni pristupilo izborima novog biskupa nakon Petrove smrti u Engleskoj.

Franjo. Oko 1339. spominje se biskup *Franjo*, ali o njemu znamo samo da se sporio za desetine.⁹⁹

Radoslav (1341.-1349). Franju je naslijedio Radoslav,¹⁰⁰ domorodac, sin Radoslava Bribirskog (de Bribir). Početkom 1341. spominje se on kao izabrani

⁹⁸ CA, 1, br. 45, 105, 107.

⁹⁹ KAZ, Acta capituli antiqua, sv.13, br.103, f. 250.

biskup, a 21. lipnja iste godine već je posvećen i potvrđen, što se vidi iz povelje kojom podjeljuje neke oproste crkvama sv. Mihovila i sv. Marije u Ostrovici (Ličkoj). Nije osobno došao 1344. na pokrajinsku sinodu u Split, nego je tamo poslao svoga zamjenika u osobi fra Nikole. Godine 1348. vodi on spor sa zagrebačkim kaptolom za krajeve oko Kladuše te one između Korane i Mrežnice. Nakon toga mu nema spomena do 1358. Ostaje nejasno radi li se o istoj osobi. Čini se vjerojatnije da je to drugi.

Vuk (Lupus) (1349.) U međuvremenu je papa imenovao neke nove biskupe za Krbavsku biskupiju: 7. veljače 1349. imenuje Vuka (Lupus). On se obvezuje plaćati godišnje 133 i jednu trećinu florena. Biskupija se nalazi u Splitskoj metropoliji.¹⁰¹ Vuk nije podmirio takse pa je to trebao učiniti njegov nasljednik Mavro. Rimska kurija je u Vukovo vrijeme rezervirala sebi isključivo pravo imenovanja njegova nasljednika.¹⁰²

Mavro (1349.-oko 1357.) Nakon Vukove smrti, 13. ožujka 1351. imenovan mu je nasljednik u osobi gackog arhiprezbitera Mavra,¹⁰³ koji se spominje sve do travnja 1558. kada je posjetio Svetu Stolicu po svom kleriku Vuku, sinu gackog plemića Slavine. Radoslav se ponovno javlja 1358, ali katkada i pod imenom Ladislav. Ostaje nejasno je li riječ o istoj osobi. Budući da se Radoslav spominje samo u poveljama domaće provenijencije, a Vuka i Mavra je papa imenovao, možda se radi o nesporazumu između kraljevskog dvora i papinske kurije u Avignonu. U popisu dostojanstvenika, koji je vodila Ugarska dvorska kancelarija,¹⁰⁴ ova dvojica se uopće ne spominju, a papinska kancelarija ne registrira Radoslava.

Tu negdje treba naći mjesta i za biskupa *Valentina*, koji se u kraljevskoj diplomi 1371. spominje kao negdašnji izabrani krbavski biskup i koji je pravo ubiranja desetine u ličkoj i buškoj županiji priskrbio na nezakonit način. Kralj nalaže buškom i počiteljskom knezu da to pravo pripada rapskom biskupu i da mu ga osigura.¹⁰⁵ Svakako je i to još jedan dokaz da je u to vrijeme na području

¹⁰⁰ D. FARLATI IV, 1769, 96-97; J. BELIĆ LIGATIĆ, 224-227; M. SLADOVIĆ, 1856, 136-137; M. BOGOVIĆ, 1988a, 61-62; M. BOGOVIĆ, 2010a, 33-34.

¹⁰¹ "frater Lupus episcopus Corbaviensis.provincie Spalatensis in Dalmacia" (CA, 1, 165; CA II, br. 1242.

¹⁰² A. THEINER, 1859, 226; CA I, br. 165, 171, 220, 222, 238, 246, 248.

¹⁰³ HC I, 208; CD XII, 8-9; CA I, br. 205, 220, 238, 246, 248-249, 255; CA II, br. 534, 542, 543, 1242; A. THEINER, 1959, 226 stavlja imenovanje godinu dana prije, a prema CA II, br. 1242. Mavro je već 4. lipnja 1249. bio krbavski biskup; M. SLADOVIĆ, 1856, 138, 141.

¹⁰⁴ MDA, Liber dignitariorum, 286.

¹⁰⁵ CD XIV, 309-310. Neke perturbacije su u to vrijeme morale biti jer se u kraljevskim diplomama od 1348. do 1359. ne spominju krbavski biskupi, kao ni senjski ni ninski, ali se spominju skradinski, hvarski i makarski (usp. CD XII, 505). Možda je to povezano s

današnje Like bilo nesređena crkvena organizacija. Po svoj prilici tome su pogodovala i nesređene crkvene prilike na općem planu. Pape tada stoluju u Avignonu.

Petar de Colda (1361.-1375.).¹⁰⁶ Prema podacima papinske kancelarije 15. veljače 1361. imenovan je krbavskim biskupom dominikanac *Petar* zvani Colda, dok Ugarska dvorska kancelarija od 1361. do 1373. vodi Krbavsku biskupiju kao upražnjenu.¹⁰⁷ Grgur XI. piše 30. siječnja 1371. kralju Ludoviku da je prošlo već mnogo godina otkako je Petar imenovan krbavskim biskupom a sve do sada nije biskupiju dobio u mirni posjed.¹⁰⁸ Vjerojatno je imao neke smetnje, ali je ipak primao neke dohotke od biskupije kada je podmirivao kurijalne takse. Papina intervencija je postigla uspjeh pa od siječnja 1373. do ožujka 1375. registrira ugarska kancelarija Petra kao krbavskog biskupa.¹⁰⁹ Papa Grgur XI. dopustio 1378. franjevcima da mogu preuzeti samostan koji je za njih u Modrušu sagradio Stjepan Frankopan.

Toma Nicolai (Nikolić) (1375.-oko 1383.). Nakon toga je papa 14. studenoga 1375. imenovao biskupom *Tomu Nikolića* (Nicolai), ostrogonskog kanonika, kojega Ugarska kancelarija registrira tek 1378. (do 1382). Zacijelo je opet bilo nesporazuma s kraljevskim dvorom jer je papa, još za života biskupa Petra, sebi rezervirao pravo imenovanja njegova nasljednika,¹¹⁰ što kraljevski dvor nije spremno prihvatio, ali se naknadno s odlukom složio, tim lakše što je Toma zacijelo, kao ostrogonski kanonik, bio na dvoru poznata osoba. Postoje naznake da je on premješten na stolicu senjskih biskupa. Teškoća je u tome što

problematikom "hrvatskog biskupa" (episcopus croacensis) o kojemu je gore bilo govora. Malo poslije (1373.) će papa prihodne Ninske biskupije, pod koju je pripadala i Lika, zaplijeniti u korist apostolske komore. (CD XIV, 522).

¹⁰⁶ D. FARLATI IV, 1769, 97; J. BELIĆ LIGATIĆ, 229; M. SLADOVIĆ, 1856, 138; CA I, br. 332, 341, 348; CA II, br. 588.

¹⁰⁷ Treba znati da je u to vrijeme Rab bio pod hrvatsko-ugarskim kraljem koji je sam i preko pokrajinskih poglavara želio raznim ustupcima Rab i rapsku crkvu što čvršće povezati uz svoje kraljevstvo. Poznato je da je 1367. rapski biskup smio pobirati desetinu po Lici i Bužanima (CD XIV, 94-95). Tako se 30. siječnja 1371. papa Grgur XI. tuži kralju Ludoviku da je Petar već odavno imenovan krbavskim biskupom, a još uvijek nije u posjedu biskupije (A. THEINER, 1860, 105).

¹⁰⁸ A. THEINER, 1860, 104-106.

¹⁰⁹ MDA, Liber dignitariorum, 286.

¹¹⁰ CA I, br. 354-357; J. BELIĆ LIGATIĆ, 222; M. SLADOVIĆ, 1856, 136; CA II, br. 599; CD XV, 153. Toma se kao krbavski biskup u sporu oko kladuške desetine spominje već 29. lipnja 1373. (KAZ, nav. mj. f. 252r). Doista mi nije jasno otkuda to, jer je papinsko imenovanje bilo 14. studenoga 1375. (HC I, 208), a u katalogu kraljevske kancelarije stoji da je on biskupovao od 1378. do 1382. (MDA, Liber dignitariorum, str. 286).

je ovaj bio kanonik, a za senjskog biskupa Tomu stoji da je bio franjevac. Papa Grgur XI. dopustio je 1378. franjevcima da mogu preuzeti samostan koji je za njih u Modrušu sagradio knez Stjepan.

Nikola Brislinov (1384.-1401.) Krbavska biskupija je 1384. dobila biskupa u osobi Nikole Brislinova (Brislini filius).¹¹¹ U njegovom slučaju Budim i Rim našli su zajednički stav, jer ga već 5. siječnja 1385. nalazimo u spisima papinske kancelarije.¹¹² No ta kancelarija kaznila ga je čak izopćenjem što nije na vrijeme platio dužne takse. Oslobođen je izopćenja i drugih kazni 23. srpnja iste godine jer je podmirio veći dio dugova; ponovno mu je zapriječeno istim kaznama ako ne bude platio preostalo kako je dogovoreno. Poslije je plaćao redovito.¹¹³ Za biskupa je izabran iz zbora zagrebačkih kanonika. Kao krbavski biskup sporio se sa zagrebačkim kaptolom oko desetine u Kladuši. U građanskom ratu bio je na strani Žigmunda, tako da ga je ovaj imenovao svojim savjetnikom. U toj funkciji nalazimo ga na raznim mjestima unutar hrvatskog i ugarskog kraljevstva. O tome, kako je ubirao desetinu 1396. detaljno prenosi Farlati.¹¹⁴ Iz te godine imamo i njegov pečat. Prema Petru Runji, podijeljen je u tri polja: u gornjem je lik Majke Božje, u sredini su tri ljudske figure, a u dnu je lik biskupa u klečećem stavu. Negdje u tijeku 1401. bio je premješten za vackog biskupa. Krbavski plemići i kler su ga prethodno dobro opljačkali. Bar tako izgleda po pismu pape Bonifacija IX. od 22. prosinca 1402.¹¹⁵

Stjepan iz Ferma (1401.-1404.) Nikolov nasljednik je augustinac *Stjepan iz Ferma*.¹¹⁶ Već 25. lipnja 1401. papa mu je kao izabranom krbavskom biskupu dopustio da se može dati posvetiti od bilo kojeg katoličkog biskupa. Sam papa

¹¹¹ D. FARLATI IV, 1769, 98-99; J. BELIĆ LIGATIĆ, 230-233; M. SLADOVIĆ, 1856, 56; CA II, br. 1298.

¹¹² HC I, 208. M. SLADOVIĆ, 1856, 138; Nikola je 1391. platio Apostolskoj komori 8 florena "pro se et Angelo predecessore" (CA I, br. 362. Vidi i slijedeće brojeve: 365, 367-369, 372, 376, 408, 410-411, 413, 523-525. Bit će to neki stari dug jer je Nikola već duže vremena biskup i za to vrijeme je već više puta plaćao pristojbe Apostolskoj komori a da se nije pri tom spominjao prethodnik. Vjerojatno da se radi o neposrednom prethodniku.

¹¹³ CA, I, br. 365, 367-369, 372, 376, 408, 410, 411, 413, 523, 524, 525. 30. rujna 1391. popisano je poimence koliko je kojem kardinalu trebalo platiti (br. 413)

¹¹⁴ D. FARLATI IV, 1769, 98. Te godine je Ivan Saracenn u ime hrvatsko-ugarskog kralja dao neke povlastice crkvama na otoku Cresu. Na povelji se nalazi i pečat krbavskoga biskupa Nikole "in forma tabernaculi", a podijeljen je u tri polja: u gornjem dijelu nalazi se lik Blažene Djevice Marije sa Sinom u naručju, u sredini su tri ljudske figure a pri dnu lik klečećeg biskupa s dva štita (P. RUNJE, 1985, 12). Za njegova vremena završio se spor oko Kladuše u prilog zagrebačkog kaptola.

¹¹⁵ Starine JAZU, 39 (1938.), 104-195.

¹¹⁶ CA I, br. 466, 481, 496, 505.

kaže da je Stjepan u to vrijeme odsutan iz Krbave. Izgleda da će on i dalje biti odsutan jer papa piše 1. svibnja 1403. opatu sv. Marine u Bužanima da potvrdi arhiepiskopatu Drežnik i Modruš prijašnjim nadarbenicima.¹¹⁷ Već 1404. biskupija se spominje ispražnjenom. Vjerojatno više nije bilo ni Stjepanove namjere da dođe u Krbavu.

Stjepan Blagaj (1406.-?). Dana 1. veljače 1406. imenovao je papa biskupom Stjepana Blagaja, zagrebačkog kanonika.¹¹⁸ On je član poznate plemićke obitelji Babonića Blagaja. (njegov otac počeo se prvi nazivati Blagaj). U domaćim dokumentima biskupija se i dalje naziva ispražnjenom. Stjepan biva 15. listopada premješten za skarpatinskog biskupa na Kreti.

Geminijan (1408.-oko 1410.) Na Blagajevo mjesto dolazi osorski biskup Geminijan od Sv. Geminijana.¹¹⁹ Obećao je 5. listopada 1408. da će isplatiti pristojbe papinskoj komori¹²⁰. Za dvije godine i ovaj će biti premješten za skarpatinskog biskupa, ali do premještanja čini se ne će doći. Naime, sljedeće valjano imenovanje bit će kad je 1418. imenovan Petar Gal Seča, a pri imenovanju se kaže da je uslijedilo nakon smrti Geminijana. U međuvremenu nastala je pomutnja jer je Crkva dobila tri pape: jednoga u Rimu, drugoga u Avignonu a trećega u Pisi (Bolonji).

Pisanski papa Ivan XXIII. imenovao je upraviteljem Krbavske biskupije *Jurja*, mladobnog (14 godina!) sina kneza Nikole (Frankopana). On, dakako, nije još bio ni svećenik nego samo niži klerik. Prema buli imenovanja, Juraj je trebao imenovati vikara dok ne bude mogao preuzeti upravu i primiti svete redove. Tako, doista, imamo u Bakru kanonika Didaka, vikara krbavskog biskupa. No, to rješenje bilo je u svakom slučaju kratkoga daha. Naime, iste te godine sazvan je crkveni sabor u Konstancu koji je skinuo papu Ivana XXIII. i drugu dvojicu te 1417. izabrao novoga i jedinoga papu – Martina V. Taj bi svakako poništio imenovanje Jurjevo, ali to nije trebalo jer je Juraj 1416. umro. Novi papa imao je oslobođenu biskupsku stolicu u Krbavi.

Petar Gal od Seča (1417.-1429.) bio je zagrebački kanonik, a biskupom je imenovan 17. listopada 1418.¹²¹ Bio je i on savjetnik kralju Žigmundu, pa ga je

¹¹⁷ K. HORVAT, 1919, 523-525.

¹¹⁸ HC I, 208. Istog dana je Stjepan iz Ferma premješten za skarpatinskog biskupa (HC I, 439). Papa iste godine piše da su mnogi prisvajali i oduzimali dobra krbavske biskupije (Reg. lat. 129, f. 302); CA I, br. 466, 496, 505, 550.

¹¹⁹ LJ. IVANČAN, 143. Geminijan je iz mjesta San Geminiano, biskupije Volturmo u Beneventu. Bio je stručnjak za kanonsko pravo (HC I, 67). Usp. D. FARLATI IV, 1769, 99-101; J. BELIĆ LIGATIĆ, 233-239; M. SLADOVIĆ, 1856, 138.

¹²⁰ CA I, br. 1014-1015; CA II, br. 994.

¹²¹ D. FARLATI IV, 1769, 101; J. BELIĆ LIGATIĆ, 239-240.

ovaj preporučio da može zadržati više beneficija, što je papa Martin V. odobrio. Pulski biskup 13. prosinca 1426 daje u Bakru neke oproste, i to po ovlasti Andrije, vikara krbavskog biskupa Petra.¹²² Petar je umro krajem 1428. ili početkom 1429., jer se već 15. travnja 1429. spominje da je jedna nadarbina zagrebačkog kaptola "ispražnjena smrću krbavskog biskupa Petra".¹²³

Vid Ostojić Marinić (1431.-1456.). Papinskim imenovanjem krbavskim biskupom postaje 22. lipnja 1431. korčulanski kanonik *Vid Ostojić Marinić*.¹²⁴ Boravio je više u svojoj biskupiji nego njegovi prethodnici i u dokumentima ga susrećemo samo na frankopanskom području. Dana 7. srpnja 1431. posvetio je crkvu sv. Jurja u Bakru, potvrđuje 1445. darovnicu crkvi sv. Filipa i Jakova u Novom, vizitirao je 1448. župu Grobnik, zajedno s krčkim i senjskim biskupom sudjeluje 14. lipnja 1449. na Modrušu na skupu kada su se Frankopani podijelili. U to vrijeme već je ojačao reformni pokret u katoličkoj Crkvi, a on je tražio od biskupa da se više brinu za svoju biskupiju. Pače, traži se iz Rima od svakog biskupa izvješće o stanju biskupije. Vid se 1448. ispričava da nije mogao doći "ad limina" da podnese takav izvješće jer da je njegova biskupija na granici prema Turcima. U korčulanskoj katedrali dao je sagraditi propovjedaonicu, na koju je korčulanski biskup Andrija Kanavel dao uklesati Vidov obiteljski grb; u istoj katedrali podigao je kapelicu s oltarom sv. Jakova, zaštitnika Krbavske biskupije, a pred oltarom te kapelice napravio je grobnicu sebi i svojima.¹²⁵ Pred kraj života povukao se u rodnu Korčulu i tu umro 25. ožujka 1459. Budući da je njegov nasljednik Franjo imenovan 29. listopada 1456., vjerojatno je Vid tri godine prije smrti abdicirao. Neki su se planovi kovali u Modrušu u koje se Vid nije mogao uklopiti. On je zadnji biskup koji se potpisivao samo kao krbavski. Njegovi nasljednici potpisivat će se kao modruški, ili pak modruški ili krbavski biskupi.

¹²² I. ČRNČIĆ, 1867, 97. U popisu stvari zagrebačkog kaptola oko 1425. spominje se jedna Petrova Biblija: "Item una Biblia in parva quantitate cum bona scriptura, legata per dominum Petrum, episcopum corbaviensem" (I. TKALČIĆ, 103); v. CA I, br. 583, 595.

¹²³ P. LUKCSICS, I, br. 1251; LJ. IVANČAN, 139; D. FARLATI IV, 1769, 101; CA I, 509, 1023; CA II, br. 86 (Petar se još 1429. spominje kao izabrani biskup).

¹²⁴ D. FARLATI IV, 101-103; J. BELIĆ LIGATIĆ, 240-247; M. SLADOVIĆ, 138-139; CA I, br. 636, 686, 732, 783, 1053; CA II, br. 642.

¹²⁵ D. FARLATI IV, 103. U imenovanju Vidova nasljednika Franje stoji da je do toga došlo „per obitum quondam Viti“ (nakon Vidove smrti) (ASV, Reg. lat. 509, f. 71; CA I, br. 783). Budući da je neka dobra ostavio u rodnom mjestu i Korčulanskoj biskupiji, među nasljednicima su se širile razne priče da se kao umirovljenik oženio u rodnom mjestu Blato i ondje umro 1459. Među onima koji se bore na nasljedstvo lako se stvore prikladne priče, ali nemamo nekih jakih razloga za sumnju u ispravnost spomenutih vatikanskih izvora (v. Božo. BANIČEVIĆ, *Korčulanska biskupija (1300. – 1830.)*, Split, 2003., str. 85, 90, 97, 284, 319.). Baničević ipak misli da je Vid pokopan u biskupiji kojom je upravljao.

4. Modruški biskupi

Franjo Modrušanin (1456.-1461.) Zacijelo je Stjepan utjecao da Franjo 1456. naslijedi krbavskog biskupa Vida Ostojića Marinića. U ispravi od 10. srpnja 1457. naziva se Franjo "Modrušanin", po čemu se zaključuje da je rodom iz Modruša. Kobler ga naziva Stipković. Postao je franjevac (vjerojatno je u rodnom Modrušu ušao u franjevački samostan Sv. Duha). Naziva se doktor bogoslovlja, ali nije jasno gdje je završio školovanje. Frankopani su se u ono vrijeme veoma često oslanjali na franjevce. Zacijelo je na njihov nagovor papa 12. prosinca 1444. imenovao Franju krčkim biskupom. Bulom pape Kaliksta III. od 29. listopada 1456. biva premješten za krbavskog biskupa, zacijelo opet nastojanjem uglednog i moćnog Stjepana Frankopana. U Stjepanovoj darovnici od 10. srpnja sljedeće godine spominje se Franjo kao modruški i krbavski biskup. To se može shvatiti da je sa svjetovne strane već sve učinjeno da Modruš postane biskupsko sjedište. Budući da crkveno rješavanje nije išlo tako brzo, u darovnici od 22. svibnja 1459. nalazimo samo naziv "krbavski".

Franjo¹²⁶, svakako, nije ni išao u Krbavu nego se nastanio u svom rodnom mjestu Modrušu. Kada je papa Pio II. (1458.-1464.) pozvao 1459. u Mantovu sve zapadne vladare, kako bi se stvorio zajednički front protiv Turaka, pošalje kralj Matijaš tamo poslanstvo na čelu sa Stjepanom Frankopanom. U poslanstvu se nalazio i biskup Franjo. Njih dvojica se zadržase duže u papinom društvu, pa su mu imali prigodu iznijeti stanje Krbavske biskupije i podastrijeti svoje molbe.

Kao prvi izraz papine naročite naklonosti bila je spomenuta darovnica kojom papa udjeljuje posebne oproste crkvi Blažene Djevice Marije od Čudesa u Oštarijama. Još veći znak papine naklonosti bilo je svečano pismo kojim prenosi sjedište biskupije iz Krbave u Modruš i određuje da se biskupija ubuduće zove Modruška. Papino pismo nosi nadnevak 4. lipnja 1460.godine. Donosimo ga u prijevodu:

"Papa Pio II. na trajni spomen.

Kao što se dolikuje da se uprava biskupija povjerava samo izvrsnijim i svakom krepošću odličnijim ljudima, jednako smatramo da se dolikuje da sjedište biskupije bude samo u znamenitijim i naseljenijim mjestima, da po evanđeoskom nauku pastira, koji u njima predsjedja, svjetlo može svijetliti pred ljudima tako da mjesta po biskupskoj časti postanu uglednija, a biskupsko sjedište da ima dijela od ljepote i slave mjesta; i tako se međusobno osvjetljuju. No, poznata je stvar da je Krbavska crkva, koja se nalazi u splitskoj metropoliji i pod zaštitom je svetoga Jakova, a na čelu joj je časni brat Franjo, krbavski

¹²⁶D. FARLATI IV, 1769, 103-105; J. BELIĆ LIGATIĆ, 247-253; M. SLADOVIĆ, 1856, 139, 255, 265; CA II, br. 716; M. BOGOVIĆ, 1998a, 69-70; M. BOGOVIĆ, 2010a, 41-43.

biskup, u svojoj strukturi i zdanju ruševina, a nalazi se u šumom obraslom i od naselja udaljenom kraju i kao takva potpuno neprikladna za biskupsko sjedište. Uz to trenutačno nema ni biskupskog dvora ni kaptola. Imajući sve to u vidu smatramo da je djelo uistinu dostojno i preporučljivo da biskupsko sjedište bude premješteno iz spomenutog mjesta u grad Modruš, Krbavske biskupije, koji je po broju stanovnika daleko najnaseljenije mjesto u onim krajevima. To bi bilo veoma prikladno i stanovnicima i žiteljima spomenute biskupije. Tamo rečeni biskup ima vlastitu kuću i kuće koje pripadaju biskupskom stolu, a u kojima je biskup i prije često boravio. Osim toga, dao nam je do znanja i ljubljani sin Stjepan Frankopan, senjski knez, u čijem se svjetovnom gospodstvu nalazi spomenuti grad, da je spreman, nakon što biskupska stolica bude premještena, ondje osnovati kaptol i opskrbiti od dobara koje je od Boga primio, dovoljnim nadarbinama, već prema broju kanonika. A i raznim drugim opravdanim razlozima potaknuti, ovime apostolskom vlašću prenosimo sjedište i biskupsko dostojanstvo, te krbavski kaptol, sa sudištem, nadležnošću i puninom biskupskog dostojanstva i drugim biskupskim i kaptolskim znakovima i sa svim pravima i pripadnostima, po savjetu naše braće i puninom apostolske vlasti, na župnu crkvu svetog Marka u rečenom gradu Modrušu, koja je u određenom smislu sada nepopunjena; i tu župnu crkvu podižemo na stupanj katedrale sa svim uobičajenim počastima i znakovima, a spomenutom gradu Modrušu dajemo trajno naslov grada (civitas) te odlučujemo i istom vlašću i puninom, zapovijedamo i naređujemo da se biskupsko sjedište uz uzdignutu crkvu ovim smatra trajnim i da uzdignuta crkva i njen sadašnji i budući biskup, kao i sama biskupija, bude u istoj metropoliji i pod istim metropolitom, a ubuduće da se za sva vremena naziva Modruškom. Osim toga želimo da ta nova crkva uživa sve i pojedinačne povlastice, izuzeća, milosti i oprostite koje je uživala crkva svetoga Jakova, nekada krbavska katedrala, ili je mogla uživati, te da ih može i smije slobodno i dopušteno koristiti i uživati. Ali treba osigurati da se rečena crkva svetoga Jakova, nekada krbavska katedrala, ne upotrebljava za svjetovne svrhe, nego da se u njoj služi misa i druga služba Božja. A mi od sada činimo nevaljanim i izlišnim svaki čin bilo koje vlasti, sa znanjem ili bez njega, koja bi pokušala drugačije odrediti... Dano u Sieni 4. lipnja 1460., vladanja našega godine druge".¹²⁷

Treba reći da još ne znamo pravu narav i nakane oko uspostavljanja biskupske stolice u Modrušu. Možda je već nešto bilo utanačeno u vezi s osnivanjem samostalne biskupije u tom gradu u smislu odcjepljenja jednog dijela Krbavske biskupije.

¹²⁷ M. BOGOVIĆ, 1988a, 66-67.

Prva Franjina briga bila je da crkvu sv. Marka u Modrušu dolično preuredi za katedralu. Prema spomenutoj papinoj buli, ona se ubuduće treba zvati sv. Marije. Zatim je trebalo urediti biskupske dvore i ustrojiti kaptol. Sve je to Franjo započeo, ali nije jasno dokle je u radu došao, jer ga je uskoro zatekla smrt. Pokopan je u crkvi sv. Antuna u Modrušu, jer je katedrala bila u preuređenju. To možemo zaključiti iz riječi biskupa Benzonija koji je 1735. zapisao da je u spomenutoj crkvi našao grob modruških biskupa. Naime, na grobnoj ploči uklesane su dvije mitre i tri slova. Prvo slovo je nejasno, a druga dva su RM. Budući da nije poznato da bi neki drugi biskup umro u Modrušu, najvjerojatnije je to njegov grob. Dvije mitre označuju da je bio biskup dviju biskupija (Krške i Krbavsko-modruške). Ako se ono nejasno slovo pročita kao F, onda imamo i tu potvrdu: FR(anciscus) M(odrussensis). Nije jasno zašto nije kao franjevac, pokopan u obližnjoj franjevačkoj crkvi Sv. Duha.

Nikola Modruški (1461.-1480.) Započeti rad biskupa Franje nastaviti će njegov nasljednik Nikola iz Kotora po kojemu će Modruš postati poznat među svim tadanjim učenim humanistima jer će učeni modruški biskup Nikola u tim krugovima biti poznat pod imenom Nikola Modruški. A i u našoj literaturi ustalio mu se taj naziv.

Nikola¹²⁸ je prethodno bio biskup u Senju. Modruškim biskupom imenovan je 18. svibnja 1461. godine. Rođen je 1427., ili koju godinu prije, u okolici Kotora. Još veoma mlad otišao je u Veneciju gdje je završio visoke škole i stekao doktorat iz filozofije i teologije. Godine 1457. nalazimo ga u Modrušu na dvoru Stjepana Frankopana, kamo je došao preko Krka gdje je kratko vrijeme bio nadarbeni opat sv. Lucije. Iste godine bio je zaređen za svećenika, a ubrzo nakon toga, 14. studenoga, imenovan je senjskim biskupom. Kada je premješten za modruškog biskupa, značilo je nesumnjivo promaknuće jer je u ono vrijeme Modruška biskupija bila uglednija i unosnija od Senjske.

Godine 1459., još kao senjskog biskupa, poslao ga je papa Pio II. u Bosnu da skloni tamošnjeg kralja Stjepana Tomaša te da oštro istupi protiv unutrašnjih i vanjskih neprijatelja, tj. protiv tzv. bosanskih krstjana (patarena) i Turaka, garantirajući mu pri tome pomoć kršćanskih vladara. Sudeći po naknadnom razvoju događaja u Bosni, Nikola je svoj zadatak uspješno obavio, bar što se tiče stava bosanskog kralja. Papa mu za nagradu daje Modrušku

¹²⁸ O Nikoli Modruškom obilna je literature. Može se naći u enciklopedijama i leksikonima, kao i na internetu. Usp. noviju literaturu u: S.HRKAČ, 2006, 221-237. Vidi još: D. FARLATI IV, 1769, 108-109; J. BELIĆ LIGATIĆ, 279-288; M. SLADOVIĆ, 1856, 143-144, 169; CA I, br. 891, 956, 989; CA II, br. 841-842, 1365, 1395; M. BOGOVIĆ, 1988a, 70-71; M. BOGOVIĆ, 2010a, 43-47.

biskupiju. No, nije time dobio i sigurnije mjesto. Krbavski knezovi Kurjakovići, uvrijeđeni što se biskup preselio iz njihove Krbave u frankopanski Modruš, uhvate Nikolu 1462. i bace ga u tamnicu, uvjetujući njegovo oslobođenje povratkom biskupskog sjedišta u Krbavu, ili pak da se ondje osnuje posebna biskupija. Moguće je da su u tom smislu i dobili neke garancije, ali je Nikola oslobođen ponajviše zahvaljujući zauzimanju samoga pape koji ga koncem iste godine šalje, kao svoga legata, posljednjem bosanskom kralju Stjepanu Tomaševiću sa sličnim zadatkom, koji je dobio par godina prije. Vjerujući u obećavanu pomoć kršćanskih vladara, kralj je otkazao danak sultanu, ali je u skorom osvetničkom pohodu turske vojske zaglavio, i on i njegovo kraljevstvo. Mnogi su Nikolu smatrali sukrivcem za pad Bosne, jer da je poticao kralja na neprijateljstvo prema Turcima u času kad nije bio u stanju da se odupre njihovoj sili, a garancije za pomoć zapada nisu bile naročito čvrste. Iz Bosne je otišao na dvor kralja Matijaša koji je ubrzo ponovno osvojio neke dijelove bosanskog kraljevstva. U toj vojni sudjelovao je i Nikola. Uz nesigurnost u vlastitoj biskupiji, osjetio je neprijateljstvo i na dvoru kralja Matijaša; to ga je navelo da je krajem 1463. otišao u Italiju, gdje će do konca života (1480.) vršiti službu upravitelja raznih gradova i krajeva papinske države. Kao zamjenik kardinala Caraffe, jedno je vrijeme zapovijedao papinskom flotom koja se, zajedno s mletačkom, borila protiv Turaka na Levantu (1472.-1474.). Da ipak nije prekinuo svaku vezu sa svojom biskupijom, svjedoči njegovo (glagoljicom pisano) pismo iz 1478/9. što ga je uputio modruškom kaptolu, u kojem se obara na protivnike glagoljske liturgije.

Nikola je bio veoma plodan latinski pisac. Sačuvana su nam slijedeća njegova djela: O utjehi, O gotoskim ratovima, O poniznosti, Obrana crkvene slobode, O naslovima i autorima psalama, Govor o osvojenju Carigrada, O sreći smrtnika i Govor povodom smrti kardinala Petra Riarija. Ovo posljednje djelo je tiskano, i to prvi put 1474./5. te predstavlja prvu nam poznatu inkunabulu jednog hrvatskog autora. Od ostalih, uz spomenuto glagoljsko pismo, objavljeno je još djelo O sreći smrtnika (objavio ga je Serafin Hrkać).

Nikola je posjedovao jednu od najvećih privatnih biblioteka svoga doba. Ona se nalazi, bar većim dijelom, u poznatoj Vatikanskoj biblioteci, a dospjela je tamo - ili stoga što ju je on oporučno tako namijenio, ili tzv. pravom spolija. Učeni kardinal Mercati kaže da je papa Siksto IV., drugi utemeljitelj Vatikanske biblioteke, i to prvenstveno stoga što je za nju dobio vrijedne i brojne kodekse Nikole Modruškoga. Umro je početkom 1480. u Rimu i pokopan u crkvi sv. Marije "del popolo". Modruškoga. Umro je početkom 1480. u Rimu i pokopan u crkvi sv. Marije "del popolo". Kod preuređivanje te crkve izgubio se svaki trag Nikolina groba.

Crkva sv. Marka u Modrušu porušena je i na njezinu mjestu građena prostranija crkva i posvećena sv. Mariji. Prema tadanjem običaju, naslovnik katedrale bit će patron župe Modruš, a sv. Marko će biti zaštitnik biskupije, kako je bilo sve do 1969. godine. Biskup Franjo svakako nije uspio dovršiti katedralu, jer bi inače bio pokopan u njoj a ne u crkvi sv. Antuna. Biskup Nikola je nastavio sa započetim radom, ali je prekratko boravio u Modrušu da bi je dovršio. Njegov nasljednik Anton nije uopće boravio u Modrušu nego u Bužanima. Tek je Kristofor, nekoliko godina prije Krbavske bitke, mogao boraviti u Modrušu pa Zorislav Horvat misli da je tek on dovršio katedralu, ako je ona uopće bila dovršena.

Pokraj katedrale sagrađen je biskupski dvor. Je li riječ o adaptaciji neke kuće koja je i prije pripadala biskupu ili je sagrađeno nešto potpuno novo, ne možemo doznati. Kako smo vidjeli u papinskoj buli, u Modrušu biskup prije nije imao svoj biskupski dvor, odnosno kuriju, nego "vlastitu kuću i kuće koje pripadaju biskupskom stolu".

Nema sumnje da je u Modrušu osnovan kaptol. To doznajemo iz vjerodostojnog pisma koje taj kaptol izdaje 4. kolovoza 1463. Prema tom pismu, kaptol je imao tri dostojanstvenika (arhiđakona, arhiprezbitera i primicera) i nekoliko kanonika. Ne znamo koliko. Vjerojatno ih je bilo 8 do 10. Isti kaptol izdaje 10. lipnja 1471. drugi vjerodostojni list. U jednom i drugom slučaju postavlja kaptol na povelje svoj viseći pečat. Sigurno je knez Stjepan učinio što je bio papi obećao, tj. da će kaptol opskrbiti dovoljnim nadarbinama, prema broju kanonika. Kako je vrijeme išlo naprijed, tako su se i za kaptol i njegovu djelatnost radale nove teškoće. Godine 1492. Nikola Frankopan se u slučaju jednog spora zbog nanesene štete njemu i drežničkom arhiprezbiteru obraća izravno na papu budući "da u gradu Modrušu i u spomenutoj (Modruškoj) biskupiji nema nekoga nadležstva kome bi se taj slučaj mogao podastrijeti". Iz čega se može vidjeti da je i prije Krbavske bitke postojala kriza institucija u Modruškoj biskupiji, odnosno da kaptol nije imao potrebne uvjete za rješavanje parnica.

Antun Dalmatinac (1480.-1490.?) Modruška je biskupija nakon smrti Nikole Modruškog (1480.) dobila opet jednog humanistu iz Dalmacije za biskupa. To je Antun Dalmatinac.¹²⁹ On nije toliko poznat kao humanistički pisac, ali ipak po svojoj važnosti i značenju zaslužuje da ga izvučemo iz zaborava. Antun se rodio u Zadru u prvoj polovici 15. stoljeća. Po rodnom mjestu često se javlja s pridjevkom Zadrarin (di Zara), a katkada i s

¹²⁹ D. FARLATI IV, 1769, 109-109; J. BELIĆ LIGATIĆ, 288-299; M. SLADOVIĆ, 1856, 144.

prezimenom Duka. U Zagrebu je stupio u dominikanski red, a otuda je otišao u inozemstvo na viši teološki studij. U povijesnim spomenicima njegovo se ime prvi put javlja 1477. Tada je kapelan na dvoru kralja Matijaša Korvina, te duhovni voda i ispovijednik kraljice Beatrice. Kraljevski je par, zadojen humanističkim idejama, radio na tome da dominikanski studium generale u Budimu preraste u sveučilište. Pri tome je ključnu ulogu dobio Antun, koji je na spomenutom učilištu predavao Bibliju i Sentence. Preko generala svoga reda i osobnim vezama uspio je okupiti u Budim dosta učenih dominikanaca, tako da je već 1480. sveučilište moglo biti otvoreno (ali je bilo kratkoga vijeka). Među onima koje je Antun dozvao u Budim nalazimo dosta Hrvata iz Dalmacije (Serafin Bunić, Toma Bisalja, Toma Niger i dr.). Niger izričito kaže da ga je Antun pozvao iz Njemačke. Mađarski povjesničari priznaju Antunu velike zasluge za osnutak sveučilišta. S. Krasić smatra da je Antun svojim zagovorom na dvoru pomogao pri osnivanju posebne hrvatske dominikanske provincije sa sjedištem u Senju. Toj je provinciji pripadao i modruški dominikanski samostan.¹³⁰

Budući da je Nikola Modruški umro u Rimu, njegova je imovina prema kanonskim propisima trebala pripasti Rimskoj kuriji. Ta stvar je, čini se, riješena bez posebnih zapletaja. Ali kome će pripasti njegova – Modruška biskupija? Oko toga se stvorio spor međunarodnih razmjera, kojim se pozabavio i poznati povjesničar papinstva Ludwig von Pastor. Naime, kralj Matijaš računao je da njemu kao nasljedniku apostolskog kralja sv. Stjepana pripada pravo popunjavanja svih biskupskih sjedišta "ugarske krune", dakle i modruškog. Na papi je samo da imenovanoga potvrdi. Kraljevski par je odlučio da za nagradu dodijeli našem Antunu Modrušku biskupiju. No, još prije nego je Matijaš uspio papi javiti imenovanje, stiže iz Rima o. Marijan Dubrovčanin s pismom u kojem papa javlja da je modruškim biskupom imenovao franjevca Kristofora Dubrovčanina. Kralj Matijaš se s time nikako nije htio pomiriti. Nije ga pri tom smetala osoba papinog kandidata, nego način imenovanja bez traženja prethodne kraljeve suglasnosti. Razljućeni Matijaš šalje odmah svoga poslanika u Rim s pismom u kojem iz svakog retka izbija njegova žestoka narav. "Neka znade papa", piše kralj, "da ni njemu ni ikome drugome ne dopuštam miješanje u izbor biskupa u ugarskom kraljevstvu". Nitko drugi, osim Antuna, ne može biti modruški biskup, inače će se – prijeti Matijaš - "cijelo ugarsko kraljevstvo odijeliti od Rimske crkve".¹³¹

¹³⁰ S. KRASIĆ, 1971., 161-164.

¹³¹ M. BOGOVIĆ, 1988a, 71-72; 2010a, 47-49.

Papa je osjetio da s energičnim kraljem treba upotrijebiti sav arsenal svog bogatog diplomatskog umijeća, ali ipak ne će do kraja dati Antunu svoju potvrdu. Antun će do smrti ostati samo "izabrani" biskup. Spor između kralja i pape ne će imati tako značajnih posljedica kakve su se mogle nazirati iz Matijaševih prvih reakcija. No svaka strana je i dalje podržavala svoga kandidata, tako da je Modruš imao dva biskupa, ali ni jedan nije došao u biskupsko sjedište.

Upravu biskupije preuzeo je kraljev štićenik Antun. No, on nije otišao u frankopanski Modruš nego u Bužane (današnja Pazarišta). Odnosi između gospodara Modruša Stjepana Frankopana i kralja došli su već nekoliko puta u krizu, pogotovo nakon 1469. kad je Matijaš oduzeo Frankopanima Senj. Stjepan nije pokazivao želju da na svoj dvor prima spornog biskupa kraljevog štićenika. Osim toga, pravo koje sada sebi svojata Matijaš, pred 20 godina uživao je Stjepan. Tada je on bio voljan prihvatiti i obveze. Sada ima prećih briga, a u vrijeme svađa s kraljem želio je čuvati papinu naklonost, koju bi lako izgubio da je u Modruš primio kraljeva kandidata.

Bužani su nova postaja u seljenju biskupa iz Krbave. Antun je tamo dospio zbog toga što mu je dodijeljena nadarbina benediktinska opatije sv. Marije (Marine) u spomenutoj župi. Ta opatija, kao i druge na ovom području, već su izgubile svoje redovnike pa su dobile komendatarne opate. U jednom turskom naletu spaljena je 1470. i opatijska crkva. Ipak su ondje bile prilike još donekle podnošljive pa se popaljeno obnavljalo. Nedaleko od opatije 1490. bit će čak podignut novi pavlinski samostan.

Godine 1484. dolaze k Antunu u Bužane predstavnici senjskog kaptola zbog neke parnice u svezi s opatijom sv. Križa u Senjskoj Dragi. Antuna tada ne nadoše, jer da je otišao u Krbavu. To znači da se biskup pomirio s krbavskim knezovima, koji su njegovu prethodnika Nikolu zatvorili, tražeći da se biskupsko sjedište ponovno vrati na Krbavu. Slijedeće godine prijete se senjski kanonici Antunu da će protiv njega prizvati na papu. Valjda su na njegovu sudištu loše prošli. Antun je umro oko 1490.¹³²

Znakovito je da Antun, i uz to što se nije mogao nastaniti u Modrušu, ne odlazi se nastaniti u prijašnjem biskupskom sjedištu u Krbavi, iako se slobodno kretao po tom dijelu svoje biskupije. Znademo da su još početkom 16. stoljeća u Krbavi dva franjevačka samostana, što upućuje na prihvatljive životne prilike. Valjda se trebalo držati papine odluke da ondje više nije biskupsko sjedište, a bez sumnje da povratku nisu išle u prilog ni prilike u kojima su se nalazile biskupske zgrade i katedrala. Kad bismo znali odgovoriti na pitanje zašto Anton

¹³² Zadnji put ga nalazimo u spisima 19. kolovoza 1489. (P. RUNJE, 2011, 19).

nije otišao u Krbavu, prijašnje biskupsko sjedište, kad mu nije bilo moguće da se nastani u Modrušu, znali bismo mnogo o odnosima u biskupiji. Budući da je taj biskup boravio u Bužanima upravo u vrijeme kada neki stavljaju tiskanje prve knjige na slavenskom jugu na područje buške župe (Kosinj), imajući u vidu Antunovu znanstvenu spremu, sklon sam uz dosada brojne, manje ili više uvjerljive hipoteze o tiskanju našeg prvotiska, Misala iz 1483., dodati još jednu novu, po kojoj bi upravo Antun pri svemu tome odigrao presudnu ulogu. On bi, doista, takav zadatak bio sposoban izvesti, ali je daleko od toga da bih se usudio utvrditi da ga je on zaista izveo. To iznosim samo iz želje da se u našem traganju istraži i taj put.

Kristofor Dubrovčanin. Kad je 1471. postao papa kardinal Franjo della Rovere pod imenom Siksta IV. (1471.-1484.), franjevci su postali povlašteni red u Crkvi. Dakako, da su najviše profitirali franjevci iz papine rodbine, među kojima se ističe njegov nećak Julijan, kojega je ujak ubrzo imenovao kardinalom i povjerio mu mnoge crkvene i državne poslove. Julijanova će karijera biti u stalnom usponu tako da će 1503. postati papa pod imenom Julija II. U krugu njegovih prijatelja i suradnika nalazimo i dvojicu dubrovačkih franjevaca: Marijana i Kristofora. Nakon smrti Nikole Modruškoga (1480.) ovom posljednjem moćni kardinal Julijan priskrbjet će Modrušku biskupiju.¹³³

O Kristoforovoj mladosti ne znamo ništa osim da se rodio u Dubrovniku i ondje ušao u franjevački red. Petar Ranzani kaže da je bio stručnjak za crkveno pravo. To znači da je u Italiji studirao pravo, a ondje se mogao upoznati s redovničkim subratom Julijanom della Rovere. Njemu Kristofor treba zahvaliti da je 29. svibnja 1480. imenovan modruškim biskupom. Već smo govorili do kakve je prepiske zbog toga došlo između hrvatsko-ugarskog kralja Matijaša Korvina i pape. Papa se pokazao spremnim, za ljubav mira, dati Kristoforu neku drugu biskupiju, ali je energični kardinal Julijan ustrajno stajao na tome da Modrušku biskupiju treba dobiti onaj, kome ju je Rim dodijelio, tj. njegov štićenik Kristofor.¹³⁴

Izgleda da je na koncu pontifikata Siksta IV., ili na početku vladanja njegova nasljednika Inocenta VIII. (1484.-1492.), došlo do sporazuma između pape i Matijaša u vezi s Kristoforom. Premda je tada Matijašev kandidat Antun Dalmatinac još na svojoj biskupskoj službi u Bužanima, u primorskim krajevima Modruške biskupije spominje se Kristofor kao biskup, npr. 1485. u

¹³³ D. FARLATI IV, 1769, 110; J. BELIĆ LIGATIĆ, 280; M. SLADOVIĆ, 1856, 144; CA I, br. 921, 959, 983, 993; CA II, br. 894, 1396. HBL VIII, 135; M. BOGOVIĆ, 2015a, 87.

¹³⁴ M. BOGOVIĆ, 1988a, 73-74; M. BOGOVIĆ, 2010, 49-52.

Sl. 45. Zapis Popa Martinca o Krbavskoj bitci iz II. novljankog
brevijara (Župni ured Novi Vinodolski)

Bakru. Petar Ranzani, papin poslanik na dvoru kralja Matijaša, piše da je Kristofor tada veoma cijenjen na kraljevskom dvoru i da je kraljici Beatrici bio veoma drag. Tih godina on najviše boravi u Budimu i Rimu. Još 1491. spominje se među biskupima koji borave u rimskoj kuriji, tj. u Rimu. No, već slijedeće godine zacijelo je u svojoj biskupiji. Tada nema na životu biskupa Antuna i nitko mu više nije mogao osporavati pravo na Modrušku biskupiju. Mogao je mirno zaposjesti biskupski dvor u Modrušu, ali, nažalost, mira u Modrušu nije mogao imati.

Cijela biskupija bila je pogođena teškim porazom hrvatske vojske na Krbavskom polju 1493. jer se od tada turska vojska šetala cijelim njezinim područjem, osim donekle Vinodolom. Brda kapelskog gorja još će neko vrijeme štiti primorski pojas.

Modruš je u zadnje vrijeme bio česta meta turskih napada. Sredinom 1493. opkoli ga Jakob paša s velikom vojskom i, kako zapisa pop Martinac na stranicama novljanskog brevijara, "poče rvati Modrušu, požge že ognjem burge okrstnie i kloštri ošće i crkve Gospodnje". Grad sam nije osvojen, ali je nastradalo predgrađe u kojem je bio biskupski dvor i katedrala, tako da je biskup sa svojim kaptolom morao potražiti drugdje krov nad glavom. Oni okrenuše prema Novom Vinodolskom, a Turci prema Krbavskom polju gdje 9. rujna iste godine hametice potukoše, u roku od samo nekoliko sati, hrvatsku vojsku na čelu s banom Derenčinom. Od 15.000 vojnika pade ili dospije u ropstvo njih 13.000, među kojima je bilo i oko 70 svećenika i redovnika. "Tagda" - nastavlja pop Martinac - "načeše cviliti rodivšije i vdovi mnoge.... i bist skrb velija na vseh živućih na stranah sih".¹³⁵

Novaljanski župnik Petar Vidaković ovako je na stranicama svog misala zabilježio Kristoforov dolazak: "Leta 1493. bi rasap grada Modruša, koga Turci pobiše i popališe, iz koga pobiže častni gospodin Kristofor, biskup modruški ali krbavski, s nekoliko kanonici i starešimi, ki došavši simo v Novi grad va Vinodol, i ustavi se tu i učini sebi prebivanje i stolicu v crkvi sv. Filipa i Jakova apostoli"¹³⁶. Sa sobom je Kristofor ponio i neke dragocjenosti. Sačuvani su do danas Zlatni križ krbavskih biskupa (u Bribiru) i vjerojatno upravo Kristoforov biskupski štap (u zbirci Sakralne umjetnosti u Senju).

Kristofora nalazimo 1494. u Splitu na posveti otočkog biskupa Vinka Andreisa. Godine 1496. morat će zbog kuge u gradu bježati iz Novog. Jedno vrijeme boravio je u Bakru, a onda se vratio opet u Novi gdje je i umro 1499. i pokopan u svojoj novoj katedrali. Ondje možemo i danas vidjeti reljef njegova lika na nadgrobnoj ploči koju je postavio Kristoforov nećak Feliks Petančić. Reljef biskupa je u naravnoj veličini a na podnožju je natpis: "XTOPHORO EPISCOPO MODRVSIENSI FELIX PETANCIVS De RAGVSIO PAT(ruo) IO(hannis) F(ilio) OB AMOREM PIENTISSIME POSVIT MDXVII"¹³⁷ (Kristoforu, modruškom biskupu, svome stricu, iz ljubavi s odanošću podigao, Feliks Petančić Dubrovčanin, Ivanov sin, 1517.). Ploča je i sada u podu svetišta pa se po njoj gazi i neka slova su već izlizana.

Budući da je jedno vrijeme boravio jedan biskup u južnom ili krbavskom dijelu biskupije, a drugi u sjeverozapadnom ili modruškom dijelu, mogla se na temelju toga poslije roditi nejasnoća radi li se tu o dvije, ili o jednoj biskupiji, je li riječ o Krbavskoj i Modruškoj ili pak o Krbavskoj ili Kodruškoj biskupiji.

¹³⁵ Đ. ŠURMIN, 1898, 378-379.

¹³⁶ Đ. ŠURMIN, 1898, 426-427.

¹³⁷ D. FARLATI IV, 1769, 118.

Sl. 46. Nadgrobna ploča modruškog biskupa Kristofora u svetištu crkve sv. Filipa i Jakova, Novi Vinodolski

Danas ne sumnjamo da su Krbava i Modruš pripadali u srednjem vijeku jednoj te istoj biskupiji. Sumnja dopire samo do vremena kada je sjedište biskupije postao Modruš. U to vrijeme moglo se raditi na odcjepljenju Modruša od Krbave, ili pak o premještanju biskupskog sjedišta iz Krbave u Modruš, tj. da se s obzirom na biskupijske granice ne mijenja ništa nego se premješta samo biskupijsko središte. Ovo zadnje se ustvari dogodilo. To ne znači da neke predradnje nisu učinjene i u smislu odcjepljenja, što je dalo povoda tumačenjima da se tako nešto i dogodilo.

Poznato nam je da je biskup Kristofor Dubrovčanin 1493. došao u Novi sa svojim kanonicima, tj. s modruškim kaptolom. On je crkvu sv. Filipa i Jakova u Novom uzeo za svoju katedralu. Ali ipak ne možemo reći da

je to slično onom događaju, kad je sjedište biskupije premješteno iz Krbave u Modruš, pa je i naziv biskupije promijenjen. Biskupija i kaptol zvat će se i dalje modruški.

Jakov Dragišić (1499.) Nakon Kristoforove smrti 12. travnja 1499. imenovan je modruškim biskupom *Jakov Dragišić* (*Dragutius, Dragač*).¹³⁸ On je u to vrijeme bio auditor kurijalnog sudišta u Rimu (*Rota*). Budući da je tu službu i dalje zadržao, kako se vidi iz njegova imenovanja, možemo zaključiti da su u Rimu došli do uvjerenja da već tada nije bilo potrebno imenovati za modrušku rezidencijalnog, nego samo naslovnog biskupa. U dekretu imenovanja, doduše, ne govori se u tim terminima, ali ustvari je to trebalo značiti. Burchardt piše da je

¹³⁸ D. FARLATI IV, 1769, 110; J. BELIĆ LIGATIĆ, 290-293; M. SLADOVIĆ, 1856, 144-145; HBL III, 138-139; M. BOGOVIĆ, 1988a, 74-75; 2010a, 52.

Jakov imenovan krbavskim biskupom, što znači da još nije bilo svuda provedeno da je biskupija promijenila naziv. Inače će se i onda, kada se spominje Modruška biskupija, često uz taj naziv naći "i Krbavska" ili pak "ili Krbavska". Jakov je iste godine umro i pokopan u Rimu, u crkvi sv. Augustina.

Ferdinand Frankopan (1501.-1508.). Potom je Kurija smatrala da nije više potrebno imenovati biskupe na tu stolicu. S time nije bio zadovoljan sin Stjepana Frankopana, Bernardin, a držao je da na temelju patronatskog prava može imenovati biskupa. Ne znamo koliko je u tome imao kraljevu podršku. Bernardin je imenovao biskupom svoga sina *Ferdinanda*.¹³⁹ On se u kraljevskim diplomama od 1501. do 1508. spominje kao "izabrani" biskup, pače katkada i kao "potvrđeni". Rim ga nije nikada prihvatio, ali je ponovno počeo imenovati modruške biskupe.

Šimun Kožičić Benja (1509.-1536.). Modruškim biskupom postao je 7. studenoga 1509. zadarski kanonik *Šimun Kožičić Benja*. Bernardin mu je u početku uskratio investituru, ali su poslije postali tijesni suradnici. Kožičić¹⁴⁰ se rodio u Zadru oko 1460. godine. Osnovnu naobrazbu dobio je u rodnom gradu a višu u nekom talijanskom učilištu. Jedno vrijeme boravio je u Rimu, a nakon povratka u Zadar imenovan je ondje kanonikom. Kožičić je svakako jedan od najsvjetlijih likova na stolici krbavskih i modruških biskupa. Sudjelovao je na Petom lateranskom saboru u Rimu (1513.) kojom prilikom je održao poznati govor o potrebi svetog rata protiv Turaka. Spominje i Krbavsku bitku "poraz nikad dovoljno oplakani što ga pretrpjemo u Iliriku prije upravo dvadeset godina".

Sličan govor održao je pred papom Lavom X. 1516. godine. Govor je naslovljen: "Opustošena Hrvatska". Tuži se da je Hrvatska prepuštena na milost i nemilost neprijatelja. Njezin narod, odan vjeri i Crkvi, kraj nehaja kršćanske braće, zapomaže, prigovara, prijeti. Posebno ističe vjernost knezova Frankopana i njihovu borbu za obranu domovine i kršćanstva. Završava svoj govor oštrom prijetnjom i opomenom da bi se moglo dogoditi da jedan narod ostavljen na milost i nemilost neprijatelju "prijede na tursku stranu i da bude prisiljen ratovati zajedno s Turcima i pljačkati ostale kršćane".

Postavši modruškim biskupom, Kožičić je platio Rimskoj kuriji 100 florena i jednu trećinu od stotine (133+1/3 fl), što znači da se Biskupija nije

¹³⁹ M. SLADOVIĆ, 1856, 54; M. BOGOVIĆ, 1988a, 75; M. BOGOVIĆ, 2010a, 52.

¹⁴⁰ O njemu imamo i monografiju od M. STANKOVIĆ AVRAMOVIĆ. Vidi: D. FARLATI IV, 1769, 110-112; J. BELIĆ LIGATIĆ, 292-298; M. SLADOVIĆ, 1856, 55, 65, 145-146, 151, 173, 271-273, 438; CA I, 936; HBL VII, 838-841; M. BOGOVIĆ, 1988a, 75; M. BOGOVIĆ, 2010a, 52-56; M. BOGOVIĆ, 2015a, 88-91.

Sl. 47. Modruški biskup Šimun Kožičić Benja, (1509.-1536), ulje na platnu, (Sveučilišna knjižnica Rijeka)

ubrajala među siromašnije, jer je Senjska biskupija nije ni u najboljim danima bila od Kurije taksirana većim iznosom. Jedno vrijeme bio je također upravitelj Senjske biskupije. Godine 1516. nalazimo ga u Modrušu, što znači da i nakon povlačenja u Vinodol biskupi nisu mislili definitivno napustiti Modruš kao sjedište biskupije. U Modrušu nije mogao ustaliti svoje boravište jer je grad bio česta meta turskih pljačkaša.

Kožičić je stigao na najsjeverniju stranu Krbavske ili Modruške biskupije, na kraj puta krbavskih i modruških biskupa, koji je započeo na jugu Krbave.

Stiješnjen na rub svoje biskupije osjećao je da nije ugrožen samo on, nego i čitav njegov narod sa svojom vjerom i kulturom. On je jedan od onih rijetkih ljudi koji u takvim apokaliptičkim vremenima osjećaju svojom dužnošću, da za buduće generacije spašavaju sve ono što su najvrednijega stvorile prijašnje generacije.

Kožičić želi što korisnije uložiti preostale snage, iskoristiti i onaj minimalni prostor slobode. Bilo je to vrijeme "skrbi velije" kada je postojala opasnost da jedan narod, zajedno sa svojom vjerom i kulturom, izgine, ili da se pretopi u druge narode, u druge vjere i kulture. Tu bojazan osjetio je Kožičić pa želi svećenstvu i narodu pribaviti potrebne knjige koje će mu biti oslonac njegove narodne svijesti, njegove vjere i uljudbe. Nažalost, tek je djelomično uspio ostvariti svoj zamašni plan. Dosta knjiga ostalo je još u rukopisima koji su se izgubili a još ih je Rafael Levaković (umro 1649.) imao u rukama. No i po onome što nam je sačuvano možemo upoznati snagu njegovog duha i vrijednost njegovog plana. U Kožičićevo vrijeme Turci su opljačkali i Vinodol, a on se sklonio u Rijeku gdje je imao svoju kuću. U njoj će 1530. osnovati tiskaru iz koje će te i naredne godine izići do sada poznate slijedeće glagoljske knjige: *Oficij rimski*, *Psaltir*, *Misal hruacki*, *Knjižice krsta*, *Knjižice od žitija rimskih arhieroev* i

Sl. 48. a) Kožičićev *Psaltir*, naslovna stranica s drvorezom svetoga Šimuna, 1530., Rijeka, b) Početna stranica *Knjižice krsta*, 1531., Rijeka

cesarov, Od bitja redovničkoga knjižice. Knjigu "Od žitija rimskih arhijerejev i cesarov", posvetio je prijatelju Tomi Nigeru (Crniću), trogirskom biskupu i istaknutom humanističkom piscu. Moli ga da napiše knjigu o hrvatskoj zemlji i o njezinoj slavi; iako je ona porobljena u mnogočemu je slavna. Kožičić će tu knjigu tiskati - obećava; inače će ih buduća pokoljenja okriviti za taj propust.

Poput starca Šimuna koji je tek onda rekao da može umrijeti kad je svijetu mogao pružiti "Svijetlost na prosvjetljenje naroda, slavu puka svoga izraelskoga" (Lk 2, 32), želi časni biskup Šimun Kožičić u svojoj starosti pružiti budućim pokoljenjima svoga naroda svjetlost vjere i kulture. Od poznatih knjiga njegove tiskare najveća je i svakako najznačajnija glagoljski misal koji Kožičić, kao nitko ni prije ni poslije njega, naslovljuje jednostavno "hrvacki". Knjige je jezično sam uređivao i tiskao ih o svom trošku. Tiskari su bili Dominik i Bartolomej, koje je doveo iz Brescie (Italija). Nije poznato gdje je u Rijeci bila njegova kuća, odnosno gdje je tiskao svoje knjige. S pravom se može držati da je u pripremi za osnutak tiskare imao potporu u Bernardinu Frankopan. Bernardin je pred kraj

života sve manje boravio u Modrušu i Ogulinu. I on se približavao Rijeci. Najviše je boravio u Grobniku. Poznato je da je oko sebe bio okupio skupinu učenih ljudi. Neki misle da je u tom krugu nastao prvi prijevod Biblije na hrvatski jezik, kojim su se poslije služili protestanti. Po svojim nastojanjima vidimo da je Bernardin bliz Kožičiću. Zato nije bez temelja pretpostavka da je sudjelovao pri osnivanju tiskare. Valja spomenuti da je dvije godine prije početka rada Kožičićeve tiskare u Rijeci Pavao Modrušanin tiskao u Veneciji svoj glagoljski misal. I ta nas veza upućuje na gospodara Modruša Bernardina Frankopana. Budući da je on u vrijeme građanskog rata do pogibije svoga sina Krste (1527.) bio na strani Ivana Zapolje, a u isto vrijeme je Kožičić bio na strani kralja Ferdinanda, nije njihova međusobna suradnja mogla doći do izražaja. Tada je Bernardin našao suradnika u franjevcu konventualcu Pavlu iz njegovog Modruša. Nakon Krstine pogibije i Bernardin se okrenuo Ferdinandu i tada je zacijelo podržao Kožičićevu inicijativu za osnivanje glagoljske tiskare u Rijeci.

Njegov plan bio je veoma obuhvatan, ali turska opasnost i bolest spriječile su ga u tome. Godine 1533. odlazi u rodni Zadar gdje je umro 1536. a pokopan je u crkvi sv. Jeronima na otoku Ugljanu. Šimun Kožičić Benja je ustvari zadnji modruški biskup koji je boravio i djelovao u svojoj biskupiji. Poslije njega ni jedan nije preuzeo upravu biskupije.

Petar Pavao Vergerije (1536.) Prvi Kožičićev nasljednik bio je *Petar Pavao Vergerije*.¹⁴¹ Naslov modruškog biskupa nosio je samo od 5. svibnja do 6. rujna 1536. , kada je premješten za koparskog biskupa. Tim imenovanjem kralj Ferdinand ga je htio nagraditi za usluge, koje mu je kao vrsni diplomat učinio, ali se Vergerije tom daru nije posebno razveselio; potužio se da je valjda više zaslužio od opustošene Modruške biskupije. I već nakon par mjeseci dodijeljena mu je Koparska biskupija kojoj je i sam pripadao. Poslije je bio papin poslanik u pregovorima s protestantima. I tu je osjetio da nije dovoljno nagrađen, pa je 1545. prešao protestantima.

Hermolaj Hermolajević (1536.-1537.) Modruškim biskupom je još 6. studenoga 1536. godine imenovan Rabljanin Hermolaus de Hermolais, franjevac.¹⁴² On je imao brata na papinskom dvoru, koji ga je preporučio papi. Biskupijom je tada upravljao kaptol koji ju je trebao predati Hermolaju. Nije sigurno da je to i učinjeno jer je Hermolaj umro 17. kolovoza 1537.

¹⁴¹ D. FARLATI IV, 1769, 112-113; J. BELIĆ LIGATIĆ, 298; M. SLADOVIĆ, 1856, 146-150; M. BOGOVIĆ, 1988a, 75; 2010a, 56-57.

¹⁴² D. FARLATI IV, 1769, 113; 109; J. BELIĆ LIGATIĆ, 299; M. SLADOVIĆ, 1856, 151; M. BOGOVIĆ, 1988a, 75; 2010a, 57.

Postoje neke naznake da je Hermolaj dobio biskupiju samo na privremenu upravu, odnosno da je bio samo izabrani biskup koji prije preuzimana biskupije kao biskup ordinarij trebao još podmiriti neka traženja, a što se nije dogodilo.

Ivan Evangelisti de Brachis (1537.-1538.). Hermolaj je 26. rujna 1537. dobio nasljednika u *Ivanu Evangelisti de Brachis*, iz Milana, benediktincu kasinske kongregacije. Ovaj je ostao samo izabrani (a ne potvrđeni) biskup.¹⁴³ Trebao je prethodnikovu bratu platiti 50 dukata pa, zbog toga ili zbog nekih drugih razloga, izgleda, nije ni prihvatio imenovanje, nego je rezignirao, što proizlazi iz imenovanja njegova nasljednika.

Didak de Loaysa (1538.-1549.) naslijedio Ivana Evangelista de Brachis, reda kanonika sv. Augustina. Didak je Španjolac iz Granadske biskupije, gdje je bio opat kolegijalne crkve u Usisi.¹⁴⁴ Biskupskom imenovanje bilo je 11. ožujka 1538. Sudeći po buli imenovanja njegova nasljednika kotorskog dominikanca Alberta Dujmića *Gliričića*, koja nosi nadnevak 26. lipnja 1549., Didak bi dosta dugo upravljao biskupijom. Ali on se, ustvari, nije micao sa svoje kanoničke nadarbine u Španjolskoj, a teško da je uspio nešto dobiti od druge nadarbine i naslova - Modruške biskupije.

Stjepan Posedarić (oko 1545.) Biskupija je i dalje stvarno bila nepopunjena. U takvoj se praznini Juraj Frankopan osjećao pozvanim, a smatrao je da po patronatskom pravu to može učiniti, da imenuje biskupom *Stjepana Posedarića* (1545. ili još prije). Moli papu da potvrdi Posedarića. Ipak Stjepan nije dobio papinsku potvrdu. Nikola Zrinjski ga kao biskupa šalje u Rim da izvijesti papu i Kuriju o stanju u Hrvatskoj.

Filip de Seraglio (1547.) . Izgleda da papa nije potvrdio ni Filipa"di Seraglio, koji se 1547. naziva modruškim biskupom; iako ga i sam papa u pismu od 27. lipnja 1547. tako naziva.¹⁴⁵

Posedarić i Seraglio vjerojatno su u ono nesređeno vrijeme mogli dobiti nekakav službeni dekret o biskupskom imenovanju, ali je on bio neprovediv jer je izostalo priznanje i drugih faktora u procesu (pape ili cara).

Albert Dujmov Gliričić (1549.-1550.).¹⁴⁶ Ipak veću vjerodostojnost

¹⁴³ D. FARLATI IV, 1769, 113; J. BELIĆ LIGATIĆ, 299; M. SLADOVIĆ, 1856, 151; M. BOGOVIĆ, 1988a, 76; 2010a, 57.

¹⁴⁴ D. FARLATI IV, 1769, 113; J. BELIĆ LIGATIĆ, 299; M. SLADOVIĆ, 1856, 190.

¹⁴⁵ D. FARLATI IV, 1769, 113; J. BELIĆ LIGATIĆ, 300; M. SLADOVIĆ, 1856, 151.

¹⁴⁶ Stjepan Krasić napisao je o njemu opširan rad u Hrvatskom biografskom leksikonu

zaslužuje biskupsko imenovanje Gliričića od 26. lipnja 1549. za modruškog biskupa. U buli imenovanja izričito stoji da imenovanje dolazi "nakon smrti Didaka de Loaysa". Gliričić je nepunu godinu slovio kao modruški biskup, a već 9. lipnja 1550. papa ga premješta u Krk. Gliričić je poznat po svojim nastupima na Tridentskom saboru, gdje je slovio kao jedan od učenijih biskupa. Zauzimao se za uvođenje narodnog jezika u liturgiju.

Laurencije de Gherardis (1550.-1554.). Premještajem Gliričića u Krk Modrušku biskupiju dobiva 20. lipnja 1550. *Lorenzo de Gherardis*, dominikanac iz Bergama, u to vrijeme pomoćni bolonjski biskup. Napisao je knjigu o Duhu Svetome koja je doživjela šest izdanja. Inače je poznat kao veliki doborotvor. Umro je u Bologni prije 12. rujna 1554. jer je tog dana imenovan njegov nasljednik. U imenovanju stoji da je biskupija bila nepopunjena zbog smrti biskupa Laurencija.¹⁴⁷

Dionisije Pioppio (1554.-1560.). Dne 10. prosinca 1554. položio je u Beču zakletvu izabrani modruški biskup Dionizije Pioppio, dominikanac iz Milana.¹⁴⁸ Budući da je biskupija već duže vremena bila, ustvari, nepopunjena, kralj Ferdinand je od Pioppija tražio da ide u biskupiju i da preuzme upravu. Pioppiju, međutim za preuzimanje uprave nije bilo dovoljno samo kraljevo imenovanje; trebalo je prethodno izboriti i papinu potvrdu. U njegovu vrijeme razbuktala se polemika, može li kralj, bez prethodne konzultacije s papom, imenovati nekoga biskupom, odnosno, treba li papa potvrditi onoga kojega je kralj imenovao. Papa Pavao IV. (1555-1559) nije htio priznati biskupima one koje se kraljevi imenovali, pa tako ni Dionizija. Pa čak ni nakon što je bečki nuncij dao veoma laskave ocjene o njemu i uzeo ga je za svoga osobnog teologa na saboru u Augsburgu 1555. Tek kada je umro Pavao IV. dobio je Dionizije potvrdu iz Rima (17. srpnja 1560.). Poslije ga nalazimo kao posrednika u pregovorima između nuncija i češkog kralja. Ni tada Dionizije nije krenuo u svoju biskupiju, jer ju je upravo te 1560. godine dobio prijašnji modruški a sada krčki biskup Gliričić u administraciju. Pioppio je u međuvremenu postao profesor na Bečkom sveučilištu, a 1565. i 1567. biran je ondje za rektora. Umro je Ostrogonu 1569. gdje je imao kanoničku nadarbinu.

(1993.); D. FARLATI IV, 1769, 113; J. BELIĆ LIGATIĆ, 300; M. SLADOVIĆ, 1856, 151; HBL III, 673-674; S. KRASIĆ, 1966, 613-617.

¹⁴⁷ I. COLOSIO, 103-105. Usp. D. FARLATI IV, 1769, 113; J. BELIĆ LIGATIĆ, 301; M. SLADOVIĆ, 1856, 151.

¹⁴⁸ D. FARLATI IV, 1769, 113; M. SLADOVIĆ, 1856, 151; M. BOGOVIĆ, 1988a, 77; 2010a, 57.

Pioppio je zadnji rezidencijalni modruški biskup. Odmah nakon njegove smrti Rimska je kurija odustala od imenovanja modruških biskupa nego je senjskom biskupu Jurju Živkoviću dala biskupiju (oko 1564.) u administraciju, nakon smrti krčkog biskupa Gliričića koji je prethodno upravljao biskupijom. Od Modruške biskupije ostao je samo vinodolski kraj. Krbava je još od 1527. pod Turcima. Ostali dijelovi ostali su uglavnom nenastanjeni, samo što su još u nekim utverdama ostale vojne posade. Civilno stanovništvo je što izginulo, što odvedeno u tursko ropstvo, što pobjeglo u sigurnije krajeve; mnogi otiđoše preko u Gradišće (Burgenland), Mađarsku i Češku (Moravsku) i Kranjsku (Sloveniju). Nakon oslobođenja od Turaka, mali će se broj vratiti na prijašnja ognjišta, a većina će ostati izvan hrvatskih područja. Kada je nestalo nade u skoro oslobođenje okupiranih područja Modruške ili Krbavske biskupije, u vrijeme biskupa Agatića (1617.-1640.), doći će do personalne unije Senjske i Modruške biskupije. One su od tada jednakopravne, ali se trajno ujedinjuju pod upravom biskupa koji stoluje u Senju.

Nema sumnje da je Modruška biskupija postajala iz dana u dan sve siromašnija. Ipak je bilo zainteresiranih za naslov modruškog biskupa jer je već samo biskupsko imenovanje svakome otvaralo putove za razne službe vezane uz dobre prihode.

5. Senjsko-modruški biskupi¹⁴⁹

Ivan Krstitelj Agatić (1617.-1640.) Rodio se u Rijeci 1570.¹⁵⁰ U istome gradu stupio je u augustinski samostan, otkuda je poslan na više studije u Urbino, u Italiju. Ondje je postigao bakalaureat iz bogoslovije, a 1597. je zaređen za svećenika. Njegov sudrug iz novicijata, Senjanin Mansuet Farillo, kaže da je Agatić u svome redu obnašao sve visoke službe osim generala reda. U više je navrata bio prior samostana u Rijeci (1604., 1609. – 1610., 1615.). Još 1607. predložiše ga Senjani carskomu dvoru u Beču za svoga biskupa. Car je sa svoje strane bio za Agatića. Vjerojatno je u tome smislu izdan i neki dopis jer Nikola Zrinski iste te godine dodjeljuje Agatiću, "izabranom senjskom

¹⁴⁹ Za sve senjsko-modruške biskupe od Agatića do Burića postoje portreti u Sakralnoj baštini u Senju. O svima njima sam pisao u Zvonima od 1988. do 1997. Prilozi u ovoj knjizi donekle su doradeni ti radovi. Većina od njih potječe iz Vinodola ili je stolovala na vinodolskom području pa su njihovi životopisi objavljeni i u mojoj knjizi: Vinodol i njegova Crkva.

¹⁵⁰ ASV, Nunziatura di Vienna, Processi cannici, n 5; CA II, br. 1134; HBL I, 30. D. FARLATI IV, 1769, 138-140; J. BELIĆ LIGATIĆ, 124-128; M. SLADOVIĆ, 1856, 43, 107, 108, 110, 152, 175, 202, 232; HBL I, 30, M. BOGOVIĆ, 2015a, 92-93; *Zvona*, 1981./ 11, 5.

Sl. 49. Portret biskupa Ivana Krstitelja Agatića, (1617.-1640.), ulje na platnu (Sakralna baština Senj)

biskupu", administraciju Modruške biskupije sa svim njezinim pravima i приходима.

Bečki nuncij se svim raspoloživim sredstvima zauzeo da onemogući Agatićevu kandidaturu. I u tome je uspio. Godine 1616. stekao je "po posebnoj milosti" pape Pavla V. naslov doktora teologije, a 7. srpnja sljedeće godine imenuje ga Papa senjskim biskupom i administratorom Modruške biskupije. Biskupsko imenovanje zateklo ga je na dužnosti provincijala za Štajersku, Kranjsku

i Korušku. Od 1624. do 1633. uživao je Agatić nadarbinu zagrebačkoga kanonika. Umro je u Rijeci 30. listopada 1640. i pokopan u crkvi Majke Božje na Trsatu pred oltarom sv. Petra.

Postavši biskupom, Agatić se odmah dao na obnovu crkvene discipline klera i na uklanjanje loših običaja ostalih vjernika. Osobitu brigu posvetio je usavršavanju liturgijske službe Božje. Spomenuta pitanja bila su glavni poticaj da 1620. sazove biskupijsku sinodu u Bribiru (Vinodol), kada je među ostalim odlučeno o potrebi tiskanja glagoljskih liturgijskih knjiga, a trsatski gvardijan Franjo Glavinić zadužen je da u Rijeci osnuje tiskaru i vodi brigu oko njihova pripremanja i tiskanja.

Početkom 1621. Agatić šalje Glavinića u Beč da ondje zatraži slova bivše protestantske tiskare u Urachu. Misija je uspjela i slova su prevezena u Rijeku, ali planovi za osnivanje riječke glagoljske tiskare nisu se ostvarili jer su otuda slova prevezena u Rim i predana Propagandi, koja je njima već 1631. tiskala glagoljski misal u redakciji Rafaela Levakovića.

Uz Agatićevo ime vezani su i početci isusovačkoga zavoda u Rijeci. Za njegova biskupovanja zbile su se dvije promjene značajne za povijest Senjske i Modruške biskupije. U trećem desetljeću 17. stoljeća obje biskupije su kanonski sjedinjene – pa će ubuduće svaki senjski biskup biti ujedno i modruški – i prešle iz Splitske u Ostrogonsku metropoliju. Agatić je dobio naslov kraljevskoga savjetnika (*consiliarius regius*). Tim će se naslovom kititi i njegovi

nasljednici. Isto tako, počevši od Agatića, sačuvani su nam portreti senjsko-modruških biskupa a čuvaju se u Biskupskom arhivu u Senju.

Činjenica da su se Zrinski zauzeli za Agatića, što iščitavamo iz priopćenja Laszowskoga, vrlo je značajna za biskupovu uspješnu djelatnost. Njegov nasljednik Mariani upravo je zbog neslaganja sa Zrinskima morao 1647. rezignirati na upravi biskupijâ. Agatić je prvi biskup koji je ozbiljno poradio na provedbi reformnih dekreta Tridentskoga sabora u biskupijama Senjskoj i Modruškoj. Nakon uskočkih ratova to je svakako trebalo učiniti. Još širih razmjera su njegove zasluge za pokretanje pitanja o tiskanju glagoljskih liturgijskih knjiga.

Petar Mariani (1642.-1665.) Nakon Agatića (1617.-1640.) došao je za senjsko-modruškog biskupa opet jedan Riječanin - Petar Mariani.¹⁵¹ Rođen je u Rijeci 9. siječnja 1605. od oca Bartolomeja iz Napulja i majke Franciske, kćeri gradskog senatora Frankovića. Kod isusovaca u Zagrebu završio je gimnaziju, a potom je sedam godina studirao na Bečkom sveučilištu filozofiju, postigavši 1633. magisterij, i teologiju, postigavši 1636. stupanj bakalaureata. Tek kao završenog filozofa, car ga 1733. imenuje kanonikom u Olmucu. Zaređen je za svećenika 1635., postao senjski kanonik i imenovan apostolskim notarom. Wesprimski biskup ga 1636. imenuje kanonikom lektorom svoga kaptola i prepozitom crkve u Hantu, a đurski biskup 1638. kanonikom kantorom svoga kaptola i prepozitom crkve sv. Alberta. U postupku za biskupsko imenovanje svjedoci kažu da je vješt u hrvatskom jeziku, kojim se u onom kraju govori. U službenim dokumentima često se uz njegovo ime i prezime nalazi "de Napoli" (iz Napulja). Njegovo biskupsko imenovanje obično se stavlja poslije 1650., jer je u Farlatija krivo navedeno da je njegov prethodnik umro 1649. (treba: 1640.) Nedvojbeno je da je već 3. travnja 1642. u Bečkoj nuncijaturi započeo postupak za njegovo biskupsko imenovanje. Ubrzo ga car imenuje, a Rim ga potvrđuje tek 18. travnja 1644. Iste godine posvećen je na Trsatu za biskupa, a malo nakon toga posvetio je temelje proširenja trsatske samostanske crkve.

Sukobi sa Zrinskim

Franjevac konventualac Franjo Cosmi iz Molesma poslan je iz Italije kao misionar u pogranična područja prema Turskoj. No on je napustio svoju misionarsku službu i preuzeo službu upravitelja dobara Nikole Zrinskoga.

¹⁵¹ D. FARLATI IV, 1769, 140-145; J. BELIĆ LIGATIĆ, 130-142; ASV, Nunziatura di Vienna, Processi cannici, n. 77; M. SLADOVIĆ, 1856, 43, 46, 56, 108-110, 154, 167, 175, 193, 212, 291, 297-299, 310, 373-374, 382, 396, 398, 452; M. BOGOVIĆ, 2015a, 94-96; Zvona, 1981./12, 5.

Sl. 50. Portret biskupa Petra Marianija, (1642.-1665.), ulje na platnu, (Sakralna baština Senj)

Marianijeva optužnica ga tereti već zbog toga što je napustio svećeničku i preuzeo laičku službu. Uz to, tu je službu obavljao sablažnjivo: nemilosrdno je utjerivao poreze za svoga gospodara, prisvajao crkvena dobra i daće, nije priznavao jurisdikciju područnoga biskupa i branio je drugima da je poštuju. Svećenike koji su bili za biskupa progonio je i oduzimao im dobra. Milostinju koja je skupljena za obnovu jedne crkve upotrijebio je za izgradnju solane. Tako piše Mariani caru Ferdinandu III. Car piše 1646. vrhovnoj upravi u Hrvatskoj krajini, a potom i samom Nikoli

Zrinskom, da se odbjegli redovnik kazni. No Marianijeva tužba bila je indirektno upravljena zapravo protiv Zrinskoga. A on je tada bio toliko moćan da je, unatoč carskoj zaštiti, prisilio Marianija da se povuče. Mariani napušta upravu biskupija i za utjehu dobiva 1647. na upravu Srijemsku biskupiju.

Andrija Francisci. Prije njega naslov srijemskoga biskupa nosio je Andrija Francisci.¹⁵² On je bio u dobrim odnosima sa Zrinskima, i uz to po naravi pomirljiviji od Marianija. Carski dvor se složio s tom promjenom. Ali ne i Rim, tako da je Francisci ostao do kraja samo "izabrani" biskup, ne i potvrđeni. Andrija je bio pavlin i prije biskupske obavljao je u svome redu razne visoke službe. Bio je čak zamjenik generala reda. Kao upravitelj biskupija Senjske i Modruške nije gotovo ništa poduzimao. Trebalo je pričekati da se duhovi smire, no vjerojatno ga je i bolest u tome spriječila. Umro je, naime, u Požunu 15. lipnja 1653. i pokopan u marijanskom svetištu Slavice Mariatàl. Prije smrti car mu je vratio naslov srijemskoga biskupa, a Mariani ponovno

¹⁵² D. FARLATI IV, 1769, 140; J. BELIĆ LIGATIĆ, 128; M. SLADOVIĆ, 1856, 300; ASV, Nunziatura di Vienna, Processi cannici, n. 87 i 102; M. BOGOVIĆ, 2015a, 97-99.

dolazi za biskupa senjskoga i modruškoga.

Marianijev sukob s glagoljašima

Mariani se nije prilagodio uvjetima unutar gospoštije Zrinskih i zato je morao rezignirati. Ubrzo nakon što je 1652. ponovno preuzeo upravu, izazvao je drugi spor: ovaj put s glagoljaškim klerom svojih biskupija. Naime, prigodom vizitacija izdavao je svećenicima naređenja da trebaju učiti latinski i da djecu trebaju u tom jeziku poučavati. Glagoljaši ga optužiše Rimu da želi ukinuti staroslavensku liturgiju. U pismu od 5. rujna 1654. Mariani se opravdava pred Propagandom i iznosi svoje mišljenje o sporu. On nije protiv učenja i liturgijske uporabe staroslavenskoga (ilirskoga) jezika, ali uza to treba učiti i latinski. On se još sjeća kada su svećenici u Rijeci upotrebljavali samo "ilirski". Sada, međutim, piše Mariani, imamo tamo "ilirskih i latinskih svećenika". Učenje latinskoga jezika potrebno je iz više razloga. Na državnim saborima govori se latinski, pa čak i u nekim laičkim krugovima. Kako se svećenicima može tolerirati neznanje latinskoga? Senjska biskupija dobila je pravo pečata (tj. pravo ovjerovljivanja službenih isprava i njihovih prijepisa). Kako će svećenici ovjerovljivati isprave pisane latinskim jezikom? Uz to, iz Mađarske se širi heretička nauka kojoj će se moći oduprijeti samo učeni svećenici. A može li netko biti učen bez znanja latinskoga? Na koncu Mariani veoma uvijeno prigovara Propagandi što tiska knjige za glagoljaše. Taj kler, završava Mariani, nema uopće navike za učenje: nakon čitanja misala i brevijara odmah odlaze na rad u polje. Nije poslao službeno izvješće Svetoj Stolici ("ad limin"), ali imamo jedno njegovo izvješće u Vatikanskom arhivu koje u mnogočemu slični na to izvješće. Zato je objavljeno kao prilog izvješćima "ad limina".¹⁵³

Trebalo je nešto učiniti za naobrazbu naših glagoljaša. S druge strane, Mariani nije imao osjećaja za vrijednosti staroslavenske službe Božje, niti za pozitivnu ulogu glagoljaškoga klera. Kobler nagađa da je upravo zbog toga spora s glagoljašima morao po drugi put napustiti biskupiju. Zadnjih godina boravio je u Rijeci. Tu je i umro 30. lipnja 1665. Pokopan je u crkvi Majke Božje na Trsatu, pokraj svoga prethodnika Agatića.

Ivan Smoljanović (1667. – 1678.). Od vremena kada je Senj dobio na značenju kao vojno-strateško uporište protiv Turaka, počeo je slabjeti kao kulturni i vjerski centar iako će i u tim okolnostima i dalje imati značajnu ulogu. U prvi plan izbijaju zaštićenija primorska mjesta sjeverno od Senja. Nakon što je zbog neprijateljskog stava prema uskocima Markantun de Dominis morao pobjeći iz Senja, biskupi ondje rijetko i nerado borave. Na

¹⁵³M. BOGOVIĆ, 2003, 410-413.

Sl. 51. Bakar postaje sjedište senjsko-modruških biskupa

kraju uskočkih ratova senjskim biskupom postaje Riječanin Agatić (1617.–1640.) a nakon njega dolazi njegov sugrađanin Mariani (1642.–1665.). Značajan dio svoga biskupskoga službovanja proboraviše oni u Rijeci. Ali već u to vrijeme bilježimo uspon Bakra, vlasništvo knezova Zrinskih, kao civilnoga i crkvenopravnoga središta. U vrijeme spora između Zrinskih i Marianija (1642.–1647.) biskupijama Senjskom i Modruškom upravlja iz Bakra Andrija Francisci. I Marianijev nasljednik Ivan Smoljanović¹⁵⁴ također je s područja tadanje bakarske župe. U Bakru je boravio kao član tamošnjega kanoničkog zbora, a nastavio je svoj boravak i onda kada je postao modruški arhiđakon i kada je imenovan biskupom. Nakon njega u Bakru će boraviti i njegovi nasljednici Čikulín, Dimitri i Glavinić.

U ono je vrijeme bakarska župa uz Bakar obuhvaćala i područja današnjih župa Draga, Kukuljanovo, Škrljevo, Krasica, Praputnjak i obje Kostrene. Zato se Smoljanović, koji je oko 1633. godine rođen u Kostreni, uvijek naziva Bakranin. Kao biskup imao je u Kostreni posjede i kuću s kapelom sv. Valentina. To mjesto i danas se zove "Biškupija" ili "Valentinovo". Za vrijeme biskupa Benzonija (1730.–1745.) sagrađena je u blizini nova kapela na čast sv. Valentina. Uz toga sveca na oltaru su bile i slike sv. Ivana i sv. Barbare. To će 1830. postati središte župe sv. Barbare.

Smoljanović je u Zagrebu pohađao Gramatiku a u Grazu kod isusovaca stekao je naslov doktora filozofije i teologije. Braća Nikola i Petar Zrinski bili su mu veoma skloni. Budući da je 1649. godine diobom između braće Bakar pripao Petru, razumljivo je da je i Smoljanović više bio vezan

¹⁵⁴ D. FARLATI IV, 1769, 145; J. BELIĆ LIGATIĆ, 142-145; ASV, Nunziatura di Vienna, Processi cannici, n. 151; M. SLADOVIĆ, 1856, 21, 43, 57, 108, 110-111, 154, 176, 177, 291, 310, 336, 383; Zvona, 1982./1, 5.

Sl. 52. Portret biskupa *Ivana Smoljanovića* (1667. – 1678.), ulje na platnu (Sakralna baština Senj)

uz obitelj toga kneza. Bio mu je neko vrijeme kućni kapelan i učitelj njegova sina. U Propagandinom arhivu u Rimu Rimu¹⁵⁵ stoji da je bio ispovjednik i teolog Petra Zrinskoga. Kao takav on je često išao s Petrom na područja koja graniče s Osmanlijskim Carstvom pa je zato zamolio Propagandu da mu dade status misionara kako bi imao sve ovlasti da izade ususret katolicima uz granicu. Upravo zahvaljujući Petrovoj preporuci, car Leopold ga 9. rujna 1665. imenuje biskupom. Marianijev slučaj je očito pokazao da je u biskupijama Senjskoj i Modruškoj teško

biskupovati i u isto vrijeme biti u sporu sa Zrinskima. Papinsko imenovanje uslijedit će tek 22. kolovoza 1667. U senjskom Biskupskom arhivu nalazi se neregistrirani rukopis nepoznatoga autora iz druge polovine 19. stoljeća u kojem je opisana povijest Senja i njegove Crkve. Ondje stoji da je Smoljanović "odil na ruku sbunjenimi Frangopanimi i Zrinimi" i da je na savjet Petrove žene Katarine povukao neke Marianijeve odredbe o kanonicima i kaptolima, premda su ih i car i ugarski primas potvrdili. U samu urotu zacijelo nije izravno bio umiješan, jer je u vrijeme kada su hvatani suradnici već zatočenih knezova Smoljanović nesmetano pohađao bibrsku i grobničku župu i njihove kaptole te izdavao razne naredbe (veljača 1671.). Uz to, Leopold će ga poslije imenovati svojim tajnim savjetnikom. Beč takva odlikovanja ne bi dijelio otvorenim pristašama urotnika.

Štovatelj Gospe Trsatske

Svi senjsko-modruški biskupi 17. stoljeća bili su veoma navezani na svetište Majke Božje na Trsatu. (Zaštitnik senjske katedrale bio je tada sv.

¹⁵⁵ Fondo di Vienna, vol. 5, f. 42r, 43r, 44v.

Juraj). To pokazuje i činjenica da ih je većina u tome svetištu i pokopana: Agatić, Mariani, Smoljanović i Čikulin. Ondje je Smoljanović podigao mramorni oltar sv. Uršule. Također je posebnu brigu vodio o crkvi Majke Božje u Bakru, koju je dao produljiti i ukrasiti. U svojoj oporuci od 27. kolovoza 1678. godine ostavlja on tima dvjema crkvama svoje dragocjenosti: trsatskoj srebrno posuđe i prsni križ (pectorale), bakarskoj mitru i biskupski štap (danas u župnoj riznici). Umro je u Rijeci 1678. i pokopan u Agatićevoj grobnici na Trsatu. U već spomenutom senjskom rukopisu piše: "Ove godine (tj. 1678.) je umerl na Rijeci bolujući dugo. Još živ dao si je svijeće užigati oko postelje i redovniki moljahu klečeći svaki dan oko njega, poput Karla V."

Franjo Čikulin i Hijacint Dimitri (1678. – 1689.) Više puta je već spominjano da su pri imenovanju biskupa odlučujuća bila dva čimbenika: Bečki dvor i Rimski kurija, odnosno car i papa. Premda su još za vrijeme biskupa Agatića (1617. – 1640.) biskupije Senjska i Modruška bile ujedinjene osobom istoga biskupa, Rim je caru i dalje priznao pravo imenovanja samo senjskoga biskupa, dok je Modrušku biskupiju smatrao "liberae collationis", tj. da je može slobodno podijeliti nekome bez prethodnoga carskog imenovanja. To je svoje pravo Sveta Stolica potvrdila i na posebnoj sjednici održanoj 2. kolovoza 1665. Beč se tome nije protivio jer to i nije imalo stvarnoga učinka budući da su obje biskupije imale samo jednoga biskupa. No i dalje je ostala mogućnost da car imenuje za senjskoga biskupa nekoga koji je Rimu nepoćudan. To se dogodilo s Franjom Čikulinom.¹⁵⁶

U rimskim katalozima u popisu biskupa ne ćemo naći biskupa Franju Čikulina jer Rim nije prihvatio carsko imenovanje.

Čikulin potječe iz riječkoga ogranka pohrvaćene talijanske obitelji Ciccolini. Suvremenici su ga smatrali veoma učenim čovjekom. Bio je prepošt bogate crkve svetoga Martina u Slovengradecu (Windischgrazu) u Štajerskoj. Vlada u Grazu povjerala mu je 1673. vizitaciju jednoga ženskog samostana, što je on obavio, ali za to nije zatražio dopuštenje crkvenih foruma. Sveta Stolica je imenovala svoga vizitatora koji se ubrzo oštro sukobio s Čikulinom, a sve je završilo Čikulinovim izopćenjem. No to i nije imalo nekih većih posljedica jer je Čikulin u vladinim krugovima imao jako zaleđe. Budući da su im nakon ugušene zrinško-frankopanske urote i za crkvene položaje trebali ljudi koji vjerno slušaju naloge vlade, oni su ga i dalje podržavali. Slično se dogodilo 1678. kada je car Čikulina imenovao biskupom senjskim i modruškim. I tada je

¹⁵⁶ D. FARLATI IV, 1769, 145-146; J. BELIĆ LIGATIĆ, 145-146; ASV, Nunziatura di Vienna, Processi cannici, n. 203; HBL, III, 70; M. SLADOVIĆ, 1856, 48, 108, 111, 177-178, 291, 299, 300, 310, 328; M. BOGOVIĆ, 2015a, 100-102; *Zvona*, 1983./2, 5.

on počeo obavljati neke poslove prije nego što je došla potvrda iz Rima. Takvim vladanjem samo ju je onemogućio. Rim je ustrajao u pritisku na cara da povuče Čikulinovo imenovanje i da na njegovo mjesto imenuje drugoga. Car je doista popustio i 16. svibnja 1680. biskupom imenovao Hijacinta Dimitrija, a Čikulinu za utjehu dao naslov skopskoga biskupa. Umro je oko 1693. i pokopan u crkvi Majke Božje na Trsatu.

Hijacint Dimitri (1680.-1686) Dimitri je rođen u Kotoru 23. veljače 1619., od kotorskog plemića Dimitrija Dimitrovića i majke Marije.¹⁵⁷ Krsno mu je ime Mato. Ušavši u dominikanski red, prvo naukovanje bilo je vjerojatno u Zadru, otkuda je 1644. otišao u Padovu pa u Firenzu, gdje je zaređen za svećenika. Vrativši se kući s akademskim naslovom bakalaureata, radio je na pripremanju magistarskog ispita i istovremeno predavao u Zadru i Togiru. Naslov doktora teologije dobio je 1661. godine. Nakon toga posvetio se misionarskoj službi među kršćanima u europskom dijelu Turskog carstva, a poznat je bio kao vrstan misionar i na cijelom području Mletačke države na istočnoj jadranskoj obali. Propovijedao je više godina po Istri. Još 1660. porečki biskup ga traži radi obraćanja Morlaka koji dolaze u njegovu biskupiju. Tri je godine bio je upravitelj porečkog sjemeništa. Godine 1670. uputio je Propagandi 5 promemorija o potrebi misijskog apostolskog vikara s biskupskim redom za Istru, Štajersku, Hrvatsku i Mađarsku. Bez sumnje je smatrao da bi on bio najpogodnija osoba za to mjesto, jer je iste godine ista Kongregacija dobila preporuku toga sadržaja baruna od Plittydorfa. Krajem 1676. imenovan je naslovnim budvanskim biskupom. Nakon što je prethodno dobio carsko imenovanje za senjsko-modruškog biskupa, uslijedilo je papinsko koje nosi nadnevak 13. siječnja 1681. godine. Kao senjsko-modruški biskup proputovao je cijelo područje svojih biskupija, u redovničkom odijelu i na konju. Godine 1682. održao je u Bakru biskupijsku sinodu na kojoj su donesene mnoge odredbe glede discipline klera i naroda. Izdao je naredbe protiv psovke i pijanstva. Prekršitelji su bili novčano kažnjavani. Pokušao je srediti odnose s novonadošlim pravoslavnim narodom i njegovim klerom te ga je 31. kolovoza 1682. pohodio vladika iz Gomirja, a on mu je iste godine uzvratio posjet. U izvješću koje je 1684. poslao u Rim kaže da je crkva u Brlogu zajednička pravoslavcima i katolicima.¹⁵⁸ Većim dijelom svoga biskupovanja Dimitri je boravio u Bakru. Zalagao se da se Crkvi osiguraju odgovarajuća podavanja. Za

¹⁵⁷ D. FARLATI IV, 1769, 146-147; J. BELIĆ LIGATIĆ, 146-150; M. SLADOVIĆ, 1856, 21, 43, 108, 112, 154, 177, 178, 220, 281, 301, 306, 315-316; HBL III, 384; S. KRASIĆ, 1996, 630-631; M. BOGOVIĆ, 2003, 129-134.

¹⁵⁸ Izvješće je objavljeno u: M. Bogović, 2003, 129-134.

Sl. 53. Portret biskupa Hijacinta Dimitrija (1680.-1686), ulje na platnu (Sakralna baština Senj)

vrijeme Zrinskih ona su bila nesigurna, a nakon što su njihova dobra zaplijenjena, ta davanja bila su još nesigurnija. Dimitri je sagradio kapelanim kuće a župnicima naredio rezidenciju. Brinuo se za siromahe, kojih je u ono ratno vrijeme bilo napretek. Budući da je živio u Bakru, odlučio je da ga tamo i pokopaju te je radi toga dao izraditi nadgrobnu ploču. No u posljednje dane svoga života promijenio je tu odluku i naredio je da bude pokopan u župnoj crkvi u Grižanama. Umro je 5. srpnja 1686. U narodu su se dugo širile

priče o čudnim pojavama na njegovom grobu. Budući da je tada još bio živ, Franjo Čikuljin pokušao si je izboriti biskupsku stolicu, ali i uza svu potporu vladinih krugova Rim o njemu nije mijenjao mišljenje.

Sebastijan Glavinić (1689.-1697.) Sebastijan Glavinić¹⁵⁹ rodio se u Pićnu 18. siječnja 1632., a umro je u Slovenskim Konjicama 5. prosinca 1697. godine. Obitelj Glavinić doselila se u Istru iz Glamoča. Zato se Glavinić često potpisuje "de Glamoch". Kršten je 18. siječnja 1632. u pićanskoj katedrali, što znači da je taj dan, ili koji prije, rođen od Nikole zvanog Sfožer i majke Margarete rođene Veljan. Filozofske i teološke nauke pohađao je u Grazu, Beču i Trnavi. Za svećenika je zaređen 20. ožujka 1660. Nakon toga bio je dvorski kapelan u Beču, a 1661. je sudjelovao kao tumač u carskome poslanstvu u Rusiju, o čemu je napisao izvješće (*Relatio de rebus moscoviticis*). Za vrijeme biskupa Smoljanovića bio je kraće vrijeme modruški arhidakon, a nakon te službe preuzeo je upravu župe Slovenske Konjice (*Gonovicensis*). Tu je ostao sve do imenovanja za biskupa. Carsko imenovanje nosi nadnevak 19. travnja 1689. a

¹⁵⁹ D. FARLATI IV, 1769, 147-148; J. BELIĆ LIGATIĆ, 150-157; ASV, Nunziatura di Vienna, Processi cannici, n. 247 i 265; HBL IV, 740-742, M. SLADOVIĆ, 1856, 29-39, 43, 45-46, 53, 105, 108, 111, 113-115, 128, 151, 154, 179-181, 212, 291, 301-306, 310-316, 328, 364, 437; HBL IV, 740-742; M. BOGOVIĆ, 2015a, 103-105; Zvona, 1982./5, 4.

Sl. 54. Portret biskupa Sebastijana Glavinića, 1689.-1697., ulje na platnu (Sakralna baština Senj)

papinsko 8. svibnja 1690. Kao biskup obišao je mnoga područja svojih biskupija, ostavivši nam dragocjene podatke. Godine 1695. poslao je u Rim opširno izvješće o stanju Senjske i Modruške biskupije.¹⁶⁰ Nakon oslobođenja Like i Krbave od Turaka, ta područja su mu kao senjskome biskupu dana na upravu. Slao je onamo svećenike i misionare, ali osobno nije obišao Liku, što je pri kraju života sam potvrdio, pa je neopravdano pripisivati njemu onaj opis Like i Krbave u kojemu se

govori o glagoljskim brevijarima tiskanima u Kosinju. Pri kraju života upleo se u neugodan spor, napustio biskupiju i vratio se ponovno u Slovenske Konjice, gdje je župnik bio njegov sinovac, također imenom Sebastijan. Ondje je umro 5. prosinca 1697. Sa sobom je odnio nekedragocjenosti iz biskupijskoga inventara pa je njegov nasljednik Brajković pokrenuo postupak da se one vrate.

Mnogo briga zadali su Glaviniću upravitelji zaplijenjenih dobara Zrinskih i Frankopana jer su uskraćivali prihode koje je Crkva prije uživala. Početak njegove biskupske službe poklapa se s oslobađanjem širokoga prostora koji mu je poslije dan na upravu. Za njega kao putopisca Jakob Richter kaže da ima oštro oko i razvijenu moć zapažanja.

Stanje biskupije u Glavinićevo vrijeme

Područje Glavinićeve jurisdikcije protezalo se na biskupije Senjsku i Modrušku te na oslobođeni dio Like i Krbave, koji se vodio kao poseban dio. Prema Glavinićevim izvješćima, Senjska biskupija imala je tada četiri župe (Senj, Brinje, Otočac i Sveti Juraj), tri filijalne crkve (Karlobag, Brlog i Jezerane), oko sedam tisuća katolika, deset kanonika, šest-sedam biskupijskih svećenika, osam franjevac (Senj) i pet pavlina (Senj). Modruška biskupija

¹⁶⁰ M. BOGOVIĆ, 2003, 135-155.

imala je 23 župe, 24 tisuće katolika, 24 kanonika i po prilici toliko biskupijskih svećenika izvan kaptola, 30 franjevac (Trsat) i šest-sedam pavlina (Novi i Crikvenica). Za novostečene krajeve Like i Krbave osnovane su župe u Ličkom Novom (1690.), Perušiću (1690.), D. Kosinju (1692.), G. Kosinju (1692.) i u Klancu (1698.). Na tome području bilo je oko tri tisuće katolika. U sva ta tri dijela bilo bi, dakle, ukupno oko 34 tisuće vjernika. Ta brojka izgleda premalena, ali uspoređujući Glavinićeve podatke s onima koje je zabilježila vojna uprava, možemo reći da je Glavinić dosta vjerno prikazao brojno stanje u svojim biskupijama. Istina je da neke krajeve on nije obišao, ali tamo je u Glavinićevo vrijeme bilo dosta popisivanja i prebrojavanja stanovništva kako bi se moglo doći do pravih podataka.

Martin Brajković (1698.-1703.) U dugom nizu senjsko-modruških i zagrebačkih biskupa Brajkoviću pripada posebno mjesto, premda je umro u četrdesetoj godini života.¹⁶¹ Kršten je u senjskoj katedrali 11. studenoga 1668. Plemićka porodica Brajkovići doselila se u Senj iz Brinja. Roditelji Andrija i Eva poslaše sina najprije na isusovačku gimnaziju u Rijeci. Filozofiju je završio u Beču a teologiju u Trnavi, gdje je postao doktor teologije. Već kao mladomisnika (1692.) senjsko-modruški biskup Sebastijan Glavinić imenuje ga senjskim kanonikom, želeći ga zadržati u svojoj biskupiji jer mu je bilo potrebno učenih ljudi. Tri godine poslije (1695.) postaje Brajković i zagrebački kanonik ali nije boravio ni u jednom kaptolu jer ga je ban Baćan zadržao kod sebe kao odgojitelja svoje djece. Car Leopold I. imenuje ga 14. ožujka 1698. biskupom senjskim i modruškim. Papinsko imenovanje uslijedilo je tek 30. ožujka slijedeće godine, među ostalim i zbog toga što se Gradačka komora protivila tom imenovanju. Već 1703. car ga imenuje zagrebačkim biskupom, što papa potvrđuje početkom naredne godine. Odlaskom u Zagreb, Brajković postaje ujedno banski namjesnik jer je 1703. umro ban Baćan. Za vrijeme odsutnosti bana Palfija upravlja Kraljevstvom zajedno s banovcem Petrom Keglevićem. Putujući na sabor u Požun umro je u Beču 4. lipnja 1708. Pokopan je u zagrebačkoj katedrali.

Brajković je prekinuo dosta dugu tradiciju da senjsko-modruški biskupi stanuju izvan Senja. Obnovio je razrušeni biskupski dvor na Starom trgu. Nakon oslobođenja Krbave od Turaka naslovni krbavski biskup, zagrebački kanonik Stjepan Dojčić, svojatao je sebi prava rezidencijalnog biskupa.

¹⁶¹ D. FARLATI IV, 1769, 150-157; J. BELIĆ LIGATIĆ, 157-173; ASV, Nunziatura di Vienna, Processi cannici, n. 280; HBL II, 257; M. SLADOVIĆ, 1856, 42-46, 48, 110, 114-116, 181, 282, 291302, 306-308, 310, 318, 337-338, 347, 394, 486, 408, 409, 413-414; *Zvona*, 1982./4, 5.

Sl. 55. Portret biskupa Martina Brajkovića 1698.-1703., ulje na platnu (Sakralna baština Senj)

Brajković se tome usprotivio i u jednoj raspravi dokazao da su Krbavska i Modruška dva naziva za jednu te istu biskupiju koja je kanonski sjedinjena sa Senjskom i prema tome pripada senjskom biskupu. Car Leopold riješio je 1702. spor u Brajkovićevo korist. Obišao je oslobođene krajeve svojih biskupija. Njegove bilješke s puta dragocjeni su povijesni izvor.¹⁶² Pod njegovom upravom djeluje u Lici pop Marko Mesić. Radio je na smirivanju bune krajišnika u Ribniku i Bilaju 1702.

i isposlovač pomilovanje kažnjenih. Trsio se oko naobrazbe svojih svećenika i oko tiskanja glagoljskih knjiga. Kao zagrebački biskup popravio je u Pokupskom razrušeni biskupski dvor i mnogo radio na tome da Zagreb postane središte nadbiskupije. Vjerojatno bi u tome i uspio da ga prerana smrt nije spriječila.

Od mladosti vezale su ga prijateljske veze sa sugradaninom Pavlom Ritterom Vitezovićem. I Brajković se oduševljavao Vitezovićevom idejom da treba obnoviti sve ono što je u Hrvatskoj turskom najezdom nastradalo ("Croatia rediviva!"). U tom smislu nastojao je obnoviti predturske biskupijske granice te Crkvi ponovno osigurati prava koja je nekada imala. Smatrao je da treba obnoviti samostalnu Modrušku ili Krbavsku biskupiju. No, u međuvremenu mnoge nadarbine i prihodi su izgubljeni, a uz to se na područje biskupije naseliše mnogi pravoslavci. Brajković se trsio da se Crkvi vrate stare povlastice i da se pravoslavcima ("shizmatičnim") episkopima zabrani pristup na područje njegovih biskupija. Od svećenika smio je djelovati samo onaj koga katolički biskup nađe podobnim. Između tih podobnih katolički biskup bi imenovao svoga zamjenika (vikara) za vjernike istočnog obreda. Tako bi ubrzo

¹⁶² On nije poslao službeno izvješće "ad limina" u Rim, ali poslao je Svetoj Stolicu više drugih izvješća od kojih sam neke uvrstio kao prilog službenima (M. BOGOVIĆ, 2003, 413-429).

– vjerovao je Brajković – svi "shizmatici" postali katolici. Te nakane pokazale su se ubrzo nerealnim. Ipak se ideja obnovljene Hrvatske pokazala veoma djelotvornom u obrani od mađarskih presizanja. Naslov zagrebačkog biskupa i banskog namjesnika iskoristio je Brajković da na raznim forumima može što uspješnije braniti prava hrvatskog kraljevstva.

Brajković svakako spada među najistaknutije biskupe senjsko-modruške i zagrebačke. Sladović ga ubraja među najučenije senjske biskupe.¹⁶³ Tijan kaže da "po zaslugama za uređenje crkvenih prilika, po zauzimanju za pošteni puk te radi osobitog zrelog promatranja prilika svoga vremena i radi nadasve odlučne obrane prava hrvatskog kraljevstva, Brajković ide među najzaslužnije muževe hrvatske prošlosti".¹⁶⁴

Benedikt Bedeković (1704.-1709.) Benedikt Bedeković Komorski, rodio se 20. kolovoza 1667. u Bedekovščini (Hrvatsko zagorje).¹⁶⁵ Nakon zagrebačke sjemenišne škole, daljnu teološku i filozofsku naobrazbu sticao je u inozemstvu. Na visoke crkvene službe moglo se samo preko visokih inozemskih škola. Bedeković je filozofiju završio u Beču a teologiju u Bolonji. U Bolonji je također završio oba prava. Zbog bolesti nije doktorirao. Po povratku u domovinu bio je kratko vrijeme župnik u Pušći, zatim postaje kanonik, katedralni arhiđakon i generalni vikar biskupa Selišćevića. Na toj službi zateklo ga imenovanje za senjskog biskupa.

Dne 4. svibnja 1704. u zagrebačkoj katedrali obavljeno je biskupsko posvećenje. Posvetitelj je bio Martin Brajković, koji je tek došao sa senjske na zagrebačku biskupsku stolicu. Nije u Hrvatskoj bilo premeta koji bi, nakon smrti biskupa Selišćevića, bio prikladniji od Brajkovića za prvog hrvatskog biskupa. S druge strane, u biskupijama Senjskoj i Modruškoj nije bilo u kleru svećenika kojeg bi uz pobožnost resila i naobrazba potrebna za upravu biskupije. Tako Senjanina Brajkovića naslijedi zagrebački kanonik Bedeković.

Biskup je odmah po dolasku u Senj razvio svestranu pastoralnu djelatnost. Ona je u ono vrijeme tijesno povezana s obilaskom biskupija. Tada su državne vlasti svugdje u Europi nastojale da što više zagospodare i Crkvom. Ni Austrija nije htjela biti iznimka. U biskupijama Senjskoj i Modruškoj kao da su joj same prilike išle na ruku. Naime, nedavno su iskorijenjene dvije najpoznatije hrvatske plemićke obitelji, Zrinjski i Frankopani, a njihovi

¹⁶³ M. SLADOVIĆ, 1856, 114.

¹⁶⁴ Hrvatska enciklopedija, 3, 1942, 224.

¹⁶⁵ D. FARLATI IV, 1769, 157-158; J. BELIĆ LIGATIĆ, 174-175; ASV, Nunziatura di Vienna, Processi cannici, n. 301; HBL I, 578-579; M. SLADOVIĆ, 1856, 112, 115-117, 155, 161, 215-216, 290, 292, 306-307, 309, 336, 406-418; M. BOGOVIĆ, 2003, 155-166; HBL I, 578; M. BOGOVIĆ, 2003., 155-166; *Zvona*, 1982./5, 5.

Sl. 56. Portret biskupa Benedikta Bedekovića (1704.-1709., ulje na platnu (Sakralna baština Senj)

posjedi dospjeli pod izravnu upravu države, u ovom slučaju pod Gradačku komoru koja nije htjela priznati Crkvi ona prava koja je uživala za vrijeme prijašnjih gospodara. Uz to, tu su i novoosvojeni krajevi Like i Krbave, gdje su generali htjeli igrati ulogu biskupa. U mladenačkom zanosu, Bedeković je razvio na više frontova borbu za prava Crkve i klera. No, Gradačka komora i vojna uprava u Lici i Krbavi nisu se jako preplašile: bez dozvole vojnih vlasti biskup nije smio ni obilaziti svoju biskupiju.

Ta su trvenja Bedekovića toliko iscrpila da je sredinom 1705. otišao na odmor u Mirkovce i vratio se u biskupiju tek u proljeće slijedeće godine.

Prema novonadošlom pravoslavnom pučanstvu ravnao se prema Brajkovićevim smjernicama. Kao ni njegov prethodnik, nije se mogao pohvaliti da je na tom polju imao uspjeha. Mnogo se trudio da kler dobije određenu nagradu za svoj rad, jer su mnoge nadarbine od kojih se uzdržavao oduzete. Sladović kaže da je on "u toj struci prvi koleso zamahnuo", ali se to kolo i dalje slabo okretalo.

U pastoralnom radu u Lici mnogo su mu pomagali oci kapucini iz Rijeke, koji su u Lici imali gostinjac (hospitium), a Bedeković im je išao na ruku u pripremi za gradnju samostana u Karlobagu. Na vizitacijama je redovito naređivao da se djeca i omladina poučavaju u kršćanskom nauku. Tako npr. naređuje on 1704. nakon vizitacije Čabra: "Navuk keršćanski vsaki blagdan i nedilju pastiri svojim ovcam neka pripovidaju, i za predikum Oče naš, Zdravu Mariju, vjeru Božju, spoved, deset Božji i pet crikveni zapovidih sa kupa s pukom neka mole". Veoma je bogato podacima njegovo izvješće o stanju u biskupiji koje je poslao Svetoj Stolici.¹⁶⁶ Nedjeljom i blagdanom biskup je sa zvončićem u ruci išao senjskim ulicama i zvao omladinu na vjeronauk u

¹⁶⁶M. BOGOVIĆ, 2003, 155-166.

katedralu. Skupljala ih se tada puna katedrala. Obično je pouka tako obavljana da bi dvojica stala pred zajednicu, jedan bi, prema priručniku, postavljao određena pitanja a drugi bi čitao odgovore. Dakako da je biskup svako teže pitanje sam protumačio. Inače je liturgijske čine Bedeković obavljao latinski, dok je njegovo svećenstvo to vršilo na staroslavenskom, odnosno hrvatskom jeziku. Svećenicima je naredio da se u liturgiji služe kalendarom Zagrebačke biskupije.

Bedeković je već u Zagrebu stekao simpatije širih slojeva. Njegovo biskupsko posvećenje u zagrebačkoj katedrali, kaže Fralati, odvijalo se uz poklike i pljesak svih redova. Senjanin Pavao Ritter Vitezović ispjevao je novom biskupu za tu prigodu lijepu pjesmu. Volio je knjigu a biskupskoj biblioteci u Senju ostavio je dosta vrijednih knjiga. Posebnu je skrb vodio za siromahe. Cijenili su ga i senjski građani koji ga poslaše u Beč na čelu jednog poslanstva da brani prava starodrevnog Senja. Umro je 14. siječnja 1709. i pokopan u senjskoj katedrali. Inače, on je produljio svetište katedrale i proširio kriptu ispod njega.¹⁶⁷

Adam Ratkaj (1709.-1717.) Zadnjih 150 godina Senjani su s pravom mogli biti nezadovoljni s imenovanjem njihovih biskupa, Sedamdesetih godina 16. stoljeća njihov biskup bio je i njihov građanin (Juraj Živković), a od tada se nanizao red senjskih biskupa koji su dolazili izdaleka ili iz obližnjih gradova, čije uzdizanje je nekako paralelno s opadanjem značenja Senja. Tako su Agatić, Marijani i Čikuljin iz Rijeke, a Smoljanović i Franković iz Bakra. Konačno je 1698. biskupom postao Senjanin Martin Brajković, ali njega car već 1703. premješta u Zagreb, a za biskupa im je poslao zagrebačkog kanonika Bedekovića. Bedeković je ipak bio poznata ličnost; prihvatio je on Senjane i Senjani njega. Kad je ovaj prerano umro, imenuje car 25. svibnja 1709. senjskim i modruškim biskupom Adama Ratkaja, svećenika Zagrebačke biskupije, kojemu je na putu prema biskupstvu najviše pomogao njegov grofovski naslov.¹⁶⁸ Ratkaj je – i ne čekajući papinu potvrdu – slao iz Zagreba naredbe koje su Senjani smatrali neosnovanima. Potužiše se nunciju u Beč moleći ga da se pristupi imenovanju drugoga za biskupa. Nuncij prenese njihovu tužbu u Rim. U Rimu su imali i drugih razloga protiv Ratkaja: nije slao potrebnu taksu za bulu imenovanja (Senjska i Modruška biskupija bile su tada taksirane sa 183 florena, a k tomu je trebalo dodati još 100 za kardinalski zbor).

¹⁶⁷ M. BOGOVIĆ-B. LJUBOVIĆ, 2013, 282-283.

¹⁶⁸ D. FARLATI IV, 1769, 159-160; J. BELIĆ LIGATIĆ, 176-177; ASV, Nunziatura di Vienna, Processi cannici, n. 316; M. SLADOVIĆ, 1856, 117-119, 155, 309, 315-317, 406-407, 418-421; Zvona, 1982./6, 5.

Sl. 57. Portret biskupa Adam Ratkaj, 1709.-1717., ulje na platnu (Sakralna baština Senj)

Zato preko nuncija poručio je iz Rima Bečkom dvoru da potraže drugu osobu za biskupa. Kada je bilo očito da Beč ne odstupa od Ratkaja, stigla je i papina potvrda s nadnevkom 26. rujna 1712.

Ratkaj se rodio u Belcu (Hrvatsko zagorje) u studenome 1680. Studirao je u Bolonji pravo i teologiju kao pitomac Hrvatsko-ugarskog zavoda. Nije postigao akademski gradus. Svjedoci u procesu za njegovo biskupsko imenovanje kažu da je bio osrednjih sposobnosti i da si nije dao

naročito truda pri učenju. Uz to je bio i boležljiv. Po povratku u domovinu imenovan je župnikom u Stenjevcu. Župom je upravljao preko zamjenika, a taj način uprave koristit će i kada postane biskup. Još nije navršio ni 29 godina kad ga je stiglo carsko imenovanje za biskupa. Sudeći po daljnjem razvoju stvari, uspio je steći naklonost Senjana. Možda najviše time što je obnovio katedralu koju je posvetio 19. svibnja 1714.¹⁶⁹ Iste godine posvetio je i kapucinsku crkvu u Karlobagu i župnu crkvu sv. Karla Boromejskog u istom mjestu. (Ovu posljednju presjekla je Jadranska magistrala tako da su ostale zidine samo jednog njezina dijela). Da je Ratkaj bio krhkog zdravlja vidi se i po tome što je umro ne navršivši ni 37. godinu života. Umro je u Stenjevcu 18. srpnja 1717., kamo se zadnje vrijeme bio sklonio.¹⁷⁰

Premda krhkog zdravlja, Ratkaj je obilazio područja svojih biskupija. Prilike u Lici bile su još uvijek nesređene. Stalne su napetosti između crkvenih i civilnih vlasti, između biskupijskih svećenika i kapucina, između katolika i pravoslavaca te između starih katolika i onih koji su s islama prešli na kršćanstvo. U Perušiću je 1711. satnik Ivan Mesić pobunio starokršćenike protiv

¹⁶⁹ M. BOGOVIĆ-B. LJUBOVIĆ, 2013.

¹⁷⁰ Kad sam 21. travnja 2014., na Uskrsni ponedjeljak, misio u Remetama, pozdravljajući me prior reče da su u remetskoj crkvi pokopani Ivan Karlović i biskup Adam Ratkaj. Ni jedna od grobnica nije sačuvana.

novokrštenika i izazvao tzv. "smutnju ličku". U nastalom sukobu proliveno je i krvi. Vojna uprava povjerila je Ratkaju da zajedno sa svojim savjetnicima okonča spor mirnim putem. Njemu je to doista pošlo za rukom. Mirovno vijeće kome je on predsjedao donijelo je zaključak da je perušička voda na starom vrelu skupna, da obje stranke trebaju platiti parničke troškove i da novokrštenici trebaju slušati satnika Ivana Mesića.

U Perušiću je 8. srpnja 1714, pod Ratkajevim predsjedanjem, održana sinoda ličko-krbavskog klera. Sinoda je donijela niz zaključaka o vladanju svećenika i vjernika te o uređenju crkava.¹⁷¹ Sinoda, svakako, predstavlja značajan datum u obnovi Crkve u Lici, ali su još brojne teškoće ostale neriješene.

Nikola Pohmajević (1717.-1730.) Svi koji su do sada pisali o Nikoli Pohmajeviću, biskupu senjskom i modruškom od 1717. do 1730., slažu se u tom da je on rodom iz vinodolskog Bribira.¹⁷² S tim se ne slaže jedino dokumenat koji se nalazi u dosjeu postupka za njegovo biskupsko imenovanje. Ondje jasno stoji da je Nikola rođen u Senju i da je u senjskoj katedrali kršten 7. rujna 1663. Iako to nije ispis iz matica (matice se redovito u Senju vode tek od 1706!) , zaslužuje naše puno povjerenje, tim više što su roditelji u vrijeme izdavanja potvrde na životu. Osim toga, u istom postupku za biskupsko imenovanje oba svjedoka koja govore o njemu kažu da je rođen u Senju. Vjerojatno je njegov otac došao u Senj iz Bribira, jer nema sumnje da se Nikola kao biskup posebno zauzimao za Bribir. Godine 1727. naređuje da se tamošnja župna crkva proširi jer da je postojeća "tesna za prijeti puk".

Filozofske i teološke nauke završio je kod isusovaca u Grazu. Godine 1688. kao student traži dokumente Župnog ureda u Senju da ode drugamo. Zacijelo u Zagrebačku biskupiju. U Grazu je 17. travnja 1689. zaređen za svećenika. Godine 1703. nalazimo ga kao župnika u Kašini, župi Zagrebačke biskupije. Da bi ga privukao u siromašniju biskupiju, biskup Ratkaj nudi mu 1714. bakarski kanonikat. Bakrani se pobuniše protiv toga jer da je Nikola "stranjski". Nakon toga ga isti biskup imenuje senjskim kanonikom. Carsko biskupsko imenovanje od 28. listopada 1717. zateklo ga je na dužnosti senjskog kanonika, modrušog arhidakona i generalnog vikara Senjske biskupije. To znači da je praktički već tada upravljao biskupijama. Papa je imenovanje potvrdio 6. travnja 1718., ali mu nije dopušteno da zadrži nadarbinu senjskog kanonika i

¹⁷¹ M. SLADOVIĆ, 1856, 418-421.

¹⁷² D. FARLATI IV, 1769, 160; J. BELIĆ LIGATIĆ, 177-180; ASV, Nunziatura di Vienna, Processi cannici, n. 342; SLADOVIĆ, 1856, 1129, 120, 155-156, 320, 334, 361-370, 418, 421-425; M. BOGOVIĆ, 2003, 167-174; M. BOGOVIĆ, 2003., 167-174; Zvona, 1982./7-8, 5.

Sl. 58. Portret biskupa Nikole Pohmajevića 1717.-1730., ulje na platnu (Sakralna baština Senj)

modruškog arhidakona, što je tražio. Umro je u Senju 9. veljače 1730. i pokopan u senjskoj katedrali.

Pohmajević 1725. osniva kod senjskih pavlina latinsku školu gdje su i pripravnici za svećeništvo mogli dobiti gimnazijsku naobrazbu (do uključivo retorike). Sustavno je počeo slati pitomce na školovanje izvan biskupije. Po dvojicu je školovao u Zagrebu, za jednoga je utemeljio fundaciju u Grazu. Dana 1. srpnja 1727. piše on Propagandi da se osiguraju i u Rimu dva mjesta.

Bečki nuncij potvrđuje da je molba opravdana, ali dodaje da je modruški arhidakon Benzoni predložio osnivanje sjemeništa u Rijeci; on bi se radi toga odrekao arhidakonskih prihoda ako bi biskup dao za osnivanje sjemeništa onaj novac koji je skupio za ženski samostan. Budući da biskup nije želio promijeniti namjenu skupljenog novca, sjemenište u Rijeci nije tada osnovano, a možda je to bio glavni razlog da Propaganda nije udovoljila njegovoj želji za dva mjesta u Rimu.

Osim skrbi oko naobrazbe klera, nastojao je Pohmajević ispraviti i neke običaje kod svećenika i puka. Već 1718. naređuje on među ostalim da svećenici nose "halju do košćice, s čistim kolarinom, i kavku" (tonzuru), a "u crikvu nijedan u opankah nima doći". Zatim zabranjuje svećenicima "krabunose" (maškaranje), te "tance, kola i norie". "Nijedan kanonik nima prstena nositi, nijednoga a kamoli dva". Puku zabranjuje "plač, naricanje, skubljenje vlasi i udaranje u persi" prigodom pogreba.

Pohmajević je u proljeće 1722. obišao ogulinski i brinjski kraj, ujesen slijedeće godine Gacku, Liku i Krbavu, a 1727. čitavo područje svojih biskupija. Godine 1728. podnosi izvješće Svetoj Stolici.¹⁷³

Nije bez razloga da Liku i Krbavu opisuje odijeljeno. Tamo je veliki

¹⁷³M. BOGOVIĆ, 2003, 167-174.

utjecaj svjetovne vlasti na crkvene poslove, a lički arhiđakon Damjan Zduna (Zdunić), nasljednik popularnog Marka Mesića, vlada se često kao da je neovisan o biskupu. Dopisom Ratnog vijeća u Grazu od 31. svibnja 1720. godine biskupu se poručuje da je Krbava pripadala nekoć pod splitskog nadbiskupa, pa prema tome ne može ondje vršiti jurisdikciju senjski biskup. Iako je još iste godine (6. studenoga) Dvorska kancelarija u Grazu dopustila biskupu da može obaviti kanonsku vizitaciju Like i Krbave, ipak je i dalje bilo osporavanja. I 1723. trebalo je dokazivati biskupska prava, kako navodi Pohmajević u svom izvješću. Dana 23. studenoga iste godine sastao se Pohmajević u Novom u Lici sa svim područnim svećenstvom, na čelu s arhiđakonom Zdunom, i dobio od njih suglasnost da će mu se svi pokoravati kao svom biskupu. Zduna će, međutim, i dalje izlaziti iz granica koje mu je biskup postavio. Treba znati da se još nije bilo odustalo od osnivanja posebne biskupije u Lici.

Vrijeme Pohmajevićeva biskupovanja bilo je vrijeme plodnih nemira u biskupijama Senjskoj i Modruškoj, vrijeme previranja i traženja drugačijeg načina i stila života nakon što se odmakla turska granica i turska opasnost. Pitanja crkvene discipline Pohmajević je rješavao u duhu katoličke obnove u koju su ga uputili isusovci u Grazu.

Ivan Antun Benzoni (1730.-1745.) Premda je Rijeka sve do 1787. bila unutar Pulske biskupije, postojale su između nje i biskupija Senjske i Modruške i prije spomenute godine tijesne veze, posebno u crkvenom pogledu. Neki biskupi senjski i modruški stanovali su u Rijeci. Kožičić u tom gradu osniva čak svoju tiskaru. Rijeka je dala više biskupa susjednom Senju: Marka Riječanina (1461.-1464.), Franju Jožefića (1520.-1549.), poznatog iz ratova između Ferdinanda i Ivana Zapolje, Ivana Agatića (1617.-1640.), Petra Marianija (1642.-1665.), spornog Franju Čikulina (1678.-1680.) i Ivana Antuna Benzoni (1730.-1745.). Ovaj posljednji je i jedini između senjskih i modruških biskupa (ako izuzmemo Markantuna de Dominisa koji je poslije bio splitski nadbiskup) koji je obrađen u posebnoj monografiji. Njegov život i rad, kao i stanje u biskupijama, obradio je u svojoj doktorskoj disertaciji na Gregorjanskom sveučilištu u Rimu dr. Josip Burić.¹⁷⁴

Benzoni se rodio u Rijeci 1693. od oca Feliksa i Uršule rodene Marotti. Obitelji Benzoni i Marotti spadale su u 18. stoljeću među uglednije riječke

¹⁷⁴ Knjiga je objavljena tek 2002. (Zagreb – Gospić) pod naslovom: Biskupije Senjska i Modruška u XVIII. stoljeću. Vidi još: D. FARLATI IV, 1769, 160-162; J. BELIĆ LIGATIĆ, 180-184; HBL I, 672; M. SLADOVIĆ, 1856, 39, 57, 119, 120, 228, 289-290,292, 294 334, 320-325, 433-434, 443-445; HBL I, 672; Zvona, 1982./9, 5.

Sl. 59. Portret biskupa Ivana Antun Benzonia, 1730.-1745., ulje na platnu (Sakralna baština Senj)

patricijske obitelji. Juraj Franjo Marotti, Benzo-nijev ujak, bio je od 1714. do 1740. pićanski biskup. Gimnaziju te filozofiju i teologiju završio je Benzoni u Perugi, gdje je 1713. promoviran za doktora filozofije i teologije. Zatim je u Rimu studirao govorničtvo u školi čuvenog kardinala Cassina. Nakon što je u Rimu 1717. zaređen za svećenika, Benzoni se vratio u Rijeku gdje postaje kanonik kolegijalne crkve. Pićanski biskup imenovao ga je svojim vikarom (zamjenikom), a nedugo nakon toga car ga imenuje

modruškim arhidakonom a potom i osobnim savjetnikom pri svojoj ambasadi u Rimu te čuvarom carskog arhiva u istom gradu. Dana 21. travnja 1730. isti car imenuje ga biskupom senjskim i modruškim a papa Klement XII. to imenovanje potvrđuje 2. listopada 1730. Povjerenim biskupijama upravljao je do 3. prosinca 1745. Tog dana umro je u Rijeci i pokopan u kaptolskoj crkvi.

Benzoni je nastavio rad svojih prethodnika na obrazovanju klera. Privatne škole pri kaptolima i župama mogle su, prema Benzoni, dati svećeničkim kandidatima samo osnovno predznanje za školovanje u školama izvan biskupije. Ali Benzoni je smatrao da postojeće privatne škole, osim one kanonika Antuna Cerovca u Senju, ne obavljaju dobro ni tu ulogu. Ispostovao je stipendije za šest klerika u isusovačkom sjemeništu u Rijeci. Na koncu Benzoni je biskupovanja nalazimo malo svećenika "glagoljaša", tj. onih koji su završili samo spomenute privatne škole. Takvim radom postavljeni su osnovni preduvjeti za otvaranje bogoslovije u Senju (otvorena, doduše, tek 1806.).

Radio je mnogo na tome da svećenici za svoj svećenički rad dobiju dostojnu nagradu kako se ne bi morali baviti drugim poslovima za svoje materijalno uzdržavanje. Većina, naime, svećenika u to vrijeme bavila se poljoprivredom kao i ostali puk. Katedrali je dodao desnu lađu i podigao u njoj

oltare.¹⁷⁵ U Rim je poslao najopširnije i najiscrpnije izvješće o stanju u biskupiji, a sačuvano je dosta zapisnika s njegovih vizitacija po biskupiji.¹⁷⁶

Josip Burić kaže u zaključku svoje knjige da je Benzonijevo biskupovanje okarakterizirano na poseban način brigom za izobrazbu klera, za narod i za kulturu. Dok je na tom području imao dosta uspjeha, svi pokušaji za sjedinjenje pravoslavaca s Katoličkom crkvom, na čemu je također mnogo radio, definitivno su se izjalovili.

Juraj Vuk Čolić (1745.-1764.) Čolića¹⁷⁷ možemo ubrojiti među one ljude o kojima se dade lako pisati jer u njegovu životu ima nešto senzacionalnoga. On potječe iz Senjske obitelji koja je još 1585. postala patricijska. Taj senjski patricij bit će kao biskup od svojih sugrađana ponižavan i ocrnjivan više nego ikoli drugi biskup. Istina je, imat će on trajno i svojih branitelja među Senjanima. Razlog osporavanjima i suprotstavljanjima nalazimo i u poslovičici da nitko nije prorok u svojoj domovini. Treba dodati da je i sam Čolić nekim svojim stavovima i postupcima dao povoda za takve reakcije.

Rođen je 1699. u Senju. Na sveučilištu u Grazu promoviran je 1727. za doktora teologije i filozofije. Još prije toga, 1725., u drugoj godini svećeničkog službovanja, postao je generalni vikar, što praktički znači da je upravljao biskupijama jer je tada biskup Pohmajević bio i star i bolestan. Nakon Pohmajevićeve smrti (1730.) bio je Čolić najozbiljniji kandidat za njegova nasljednika. Biskupom je ipak postao Riječanin Benzone koji produžuje Čoliću dužnost generalnog vikara. I civilna i crkvena nadležstva predložio ga 1745. za Benzonijeva nasljednika, a Rim i Beč već početkom iduće godine prihvatiše taj prijedlog. Čolić je htio još više pa se 1747. kandidira za bačkog biskupa. U tome nije uspio. Za svoje biskupije je mnogo učinio, o čemu svjedoče i tri njegova izvješća koja je poslao u Rim. Posebno je ukrasio katedralu, a brinuo se za podizanje i održavanje drugih crkvenih objekata. Trsio se posebno oko naobrazbe klera i katehizacije svih slojeva vjernika. Njegov trud urodio bi još većim plodom da se nije zapleo u neugodne sporove koji mu umanjše uspjeh i skratiliše život.

"Biskup Čolić pristajao je uz vojničku, carsku austrijsku stranku protiv građana i vlastele Senjske, koji su htjeli i za tim išli da Senj potpada pod civilnu hrvatsku upravu, pod hrvatskog bana, a ne pod vojničku upravu, pod vojnu

¹⁷⁵ M. BOGOVIĆ – B. LJUBOVIĆ, 2013, 284.

¹⁷⁶ Izvješće s komentarima objavio je M. BOGOVIĆ, 2003, 174-210.

¹⁷⁷ D. FARLATI IV, 1769, 162; J. BELIĆ LIGATIĆ, 164-185; ASV, Nunziatura di Vienna, Processi cannici, n. 427; Processus Consistoriales, n. 134. HBL III, 155, M. SLADOVIĆ, 1856, 121-122, 305, 354-358, 425-426; M. BOGOVIĆ, 2003, 210-230; L. OREŠKOVIĆ, 419-425..

Sl. 60. Portret biskupa Juraja Vuka Čolića, 1745.-1764., ulje na platnu (Sakralna baština Senj)

Krajinu s njemačkim upravnim jezikom koji se je u ono vrijeme počeo u Krajini uvoditi. Tim povodom buknuła je i ličko-brinjska buna koja je svršila utamničenjem nekih odličnih osoba: Mateše Antuna pl. Kuhačevića, auditora senjskog, baruna Portnera i Gala i to na denuncijaciju biskupa Čolića". Mateša je osuđen na doživotnu tamnicu. Iz nje će izići tek 1772., ali shrvan bolešću i starošću ne dospjeva ni do kuće nego umire u Grazu. U svojim zatvorskim pjesmama naziva biskupa zlim

duhom i zlotvorom, ali mu ne spominje nigdje imena da ne oteža svoje oslobođenje kojemu se stalno nadao. Obitelj Kuhačević ostala je stalno u dobrim odnosima s biskupom u nadi da će se on zauzeti za Matešu. Matešina sestra Klara ud. Vukdragović dala je napraviti za Senjsku katedralu krasnu mramornu propovijedaonicu. Možda bi se biskup i zauzeo za Matešu da nije trebao sve snage upotrijebiti za obranu svoga ugleda koji je bio ozbiljno ugrožen.

Čolićeva politička orijentacija stvorila mu je u Senju mnogo neprijatelja. Protivnička stranka počela je o njemu pričati razne priče i pričice. Teško je reći i danas koliko u njima ima istine. Najneugodnija je za biskupa bila svakako priča da je on imao dijete s Anom Domazetović. Čolić se pokušao na sve načine braniti a 1761. otišao je u Rim da se opravda jer je tužba došla do pape. Istraga je povjerena zagrebačkom kanoniku Maleniću. U Tajnom vaticanskom arhivu nalazi se mnogo spisa u vezi s tom istragom. Ana Domazetović je također optuživala biskupa, ali kad je istražitelj došao u Senj ona je otišla na Krk. Čolić se iz Rima nije vratio. Tamo je umro 1764. i pokopan u crkvi "Al Gesù". Službeni završetak procesa oslobodio ga je optužbe. Neposredno prije smrti poslao je iz Rima senjskoj katedrali tijelo sv. Formoza, koje se i danas čuva na oltaru Anđela čuvara. Inače je izgradio lijevu lađu katedrale i posvetio

katedralu 1752. godine.¹⁷⁸

Kao upravitelj biskupija Senjske i Modruške Čolić je bio veoma revan i strog. Modruški kaptol piše 1745. za njega da je on kao generalni vikar dvaju biskupa bio autor i izvršitelj programa koji je učinjen da se biskupije izvuku iz "stare tame neznanja". Kao biskup je doista mnogo radio da se taj program još više razradi i ostvari. Mnogo puta je obišao cijelu biskupiju, o čemu je sačuvano dosta građe u Biskupskom arhivu u Senju, a poslao je u Rim "ad limina" tri izvješća: 1748., 1753. i 1757. godine¹⁷⁹

Pio Manzador (1764.-1773.) Rodio se 10. ožujka 1706. u Beču kao Josip Henrik.¹⁸⁰ Ime Pio uzeo je kada je postao član reda barnabita. U Beču je završio školovanje, a za svećenika je zaređen 1729. Iste godine položio je redovničke zavjete kod regularnih klerika sv. Pavla, koji su po samostanu sv. Barnabe nazvani barnabiti (Manzador, dakle, nije pavlin, kako ga neki nazivaju). Prije biskupske službe bio je provincijal a potom i general svoga reda. U Beču je bio poznat kao dobar propovjednik. Njegove propovijedi tiskane su na njemačkome jeziku. Jedan primjerak nalazi se u knjižnici Sakralne baštine u Senju (br. 1749). Nakon biskupskoga imenovanja (carskoga, u ožujku a papinskoga u studenome 1764.) nije se nastanio u Senju, već u Bakru, u staroj biskupskoj kući koja je tada bila prikladnija nego zapušteni biskupski dvori u Senju. Godine 1773. premješten je u Erdelj (Alba Julia). Već sljedeće godine je umro.

Njegov rad u Senjsko-modruškoj biskupiji bio je, možemo reći, u duhu njegova reda i prosvjetiteljskoga apsolutizma Bečkoga dvora.

Barnabiti su u svome pastoralnom radu osobito promicali pučke misije i četrdesetsatno klanjanje. Poslije dolaska u biskupiju (1765.), Manzador je u tome duhu započeo rad. Odredio je da svećenici obave osmodnevne duhovne vježbe i da se u župama održe osmodnevne pučke misije. Misionare je najradije uzimao iz Družbe Isusove, koja će doskora (1773.) biti ukinuta. Iz njegova vremena sačuvan nam je raspored klanjanja po svim župama. U pojedinim stvarima išao je naprijed i prije nego je upoznao prilike. U krajevima u kojima je ranije djelovao molitvenici su u puku bili dobro prihvaćeni, pa se ponadao njihovom blagotvornom utjecaju, pa je po župama dijelio molitvenike – na stranome jeziku. To je neukomu (i uglavnom nepismenom) narodu izgledalo

¹⁷⁸ M. BOGOVIĆ – B. LJUBOVIĆ, 2013, 285.

¹⁷⁹ Objavio i popratio komentarima i bilješkama M. BOGOVIĆ, 2003, 210-230.

¹⁸⁰ D. FARLATI IV, 1769, 162-163; J. BELIĆ LIGATIĆ, 165-189; 228, 228, ASV, Processus Consistoriales, n. 152, M. SLADOVIĆ, 1856, 122-123, 125, 137, 137, 319, 327-330, 335, 426; M. BOGOVIĆ, 2003, 230-235; 2015a, 106-107; L. OREŠKOVIĆ, 426-430; *Zvona*, 1982./11, 5, 1990./4, 5.

Sl. 61. Portret biskupa Pia Manzadora, 1764.-1773., ulje na platnu (Sakralna baština Senj)

veoma smiješno i na račun takvih molitvenika širile su se mnoge šale poput one o pobožnom moljenju iz naopako okrenutog molitvenika.

U ono vrijeme državna je vlast proširila svoje kompetencije na mnoga područja koja su prije bila u nadležnosti crkvenih foruma. Premda je Manzanor u glavnim crtama prihvaćao takvu tendenciju, jer nije vidio boljeg načina za reformu nekih zastarjelih struktura i ustanova, oštro je prosvjedovao kada je bakarski načelnik ispitivao kandidate za modruškoga

arhiđakona bez biskupova znanja. Nije, inače, smatrao da se kosi s pravima crkvenoga i biskupskoga autoriteta to da je Bečki dvor radio na ukidanju nekih blagdana te na reguliranju župa i nadarbina crkvenih ljudi i ustanova.

U svome izvješću Svetoj Stolici od 12. svibnja 1773. (tada je već bio riješen službe senjsko-modruškoga biskupa), Manzanor se ispričava da nije ranije mogao poslati izvješće jer je bio zauzet reorganizacijom župa i beneficija. Ne samo pojedine kuće, kaže on, nego i čitava naselja nalaze se tako daleko od crkve da je starcima i djeci nemoguće doći na svetu misu. Mješovita komisija sastavljena od predstavnika državne i crkvene vlasti izradila je plan za osnivanje novih vikarijata (kapelanija) i župa.¹⁸¹ Manzanor je osnovao 19 novih vikarijata i 1771. uspostavio župu Mrkopalj; poslije će na temelju toga plana biti osnovano još mnogo kapelanija i novih župa). Dakako da su prethodile detaljne analize i zahvaljujući upravo njima sačuvani su nam dragocjeni podatci o ondašnjem stanju pojedinih crkvenih ustanova i objekata.

Ivan Krstitelj Kabalin (1773. – 1782.) Nakon što je Bečkim ratom (1683. – 1699.) Modruška ili Krbavska biskupija dobila otprilike one okvire u kojima se nalazila prije Turaka, pokazala se još hitnija potreba za obnovom crkvenoga ustroja i vjerskoga života. Tim nastojanjima ispunjeno je cijelo 17. stoljeće. U

¹⁸¹ Izvješće je objavio te popratio bilješkama i komentarima M. BOGOVIĆ, 2003, 230-235. Njegovu pastoralnu aktivnost analizirao je F. E. HOŠKO, 1995, 269-279.

Sl. 62. Portret biskupa Ivana Krstitelja Kabalina, 1773. – 1782., ulje na platnu, (Sakralna baština Senj)

prvoj polovini inicijativu su imali senjsko-modruški biskupi, među kojima se posebno ističe Benzoni (1730.–1745.), kojima je pri tome obilno pomagala i državna vlast. Rad je nastavljen i u drugoj polovini stoljeća, ali sada inicijativu ima država koja u biskupima ima vjerne suradnike. To smo već vidjeli kod Manzadora (1764.–1772.), a još više će to doći do izražaja kod Kabalina (1773.–1782.) i Piccardija (1784. – 1788./9.).

Premda je još od 1493. crkva sv. Filipa i Jakova u Novom Vinodolskom smatrana katedralom

modruškoga biskupa, sve do Ivana Krstitelja Kabalina ne nalazimo ni jednog Novljana kao modruškoga ili senjsko-modruškoga biskupa. U vrijeme kada se za biskupa, uz učenost i osobnu nadarenost tražila i izvanredna odanost državnomu aparatu, u domaćem kleru Kabalin nije imao premca. Svoju odanost naputcima Bečkoga dvora posvjedočio je već kao ličko-krbavski arhidakon.

Kabalin¹⁸² se rodio u Novom Vinodolskom 15. srpnja 1716. godine¹⁸³ Za svećenika je zaređen 1739., a nakon toga je četiri godme studirao pravo i dogmatiku na Bečkome sveučilištu. Nakon smrti poznatoga nam Damjana Zdune (1747.), Kabalin postaje ličko-krbavski arhidakon. Bio je član mješovite komisije koja je 1767. – 1769. u ime Bečkoga dvora izradila plan crkvenoga preustroja u karlovačkome generalatu. Car ga je imenovao senjsko-modruškim biskupom 30. rujna 1772. a papa potvrdio 5. ožujka sljedeće godine. Kao biskup boravio je uglavnom u svome rodnome mjestu. Iako su Senjani s oduševljenjem primili vijest o njegovu biskupskom imenovanju, Kabalin će doći u teži sukob sa senjskim kaptolom jer je iz lokalpatriotskih a i realističkih motiva (Modruška biskupija bila je kudikamo prostorno veća i brojčano jača od Senjske) više držao do svoga naslova modruškoga nego senjskoga biskupa.

¹⁸² J. BELIĆ LIGATIĆ, 189-190; M. SLADOVIĆ, 1856, 10, 123-125, 156; Zvona, 1982./12, 5.

¹⁸³ ASV, Processus Consistoriales, n. 165.

Kao da se sudbina s njim htjela poigrati kada je pred Svemoćnim Carem Josipom II., u zadnjoj godini svoga biskupovanja, potpisao ukidanje Modruške biskupije. Za vrijeme Josipa II. (1780.–1790.) crkvena organizacija u Austrijskoj Monarhiji u temeljima je potresena. Car je smatrao da su mnoge crkvene ustanove suviše, a da nekih nužnih nema. Među suvišnim biskupijama našla se i Modruška. Kabalin je pozvan u Beč da se dogovori o provedbenim pojedinostima, a 28. prosinca 1881. izdan je carski dekret, koji će nadopuniti uredba od 17. lipnja 1782., prema kojem se područje Modruške biskupije priključuje Senjskoj. Od tada je to trebala biti jedna biskupija, s jednom katedralom i jednim kaptolom – i to u Senju. Prihodi dokinutih kaptola planirani su za osnivanje novih župa i za školovanje svećeničkih kandidata u Budimu. Kabalinu je pošlo za rukom da spasi naslov modruškoga arhidakona, koji je osigurao za svoga nećaka Ivana Krstitelja Ježića. Poznato nam je da je Josip II. prije smrti mnoge svoje dekrete povukao, uz ostale i onaj kojim je ukinuo Modrušku biskupiju i kaptole po toj biskupiji, pa je sve vraćeno na stanje prije dokidanja. No dosta toga što je car dokinuo nije ponovo zaživjelo, npr. augustinski samostan u Rijeci te pavlinski samostani u Senju, Novom i Crikvenici.

U planu je također bilo da se cijeli riječki arhidakonat pripoji Senjskoj biskupiji. Na kraju je pripojena samo Rijeka s bližom okolicom. Dekret o tome nosi nadnevak 16. listopada 1787., ali ono što je dekret sadržavao bilo je ostvareno već nekoliko godina prije.

Aldrago Antun Piccardi (1784.-1789.) Josip II. odlučio je dokinuti i Pićansku biskupiju nakon smrti tamošnjeg biskupa Aldraga Antuna Piccardija.¹⁸⁴ Piccardi je, doduše, bio vremešan (rođen u Trstu 1708), ali mu se nije žurilo umrijeti pa je car morao odgađati provedbu svoje odluke. Smrću senjskog biskupa Kabalina pružila se mogućnost da se njegovim premještajem u Senju izvrši odluka o ukidanju Pićanske biskupije. Carsko imenovanje stiglo je tek u kolovozu 1784., a papinsko u veljači slijedeće godine. U novim okolnostima nije Piccardi mogao nešto novo zasnovati ni izvesti. Umro je u Trstu 1789., a godinu dana prije predao je i formalno upravu biskupije Ivanu Krstitelju Ježiću.

Ivan Krstitelj Ježić (1789.-1833.) Kao i u drugim krajevima pod Austrijskom Monarhijom, to vrijeme je u biskupijama Senjskoj i Modruškoj ili Krbavskoj obilježeno valom jozefinističkih reforma. Na biskupskoj stolici nalazio se Ivan Krstitelj Ježić (1789.–1833.), biskup s najduljim biskupskim

¹⁸⁴ ASV, Processus Consistoriales, n. 186, Numziatura di Vienna, Processus canonici n. 499; CA II, br.1208; M. SLADOVIĆ, 1856, 21, 110, 114, 124-125.

Sl. 63. Portret biskupa Aldraga Antuna Piccardia, 1784.-1789., ulje na platnu (Sakralna baština Senj)

stažem.¹⁸⁵ U Ivanu Krstitelju Ježiću carski dvor je vidio pogodnu osobu za provođenje temeljite crkvene reorganizacije, u čemu se nije prevario. Za vrijeme njegova upravljanja područje biskupija doživjelo je brojne i velike promjene u raznim oblicima. Ono je mijenjalo i državnu i metropolitansku pripadnost, povećavalo se i dijelilo, proživjelo dokidanje redova i kaptola, doživjelo udvostručenje župa i osnivanje sjemeništa.

Ivan Krstitelj Ježić¹⁸⁶ sin je Ivana i Vincencije r. Kabalin. Gimnaziju je završio kod isusovaca u Rijeci. Njegov ujak Ivan Krstitelj Kabalin, arhidakon ličko-krbavski, a od 1773. do 1782. senjsko-modruški biskup, omogućio mu je studij na Sveučilištu u Grazu, gdje je 1771. promoviran za doktora filozofije i teologije. Za svećenika je zaređen u Beču 1769. Prva mu je svećenička služba bila služba kapelana u Ličkom Novom. Potom je premješten u rodno mjesto Novi Vinodolski gdje je 1773. postao župnikom i kanonikom, a 1782. postaje modruški arhidakon. Nakon ujakove smrti pomaže u upravi staromu biskupu Piccardiju kojemu je 18. siječnja 1788. dodijeljen za pomoćnoga biskupa s pravom nasljedstva. Kad je Piccardi ubrzo umro (13. rujna 1789), Ježić postaje rezidencijalnim biskupom. Još za Piccardijeva života Ježić postaje koadjutor s pravom nasljedstva, a 1789. godine preuzima samostalno upravljanje biskupijom i upravljat će njima 44 godine. Njegov životopisac Mate Cvetko kaže za Ježića da je bio čvrste tjelesne konstrukcije i nikada nije ozbiljno bolovao. Nenadana bolest (febris catarrhis gastrica nervosa) svali ga za pet dana u grob. Bilo je to 6. svibnja 1833. Pokopan je u novljanskoj katedrali.

¹⁸⁵ Ovaj tekst objavljen je u RTČ 15, na str. 383-393. opremljen znanstvenim aparatom; Zvona, 1983./1, 5.

¹⁸⁶ ASV, Processus Consistoriales, n. 190; HBL VI, 487-488, M. SLADOVIĆ, 1856, 124-125, 127, 290, 294, 337; M. BOGOVIĆ, 2003, 235-287.

Sl. 64. Portret biskupa Ivana Krstitelja Ježića, 1789.-1833., ulje na platnu (Sakralna baština Senj)

Otvaranje sjemeništa

Ježić je bio veoma učen i radin. Cijelu biskupiju obišao je pet puta i o tome ostavio vrijedne zapise koji se nalaze u Biskupskome arhivu u Senju i u Tajnome vatikanskom arhivu, a izvješća Svetoj Stolici su nedavno objavljena.¹⁸⁷

Ukidanjem isusovaca i pavlina sveukupno školstvo na cijelom području bilo je u teškoj krizi jer su osim riječke i senjske gimnazije postojale još samo pučke škole. U Rijeci su senjski biskupi kod isusovaca školovali glavninu svojih svećeničkih kandidata. Biskup Ježić je doista zdušno radio na otvaranju sjemeništa.¹⁸⁸ Nakon ukidanja isusovačkoga teološko-filozofskog učilišta u Rijeci imao je prigodu slati studente izvan biskupije, najprije u Peštu, gdje je 1784. otvoreno centralno sjemenište, a potom i u Zagreb, kamo je 1790. vraćeno sjemenište. No osnivanje novih župa iziskivalo je više svećenika, a njih je bilo sve manje jer se mnogi od onih koji su otišli u Peštu ili poslije u Zagreb nisu vraćali u siromašnu biskupiju, već su ostajali vani, najviše u Zagrebačkoj i Đakovačkoj biskupiji. Ježić je tada pokušao pripremati svećeničke kandidate privatno, u polupraznome franjevačkom samostanu u Senju, ali se to pokazalo dosta teškim. U to vrijeme bilježimo dolazak većega broja krčkih svećenika "glagoljaša", tj. onih koji nemaju neke priznate latinske škole već su svoje školovanje završili kod starijeg svećenika.

¹⁸⁷ U svemu je poslao Ježić "ad limina" pet izvješća: 1795., 1802., 1814., 1822. i 1826. godine. Objavio ih je s popratnim komentarima i bilješkama M. BOGOVIĆ, 2003, 235-287.

¹⁸⁸ Povodom 40. obljetnice od uspostave Riječko-senjske nadbiskupije i metropolije održan je u Rijeci 1. lipnja 2009. godine Međunarodni znanstveni skup. Radove sa skupa objavio je Riječki teološki časopis (17, Rijeka 2009., 2. str. 237-458) pod naslovom: Bogoslovko sjemenište i teološka škola u Senju (1806.-1940.) u životu Crkve u Hrvata. Kao uvod u taj skup poslužio je članak Mile Bogovića: Senjsko sjemenište te Visoko teološko učilište u njemu 1806. 1940. (SZ, XXXIII, 2005, 193-216).

Sl. 65. Bivši franjevački samostan u Senju u kojem je biskup Ježić otvorio sjemenište i teologiju (foto-arhiva:GMS)

Kada je vojska napustila senjski samostan, Ježić je u dogovoru s vlastima tražio da se on ustupi za sjemenište, a da se franjevcima za samostan dade druga zgrada. Kao moguća bila je obližnja kuća obitelji Portner. Franjevci su neko vrijeme stanovali u privatnoj kući jer se od njih tražilo da nakon ukidanja pavlinskoga reda 1786. predaju na gimnaziji. Natezanje oko toga potrajalo je dosta dugo, dok konačno 1802. franjevci nisu otišli na Trsat. Govoreno je da je to privremeni odlazak dok se pitanje njihova smještaja ne riješi, ali oni se više nisu vratili u Senj. Vlada je u početku predložila za sjemenište isusovački kolegij u Rijeci, što u Senju nisu smatrali uputnim. Franjevci su inzistirali da se za sjemenište dodijeli dokinuti pavlinski samostan sa školskim prostorijama.

Sjemenište je ustrojeno prema zakonu od 1804., kojim država regulira red u sjemeništima. Bogoslovno učilište također je ustrojeno prema zakonu od 2. kolovoza 1803., tj. kao četverogodišnji studij s četiri profesora, kao i svi zavodi takve vrste u Austrijskoj Monarhiji. Sjemenište je uspostavljeno dopisom Namjesničkoga vijeća od 23. studenoga 1804. a redovna nastava počela je akademske godine 1806./7. Dne 4. rujna izdana je naredba bogoslovima u Sombatelju da se uključe u senjsko sjemenište. Broj studenata

kretao se između 20 i 30. Kao i za poglavare i profesore, država je davala novac i za uzdržavanje bogoslova. U početku je to iznosilo 13.548 forinta, i u tim se okvirima izdatak države kretao i poslije. Na Staru godinu 1810. sjemenište je zahvatio požar; ono je tek 1816. godine, nakon obnove, bilo sposobno primiti nove studente. U međuvremenu je Ježić u Senju i Novom privatno poučavao svećeničke kandidate, a poticao je i istaknutije svećenike da isto to rade u svojim župnim uredima. Dakako da je neke slao na studij u inozemstvo.

Ukidanjem pavlinskoga reda 1786. došla je u krizu i senjska gimnazija. Ježić se svojski trudio da ona nastavi s djelovanjem i na sve je strane tražio učiteljski kadar za nju. U tome je samo djelomično uspijevao. Gimnaziju će obnoviti 1839. njegov nasljednik Ožegović.

Ustroj biskupija

Senjski kaptol je tražio ne samo ukidanje zbornih kaptola u Modruškoj biskupiji nego i katedralnoga modruškog: inzistirao je na postojanju samo jedne biskupije, a prema tome i jednoga stolnoga kaptola, onoga u Senju.

U drugoj polovini 18. stoljeća bilježimo također stalna nastojanja senjskoga kaptola da za cijelo područje postoji samo jedan generalni vikar i jedan kapitularni vikar. To znači i jedan katedralni kaptol, ustvari jedna biskupija. To im je na trenutak i uspjelo, jer je car i kralj Josip II. 28. prosinca 1781. inkorporirao modruški teritorij u Senjsku biskupiju, dokinuvši i sam naziv Modruška ili Krbavska biskupija. Taj patent nije bio proveden, a 13. siječnja 1789. sam ga je car povukao. Senjski kaptol nije mirovao, i Ježićev dugi episkopat bio je opterećen stalnim sporovima s njime. Naime, Ježić je bio s područja Modruške biskupije i nastojao je osigurati i biskupiji i njezinu kaptolu jednakopravnost sa Senjom.

Mirom u Schönbrunn 1809. Austrija je izgubila krajeve od Save do mora. Te je krajeve Napoleon priključio Ilirskim pokrajinama. Tako su se biskupije Senjska i Modruška našle pod francuskom vlašću. Ježić se u novim prilikama dobro snašao. Bio je osobni prijatelj generala Marmonta i slovio je kao frankofil. Tadanji zagrebački biskup Maksimilijan Vrhovac, naprotiv, odlučni je protivnik Francuza. To je Napoleonu bio još jedan motiv da senjskome biskupu 15. travnja 1811. dade na upravu i dio Zagrebačke biskupije koji je došao pod francusku vlast. No do realizacije toga dekreta nije došlo jer su pregovori o njegovoj provedbi trajali koliko i francuska vlast. Prije nego je ta odluka provedena u djelo, Francuzi su se morali povući, a time su i granice biskupija Senjske i Modruške vraćene u prijašnje okvire. Za vrijeme francuske uprave područje biskupija ostalo je podijeljeno na civilni i vojni dio.

Građansku Hrvatsku južno od Save priključio je 1816. car Franjo I. svojim nasljednim zemljama, nakanivši u njima provesti temeljitu civilnu i crkvenu reorganizaciju. Planirao je uspostaviti samostalnu modrušku biskupiju sa sjedištem u Rijeci. Ježić se složio s tim planom, tim radije što je i to išlo u prilog njegovoj tezi da je Modruška biskupija stvarno posebna biskupija, odijeljena od Senjske. On je naizmjenice stolovao u Senju i Novom. U Novom si je sagradio i posebnu rezidenciju. Odlaskom Francuza, car Franjo je civilni dio biskupije pridodao "Kraljevini Iliriji" koju priključuje svojim nasljednim zemljama. Tada nastaje plan da se Modruška biskupija odvoji od Senjske i da joj se sjedište premjesti u Rijeku. Već je bilo izrađeno detaljno razgraničenje, a i biskup Ježić se s njime složio, ali kada je car 1822. taj dio morao ponovno vratiti pod Hrvatski sabor i bana, odustalo se od ideje o biskupiji u Rijeci. Nakon toga nije više bio zainteresiran za crkvenu reorganizaciju spomenutoga područja. Tako se u buli "Locum beati Petri" iz 1828., kojom je izvršena regulacija biskupija, Rijeka i ne spominje.

Ježićeva će se želja donekle ispuniti jer će papa Grgur XVI. 1833. godine bulom *Apostolici nostri muneris* presuditi da je Modruška biskupija stvarno odijeljena i različita od Senjske i da ima svoje utvrđene granice. Što se pak tiče granica koje je Papa odredio, Ježić nije mogao biti zadovoljan, jer je po toj buli od Modruške biskupije oduzet Ličko-krbavski arhiđakonat i pripojen Senjskoj. Dogodilo se, dakle, da je i nekadanje sjedište Krbavske biskupije ostalo izvan njezinih granica.

U državnom pravnom pogledu, sjeverozapadno područje je u 18. stoljeću pripadalo civilnoj Hrvatskoj, a jugoistočno tzv. Vojnoj krajini. Područje Vojne krajine, koja se protezala kroz Hrvatsku i Slavoniju, bilo je neposredno pod Bečkim ratnim vijećem, što znači da je izuzeta od vlasti Hrvatskog sabora i bana. U vojnom dijelu Senjske i Modruške biskupije bilo je dosta pravoslavnoga življa, koje se naselilo uz područje prema turskoj granici. Carica Marija Terezija je 1776. godine priključila civilnoj Hrvatskoj i Rijeku, koja je do tada pripadala habsburškim nasljednim zemljama. Godine 1787. i ona će biti dana na upravu senjskomu biskupu. Prije toga je bila pod biskupom u Puli, a taj grad se nalazio unutar Mletačke Republike.

Metropolijska pripadnost te dvije biskupije doživjela je također u to vrijeme dosta promjena. Obje su biskupije u srednjemu vijeku bile pod splitskim metropolitom. U 16. stoljeću bilježimo više intervencija ugarskoga primasa u crkvena pitanja tih biskupija, a negdje oko 1600. prestaje ondje stvarna jurisdikcija splitskoga metropolita i počinje onoga u Ostrogonu. Godine 1703. obje biskupije dolaze pod kaločkoga metropolitu. Kada je 8. ožujka 1788. osnovana Ljubljanska metropolija, Senjska i Modruška postaju sufraganske

biskupije te metropolije, što će trajati do ukidanje te metropolije 19. kolovoza 1807. godine. Nakon toga su spomenute biskupije podvrgnute neposredno Svetoj Stolici, do 29. siječnja 1833., kada se ponovno vraća vlast kaločkoga metropolita sve dok Zagreb 1852. godine nije postao metropolitansko središte. Izmijenjene su i biskupijske granice. Rijeka je 1787. godine došla pod senjsko-modruškoga biskupa, ali nigdje se ne kaže kojoj ona biskupiji pripada, pa će ostati svojevrsan "corpus separatum" sve do osnutka biskupije 1925. Prema akvilejskoj patrijaršiji granica je bila nejasna jer su nekim krajevima uz granicu upravljali senjsko-modruški svećenici (PK 2, 1788, v. 10. kolovoza), ali je to poslije riješeno tako što je područje izuzeto iz te uprave. Najveće promjene nastale su prema Osmanlijskom Carstvu. Mirom u Svištovu 1791. godine oslobođen je prostrani teritorij koji je u cijelosti pripao Senjsko-modruškoj biskupiji. Na tome području nastat će župe Cetinograd (Vališselo), Drežnik, Vaganac, Zavalje i Borićevac.

Osnivanje novih župa

Jozefinističke crkvene reforme u nas počele su u vrijeme Manzadora (1764.–1782.) upravo od župa. Prije nego je postao senjsko-modruški biskup, Manzador je bio carski predstavnik na pregovorima u Rimu o istoj stvari. Kao senjsko-modruški biskup bio je već dobro upućen u namjere Bečkoga dvora i mogao ih je sigurno provoditi. U njegovo vrijeme posebna komisija obišla je sve župe i podnijela izvješće o stanju na terenu. Ona nije imala izravnu zadaću predlagati nova župna središta, ali je učinila predradnje koje će se u tom smislu koristiti. U vrijeme jozefinizma vrijedila su sljedeća pravila za osnivanje novih župa: novu župu treba osnovati ako je udaljenost naselja od župnoga središta veća od sata hoda, ako je središte nepristupačno zbog brda i toka rijeka, ako u udaljenim mjestima ima više od 500 vjernika. Veoma udaljena mjesta od župnoga središta dobivala su samostalnoga kapelana, ako su bila i manje brojna, jer se smatralo da svećenik do svakog bolesnika treba doći na vrijeme, a ako je mjesto tako daleko da postoji opasnost da svećenik ne može stići, bio je to dovoljan razlog da ondje bude kapelan. Drugi val bio je 1789., kada su po jozefinističkom ključu stvorene nove župe i kapelanije (vikarijati). Te i iduće godine uspostavljeno je deset novih župa, a kapelanije će biti podignute na župe 1807. godine, kada je osnovano 52 nove župe.

Redovništvo

Osnivanje novih župa često se povezuje s dokidanjem redova, bratovština i zbornih kaptola. Postoji određena veza između jednoga i drugoga. Da bi se

Sl. 66. Prijedlog osnivanja Modruške biskupije sa sjedištem u Rijeci (1818.-1822.)

mogla provesti regulacija župa u jozefinističkom duhu, trebalo je uložiti dosta sredstava, koje je Dvor nalazio u imanjima redova, zbornih kaptola i brojnih bratovština. Time, dakako, nije rečeno da neki redovi ne bi bili dokinuti i da nije bilo osnivanja novih župa. Od redova na području spomenutih biskupija dokinuti su isusovci, pavlini i augustinci. Dokinut je i franjevački samostan u Senju. Redovničkih zajednica nije bilo mnogo pa ih nije mnogo ni dokinuto.

Isusovci su dokinuti papinskom odlukom u cijeloj Katoličkoj Crkvi. Oni su u Rijeci imali svoj kolegij, gimnaziju te teološko i filozofsko učilište.

U Rijeci je postojao i jedini augustinski samostan na području dviju biskupija. I on je dokinut. Nekada je na tome području bilo više pavlinskih samostana. Nakon turskih osvajanja preostala su samo tri i jedna ispostava. Samostani su bili u Senju, Novom i Crikvenici, a ispostava s dva redovnika bila je u gorju Kapela, gdje je nekada bilo i do 80 redovnika. U Senju su pavlini držali gimnaziju, koja je nakon ukidanja 1786. došla u tešku krizu i nije se oporavila sve do 1839., kada ju je na čvršće noge podigao biskup Mirko Ožegović.

Sl. 67. Ježićevo izdanje Šćaveta, 1824. godina

Od bratovština je ostala samo talijanska bratovština Žalosne Gospe pri crkvi sv. Vida u Rijeci.

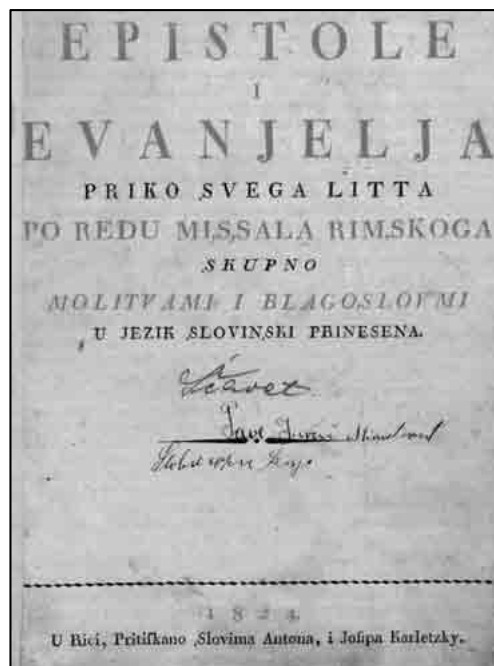
Glagoljica

U Ježićevo vrijeme po biskupijama Senjskoj i Modruškoj nalazimo dosta krčkih glagoljaša. On se otvoreno zauzimao za pravo glagoljanja u liturgiji.

Kada je župnik u Malom Lošnju 1802. godine ukinuo misu na staroslavenskome jeziku, Ježić je, zajedno s krčkim biskupom, stao u obranu glagoljice. Na području njegovih biskupija glagoljica je već napušтана, a u dijelove mise koji se čuju uveden je govorni jezik. Ježić se uklapa u tu tendenciju narodnoga jezika u liturgiji i 1824. godine objavljuje "Epistole i Evanjelja", tzv. Šćavet ili Slavet, ustvari misal na hrvatskomu jeziku.

U Ježićevo vrijeme bilježimo postupno povlačenje staroslavenske liturgije i uvođenje narodnoga jezika. Staroslavenski jezik s glagoljskim pismom u sv. misi u ovim biskupijama bio je u uporabi već tisuću godina. Prvotno je ta praksa bila dopuštena samo u seoskim župama i crkvama, a 1248. papa Inocent IV. dopustio je to upravo senjskome biskupu Filipu. Senjska katedrala bila je jedina katedrala u katoličkomu svijetu gdje svečane mise ne samo da se nisu pjevale na latinskome, nego se nisu ni smjele pjevati na tome univerzalnom katoličkom jeziku, već samo na staroslavenskomu i iz misala pisanoga glagoljskim pismom.

Kada je Propagandina tiskara te knjige u 17. i 18. stoljeću uskladila s jezikom ruskih liturgijskih knjiga, u biskupijama Senjskoj i Modruškoj postupno se napuštaju staroslavenski i glagoljica a svećenici iz starih misala prepisuju tekstove latinicom i polako ih usklađuju s govornim jezikom. Ježić ne samo da tu praksu nije osporavao, nego ju je podržao time što je 1824. tiskao jedan takav misal. U njemu su svi dijelovi sv. mise koji su se u misi glasno izgovarali na govornome hrvatskom jeziku. Za one dijelove koji su se govorili

Sl. 68. Spomen ploča o Ježićevoj zlatnoj misi u senjskoj katedrali (foto-arhiva:GMS)

tiho mogao se rabiti latinski ili staroslavenski misal. Slična praksa ušla je u još neke hrvatske biskupije, ali nigdje nije bila tako proširena kao u biskupijama Senjskoj i Modruškoj. U tim biskupijama tijekom cijeloga 19. stoljeća imamo u misi narodni jezik, što je prije Drugoga vatikanskog sabora gotovo nezamislivo. Tu praksu će Sveta Stolica krajem stoljeća zabraniti i tada je ponovno uveden liturgijski staroslavenski jezik.

Vrijeme biskupa Ježića spada neupitno među najznačajnija razdoblja u povijesti Senjske i

Modruške biskupije. One su tada dobile svoje granice i unutarnji ustroj, a definiran je i odnos između biskupija Senjske i Modruške. Metropolitanska pripadnost još se ne će ustaliti jer je tek 1852. osnovana Zagrebačka metropolija. Možemo reći da je jozefinizam ondje pokazao svu svoju učinkovitost u pozitivnom i negativnom smislu, odnosno i u prekrajanju biskupijskih granica i u unutarnjoj organizaciji biskupije. To je vrijeme biskupa Ježića, koji se i jozefinizmom znao okoristiti za dobrobit biskupija. Kratkotrajna francuska vladavina nije uspjela nametnuti neke nove institucije, ali je donijela jedno novo promišljanje koje će uroditi novim pogledima i novim shvaćanjima o ulozi Crkve i države, ili – još važnije – o mjestu naroda u jednoj i drugoj.

Biskup Ježić je na čitavom području svojih biskupija radio na širenju naobrazbe i kulture i u tome smislu obavljao onu ulogu koju je u zagrebačkoj biskupiji obavljao Maksimilijan Vrhovac. Poučavao je narod u svakoj potrebi, što pokazuje i njegova brošura "Vrhu navlačenja kravokozicah". Smičiklas kaže da je bio dobar prijatelj Francuske i francuski legionar. Prijateljevao je s najutjecajnijim ljudima od znanja i vlasti. Mnogo je pisao. Osim u biskupijskom arhivu, njegovih dopisa i rasprava ima u Zagrebu, Beču, Budimpešti i Rimu. Nešto od toga nalazi se i u Rijeci. Uz to što je bio veoma učen, bio je i radin.

Njegov episkopat nije samo najduži nego i najplodniji. Ne samo da su se u njegovo vrijeme dogodili mnogi važni događaji, već je on u mnogima igrao važnu ulogu. Osobito, dakako, u biskupijama Senjskoj i Modruškoj. No ono po čemu će se trajno spominjati jest otvaranje senjskoga sjemeništa i teološkoga učilišta prije dvije stotine godina.

Mirko Ožegović (1833.-1869.)¹⁸⁹ želio je od mladosti biti svećenik, ali je na nagovor brata Stjepana krenuo u pravničku struku koju uspješno završava i još uspješnije prakticira. Godine 1798. prekida on pravničku karijeru i upisuje bogoslovni fakultet u Zagrebu. I bogoslovlje završava s najboljim uspjehom, a 1801. prima preko ruku zagrebačkog biskupa Maksimilijana Vrhovca svećenički red. Uz Vrhovca će ostati trajno vezan, a može se reći da mu je idejni nasljednik. Nije tek slučajno da je Mirko održao svečano slovo na dan Vrhovčeve zlatne mise i na njegovu pogrebu.¹⁹⁰

Prva svećenička služba bila je kapelanstvo u Konjšćini. Od 1801. bit će župnik u Bisagu. Tu će ostati sve do 1815. Godine 1826. imenovan prodirektorom zagrebačke akademije i nadzor-nikom škola u Hrvatskoj. Sve te poslove u domovini morao je prekinuti kada je trebalo ići u Peštu gdje je 1829. imenovan članom Suda sedmorice, najvišim sudištem za Ugarsku i Hrvatsku. Tu je dobro uočio opasnost za domovinu od sve agresivnijeg mađarskog nacionalizma. Njegova pravnička naobrazba omogućila mu je da u obranu hrvatskog suvereniteta sastavi veoma uspjele četiri brošure.

¹⁸⁹ Ovo je ponešto skraćeni i neznatno izmijenjeni članak koji je objavljen u Senjskom zborniku 17, 1990, 249-260: M. SLADOVIĆ, 1856, 14, 125-129, 233, 294; Zvona, 1983./2, 5, 1989./10, 5 i 12.

¹⁹⁰ O Mirku Ožegoviću pisalo se mnogo više za života nego poslije. Kad bismo skupili samo tiskane pjesme njemu čast, bila bi to omašna knjiga. Imao je on i dobre biografije. Najopširniji i najtemeljitiji Zdravko NIEMČIĆ. Niemčić je također iz Vinarca, a bio je i u nekom rodu s biskupom. Ožegović ga je kao mladog svećenika (rođen je 1838) pozvao 1862. u Senj i imenovao ga ceremonijarom. Već 14. lipnja 1863. umire od raka. Njegov prijatelj Đuro Deželić skupio je njegovu rukopisnu ostavštinu i objavio je pod zajedničkim naslovom "Dragušica" (Zagreb, 1865.). Najvrjednije u tom djelu je upravo: Životopis baruna Mirka Ožegovića Barlabaševačkog (str. 117-196); taj tekst izišao je i kao separat. Godine 1869, dakle u godini Ožegovićeve smrti, objavio je Ivan Kostrenčić (potpisao se samo I.K.) knjižicu: Uspomena na Mirka bar. Ožegovića Barlabaševačkog (34 stranice). Dosta iscrpno pisao je o Ožegoviću "Katolički list" za 1869. godinu: o njegovoj bolesti (str.5-6), o njegovoj smrti (14-15), pogrebu (21-22, 37), o njegovom životu i radu (7-12), o zadužnicama (93-94). Na zadužnicama za Ožegovića 4. ožujka 1869. održao je sjemenišni duhovnik i kateheta senjski Ivan Ilaušek odulji govor o njegovu životu i djelu, što je objavljeno u Programu Senjske gimnazije za škol. god. 1869/70. (Programm des k.k. Ober gymnasiums zu Zengg, str. 3-27). Isti je održao govor i 22. siječnja 1881. prigodom postavljanja spomen-ploče Ožegoviću u gimnazijskoj zgradi. Taj je govor objavljen u Programu Kraljevske više gimnazije u Senju za 1880/81, 21-45.

Sl. 69. Portret biskupa Mirka Ožegovića, 1833.-1869., ulje na platnu (Sakralna baština Senj)

Iako je Mirko i među idejnim protivnicima imao svojih štovatelja i prijatelja, jer nikada nije išao na to da ponizi protivnika, ipak mu je spomenuti rad, ustvari, spriječio put prema časti zagrebačkog biskupa. Naime, mjesto zagrebačkog biskupa bilo je jedno od utjecajnijih u Monarhiji, zato su se i Beč i Pešta trudili da ondje budu postavljeni ljudi po njihovoj mjeri. U tome su redovito uspijevali. Ožegovićeve sposobnosti i vrline preporučivale su ga za najviša mjesta. To nisu mogli previdjeti ni oni u Beču i Pešti. Kada je u svibnju 1833. umro

senjsko-modruški biskup Ivan Krstitelj Ježić, ostalo je u Hrvatskoj nepopunjeno jedno biskupsko mjesto. Već 13. prosinca iste godine imenovao je Bečki dvor Ježiću nasljednika u osobi Mirka Ožegovića. Ubrzo je uslijedilo i papinsko imenovanje.¹⁹¹

Ožegović je, dakle, imenovan na jedno drugorazredno biskupsko mjesto: za biskupa združenih biskupija Senjske i Modruške ili Krbavske. On se jednako predano dao na posao u Senju kao što je prethodno činio u Bisagu, Zagrebu i Pešti. Senjanima on nije bio nepoznat jer je tada ime Mirka Ožegovića bilo poznato ne samo u Hrvatskoj nego i izvan njezinih granica. A ni Ožegoviću Senj nije bio nepoznat, jer svaki onaj koji ljubi hrvatsku povijest ne može previdjeti ulogu Senja u njoj. A Ožegović se na tom polju ne samo oprobao nego i proslavio. Predstavnici senjskog kaptola Crnogorčević, Mrzljak i Mudrovčić dođoše po njega u Zagreb. Od Generalskog Stola, gdje počinje njegova biskupija, sa svih tornjeva pratila su ga zvona. Ispred njegove kočije jahalo je 12 krajišnika. U Senjskoj Dragi kod Sv. Križa dočekaše ga vojničke i civilne vlasti i dovedoše uz gruvanje mužara i radosno klicanje 29. kolovoza

¹⁹¹ Carsko imenovanje bilo je 13. prosinca 1833, a papinsko 23. lipnja slijedeće godine (ASV, Numziatura di Vienna, Processus canonici). Zaređen je za biskupa u Požunu, za vrijeme saborskog zasjedanja, 17. kolovoza 1833. Zaredio ga je kaločki nadbiskup Petar Klobušicki. Biskupije senjska i modruška pripadale su tada kaločkoj metropoliji.

1834. u Senj. Mirko je takav doček zaslužio, ali on nije bio jedan od onih kojima je jedina briga kako povezati jedno slavlje s drugim. Dao se odmah na posao. Prvo što je učinio obišao je obje biskupije. Njegovo mudro oko ubrzo je osjetilo gdje treba nastaviti a što treba mijenjati.

Područje biskupija Senjske i Modruške organizacijski je bilo veoma rastrgano. Tome je pogodovala činjenica što se radi o dvije biskupije koje su međusobno povezane osobom jednoga biskupa. Stolni i zborni kaptoli imali su neke svoje stare pravice koje su bile na uštrb biskupijskog zajedništva. Tu je Ožegović unio više reda, postupajući blago u načinu, ali odlučno u načelu. Osim toga 1844. odredio je on da se modruški kaptoli u Bakru, Bribiru i Novom sjedine u jedan kaptol, a u svakom od mjesta da ostanu po tri kanonika od kojih je najmlađi ujedno i župnik. Time je ostvario uvjete i za njihovo dolično uzdržavanje; slično uredi i s riječkim kaptolom. Ožegovićev prethodnik Ježić naizmjenice je stolovao u Senju i Novom, da bude pravo jednoj i drugoj biskupiji te stolnim kaptolima u Senju i Novom. Mirko uzima Senj za jedino biskupsko sjedište i mjesto svog stalnog boravka.

Biskupski dvor u Senju bio je ne samo dotrajao nego i pretijesan. Nalazio se uza samo svetište katedrale, suprotno od sakristije. Mirko se odlučio na gradnju nove zgrade, izvan užeg urbanog prostora grada. Svojim novcem kupio je zemljište, izradio nacrt i postavio temelje. S posuđenim novcem podigao je zidove i nabavio potrebno pokućstvo. Zgrada je već 1835. bila useljiva. Bila je to najljepša stambena građevina u Senju. Tek godine 1839., na dugotrajnu molbu, car je odobrio da mu se podmire troškovi. U toj zgradi bit će jedinstvena biskupijska uprava, jedinstveni konzistorij za obje biskupije.¹⁹² Dobivena sredstva omogućila su nove investicije.

Godine 1820. zatvorena je službeno Senjska gimnazija.¹⁹³ Ježić se trudio da je još neko vrijeme uzdrži na životu, u čemu je imao djelomično uspjeha. Kad je Ožegović došao u Senj, grad je bio bez gimnazije. On je svoj rad odmah usmjerio prema njezinu otvaranju, ali tek mu je 1839. uspjelo, opet na svoj trošak, otvoriti prvi razred, a poslije će svake godine otvarati razred više. Vjerovao je da će i druge odgovorne tim načinom najlakše uvjeriti u potrebu takve ustanove u Senju. Budući da je ta škola bila privatnog karaktera, koncem školske godine Ožegović je pozvao profesore iz priznatih gimnazija da ispituju dake kako bi im prethodni razred bio priznat za eventualni nastavak školovanja na drugim učilištima. Nakon 4 godine, tj. 1843. priznato je njegovoj gimnaziji

¹⁹² U Drugom svjetskom ratu zgrada je dosta nastradala. Dne 28. lipnja 1955. presudom Narodnog odbora kotara Senj (broj 2930/55) ona je eksproprijirana za potrebe Drvno-industrijskog poduzeća u Senju.

¹⁹³ M. BOGOVIĆ, 1989, 3-30.

pravo javnosti i odobrena plaća profesorima. Od tada će svjedodžbe Senjske gimnazije biti priznate na cijelom području Monarhije. Dvije godine kasnije uspjeh će takvo priznanje dobiti i za filozofsko učilište ili licej, dvogodišnju školu koja je osposobljavala čak i za upis na fakultete i visoke škole.¹⁹⁴ Gimnazija je tada imala 6 razreda. Reformom 1849. ona će dobiti još dva. Tada je spomenuti licej bio priključen gimnaziji. Dvije godine kasnije imat će gimnazija i prve svoje maturante. Ustrojstvo koje je gimnazija tada dobila sačuvat će u biti sve do dokidanja 1975.

Ožegović je mnogo činio da Senj dobije realnu i nautičku školu, ali s polovičnim uspjehom.

Kada je broj učenika počeo opadati zbog povećanih životnih troškova i premali broj dostatnih stipendija, kupuje Mirko 1857. na Malim vratima trokatnicu i uređuje je za zavod. Tu će pitomci moći boraviti i od tuda pohađati gimnaziju. Uz to on polaže glavnice od 20000 forinti (za 40000 sagrađio je biskupski dvor!) da se od kamata te glavnice može u zavodu uzdržavati određeni broj siromašnih, ali darovitih mladića. Poslije će on još dodavati glavnici, a pridružit će mu se još neki svećenici njegovih biskupija. Time je mnogim mladićima omogućio gimnazijsko školovanje, a i gimnaziju je izvukao iz krize u koju ju je dovelo stalno opadanje broja učenika. Zavod će po svom utemeljitelju dobiti ime *Ožegovićianum*. Biskup Maurović će nakon razvojačenja Vojne krajine urediti za zavod bivši kaštel, u koji se već početkom školske godine 1896/97. useliše pitomci.

U vrijeme kada je osnovao zavod imao je Mirko već 82. godine. Duboka starost, a tako jasne vizije! No vratimo se sada još u njegove mlađe godine da vidimo širinu njegova zanimanja i bogatstvo njegova životnog puta.

Ožegović nije imao prihode koje je imao Srossmayer, ali što se tiče načina kako je on ulagao raspoloživa sredstva, tu na kulturnom polju nipošto ne zaostaje za velikim đakovačkim mecenom. Njegov biograf Kostrenčić kaže: "On je bio naviek među prvimi, koji se je odazivao svakomu narodnomu poduzeću i zato ga vidimo među prvimi podupiraoci svakoga narodnoga podhvata. Njega broji i Matica i Gospodarsko društvo i Društvo za starine i poviesticu jugoslavensku i Akademija i svi manji zavodi u svojem imeniku kao svog revnog pomagača."¹⁹⁵ Time je sažeo dugu listu njegovih potpora i darova. Njegov osjećaj za općenarodno dobro došao je do izražaja i onda kada, pored nestašice svećenika i profesora u svojoj biskupiji, godine 1852. šalje

¹⁹⁴ Svečano proglašenje tog promaknuća bilo je 1. listopada 1845. kada je Ožegović održao govor koji je iste godine tiskan u Zagrebu pod naslovom: *Allocutio sub solemnibus divinis occasione aperti Segniae philosophiae cursus, Zagrabiae 1845.*

¹⁹⁵ I. KOSRENCIĆ, 33.

Franju Račkoga u Rim na daljnje znanstveno usavršavanje, a poslije će mu omogućiti da radi izvan biskupije. Brojna su pisma u Biskupskom arhivu u Senju iz kojih se jasno vidi da su Ožegović i Rački bili tijesno povezani i za svaki važniji korak Rački se savjetovao sa svojim biskupom.

Imao je osjećaj za lijepu glazbu. Svojevremeno je bio upravitelj glazbene akademije u Zagrebu. Proširio je kor senjske katedrale i po dr. Boži Klemenčiću osnovao je glazbeno društvo. Prema Ilaušekovu svjedočanstvu "pozva skrbljivi otac k sebi odličnije građane i ustroji pomoćjom njihovom glasbeni zavod, tada prvi sad najstariji u Hrvatskoj; primi nad njim pokroviteljstvo i pružaše mu znamenitih darova za uspješan napredak".¹⁹⁶ Kao njegov zaštitnik nabavio je potrebne glazbene instrumente. Zbor je pjevao u crkvi, ali nije bio samo crkveni. Može se reći da je današnji katedralni zbor "Sv. Cecilija" nastavak tog zbora koji je Mirko osnovao.

Premda je rad u biskupiji iziskivao mnogo truda i vremena, uspio je Ožegović i dalje biti djelatno prisutan u poslovima koji se odnose na cijelu Hrvatsku. Bio je jedan od uglednijih članova Hrvatskog sabora. Burne 1848. on predvodi delegaciju koja dovodi Jelačića na ustoličenje za hrvatskog bana, a poslije toga služi svečanu staroslavensku sv. misu u crkvi sv. Marka. Iste godine održao je on u senjskoj katedrali govor u kojemu se osvrće na revolucijske parole slobode, bratstva i jednakosti. Iako je bio veoma naprednih ideja, upozorio je već tada jasno da se iza tih tako lijepih riječi može lako sakriti nesloboda, isključivost i nejednakost, odnosno diktatura nad ljudima i njihovim savjestima.

Iste godine uvodi on, prvi od hrvatskih biskupa, narodni jezik u svoju kancelariju. Piše tada i profesorima bogoslovije u Senju da se trude kako bi teološke znanosti također predavali na razumljivom narodnom jeziku pa dodaje da će latinska terminologija jako malo pomoći svećenicima da ljudima rastumače otajstva naše vjere. Proforski zbor nije bio na razini Mirkova shvaćanja.¹⁹⁷ Još dok je boravio u Pešti uočio je Mirko kako je Mađarima stalo da njeguju svoj jezik i da ga pošto-poto nametnu također Hrvatima. Znajući što za jedan narod znači njegov jezik, Mirko je zdušno radio ne samo na očuvanju hrvatskog jezika nego i na tome da se jezična kultura digne na jednu višu razinu.

Kada je Ljudevit Gaj razaslao oglas da će početkom 1835. početi izdavati *Novine Horvatske s tjednim prilogom Danicom*, Ožegović je svojim svećenicima uputio okružnicu u kojoj hvali Gajevu brigu za čistoću hrvatskog

¹⁹⁶ Program kraljevske više gimnazije u Senju, Senj, 1880/81, 33.

¹⁹⁷ BAS, Spisi 1848. br. 1038. Tu je Ožegovićeva poslanica profesorima i ujedno odgovori svakoga od njih.

jezika i preporučuje svećenicima ne samo da naruče ta izdanja nego da se i sami uključe u skupljanje narodnog blaga "da ne bi tek izišla Danica našega naroda opet zaspala... Ne priliči da budemo samo dokoni promatrači tih napora jer Domovina nas tim više zove na takvu suradnju što jezičnu kulturu jednolikim korakom prati kultura običaja i intelektualnih vrlina. Da budući naraštaj stotruko primi od tog sjemena, potrebno je da Gaja svaki koliko možemo pomognemo". Zatim poziva svećenike da mu jave imena autora koji su pisali na "ilirskom" jeziku, autora dugih jezika koji su pisali o našem narodu, i nastavlja: "Skupljajte dobre i za izražavanje stvari prikladne riječi koje je samo narod sretnim slučajem pronašao ili od drugih izrečene vjerno sačuvao. Također poslovice, bilo da su izvedene iz zgodnih primjera ili usporedbi, bilo da su uzete iz drugih jezika s vjerno izraženim smislom. Također narodne pjesme koje služe jezičnoj kulturi. Iz njih se najbolje može naučiti osobine, jasnoća, ljepota i duljina glasova. Želim također da meni ili izravno gospodinu uredniku Novina javljate tehničke termine i različite izraze u stvarima teologije, prava i drugih predmeta, bilo da su riječi vlastite bilo od drugih primljene. Sve što je izvedeno iz hrvatske, slavonske, dalmatinske, srpske, kranjske, štajerske, slovenske, istarske, bosanske riječi, ili kojeg drugog slavenskog govora i za jezično bogatstvo prikladna, treba zabilježiti u skladu sa svojom pohvalnom ljubavlju prema domovini. Time ćete doprinijeti jasnoći domovinskog jezika, kako bi sve bilo na porabu i jednog dana našlo se u priručniku; da sve ono što živi na selu jednog dana dade se na korištenje svima i putem jednog priručnika objavi na opću korist, bilo odjednom bilo u nastavcima, da tako može biti na raspolaganju svima kojima je opće dobro na srcu."¹⁹⁸

Iako je tražio red i disciplinu u kleru, bio je veoma cijenjen od svog svećenstva. Kada je 1848. dokinuta desetina, prihod od kojeg su se mnogi svećenici uzdržavali, trudio se Ožegović u Hrvatskom saboru i preko drugih društvenih nadležnosti da svećenicima nađe neki drugi izvor za dolično uzdržavanje. Svojim zalaganjem za svećenike i ostale vjernike učinio je još više na izgrađivanju biskupijskog zajedništva negoli svojim mudrim organizacijskim uredbama.

Za svoj rad dobio je Ožegović i javna priznanja. Godine 1849. imenuje ga car svojim tajnim savjetnikom, a tri godine poslije odlikovan je Leopoldovim križem. Na čast baruna uzdignut je 1858. godine. S crkvene strane dobio je od pape imenovanje za kućnog prelata s naslovom rimskoga grofa.

Koliko je poštovanje uživao pokazalo se posebno prigodom njegove

¹⁹⁸ BAS, Spisi 1834. br. 419.

Sl. 70. Bista Mirka Ožegovića u senjskoj katedrali (foto-arhiva:GMS)

zlatne mise koju je slavio u Senju 26. svibnja 1850. i prigodom 25. godišnjice biskupske službe 1859. Za zlatnu misu poklonio mu je Senj lijepu spomenicu, a Senjski kaptol postavio je tom prigodom ploču u senjskoj katedrali, koja se i danas ondje nalazi. Proslavu 25. godišnjice biskupske službe lijepo je opisao dopisnik Katoličkog lista.

Od 1859. imao je Ožegović pomoćnog biskupa u osobi Vjenceslava Šoića, koji će ga poslije naslijediti.

Poštovanje Senjana prema svom dobrotvoru lijepo je izrazio Vjenceslav Novak u svom romanu *Pod Nehajem* (XIII. poglavlje).

Ožegović je umro u 94. godini života 8. siječnja 1869. godine. Položen je u metalnu škrinju, naručenu iz Beča, koja je smještena u "katakombe" ispod svetišta senjske katedrale. Sprovod je bio zaista veličanstven.¹⁹⁹

Grad Senj bio je ponosan na Mirka Ožegovića i na njegov dar gradu. Godine 1860. Gradsko vijeće je zaključilo da se trg ispred Ožegovićianuma nazove Trg Mirka Ožegovića. Kada mu je 1882. pred ondašnjim konviktom podignut spomenik u obliku bunara, Senjani dadoše na nj uklesati ove riječi:

Bunar ove vode hladne
Nek te sjeća ruke radne
Ruke dičnog Mirka otca
Bivšeg senjskog dobrotvorca

¹⁹⁹ BAS, Spisi 1869, 1, 21-22.

Vjenceslav Soić (1869.-1875.) Bakar je u prošlosti imao značajnu ulogu. U njemu je 1589. godine održana prva poznata nam sinoda biskupija Senjske i Modruške. Bio je središte kaptola, dekanata i arhiđakonata. Dugo vremena u njemu su stolovali i biskupi. Do sada je, koliko nam je poznato, bakarska župa dala dva biskupa biskupijama Senjskoj i Modruškoj. To su Ivan Smoljanović (1665.-1678.) i Vjenceslav Soić (1869.-1875.).

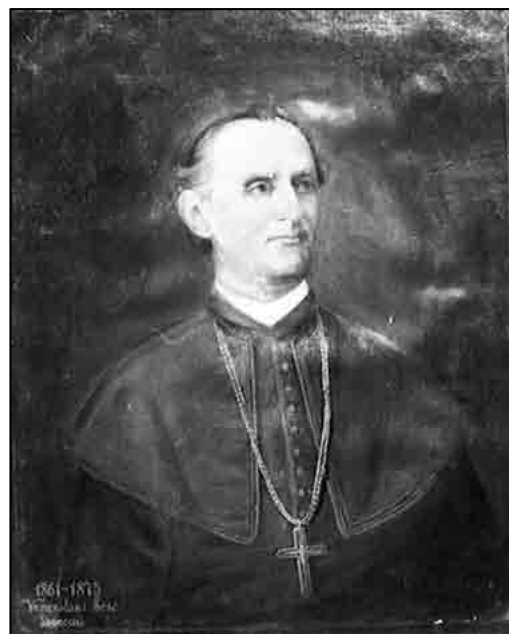
Soić²⁰⁰ je rođen u Bakru 27. rujna 1814. godine. Njegovi roditelji, pomorski kapetan Lovro i majka Vazmoslava, imali su uz Vjenceslava još troje djece. Mlađi brat Ivan prigrlit će također svećeničko zvanje i bit će kanonik i župnik u Bakru te mitronosni opat. Sestra Klementa Marija Ana otići će u bendiktinke. Nakon završene pučke škole u Bakru, Vjenceslav je pohađao riječku gimnaziju i biskupijski licej u Senju. Godine 1839. postaje svećenik, a njegov biskup Mirko Ožegović šalje ga na daljnje studije u Peštu i Beč gdje će steći titulu doktora filozofije i teologije. U bečkome Augustineumu drugovao je sa Strossmayerom i Haulikom. Sa Strossmayerom će ostati u trajnom prijateljskom odnosu. Godine 1844. dolazi za župnika u Bakar. Od 1850. do 1853. sagradit će novu župnu crkvu na čast sv. Andrije apostola, najveću u tada združenim biskupijama Senjskoj i Modruškoj. Vjerojatno je i to potaknulo njegovoga biskupa da ga imenuje arhiđakonom (1853.), a Bakar ujedno postaje središte arhiđakonata. Biskup Ožegović vidi u Soiću najprikladnijega svoga nasljednika i zove ga u Senj. Godine 1858. Soić je posvećeni biskup beogradski i smederevski i generalni vikar modruški. Na traženje samoga Ožegovića, Sveta Stolica imenuje ga 15. siječnja 1861. koadjutorom s pravom nasljedstva. Nakon Ožegovićeve smrti (1869.) Soić je ustoličen za senjsko-modruškoga biskupa.

Zbog nekih nesporazuma, koji još nisu temeljito istraženi, povukao se 1875. u mir i nastanio se u Bakru. Strossmayer mu je više puta pisao da dođe k njemu u Đakovo, ali je on volio do kraja ostati u Bakru, gdje je i umro 11. siječnja 1891.

Hrvatski glagoljaši shvaćali su ćirilometodsku baštinu tako da su jezik liturgijskih knjiga nastojali učiniti narodu razumljivim. Levakovićeve i Karamanova izdanja bila su rusificirana pa ih ni sami svećenici nisu dokraja razumjeli. Zato su se u svim dijelovima mise koji su se glasno čitali ili pjevali obilno koristili narodnim jezikom. Za to su imali i knjige koje se zovu šćaveti ili slaveti. Te knjige odobrili su pojedini biskupi, ali ne i Sveta Stolica. Štoviše, papa Benedikt XIV. na Karamanov poticaj zabranjuje narodni jezik u liturgiji. Smije se rabiti samo onaj (stari) jezik koji je bio odobren Svetoj braći. Karaman je taj jezik zvao književni slavenski jezik, jezik koji je po njemu sačuvan u

²⁰⁰ ASV, Numziatura di Vienna, Processus canonici n. 894. i 903; Zvona, 1983./3, 5.

Sl. 71. Portret biskupa Vjenceslava Soića, 1869.-1875., ulje na platnu, (Sakralna baština Senj)

knjigama sjedinjenih Rusina (i Ruskoj pravoslavnoj crkvi). Godine 1881. papa Lav XIII. izdao je encikliku "Grande munus" (Veliki dar) u kojoj govori o značajnoj ulozi Svete braće za jedinstvo Crkve kao i o staroslavenskoj službi Božjoj. Papa, naravno, tu zagovara onaj jezik koji bi i u to vrijeme mogao služiti kao most za sjedinjenje Pravoslavne i Katoličke Crkve. To je upravo onaj jezik koji su Levaković i Karaman unijeli u glagoljsku liturgiju u Hrvatskoj. Premda je Soić kao biskup

dopuštao široku uporabu šćaveta, godinu dana nakon Papine enciklike tiskao je u Bakru brošuricu u kojoj je na Karamanovom i Levakovićevom stajalištu, tj. podržava također ideju pape Lava XIII. Knjižica nosi naslov "Razprava ob obstojećoj porabi staroslovenskog ili glagoljskog jezika pri vršenju svete mise po obredu rimokatoličkom u sdruženih biskupijah Senjskoj i Modruškoj".

M. Mažić, od kojega je autor uzeo dosta podataka za ovaj napis, o Soiću kaže: "Dr Vjenceslav Šoić bio je muž općenite naobrazbe, mirne naravi, blaga i vesela srca. Dok bijaše u Beču dvorskim kapelanom zvali su ga na kraljevskom dvoru "Veseli Soić". Darežljiv bez granica, u njegovu biskupskom dvoru u Senju prehranjivalo se dnevno svake godine pet do osam siromašnih đaka Primoraca senjske gimnazije. Kod njega imali su utočište također siromasi... Pripovijeda se da je bila milota slušati ga kada je u senjskom biskupskom sjemeništu predavao našu crkvenu staroslavenštinu. Odgojio je velik broj vrijednih i narodnih popova glagoljaša."

Juraj Posilović (1876.-1894.) Senj je dao Zagrebu vrsnog biskupa Martina Brajkovića, ali ni Zagreb nije ostao dužan. Petorica senjsko-modruških biskupa došli su iz Zagrebačke biskupije, i to: Benedikt Bedeković (1704.-1709.), Adam Ratkaj (1709.-1717.), Mirko Ožegović (1833.-1869.), Juraj Posilović (1876.-1894.) i Antun Maurović (1895.-1908.). Jedino se Posilović

Sl. 72. Portret biskupa Juraja Posilovića, 1876.-1894., ulje na platnu, (Sakralna baština Senj)

vratio u rodnu biskupiju i postao njezin nadbiskup (1894.1914.).

Posilović²⁰¹ je rođen 1834. u Ivanić Gradu. Premda je više slučajno nego mišljeno – kako on sam opisuje – ušao među klerike, veoma je brzo napredovao u crkvenoj službi. Kardinal Haulik ga je poslao na studij teologije u Beč, gdje je, kao pitomac mađarskog zavoda Pazmaneuma, stekao doktorat teologije. Vrativši se u domovinu posta ubrzo profesor na Teološkom fakultetu u

Zagrebu, gdje je predavao Sveto pismo i pravo. Od 1872. do 1875. uređuje tjedne novine "Katolički list" najstarije katoličke novine u Hrvata (izlazi od 1849. do 1945.). Nakon što se Soić povukao sa službe senjsko-modruškog biskupa, među kandidatima za njegovog nasljednika spominje se i poznati hrvatski povjesničar Franjo Rački, rodom iz Fužina. Ipak je u očima crkvenih i državnih vlasti od "narodnjaka" Račkoga bila prikladnija osoba profesor Juraj Posilović, koji je još one kritične godine 1870. pisao u "Katoličkom listu" u prilog definiranja papine nepogrešivosti, a mađarske i mađaronske vlasti su od njega, kao bivšeg pitomca Pazmaneuma, mogle očekivati više razumijevanja za svoju politiku. Nakon carskog uslijedilo je 26. srpnja 1876. i papino imenovanje: novi senjsko-modruški biskup postao je Posilović. On se doista trudio da kroz svoje biskupovanje i nadbiskupovanje ne ozlojedi nijednu vlast. Ali se znao svojim autoritetom koristiti kod svake vlasti da se narod zaštiti od nasilja i nepravednog upravljanja. Njegovim dolaskom u Senj počinje se tiskati Službeni vjesnik biskupija Senjske i Modruške ili Krbavske. Tiskom će izlaziti sve do konca Drugog svjetskog rata.

Kao svećenik Zagrebačke nadbiskupije, Posilović nije imao iza sebe

²⁰¹ ASV, Numziatura di Vienna, Processus canonici. n. 969; M. BOGOVIĆ, 2003, 288-320; Zvona, 1983./4, 5.

glagoljašku tradiciju. U Senju se brzo prilagodio novoj okolini. Strossmayer je u ono vrijeme, zajedno s brojnim suradnicima, radio na proširenju uporabe glagoljice i na njezinoj jačoj afirmaciji. Nerijetko se tuži svome prijatelju Račkom da je i Posilović za istu stvar, ali se boji u tom smislu odrešiti istupiti iz straha da se ne zamjeri mađarofilskoj vladi. Kada je 1893. izišao novi staroslavenski misal u redakciji Dragutina Parčića, izdao je Posilović opširnu i veoma lijepu poslanicu svome kleru i narodu o staroslavenskoj službi Božjoj, naređujući ujedno da se ubuduće ne smije upotrebljavati "Šćavet" nego samo novi misal. (Parčić je vratio u misal jezik hrvatskih liturgijskih knjiga 14. i 15. stoljeća i time ga očistio od Levakovićevih i Karamanovih rusizama). I puk i svećenstvo nerado su prihvaćali taj misal, jer su se već privikli na upotrebu govornog (narodnog) jezika u liturgiji.²⁰² Mnoge je smetala sličnost između jezika misala i jezika pravoslavne liturgije. A i "Oče naš" koji je u misalu jako je jezično sličan onome koji su molili pravoslavci. Biskup je bio prisiljen da dade naknadna tumačenja i objašnjenja. "Opazilo se, piše on, da puk najviše vrjeđa molitva 'Oče naš' u misalu, i u njem riječi 'iže cesarstvo', 'hljeb naš', jer tako običavaju moliti grčko-istočni. Valja reći katoličkom puku, da grčko-istočni mole svoj 'Otče naš' staroslovenski, i zato onako kako se čuje i u našoj liturgiji. No, mi nećemo moliti onako, kako se u misi pjeva, staroslovenski, nego hrvatski, kako i do sada".

Bio je pravi intelektualac i organizator. To se posebno očituje u njegovu izvješću Svetoj Stolicu koje je poslao 1885. godine.²⁰³ Posilović je ostavio spomen velikog dobročinitelja. Duga bi bila lista njegovih darova raznim crkvenim ustanovama. Ta njegova osobina mogla je još više doći do izražaja kada je 1894. premješten za zagrebačkog nadbiskupa jer je tada imao kudikamo veće prihode nego u Senju. Za vrijeme njegova nadbiskupovanja - i njegovom potporom - dovršena je 1898. obnova zagrebačke katedrale. Također njegovim nastojanjem i potporom sagrađen je isusovački samostan i crkva Srca Isusova u Zagrebu (Palmotićeva ulica). Potpomagao je katolički tisak tako da je moglo biti pokrenuto više novih listova, među njima i dnevnik "Hrvatstvo" a osnovano je i Katoličko tiskovno društvo. Zauzimao se za svehrvatski karakter Prvog hrvatskog kongresa u Zagrebu 1900. Taj kongres jest jedan od izraza velike diobe duhova unutar hrvatskog naroda, koja se odvijala tih godina. S jedne

²⁰² M. BOGOVIĆ, 1993b. Posilović je zamolio Ivana Broza da napiše upute za čitanje staroslavenskih tekstova iz misala, što je ovaj učinio. Dopunio je i ponešto ispravio senjski profesor Ivan Radetić. Uz sitnije preinake to je objavio u Propagandinoj tiskari u Rimu 1894. Dragutin Parčić pod naslovom: Mali azbukvar za pravilno i jednolično čitanje glagoljice iz novih crkvenih knjige po hrvatskoj recenziji. Azbukvar ima samo 10 stranica.

²⁰³ Objavio ga je s bilješkama i komentarima M. BOGOVIĆ, 2003, 288-320.

strane razvija se Hrvatski katolički pokret, a s druge strane jačaju liberalističke i anticrkvene struje. Rađaju se za narod sudbonosni antagonizmi i polemike koji će u daljnjem razvoju prelaziti iz jednog oblika u drugi, ali prestajati nažalost – ne će. Posilović je umro 26. travnja 1914. godine.²⁰⁴

Antun Maurović (1895.-1908.) U 19. stoljeću biskupije Senjska i Modruška dale su Zagrebu više uglednih i učenih svećenika, kao - da spomenemo samo neke - Franju Račkoga, Petra Matkovića i Martina Štiglića. Zagreb je za uzvrat slao biskupe. Nakon Mirka Ožegovića (1833-1869) i Jurja Posilovića (1876- 1894), dolazi krajem stoljeća u Senj Antun Maurović (1895-1908). Maurović će ostati posebno poznat po tome što je sazvao Senjsku sinodu 1906. No, njegova ličnost važna je i po mnogočemu drugome, što se najbolje očituje u njegovu izvješću Svetoj Stolici iz 1900. o stanju biskupija.²⁰⁵ Maurović²⁰⁶ se rodio 8. rujna 1851. u Zagrebu, gdje je završio gimnaziju i bogosloviju. Postavši 1876. svećenik, nakon kratkog kapelanovanja u Bjelovaru, bi poslan u Beč, gdje je, kao pitomac "Augustineuma", stekao 1880. doktorat iz teologije. Do 1891. službovat će kao kateheta a te godine bi imenovan profesorom crkvene povijesti na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Akad. god. 1893/4. bio je rektor zagrebačkog sveučilišta (tada zvanog "Sveučilište Franje Josipa I"). Nakon što je 1894. Posilović otišao iz Senja za zagrebačkog nadbiskupa ostalo je u Senju prazno biskupsko mjesto koje je car 13. srpnja, a papa 5. rujna 1895. podijelio Mauroviću. Njegova naobrazba, prethodne službe kao i osobne vrline pripremiše mu srdačan prijam u združenim biskupijama Senjskoj i Modruškoj. Ako je njegov dolazak dosta obećavao, možemo reći da je on svojim radom obećanja opravdao.

Maurovićeva biskupska služba pada u jedno prijelomno vrijeme, kada je vrvjelo od raznorodnih ideja koje su zanosile, ali i zbunjivale mnoge ljude. On nije bio za sve to neosjetljiv, ali u njegovu radu prevladava osobna inicijativa. Djelovao je kao onaj koji ima dobro promišljeni plan rada i dosljedno ga i ustrajno ostvaruje. Odmah po dolasku u Senj nastojao je da što prije stekne uvid u sve potrebe svoje biskupije. Tada je stvorio plan rada po kojem je radio. Velike zahvate učinio je na crkvenim građevinama ali ne manje na planu Crkve kao duhovne građevine. Prvi graditeljski zahvat bio je uređenje biskupskog

²⁰⁴ U novije vrijeme bilo je više inicijativa da se bolje upozna život i djelo Jurja Posilovića. Posebno se za to zainteresirao njegovo rodno mjesto – Ivanić Grad. Bilo je i više inicijative o Posiloviću. valja ovdje istaknuti Zorana Grijaka koji je u Časopisu za suvremenu povijest (1998/1, str. 51-72 i 133-173) donio korisne informacije i dokumente o Posilovićevom djelovanju.

²⁰⁵ M. BOGOVIĆ, 2003, 321-341.

²⁰⁶ Zvona, 1983./6, 5 i 7-8, 5.

Sl. 73. Portret biskupa Antuna Maurovića, 1895.-1908., ulje na platnu, (Sakralna baština Senj)

konvikta (zavoda) *Ožegovićianum*. Na njegovu molbu gradski oci dodijeliše mu stari kaštel koji on preuredi za novi *Ožegovićianum* i već ga 1896. blagoslovi. Zavod je mogao primiti 80 pitomaca. Maurovića možemo smatrati njegovim drugim utemeljiteljem. Zatim se dao na uređenje sjemenišne zgrade. Uskoro je sjemenište bilo uređeno po suvremenim građevinskim ukusima. Zamislio je posvemašnju obnovu katedrale i već je bio providio za dobar dio troškova. No, smrt ga je pretekla u naumu.

Dovršen je samo potpuno novi toranj koji on blagoslovi za vrijeme ponoćke na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Oduljilo bi se nabranje Maurovićevih inicijativa na polju izgradnje crkve kao duhovne zajednice. Spomenut ćemo samo one koje nam se čine važnijim.

Početakom 1901. nastupa svećenicima obveza da se jednom godišnje sastaju na tzv. korone na kojima se razrađuju važnija teološko-pastoralna pitanja. Svećenici do 12 godina misništva dužni su i napraviti pismeni rad. U bogosloviju uvodi filozofiju, zatim crkvenu umjetnost i kurijalni stil. Otkako je izišao novi staroslavenski misal (1903) bili su svećenici obavezni samo iz tog misala misiti, a većini su i slova i jezik misala bili dosta strani. Pored toga što je svećenicima odredio rok do kojeg se trebaju uputiti u novi misal; uvodi on u bogosloviju katedru staroslavenskog jezika. Sposobnije svećenike slao je na vanjska sveučilišta, tako da je uskoro imao stručnjake za sve predmete u bogosloviji i za sva važnija pitanja biskupijske uprave. Održao je 1906. sinodu u Senju u kojoj se zrcali njegov cjelokupni plan crkvene obnove.²⁰⁷ Vrijedno je još spomenuti da je 1900. provedeno razgraničenje biskupija na dekanate. Ta

²⁰⁷ Knjiga je objavljena u Senju 1906. pod naslovom: *Actiones et Constitutiones Synodi dioecessanae quom diebus 3. 4. et 5 julii. anno Domini 1906., Segniae habuit Antoniu Maurović*. Knjiga ima 455 stranica. Osim nekih uputa, sve je na latinskom.

podjela bit će na snazi sve do 1969. Promicao je pučke misije te djelovanje raznih crkvenih društava i bratovština.

Maurović nije nikada bio naročita zdravlja. Nakon napora oko sinode, ono se još više pogoršalo. Dao je široke ovlasti generalnom vikaru Roku Vučiću, koji je 22. rujna 1907. primio i biskupsko ređenje. Maurović je umro 7. veljače 1908. Sprovod na gradsko groblje vodio je krčki biskup dr Anton Mahnić. Prigodom 20. godišnjice smrti (1928) prenesene su mu kosti u senjsku katedralu gdje mu je podignut spomenik i nadgrobna ploča.

Roko Vučić (1910.–1914.).U prošlom stoljeću Kraljevica je dala (bivšim) ujedinjenim biskupijama Senjskoj i Modruškoj dva biskupa: Roka Vučića i Viktora Burića. Ovaj posljednji je i prvi nadbiskup riječko-senjski i metropolit riječki, ali o njemu ćemo poslije.

Roko Vučić²⁰⁸ rodio se u Kraljevici 15. kolovoza 1850., kao sin pomorskoga kapetana Aleksandra i majke rođene Gauš. Osnovnu školu pohađao je u rodnome mjestu, a gimnaziju u Senju. Opredivši se za svećeničko zvanje, 1868. g. poslan je na filozofski i teološki studij u Rim. Kao pitomac Germanicuma pohađao je predavanja na poznatome Gregorijanskom sveučilištu. Bio je veoma nadaren student, ali zbog bolesti se 1875. vraća kući prije nego je stekao doktorat iz teologije. Pred njegov povratak nemirno more odnijelo je život njegova oca. Prizdravivši, još iste godine imenuje ga senjski biskup duhovnikom u sjemeništu, a iduće godine postaje kateheta na gradskim školama u Rijeci. Od 1883. do 1902. predavao je moralku i pastirsko bogoslovlje na senjskoj bogosloviji. Profesorsku službu napušta kako bi se mogao više posvetiti raznim službama u upravi biskupije. Poslovi oko biskupske sinode narušili su Maurovićevo ionako slabo zdravlje te on teret uprave biskupije sve više prebacuje na Vučića. Godine 1906. imenuje ga generalnim vikarom, a već sljedeće godine primio je Vučić u Rimu biskupsko posvećenje kako bi mogao preuzeti nove obveze. Kada je početkom 1908. Maurović umro, Vučić je obavljao službu kapitularnog vikara sve do 8. travnja 1910., kada je imenovan biskupom ordinarijem. Tu službu obnašao je samo četiri godine. Pred Božić 1910. pojavio se znakovi teške bolesti. Ipak se oporavio toliko da je mogao obavljati sve važnije poslove. Za korizmenu poslanicu 1914. uzeo je temu o smrti. A ona ga je zatekla ubrzo (2. srpnja iste godine umro je u Senju). Pokopan je u rodnoj Kraljevici.

²⁰⁸ M. BOGOVIĆ, 2015a, 125-127; 2003, 341-383; *Zvona*, 1983./10, 5.

Sl. 74. Portret biskupa Roka Vučića, 1910.-1914., ulje na platnu, (Sakralna baština Senj)

Biskup sveta života

Još za vrijeme rada u Rijeci, narod je za Vučićem govorio: "Svetac!" Bio je to, doista, čovjek duboke i iskrene pobožnosti. Dobar dio svoga života proveo je moleći se pred oltarom. Od četiri njegove poslanice, dvije su o molitvi: prva općenito o molitvi, a druga o molitvi Gospodnjoj ili Očenašu. Širio je pobožnost prema Presvetome oltarskom sakramentu, preporučivao svećenicima i puku da se učlane u društva koja tu pobožnost promiču: Društvo čestoga klanjanja, Društvo svećenika klanjalaca, Svećeničku zajednicu i slično. Nije to, doduše, ništa posebno, jer su ta društva u ono vrijeme preporučivali svi biskupi, no Vučić je tome dao osobni pečat, ponajviše svojom duhovnošću i iskrenom pobožnošću.

Biskup Katoličkoga pokreta

U vrijeme Vučićeve biskupske službe već se razmahao Hrvatski katolički pokret pod vodstvom krčkoga biskupa Antuna Mahnića. Liberalni tisak, ponajviše iz Rijeke, svojom kritikom kršćanskih istina i morala širio je nepovjerenje prema Crkvi i vjerski nehaj. Vučić se odmah upustio u borbu protiv takvog utjecaja na vjernike njegovih biskupija i 1911. poziva on svećenike i vjernike da odbace taj štetni tisak, a pogotovo da se čuvaju da ga i sami ne podupiru. Nije spomenuo nijedno ime, ali je riječki Novi list shvatio da cilja na njega pa je taj napadaj iskoristio za još žešću polemiku s kršćanskim dogmama i moralom. Vučić je također zaoštrio svoje stavove pa 1. svibnja 1913., u okružnici svećenstvu i narodu, zabranjuje čitanje i držanje kod sebe toga štetnog glasila, tj. Riječkoga novog lista. Gubitak vjere kod mnogih i vjerski nehaj koji se sve više širi imaju svoje uzročnike u lošoj štampi, misli Vučić. No znao je da se samo kritikom taj utjecaj ne može suzbiti. Treba stvarati i širiti dobru štampu. Biskup ne propušta priliku da potakne na širenje već tada brojnih katoličkih glasila. U

njegovo vrijeme pokrenut je u Rijeci katolički dnevnik Riječke novine. U ono vrijeme Senj je također slovio kao jedno od jačih uporišta Katoličkoga pokreta. Sve te prilike i neprilike predstavlja Vučić i Svetoj Stolicu u svom izvješću 1913. godine.²⁰⁹

Vučić je odlučno ustao protiv pokušaja da se Rijeka pripoji nekoj biskupiji izvan Hrvatske. Naime, ondje su tada bili jaki mađaroni koji su se bojali utjecaja glagoljaškoga Senja na Rijeku pa je predlagano da se Rijeka pripoji Kanjiškoj biskupiji (u Mađarskoj). Prekratko je bilo biskupovanje Roka Vučića da bi mogao ostvariti sve ono što je planirao. Tako je i njegov plan obnove senjske katedrale ostao na papiru. Rat koji je uskoro buknuo još je znatnije umanjio mogućnost da se poduzme nešto ozbiljnije.

Josip Marušić (1915.–1930.) Združene biskupije Senjska i Modruška ni u jednom stoljeću nisu imale toliko biskupa – i tako dugo – iz svoga vlastitog klera kao u dvadesetomu. Od 1910. pa do 1969., kada prestaju opstojati pod tim imenom, izredala su se četiri biskupa iz redova domaćega svećenstva, i to sva četiri s područja Modruške biskupije. Samo jedan od njih nije bio Primorac (Starčević je iz Mrkoplja!), dvojica su iz Kraljevice (Vučić i Burić), a jedan (Marušić) iz obližnjega Praputnjaka. Ovaj put ću dati kratak životopis toga posljednjega – Josipa Marušića.

Praputnjarak Josip Marušić²¹⁰ rodio se 1. siječnja 1869. godine u Praputnjaku (Meja). Pradjed mu je tamo došao iz zaselka Marušići kraj Grižana. Praputnjarski svećenici i učitelji trsili su se da svoj nadarenijoj djeci otvore put prema višoj naobrazbi. Tako je to malo mjesto već na početku prošloga stoljeća imalo jaku intelektualnu elitu. Marušićeva nadarenost otvorila mu je put u Hrvatsku gimnaziju u Rijeci, a kad se opredijelio za svećeničko zvanje poslan je na bogosloviju u Zagreb. Iz Zagreba se s odličnim karakteristikama i ocjenama vraća 1892. kao svećenik. Uz službu katehete na Realnoj gimnaziji u Senju i prefekta Ožegovićianuma (1892.–1894.) te poslije toga vjeroučitelja na velikoj gospićkoj gimnaziji (1894.–1898.); usavršava se u crkvenom pravu i 1899. na budimpeštanskome Sveučilištu stječe doktorat iz te struke. Godinu dana prije postao je profesor na senjskoj bogosloviji. Biskupom senjskim i modruškim imenovan je 29. ožujka 1915., a 20. siječnja 1924. postaje i administrator Kastva i okolice. Do tada je tim krajem upravljao tršćanski biskup. (S druge strane još je 1920. Rijeka otrgnuta od Modruške biskupije, a 1925. godine postaje ona biskupsko sjedište za krajeve zapadno od Rječine, koji su pripali Italiji.) Marušić je umro u Senju na Veliki četvrtak 17. travnja 1930. Pokopan je, prema osobnoj

²⁰⁹ Objavio s bilješkama i komentarima M. BOGOVIĆ, 2003, 341-382.

²¹⁰ M. BOGOVIĆ, 2015a, 128-130; *Zvona*, 1983./11, 5 i 12, 5.

Sl. 75. Portret biskupa Josipa Marušića, 1915.-1930., ulje na platnu, (Sakralna baština Senj)

želji, u svetištu crkve sv. Josipa u Praputnjaku.

Biskup jasnoga plana i programa

Ravnatelj gospičke gimnazije dr. Luka Trgovčević zapisao je da je Marušića kao katehetu, među ostalim, resila temeljita metodička sprema u obrađivanju i predavanju religijskih disciplina. Analizirajući njegov biskupski rad dobiva se dojam da je dobro svladao metodologiju biskupovanja. Nije, naime, teško uočiti da je 15 godina

njegove biskupske službe svojevrsnom logikom povezane u cjelinu. Kao primjer možemo uzeti teme njegovih korizmenih poslanica, koje je svake godine slao vjernicima: Snaga vjere u ratnom vihoru (1915.), Autoritet i poslušnost (1916.), Dužnosti roditelja (1917.), Vjera (1918.), Ufanje (1919.), Ljubav prema Bogu (1920.), Ljubav prema bližnjemu (1921.), Molitva (1922.), Rad (1923.), Uzvišenost katoličke vjere (1924.), Život i rad Isusa Krista (1925.), Sveta misa (1927.), Poštovanje roditelja (1928.), Poštovanje crkvenih poglavara (1929.), Poštovanje svjetovnih poglavara (1930.). Sličnih primjera logičnosti i postupnosti našli bismo mnogo. Uz sustav i red u životu i radu posjedovao je i dostojanstvenost zbog koje je u nekim prigodama djelovao ukočeno. Svaka njegova poslanica svestrano i sažeto obrađuje određenu temu. Mnogi su pohvalili ljepotu jezika kojim je govorio i pisao. Prije nego je postao biskup pisao je stručne članke u *Katoličkome listu*, *Vrhbosni*, *Kršćanskoj školi* i *Bogoslovskoj smotri*. Godine 1926. održao je u Senju dekanatsku konferenciju.

Raznolika djelatnost

Jedna od briga Marušićeva rada bila je skrb za materijalne teškoće svećenika. Još 1900. piše on o tome u *Katoličkome listu*.

Marušić je u više navrata posjetio svaku župu svojih biskupija. Djelomično je obnovio senjsku katedralu. Svojim posredovanjem i svojim ugledom spriječio

je ukidanje senjske gimnazije. Mnogima je omogućio da završe neku školu ili zanat. Njegov rad obuhvaćao je i planiranje budućnosti. No, znao je da takvi planovi mogu biti samo onda realni ako su građeni na iskustvu iz prošlosti. O svemu tome izvijestio je on Svetu Stolicu 1919. godine.²¹¹ Jedan od plodova njegova traženja pouke iz prošlosti jest objavljivanje životopisa zaslužnijih svećenika i biskupa u Službenim vjesnicima 1928. i 1929. godine.

Ivan Starčević (1932.-1934.). Nakon Mihovila Piperkovića (senjski biskup 1579.-1586.) kopneni dio biskupija Senjske i Modruške nije dao nijednoga biskupa. Na biskupsku stolicu dolazili svećenici izvan rečenih biskupija ili je zapala nekoga iz primorskih krajeva (Senj, Novi, Kraljevica, Bakar). Ne spominjem to samo kao zanimljivost. Početkom ovoga stoljeća unutrašnji dijelovi biskupija dobivaju na značenju. Starčevićev izbor za biskupa jest jedan od pokazatelja pomicanja biskupijskog težišta.

Ivan Starčević²¹² rodio se 7. ožujka 1877. u Mrkoplju u siromašnoj obitelji. Bio je četvrto i najmlađe dijete Luke i Barbare Starčević. Bez oca je ostao već u dobi od tri godine. Završivši pučku školu u Mrkoplju, majka mu je već našla gospodara kod kojeg se čuvajući stado i zarađivati za život. Učitelj Sinko i župnik Lorbek uočili su Ivanovu nadarenost i uz podršku bilježnika Josipa Sušića pošalju ga u Ožegovićanum u Senj. Kako se majka preudala i otišla u Našice, Ivan je u krugu obitelji Josipa i Anđele Sušić našao drugi obiteljski dom. Peti i šesti razred gimnazije pohađao je u Rijeci, a sedmi i osmi u nadbiskupskom liceju u Zagrebu. Nakon prve godine u senjskoj bogosloviji odlazi na daljnje studije u Budimpeštansko centralno sjemenište. Mladu misu je slavio 1900. u svom rodnom mjestu. Od tada je pa do kraja života živio i djelovao u Senju. Taj je grad jako zavolio i mnogo mu dao. Bio je tamo kateheta, profesor na teološkom učilištu, ravnatelj kancelarije, tajnik biskupima Vučiću i Marušiću. Obnovitelj je senjskog sjemeništa 1906. doktorirao je tezom: *De moralitate actuum humanorum* (Moralnost ljudskih čina). Godine 1930. bolesni Marušić imenuje ga generalnim vikarom, a po biskupovoj smrti kaptoli senjski i modruški izabraše ga kapitularnim vikarom. To je prvi put da oba kaptola biraju samo jednog vikara. Tako je Starčević ustvari već od tada upravljao biskupijama. Biskupsko imenovanje stiglo je 1. srpnja 1932. Bio je 10 godina dijabetičar, ali stanje nije izgledalo tako kritično. Onda mu je 24. studenoga 1934. naglo pozlilo i još je isti dan preminuo. Pokopan je, po vlastitoj želji, na senjskom groblju uz crkvicu sv. Vida. Mrkopaljci su željeli da on počiva u njihovoj sredini pa je njegovo tijelo 1937. preneseno i pokopano u

²¹¹ Izvješće objavio i popratio bilješkama M. BOGOVIĆ, 2003, 384-413.

²¹² Zvona, 1984/1, 5.

Sl. 76. Portret biskupa Ivana Starčevića, 1932.-1934., ulje na platnu, (Sakralna baština Senj)

crkvi Majke Božje od Sedam žalosti u Mrkoplju.

Starčević se nije pomirio sa zatvaranjem sjemeništa u Senju (1919). Već kao kapitularni vikar postavlja on 1931. svećenicima za koronu pitanje otvaranja sjemeništa. Pored toga što mnogi odgovori nisu bili na njegovoj liniji, niti su konzistorijalci bezrezervno prihvatili njegovu želju, on i dalje na tomu radi i – postavši biskupom – otvara početkom akademske godine 1933/34. sjemenište i bogoslovsko učilište u Senju s 25 pitomaca.

Prije toga bogoslovi su studirali u Zagrebu i Ljubljani. Početkom slijedeće akademske godine broj pitomaca popeo se na 42. Senj je ponovno dobio svoju "duhovnu mladež" a ujedno je obnovljen i Zbor duhovne mladeži koji se odmah dao na posao u duhu prijašnjih pravila. Nažalost, sjemenište će poslije gubiti na zamahu, a glavni razlog tomu jest svakako činjenica da je njegov obnovitelj, ubrzo nakon otvaranja druge godine, umro. Kao geslo svoje biskupske službe Starčević je uzeo poznatu benediktinsku izreku "Ora et labora" (Moli i radi). I u svojoj nastupnoj poslanici 1932. piše on svećenicima o potrebi istinske molitve i ustrajnog rada. Bio je on doista čovjek radnih navika. Jedan njegov dobar poznavalac kaže da je bio strog i učen. Iako je bio zapovjedničkog karaktera, znao je preko svećeničkih korona doznati mišljenje svećenika o svakom važnijem pitanju prije nego bi ga formulirao u oblik zapovijedi i naredbe. Pokušao je uvesti pravilo da svaka kršćanska obitelj doprinosi za potrebe biskupije određenu sumu novaca, no u ono vrijeme ekonomske krize morao je tu svoju želju formulirati ne kao naredbu nego kao preporuku. A preporuke, uglavnom, imaju kratki domet. Tako je bilo i s tom. Odredio je da se u svim župama osnuje bratovština kršćanskog nauka i bratovština presv. oltarskog sakramenta. Tako je raspoređao klanjanje da nije bilo nijednog dana u godini kada se ono ne bi održavalo u nekoj od župa Senjske i Modruške biskupije. Godine 1933. dao je Starčević da se na koronama razradi pitanje provedbe

katoličke akcije i da se predloži način kako organizirati crkvene proslave da vjernici postanu dionici što obilnijih duhovnih dobara. Organizirao je svećeničku međupomoć, a 1934. posebno potiče svećenike na socijalni rad: "Svećenik mora poći svomemu stadu u liku novozavjetnog Samaritanca da mu po radu za njegovo vremenito dobro osvoji dušu za kraljevstvo nebesko."

Udruženje sestara presv. Srca Isusova podigao je 5. lipnja 1934. na kongregaciju na kongregaciju (družbu) biskupskog prava. Osim poslanica napisao je životopise svojih prethodnika Maurovića i Vučića. Pisao je i pjesme i drame. One su se recitirale i izvodile u "Ožegovianumu" i Sjemeništu. Ništa od toga nije objavljeno. Prerana smrt spriječila je tog velikog radnika na njivi Gospodnjoj da svoje planove još bolje razradi i doreče u praksi.

Viktor Burić (1935.–1974.) Prvog riječko-senjskoga nadbiskupa i metropolitu dr. Viktora Burića spominjemo se prigodom 100. obljetnice rođenja. Umro je 28. kolovoza 1983. Visoka obljetnica potiče nas da o njemu progovorimo a vremenski razmak od njegove smrti omogućuje da danas možemo objektivnije procjenjivati njegovu ulogu u povijesti naše Crkve negoli u vrijeme kada smo se od njega opraštali. Obvezuje nas manje ona uzrečica: *O mrtvima samo dobro* (de mortuis nihil nisi bene). Taj razmak ipak nije takav da bi jamčio potpunu objektivnost, jer nas još s njime vežu osobna sjećanja i uspomene, poglavito potpisanoga kao njegovoga posljednjeg tajnika, što je dobro zbog informiranosti, ali mu se zato teže osloboditi osobnih dojmova. Tri godine prije nego što nas je napustio, razgovarao sam nadugo s njime o svakoj dionici njegova životnog puta, pa mogu navesti i njegove riječi i njegov sud o tome kako se u pojedinim okolnostima osjećao i snalazio.

Prema svećeništvu

Rodio se u Rijeci 6. rujna 1897. u trgovačkoj obitelji.²¹³ Roditelji mu se nedugo nakon njegova rođenja vratiše u svoje mjesto, u Kraljevicu, pa ga Kraljevičani smatraju svojim, a i on se takvim osjećao. Majka Jelena umrla je već 1908. Maćeha Ana odgajala ga je doista majčinskom ljubavlju. Nadbiskup bi znao reći da mu se njezina prevelika briga za zdravlje tako ucijepila u karakter da se bojao izložiti svakoj opasnosti, što je karakteriziralo cijelo njegovo biskupovanje.

Pučku školu završio je u Kraljevici. Tu je nastavio pohađati i Višu građevinsku školu, a nakon toga je, zbog raznih neprilika, morao veoma često

²¹³ M. MEDVED, 2009, 15-25; HBL II, 252; Kana, 1983/9, 6-7; M. BOGOVIĆ, 1997, 283-288.

mijenjati škole. Treći razred gimnazije završava u Senju, četvrti na Sušaku a peti u Zagrebu. Potom se vraća ponovo u Senj. Prije nego je maturirao stupa u biskupijski licej i tako se oslobađa služenja vojske. U liceju se definitivno odlučio za svećeničko zvanje. Naime, oni koji su ušli u sjemenište tijekom Prvoga svjetskog rata da bi se oslobodili služenja vojske, nakon rata su masovno izlazili. Povukli su sa sobom i neke koji su prije imali zvanje. Tako je odjednom senjsko sjemenište ostalo poluprazno, i biskup Marušić ga 1919. zatvara. Još 1917. Burić je poslan u Innsbruck na studij filozofije i teologije.

Poslije završetka rata vraća se u Senj, odlučan u svome svećeničkom zvanju, a kada je 1919. zatvoreno senjsko sjemenište dovršava Teologiju u Zagrebu i ondje je 27. lipnja 1920. zaređen za svećenika. Poglavari ga ponovno šalju u Innsbruck gdje godinu dana pohađa Filozofski institut. Doktorirao je na zagrebačkome Bogoslovnom fakultetu 1933. s temom Sveti Pavao kao pisac.

Prije nego je postao biskupom obavljao je tijekom 15 godina razne svećeničke službe: bio je prefekt u konviktu Ožegovićianumu (1922.), upravitelj župe Čabar (1924.–1926.), kateheta na Pomorskoj akademiji u Bakru (1926.–1929.), upravitelj župe Selce (1929.–1931.), radi u biskupskoj kancelariji u Senju (1931.), kateheta je u karlovačkoj gimnaziji (1931.), duhovnik u Ožegovićianumu, tajnik biskupa Ivana Starčevića (1932.–1935.), profesor filozofije i crkvene povijesti na novoootvorenoj senjskoj bogosloviji (1933.).

Pod teretom biskupske službe

Nakon nagle smrti biskupa Starčevića, snagom nagovora, napose apostolskoga nuncija u Beogradu, prihvaća biskupsku službu i 21. svibnja 1935. godine imenovan je biskupom združenih biskupija Senjske i Modruške ili Krbavske. Jugoslavenskim vlastima bio je prihvatljiviji od drugih kandidata jer im se nije ničim zamjerio, pa ni u vrijeme diktature. Posvećen je za biskupa u Zagrebu 21. srpnja 1935. godine. Ustoličenje u Senju bilo je 28. srpnja, a u Novom Vinodolskom (za Modrušku biskupiju) 4. kolovoza iste godine. Bilo mu je tada tek 38 godina.

Burić se nije osjećao dovoljno jakim da nosi teret biskupske službe, ali je, odgajan u duhu poslušnosti višim vlastima, smatrao kako to jednostavno mora prihvatiti. U prvoj svojoj poslanici svećenicima i vjernicima govori o teškoj odgovornosti koja je pala na njegova leđa. On taj teret, taj jaram Gospodnji, prihvaća iz poslušnosti i vjernosti Svetomu Ocu, nadajući se da će mu Gospodin biti pomoćnik u njegovoj nemoći. To je ujedno i njegovo geslo: *Dominus adiutor meus!* U istoj poslanici piše on svećenicima: *Svećenik je*

Sl. 77. Portret biskupa Viktora Burića, 1935.-1974., ulje na platnu, (Sakralna baština Senj)

čovjek molitve, naglašavajući pobožnost prema svetoj euharistiji. Sam biskup bio je uistinu uvijek čovjek molitve i razmatranja, duboko i iskreno pobožan. U njegovu radu nije bilo silne dinamike i brzopoteznih akcija. Razmišljao je dugo o svakome novom koraku, savjetovao se i molio, a važnije odluke donosio bi više pod pritiskom svoje okoline negoli iz osobne odlučnosti. Svećenici su znali govoriti da kod biskupa ima pravo onaj koji je bio zadnji kod njega. Bio je svjestan te svoje slabosti, a ona ga nije

napuštala cijeloga biskupskog vijeka. Bio je osjetljive savjesti i kada je otišao u mirovinu zdušno se molio da mu Gospodin, kako je sam znao reći, oprostí sve što je u svojoj dugoj biskupskoj službi propustio učiniti. Kao njegov tajnik imao sam prilike o svemu s njime razgovarati. Evo što on kaže o počecima svoje biskupske službe: *Kad sam se kao mladi biskup susretao s vjernicima svojih biskupija, na mene je neobično ugodno djelovalo što su me uglavnom svugdje s radošću dočekivali. To je u meni slabilo onaj osjećaj, gotovo strah, pred teškom odgovornošću koju sam biskupskim ređenjem na sebe primio. Dakako da i ti dočeci nisu svugdje bili jednako srdačni. U Kastavštini znali su me dočekivati s uzdignutom stisnutom pesnicom. Ali onda su i ti dolazili u crkvu i krizmali svoju djecu.*

U ratnome vrtlogu

Nadbiskup Burić sjećao se dobro nevolja koje su snašle svijet Prvim svjetskim ratom. Proživio je taj rat kao student bogoslovije u Senju i Innsbrucku. Drugi svjetski rat bio mu je tim teži što ga je proživio noseći na sebi tešku odgovornost biskupske službe. "U ratu sam, govori on, morao seliti iz biskupskog dvora koji je bio totalno uništen. Najprije sam otišao na senjsku periferiju kod svog podvornika Andrije Gržanića. Voditi dijecezu iz ureda stisnuta u tijesnu prostoriju starinske kuće nije bilo nimalo lako. Bombardirana

je i katedrala. Za bogoslužje, prigodom većih svečanosti, koristili smo crkvicu Majke Božje od Arta koja se također nalazila na periferiji, ali s druge strane grada, tako da smo bili zadovoljni kad smo imali tako povoljne prilike da do nje možemo doći. Kad je prestalo bombardiranje, prešao sam u samostan sestara franjevki od Bezgrešne. A i kad je rat završio, poteškoće nisu nestale jer je u našoj, inače svećenicima siromašnoj biskupiji, za vrijeme rata poginuo 21 svećenik, a toliko ih je i emigriralo."

U vrijeme kao što je to rat, kada se od čelnih ljudi traži odvažnost i hrabrost, ljudi poput Burića teško se nose s neprilikama. Tu je i druga poteškoća: svaka od zaraćenih strana želi te dobiti potpuno za sebe. Tu se Burić već bolje znao ograditi. Bio je čovjek koji se nije želio nikome zamjeriti, ali također nijednoj politici dati nepobitnu potporu. To ga je pošteđelo od mnogih poslijeratnih neugodnosti komunističkoga režima kojih nisu bili pošteđeni mnogi hrvatski biskupi. To ne znači da mu je bilo lako. Mnogo je bilo srušenih crkava i župnih stanova, većina naroda u krajnjem siromaštvu, mnogo svećenika bilo je poubijano a mnogo ih je i emigriralo.

Pomoćni biskup Josip Pavlišić

Uz spomenute poteškoće, trebalo je riješiti pitanje Rijeke koja je 1918. stvarno, a 1925. godine i formalno odcijepljena, a sada je, jer ju je napustio talijanski i talijanaški kler sa svojim biskupom, čekala svoje rješenje. Ono se naziralo u nekoj novoj povezanosti sa Senjom. Burić je 20. prosinca 1952. imenovan administratorom hrvatskog dijela Riječke biskupije. Sveta Stolica nije računala s mogućnošću da će se Burić sam uspješno nositi sa svim tim poteškoćama, jer se još do tada nije usudio običi ratom poharana područja svojih biskupija, te mu je već tada (13. prosinca 1952.) odredila pomoćnika, agilnoga i odvažnoga mons. Josipa Pavlišića. Dok Buriću više odgovaraju mirna i sredena vremena, Pavlišiću leže izvanredne i izazovne prilike. A na takve je upravo naišao. Evo što Burić kaže o svojoj dužnosti administratora Riječke biskupije. "Iz Riječke biskupije otišli su mnogi svećenici u Italiju, a tako i benediktinke i riječki ogranak sestara Srca Isusova. Otišao je i biskup Camozzo. On je sa mnom bio veoma dobar, ali mi je izričito rekao da ja neću postati upravitelj Riječke biskupije. Imenovao je administratorom jelšanskog župnika, Slovenca Karla Jamnika. To je bio dobar čovjek, ali teški dijabetičar i ta ga je bolest ubrzo dovela do groba. Nakon toga postao je administratorom krčki biskup Josip Srebrnić. On se tu lijepo snašao. Počeo je gospodariti onim krajem. Nastanio se kod riječkih kapucina. Krčani su reagirali što ga nema u biskupiji. Nakon toga povjerena je meni administracija hrvatskog dijela Riječke biskupije. Polazio sam iz Senja svaka dva tjedna u Rijeku, običnim kamionom,

i ostajao tamo tjedan dana. Stanovao sam kod sestara sv. Križa na Sušaku dok nije djelomično popravljena biskupska kurija u Rijeci."

Dolazak u Rijeku

Pitanje Rijeke nije bilo riješeno administraturom. Rijeka je zaslužila svoga rezidencijalnog biskupa. Spajanjem hrvatskoga dijela Riječke biskupije s područjem starodrevnih biskupija Senjske i Modruške osnovana je 27. srpnja 1969. Riječko-senjska nadbiskupija. Rijeka je ujedno postala metropolitansko sjedište, a Burić prvi riječko-senjski nadbiskup i metropolit.

"Postojao je, kaže on, posebni odbor biskupa koji je trebao urediti granice pojedinih biskupija. Ja u početku nisam bio upućen kakvo je rješenje Odbor imao za Rijeku. Na zasjedanju Biskupske konferencije 14 biskupa podržalo je prijedlog Odbora za uređenje kakvo je danas. Ja sam se s njima složio da ne izgubimo Rijeku. Rekao sam da Rijeka nema svoga klera, a nema ga ni Senj. Odgovorili su mi da će to biti briga cijele metropolije. Kad su Senjani čuli da sam pristao na rješenje po kojem se Senjska i Modruška biskupija spajaju s Rijekom u jedno tijelo, osjetili su se povrijeđenima i dolazili su u delegacijama k meni da osujetim takav plan. Meni se prijedlog Odbora činio perspektivnijim, ali sam razumio onakvu reakciju Senjana. Uskoro sam se posve preselio u Rijeku, a ukinuta je i senjska biskupska kancelarija."

Uz nadbiskupa Burića vezana je usko povijest naših sjemeništa. Čujmo i o tome samog nadbiskupa: "Senjsko sjemenište zatvoreno je 1919. jer nije bilo dovoljno pitomaca. U njemu je za vrijeme prvog rata bilo dosta pitomaca bez svećeničkog zvanja, činovničke djece koju su roditelji tamo poslali da izbjegnu vojsku. I prije rata osjećala se u nas nestašica zvanja. Dobivali smo uvijek kler iz Krčke biskupije. Prije su u nas Primorci popunjavali ličke župe, ali je već u prvom desetljeću ovog stoljeća Primorje presušilo. Očito je već tada vrijednost svećenika u Primorju pala na cijeni. I prije su mnogi išli u sjemenište jer im je to bilo društveno najperspektivnije. Kada su se otvorili drugi putovi, Primorje je presušilo. Iako smo imali mali broj svećeničkih kandidata, biskup Starčević je odlučio 1933. otvoriti ponovno sjemenište u Senju. Usmijani, Binički i ja i dosta drugih svećenika bili smo protiv toga. Čemu otvarati u onim okolnostima sjemenište za pitomce iz drugih biskupija i za razne eksfratre za koje nismo dobili najpovoljnije karakteristike od njihovih bivših poglavara? Bilo je doduše pitomaca i iz naše biskupije, ali malo. Pred Drugi svjetski rat broj pitomaca se tako smanjio da sam po završetku akademske god. 1939./40. smatrao kako je uputno sjemenište zatvoriti. Tako sam i učinio. Nakon što je Istra pripojena Jugoslaviji, pokazala se potreba da se u Rijeci otvori veliko sjemenište. Na

tome je u zadnje vrijeme radio i sam Camozzo. Mons. Ritig i njegov tajnik Palua rekoše mi da ja trebam otvoriti to sjemenište, što sam i učinio 15. listopada 1947. Bio sam zadovoljan što je u Rijeci sjemenište. Nametnutim procesom ono je 1955. zatvoreno, a 1966. ponovno otvoreno. Nadbiskup ne govori o poteškoćama koje je i sam morao prevladati i prigodom otvaranja 1947. i prigodom ponovnog otvaranja 1966."

Spisateljska djelatnost

Doktorska disertacija *Sveti Pavao kao pisac* objavljena je tek nedavno.²¹⁴ Napisao je mnogo pastirskih poslanica koje su razasute po Službenim vjesnicima Senjske i Modruške, a poslije Riječko-senjske nadbiskupije. Da spomenemo samo neke važnije i opširnije. Već je spomenuta njegova nastupna poslanica kleru i vjernicima. Godine 1936. šalje drugu svoju poslanicu u kojoj obrađuje opasnosti od vjerskih zabluda i vjerskog neznanja (sl. Vj. 1936/1, 1-13). Zatim 1938. piše poslanicu protiv psovke. Poslanice: Svetost dana Gospodnjega (Zagreb, 1940. 23. str.), O kršćanskom životu (Zagreb, 1941., 21. str.) i Katolički svećenik (Zagreb, 1942., 31. str.) otisnute su izdvojeno. Poslijeratne prilike bile su, s obzirom na tisak, drukčije. Službeni vjesnik izlazi ciklostilom, a poslanice su rjeđe i kraće. Nadbiskup je i svojim poslanicama vjerno prenosio nauku crkvenoga učiteljstva, ostajući na razini suvremenoga teološkog razmišljanja. Na njegovu stolu bilo je uvijek stručnih teoloških knjiga. Poput pravoga učitelja, znao je pažljivo slušati učenike i od njih učiti. Ako je trebalo donijeti neku važniju odluku, savjetovao se s onima koji su u to najupućeniji. I u starijim godinama bio je veoma otvoren za novo i perspektivno.

Na svakoga s kim se u životu susreo ostavio bi dojam finoga gospodina, suosjećajnoga i nenametljivog svećenika i biskupa. Imao je brojne prijatelje. Znao bi u sitnice ispričati neke detalje iz njihova života, što je također znak da je bio duboko s njima povezan i da ih je volio.

Umirovljenik

Zadnjih dvadesetak godina imao je velikih poteškoća s vidom. S godinama su se poteškoće povećavale. Zadnjih godina vid mu se pogoršao do granica potpune sljepoće. Slabost očiju mu je kao ordinariju toliko smetala da je i prije navršene 75. godine života govorio kako bi ga Sveti Otac trebao osloboditi tereta biskupske uprave. Nakon što je navršio 75. godinu, osjećao je

²¹⁴ *Sveti Pavao kao pisac*, Kršćanska sadašnjost – Teologija u Rijeci, Zagreb, 2009.

da ima još jedan razlog više. Uputio je molbu Svetoj Stolici. Dne 26. lipnja 1973. godine mons. Josip Pavlišić imenovan je apostolskim administratorom Riječko-senjske nadbiskupije "sede plena", a 18. travnja sljedeće godine postaje rezidencijalnim nadbiskupom, čime je i formalno nadbiskup Burić stavljen u mirovinu. Do svoje smrti živio je u Nadbiskupskome domu u Rijeci, tek povremeno i na kraće vrijeme otišao bi u Senj, uz koji su ga vezale brojne i bogate uspomene. Svakoga bi rado i veselo dočekaao, ne želeći nikoga opterećivati svojim križem nemoći i sljepoće. U ruci je redovito imao kronicu. Čitati dakako, nije mogao, a radio mu je bio stalno na vatikanskoj stanici. I to pokazuje njegovu odanost Svetoj Stolici. Kada sam ga 1980. godine, nakon dužeg razgovora, zapitao što želi poručiti hrvatskoj i mjesnoj Crkvi, odgovorio je samo ovo: "Neka se drže čvrsto onog zavjeta Branimirovog i veza s Rimom i Svetom Stolicom."

Burić je na čelu Nad/biskupije bio 40 godina. Po tome ga je na stolici senjskih i modruških biskupa nadmašio samo Ivan Krstitelj Ježić (1789.–1833.) U nečemu je njihovo vrijeme slično. Jedan i drugi bili su biskupi u teška ratna i poratna vremena i promijenili su više političkih sustava. Ježić je, međutim, bio ne samo snažne strukture i čiloga zdravlja, nego također snalažljiv, hrabar i odvažan biskup koji se s prilikama i neprilikama uspješno nosio. Po tome Burićev pontifikat ne će biti zapamćen. No on je bio velik po tomu što je blagoslivljao inicijative suradnika i biskupijskih tijela. U pokoncilsko vrijeme cjelokupna obnova išla je preko prezbiterijskog vijeća koje je u konstruktivnim raspravama donosilo prijedloge, a on ih promovirao. Svako zasjedanje bilo je dobro pripremljeno aktivnošću poslovnoga odbora i drugih biskupijskih tijela. I ta tijela i pojedinci u njima osjetili su da nešto rade i nešto znače. Zato je i svako zasjedanje vijeća bio događaj koji je pripreman i o kojemu se pričalo. Uz to, Burić je bio bogatoga teološkog znanja i finih gospodskih manira u ophođenju s ljudima. Služba mu nije smetala da gaji prijateljske veze sa svećenicima i laicima; u sugovornika je uvijek ostavljao dojam da ga je s pozornošću slušao, a vlastitošću mudra učitelja nije zaboravio da se od drugih uvijek može puno naučiti.

6. Riječko-senjski nadbiskupi

Josip Pavlišić (1974.-1989.) Viktor Burić je prvi riječko-senjski nadbiskup, ali je za uspostave te nadbiskupije kudikamo više učinio njegov dugogodišnji pomoćni biskup Josip Pavlišić. On spada u vrh senjskih i senjsko-modruških biskupa po dužini biskupskog staža, ali je veći dio bio pomoćni biskup. Svakako nema osobe koja bi u drugoj polovici 20. stoljeća u crkvenom

Sl. 78. Nad/biskup Josip Pavlišić (1952./1974-1990), (foto-arhiva: Riječka nadbiskupija)

životu ostavila dublji trag na području Rijeke, Gorskog kotara, Like, Korduna i Primorja.

Pavlišić se rodio 28. prosinca 1914. u selu Srbljani, župa Stari Pazin u Istri kao osmo dijete Josipa Pavlišića i Marije r. Križmanić. Otac mu je poginuo na frontu kod Gorice 1916. godine. Osnovnu školu pohađao je u Hekima i Bermu. Nakon toga pošao je u pripravnicu u Goricu gdje se u zavodu Alojzevišće spremao za srednju školu interdijecezanskog sjemeništa u Koprju. U tom sjemeništu položio je maturu. Teološki studij završio je u

regionalnom bogoslovnom sjemeništu u Gorici. Za svećenika je zaređen 2. travnja 1938. godine. U lipnju iste godine postao je župnikom hrvatskih naselja Gologirica i Karbone u srednjoj Istri. Kada je 8. prosinca 1945. u Pazinu otvoreno malo sjemenište, Pavlišić je u njemu bio najprije duhovnik i ekonom a poslije i ravnatelj. Pripadao je skupni svećenika oko Bože Milanovića koji su smatrali svojim zadatkom brinuti se za sudbinu istarskih Hrvata i radili na pripojenju Istre Hrvatskoj. Ipak će poslije često spominjati da je naučio što to znači biti Hrvat tek kada se preselio s druge strane Učke. To se dogodilo nakon što je 13. prosinca 1951. imenovan pomoćnim biskupom senjsko-modruškom biskupu dr. Viktoru Buriću, kojemu je u to vrijeme bila povjerena i uprava hrvatskog dijela Riječke biskupije. Mjesec dana poslije, 13. siječnja 1952. posvećen je za biskupa u pazinskoj župnoj crkvi.

Kao biskup nastanio se u biskupskoj kuriji u Rijeci, kamo je stigao 31. siječnja 1952. Ubrzo mu je Sveta Stolica povjerila službu vizitatora svih sjemeništa u Jugoslaviji. Posebnu brigu posvetio je području Senjske i Modruške biskupije koje je u nedavnom ratu ostalo bez dobrog dijela svoga svećenstva, bilo da su ubijeni, bilo da su otišli u inozemstvo. Stizao je svuda, često biciklom i motorom s naprtnjačom na leđima. Okupljao je svećenike, ulazio u narod i slušao ga. Nastala je posebna živost u župama i kraju koje je

pohađao. Ljudi su osjetili da ih je posjetio dobar svećenik i biskup i koji znade reći pravu riječ i povući prave poteze.

Nakon njegovih pohoda javljala su se svećenička i redovnička zvanja. Malo sjemenište bilo je za sve u Pazinu, a bogoslovski studij i srednja škola za kasna zvanja u Rijeci. Godine 1955. nakon montiranog sudskog procesa zatvoreni su veliko sjemenište, bogoslovska škola i srednja škola za kasna zvanja u Rijeci pa su se svi đaci i studenti preselili u Pazin. Pavlišić se onamo često navraćao i sa svakim svećeničkim kandidatom osobno razgovarao.

Osjetio je da težište njegove biskupske službe treba biti u unutrašnjosti Senjske i Modruške biskupije. Zato 1966. odlazi u Ogulin gdje preuzima upravu župe, ali i dalje obilazi cijelo biskupijsko područje. Njegovih deset godina župništva u Ogulinu ostavio je duboki trag koji se i danas osjeća. To se vidi i iz knjige koju je nedavno priredila i objavila skupina laika koji svoju duhovnu formaciju najviše zahvaljuju njemu (Lumen fidei, Ogulin, 2015.).

Pavlišićeva uključenost u život ogulinske župe nije ga spriječila da i dalje putuje cijelom biskupijom. Na svojim putovanjima doživljavao je svakakve peripetije, gdje je trebalo hrabrosti pa da se od putovanja ne odustane, i mudrosti da se na upadne u stupicu. Pavlišić nije želio zabavljati čitatelja smicalicama koje je ljudska zloća plela kako bi ga uhvatila, pa čak i ubila. On i dalje ostaje vjeran svome temeljnom stavu da treba tražiti ono dobro u ljudima, to isticati i aktivirati. Nigdje ne ćete naći opisano da je prodao motor, s kojim je došao iz Istre, da pokrpa krov na biskupskoj zgradi u Rijeci, da bi zbog dobrog utrška mogao od preostala novca kupiti bicikl na kojem je obišao cijelu biskupiju.

Koliko je u njegovim očima bio važan za biskupiju i za cijelu Hrvatsku lički kraj pokazao je 1966. kada se kao pomoćni biskup senjsko-modruški nastanio u Gospiću i preuzeo upravu Gospića i okolnih župa. Nije imao prikladnog stana pa mu je kancelarija bila ujedno i spavaonica. Sa sobom je u Gospić doveo i neke mlade svećenike kojima je bio i biskup i učitelj. Tri godine ostao je župnik vezan uz župu Gospić, ali u isto vrijeme također u Gospiću pripremao osnivanje Riječko-senjske nadbiskupije, što se i dogodilo 1969. godine.

Inicijativu za osnivanje Riječko-senjske nadbiskupije pokrenuo je još 1965. godine. On je iz Rima 7. listopada 1965. uputio pismo svim svećenicima biskupija "senjske-riječke-modruške i krbavske" u kojem traži da svaki odgovori koje mu se rješenje od tri predložena čini najboljim:

1. pridruženje čitavog teritorija sadašnje jurisdikcije sa sjedištem u Senju;
2. udruživanje čitavog teritorija sa sjedištem u Rijeci;
3. udruživanje Modruške i hrvatskog dijela Riječke biskupije u jednu

upravnu jedinicu s rezidencijalnim biskupom u Rijeci i udruživanje Senjsko-krbavske biskupije s rezidencijalnim biskupom u Gospiću ili Otočcu, ili Senju. (Ovo zadnje ne će odgovarati pastoralnom momentu, ali stanoviti razlozi govore i za tu varijantu.)

Razvila se žučna rasprava na mnogim razinama o tomu bi li se sjedište biskupije prenijelo iz Senja u Rijeku ili sačuvati Senjsku biskupiju sa svojim posebnim biskupom. Većina svećenika odgovorila je na anketu tako da je podržala udruživanje cijelog područja sa sjedištem u Rijeci, ali je bilo i drugih prijedloga.

Biskup Burić nije želio u svemu tome zauzeti neko vlastito stajalište. Pustio da se prijedlog razvija i raste bez njegovih poticaja i prepreka. U Senju su, uz stručnu pripomoć Pavla Tijana (Madrid) izradili protuprijedlog u kojem se s raznih gledišta brani opstojnost Senjske biskupije i traži da se područje podijeli na dvije samostalne biskupije: Senjsku i Riječku. Brošura koja je obrazlagala taj prijedlog dijeljena je po biskupiji pojedinim osobama "u ime senjskih vjernika" a potpisan je bio prof. Petar Šimatić. Ipak je svima bilo jasno da je duša te inicijative bio mons. Vlado Kraljić, biskupijski kancelar i tajnik biskupa Burića.

Pomoćni biskup Josip Pavlišić je na senjsku brošuru odgovorio svojom. Tu, među ostalim, izjavljuje kako nije riječ ni o kakvom ukidanju Senjske biskupije. Ona ostaje i dalje, samo što Senj ne će imati biskupske rezidencije.

Rješenje nam je poznato. Papa Pavao VI. svojim svečanim pismom (bulom) "Coetu instante" od 27. srpnja 1969. podiže Rijeku na razinu nadbiskupijskog i metropolijskog središta. U novu nadbiskupiju ulazi područje biskupije Modruške, koja time prestaje postojati, a Senjska se sjedinjuje jednakopravno s Riječkom pod nazivom Riječko-senjska nadbiskupija. Ujedno je Rijeka podignuta na dostojanstvo metropolijske nadbiskupske crkve. U novu metropoliju uz Riječko – senjsku nadbiskupiju ulaze još biskupije Krčka i Porečko-pulska. Nadbiskupija treba imati samo jednu kuriju, i to u gradu Rijeci.

Biskup Viktor Burić imenovan je prvim njezinim nadbiskupom, a Josip Pavlišić bi imenovan nadbiskupom koadjutorom s pravom nasljedstva.

Nakon što je u skladu s novim propisima nadbiskup Burić zamolio papu da ga zbog visokih godina i slaboga zdravlja razriješi uprave nadbiskupije, Pavlišić je 1973. postao najprije apostolskim administratorom Riječko-senjske nadbiskupije "sede plena", a iduće 1974. godine preuzima on punopravno upravi nadbiskupije.

Kao nadbiskup ordinarij i metropolit mnogo je i dalje radio na buđenju i odgoju duhovnih zvanja. Bogoslovsko sjemenište i Visoka bogoslovska škola otvoreni su ponovno 1966. godine. Dana 17. prosinca 1985. mogao je postaviti kamen temeljac novog krila Bogoslovske škole sjemeništa.

Dana 5. siječnja 1990. predao je upravu nadbiskupije novoimenovanom riječko-senjском nadbiskupu dr. Antonu Tamarutu. Otada je kao umirovljenik živio u Rijeci, u zgradi Biskupskog doma. Zadnje mjesece života proživio je u Svećeničkom domu u Rijeci, gdje je i umro 9. prosinca 2005. godine u 13,30 h.

Pavlišić je imao odvažnosti za velike poteze. Velike potrebe na ovim područjima nisu u njemu razvijale osjećaj nemoći. Teškoće je prihvaćao kao izazov da se učini nešto više. Često su svećenici u vrijeme proteklog rata postavljali irealno pitanje: A zašto nadbiskup Pavlišić nije mlađi? On bi već našao načina kako se s naprtnjačom na leđima probiti negdje kroz velebitske gudure do ugroženih pod okupacijom, do naših spaljenih crkava i ognjišta.

"Pavlišić je narodni čovjek. Njega se najbolje može razumjeti kad je među narodom. On se uvijek tu najbolje snalazio. I mentalitetom i jezikom. Ni svećenički red, ni episkopat nisu ga izdvojili iz narodnog mentaliteta...Pavlišić je osjećao sa zemljom i čovjekom na zemlji. Uvijek se divi ljudima koji su radili na zemlji. Bio je ekolog prije ekološkog pokreta... Znao je pričati o zemlji s divljenjem. Njegov životni ritam bio je u skladu s prirodnim ritmom" (M. Jurčević u 'Istini – ljubavi', str. 161).

Nadbiskup je takve naravi da ne vidi razloga da se odmah ne pristupi realizaciji neke ideje ako je njemu sinula kao dobra. Čemu dodatno teoretizirati? Jer Pavlišić je do mnogih rješenja dolazio brže intuicijom negoli drugi logičkim domišljanjima. Teže mu je bilo shvatiti da svi nemaju jednake sposobnosti i sklonosti, da može postojati i neki drugi stil rada. No ni tu nije po srijedi bilo isticanje sebe i svojih pogleda, nego traženje boljeg načina služenja Bogu i ljudima.

Nadbiskup Pavlišić nije imao samo vizije i strategije, on je, s izrazitim osjećajem za praktičnost, radio da se izgrade pretpostavke za ostvarivanje tih vizija. Ako je tražio od vjernika da se okupljaju na nedjeljnim misama, radio je zdušno na tome da im se obnove crkve; poticao je župnike da budu trajno na raspolaganju vjernicima, ali im je pomagao da uredi župne stanove; tražio da biskupijski uredi rade savjesno svoj posao, ali je zato proširio biskupsku kuriju; govorio da se svećenici bave knjigom, ali je i uređivao knjižnice; isticao potrebu da se pojača rad na duhovnim zvanjima, ali je gradio i sjemenište.

Svakome tko je volio rad, pobrinuo se da mu se to omogući i olakša. Nije mu osobno bilo teško prihvatiti se manualnog posla, niti torbariti po biskupiji i po svijetu, pored svega što je time kod mnogih izazivao podsmjeh, a katkada i porugu. I pored toga, on je nenamješteno uspijevaio uvijek lijepo govoriti o drugima; tražio je kod svakoga onu ljepšu stranu, stranu s koje je lakši vidjeti pozitivne osobine. Njih je nastojao probuditi i aktivirati. Trudio se da u ljudima i u skupinama otkriva i povezuje dobru volju i da joj daje kreativne formule. U

polemiku se nije upuštao, a u slučajevima kada je bio u nju uvučen, nije se dobro snalazio. Kritika je mnogo primio. On druge nije kritizirao, a kritičare je teško razumio.

U činjenici da se on svugdje znao saginjati do svakoga čovjeka i do njegovih radosti i tjeskoba nalazimo i ključ njegova domoljublja. Često je znao reći da se u Lici i Kordunu najbolje nauči što znači biti Hrvat. Ušavši, kako rekosmo, nogama i rukama, dušom i srcem na tu zemlju on je ubrzo shvatio s kakvim su se teškoćama Hrvati morali na tom prostoru nositi i s kakvim se trenutačno bore. On je doslovno plakao kada su u prošlom ratu ljudi odande morali bježati sa svojih ognjišta, kada međunarodne snage nisu pokazale ni toliko spremnost da katoličkom svećeniku bar jednom u 4 godine omoguće posjet ondje preostalih starih i bolesnih, i pored intervencije Svete Stolice da se to omogući. No, njemu je bilo potpuno strano loše misliti o bilo kojem narodu. Imao je on srca za svakoga. Imao je " priključak" ne samo na svaki posao, nego i na svakog pojedinca i narodnosnu, vjersku ili ideološku skupinu. Zato je bila skroz bez temelja udbaška konstrukcija da se za boravka u Argentini očitovao kao hrvatski ekstremni nacionalist. I onima koji su to iskonstruirali bilo je jasno da to nije istina. No, znali su što rade! Trebalo je i njega kao katoličkog biskupa kompromitirati izmišljotinama i konstrukcijama, i kad im nije ničim davao povoda.

O Pavlišićevom biskupskom djelovanju objavljene su dvije knjige: *Neumorni radnik* (Rijeka, 1988.) i *Istini – Ljubavi – zlatni biskupski trag* (Rijeka, 2002.) u čast pedesetgodišnjice njegove biskupske službe. Treba na kraju napomenuti da urednici tih dviju knjiga nisu za ove tekstove pretraživali po arhivima. Ostala je nažalost neiskorištena arhivska građa koja je nastala djelovanjem nadbiskupa Pavlišića. Nešto je od toga iskoristio Marko Medved u članku: Biskupi Viktor Burić i Josip Pavlišić u formiranju Riječko-senjske nadbiskupije.²¹⁵ To ostaje naš veliki dug. Ne samo prema Pavlišiću nego i prema svim onim krajevima kroz koja je on prolazio, i prema svim onim ljudima s kojima se susretao. Spomenute knjige pisane su tako reći škarama, jer su to isječci iz lista Zvona, kojima je on išao uvijek na ruku, ali i kojima trebamo zahvaliti da su uvijek bila spremna biti njegovo glasilo. Kada to kažem, mislim na nerastavljivi i nazaboravni dvojac Šojata i Sironića, ali i na njihova nasljednika, današnjeg riječkog nadbiskupa i metropolita dr. Ivana Devčića.

²¹⁵ RTČ, 2009.), 311-337.

Sl. 79. Zadnji riječko-senjski nadbiskup dr. Anton Tamarut (1989.-2000.), ulje na platnu (foto-arhiva:Riječka nadbiskupija, Rijeka)

Anton Tamarut (1989.-2000.) Nadbiskupa Pavlišića naslijedio je na stolici riječko-senjskih nadbiskupa mons. dr. Anton Tamarut. Rođen je u Novalji 1. prosinca 1932. godine. Srednju školu pohađao je u Pazinu a teologiju je studirao u Rijeci. Za svećenika je zaređen 29. lipnja 1957. godine. Nakon toga odlazi u Rim gdje je stekao doktorat iz crkvenog prava i magisterij iz liturgike. Vrativši se sa studija bio je na raznim dužnostima u biskupskoj kuriji u Krku te profesor crkvenog prava na

Visokoj teološkoj školi u Rijeci i jedno vrijeme rektor Bogoslovskog sjemeništa u istom gradu. Godine 1986. imenovan je šibenskim biskupom. Iduće godine 7. prosinca imenovan je nadbiskupom koadjutorom Riječko-senjske nadbiskupije, a dijecezanski nadbiskup postao je 5. siječnja 1990. godine. U Hrvatskoj biskupskoj konferenciji bio je predsjednik Liturgijskog vijeća i član Komisije biskupa za Papinski hrvatski zavod sv. jeronima u Rimu. Umro je u Rijeci 28. lipnja 2000. godine.

O nadbiskupu Tamarutu do sada su objavljene dvije knjige. Prvu je objavio njegov nećak Anton Tamarut²¹⁶, a druga je zbornik radova.²¹⁷ U prvoj knjizi predstavljen je Nadbiskup po onome što je napisao, a u drugoj knjizi po onome što su drugi rekli o njemu. U ovom radu neće biti riječ o cjelokupnom njegovom životu i radu, nego samo o njegovoj ulozi u osnivanju Gospićko-senjske biskupije.

²¹⁶ *Da, Očel!*, Rijeka, 2001.

²¹⁷ *Drag, vjeran i revan pastir – život i djelo nadbiskupa Antona Tamaruta*, zbornik radova znanstvenog skupa u povodu 10. obljetnice smrti mons. dr. Antona Tamaruta održanog 28. lipnja 2010. u Rijeci, uredio Marko Medved, Rijeka – Zagreb, 2011. U Zborniku je (str. 281-299) i moj članak koji – uz neke dodatke – prenosim u ovoj knjizi.

U ovom radu ne će biti riječ o cjelokupnom njegovu životu i radu, nego samo o njegovoj ulozi u osnivanju Gospičko-senjske biskupije.

Prema biskupiji "iza Velebita"

Nakon uspostave samostalne države Hrvatske formirane su nove upravne i samoupravne jedinice. Osnovna je podjela na županije i općine (gradove). Iako Crkva nema potrebe tako često mijenjati svoje upravne jedinice (biskupije i župe), kao država svoje, to nipošto ne znači da u određenim momentima, nakon većih društvenih promjena, i ona ne treba premisliti svoj upravni sustav. Bilo je potrebno sjesti i racionalno odvagati cijeli hrvatski prostor i – s pastoralnog gledišta – prosuditi gdje bi i što bi sve trebalo na njemu mijenjati. Naime, situacija se stubokom promijenila. Iako do temeljitog i sveukupnog promišljanja nije došlo, ipak su se dogodile značajne promjene.

O potrebi osnivanja biskupskog sjedišta u Lici dosta je pisano. Razmišljanja o tome pokrenula su se s mrtve točke nakon uspostave samostalne države Hrvatske kada se naširoko raspravljalo o stvaranju novih civilnih upravnih jedinica.

Prvi pismeni trag takvoj želji nalazimo u pismu Ivana Vukića kardinalu Kuhariću početkom 1990. godine. Iz Kardinalove kancelarije ljubazno su ga uputili na riječko-senjskog nadbiskupa. Kada se Vukić osobno sreo s nadbiskupom Tamarutom, ovaj je prekinuo razgovor kao suvišan prije nego se naseli Lika. Inače se Tamarut u svojoj argumentaciji nije ni poslije u ovoj temi služio mišljenjima koja su raznim putovima dolazila iz naroda, pa čak ni od svećenika.

Potpisani je 1992. u Kani opširno citirao pismo svećenika Ličana iz 1966. da se samim prenošenjem biskupskog sjedišta iz Senja u Rijeku čini krivi korak za pastvu u Lici. Sjedište bi se trebalo kretati prema Lici a ne od Like. Iznijevši mišljenje te manjine svećenika zaključio sam: "Možda će nam biti žao što ovaj put manjina nije pobijedila".²¹⁸

Govor o potrebi nove biskupije uzimao je sve više maha. Takve govore nadbiskup Tamarut nije inicirao, ali je o njima bio obaviješten i nije ničim pokazivao svoje neslaganje. Svakako, može se reći da je taj govor i podržavao kad je 30. srpnja 1993. imenovao Milu Bogovića generalnim vikarom s posebnim zadatkom za 5 dekanata (gospički, ogulinski, otočki, senjski i slunjski). Bogoviću je tada usmeno rekao: "Moći ćeš raditi u smislu kako govoriš i predlažeš." U dekretu mu je napisao: "imenujem Vas Generalnim vikarom Riječko-senjske nadbiskupije u trajanju od tri godine, s time da ćete

²¹⁸ M. BOGOVIĆ, 2014, 109.

posebnu brigu voditi za Ogulinski, Slunjski, Gospićki, Otočki i Senjski dekanat.

U vidu posebnog zadatka koji Vam se povjerava na tim prostorima, a uzimajući u obzir i činjenicu da se sjedište Nadbiskupa nalazi u Rijeci koja je gotovo na krajnjem zapadnom dijelu nadbiskupije, Vi ćete imati svoje sjedište u biskupijskoj zgradi u Senju, gdje i sada boravite."

Dana 15. studenoga 1993. Bogović je u Senj sazvaio sve svećenike s područja današnje biskupije i govorio o potrebi formiranja nove pastoralne jedinice. Svećenici su podržali takvu inicijativu. Nadbiskup Tamarut je bio upoznat s raspravama i zaključcima na sastanku u Senju. Nije nigdje govorio da se s njime slaže, ali se iz njegova načina ponašanja moglo zaključiti da ničim ne želi spriječiti takva razmišljanja u kleru.

Mjesečnik Udruge Ličana u Zagrebu "Vila Velebita" objavio je 26. rujna 1994. spomenuti članak s citatima svećenika Ličana.²¹⁹ Već je tada bilo u toku potpisivanje peticije za biskupiju u Lici. Potpisivanje je bilo na skupovima Ličana u Zagrebu, ali i po pojedinim ličkim mjestima. Od 25. travnja 1994. do 13. prosinca 1995. skupljeno je ukupno 3.585 potpisa.²²⁰

Osjetivši rezerviranost riječko-senjskog nadbiskupa, aktivisti su vidjeli da bi se nešto moglo postići preko kardinala Franje Kuharića, predsjednika Hrvatske biskupske konferencije. Kuharić je 23. lipnja 1995. primio Milana Marušića, organizatora potpisivanja peticije, i Branka Sabljaka, predstavnika "Kluba Udbina" u Zagrebu te podržao ideju o "biskupiji u Lici", ali ih i uputio da inicijativa treba doći iz Rijeke.

Akcija za osnivanje biskupije u Lici dobivala je sve šire razmjere u narodu. Moglo se očekivati da će i HBK pokazati više osjećaja za nju, tim više što joj je već privatno dao podršku njezin predsjednik kardinal Kuharić. Prvi put je ta ideja zabilježena na sjednicama HBK na 8. plenarnom zasjedanju 12. – 14. listopada 1995. godine. U priopćenjima (341/95) se kaže: "G. Zdravko Mršić iznosi pred HBK prijedlog da se uspostavi koja biskupija na prostoru Like i sjeverne Dalmacije, Kninska i Krbavska, ili Kninsko-krbavska". – O toj temi javljaju se i drugi slični poticaji.

²¹⁹ Vila Velebita, 24, 1994, 16. Uredništvo je taj tekst naslovlilo: Ukidanje biskupije i prijedlog za obnovu.

²²⁰ To znači, od blagdana sv. Marka, titulara crkve u Podubini, i sv. Lucije, uz čiji dan je vezano povlačenje Udbinjana iz svog zavičaja 1942. Akciju je vodio Udbinjanin u Zagrebu Milan Marušić. Njemu su se aktivno pridružili fra Ivan Savić, lovinački župnik u progonstvu; Branko Sabljak, predstavnik Kluba Udbinjana u Zagrebu; Milan Komparo Sabljak, predstavnik Modrušana u Zagrebu, i spomenuti Ivan Vukić. Oni čine Odbor za peticiju. Iza akcije stajala je i Udruga Ličana u Zagrebu sa svojim glasilom "Vila Velebita". Materijali o tome nalaze se u ostavštini Milana Marušića koja se do prenošenja na Udbinu čuva u Biskupijskom arhivu u Gospiću.

Jamačno se među "drugim sličnim poticajima" mislilo i na nastojanje Udruge Ličana u Zagrebu na čelu s Milanom Marušićem. U međuvremenu stigao je na HBK opširan dopis na 15 stranica, u kojem se obrazlaže potreba biskupije u Lici. U prilogu je i pismena podrška premijera Hrvatske Vlade Nikice Valentića, ministra pravosuđa Ivice Crnića i ličko-senjskog župana Ante Frkovića te gradskih i općinskih poglavarstva Gospića, Brinja i Karlobaga. Dopis je osim na HBK upućen također na Riječko-senjsku nadbiskupiju i njezinih 6 dekanata te na Ličko-senjsku županiju. Potpisnici su: Milan Marušić, Ivan Vukić, Branko Sabljak, Milan Chomparo Sabljak i fra Ivan Savić.

Međutim, u tom tekstu nisu dovoljno jasno izneseni ni povijesni ni suvremeni razlozi za tu biskupiju, a naglasak je stavljen na necrkvene razloge, stoga ta akcija - iako u sebi dobra - nije imala onaj učinak koji je zaslužila. Nadbiskup Tamarut nije joj davao neku važnost.

Kardinal Kuharić nije toliko gledao na argumentaciju u dopisu, nego na važnost prijedloga, zato je prijedlog ozbiljno uzeo u razmatranje. On se također suočio s problemom glomaznosti svoje Zagrebačke nadbiskupije i bio je spreman prihvatiti rješenje da se osnuju biskupije sa sjedištem u Varaždinu i Požegi. Tema osnivanja novih biskupija predstavljala je posebnu točku na plenarnom zasjedanju HBK od 12. do 14. ožujka 1996. u Zagrebu (br. 6), a raspravu je otvorio upravo kardinal Kuharić. Među ostalim spomenuo je potrebu jedne nove biskupije u Lici. Nadbiskup Tamarut je ukazao na pastoralno neprikladno rješenje kad su se ujedinile biskupije Rijeka i Senj; poželjno je misliti na uspostavu biskupije na području Krbave. Možda bi biskupija u Karlovcu mogla preuzeti dijelove Riječko-senjske nadbiskupije koji gravitiraju prema ovom području. A vjerojatno bi bilo dobro osnovati jednu biskupiju za ličko-senjsko područje. U raspravi su osnivanje nove biskupije iza Velebita podržali Bozanić (prvi ju je nazvao: gospičko-senjska biskupija!), Kuharić, Puljić, Štambuk, Jurić.

Tada je Tamarut jasno očitovao svoje mišljenje. Ono se poklapa s već izloženim prijedlozima. Inicijatori tih prijedloga mislili su da je nadbiskup Tamarut velika prepreka za osnivanje biskupije u Lici. Ustvari on nije bio sklon da se to prepusti nekompetentnim osobama i društvima. Kada je pitanje postavljeno na kompetentnom mjestu, on se odmah aktivno uključio u traženje rješenja.

Biskup Badurina na istom zasjedanju rekao je da treba misliti o oživljavanju biskupije u Kninu; smatra da je potrebna jedna nova biskupija na prostorima preko Velebita. Predložio je da se u duhu Koncila, osnuje posebna komisija koja će ispitati potrebu osnivanja novih biskupija. Prijedlog je prihvaćen. U Komisiju su izabrani nadbiskup Tamarut i biskupi Srakić i Kokša. Komisija je trebala proučiti najkasnije do jesenskog zasjedanja HBK plan

razgraničenja biskupija u Hrvatskoj.

Nadbiskup Tamarut je uvijek poslije naglašavao činjenicu da je HBK dala inicijativu za osnivanje nove biskupije i na tome je gradio svu svoju argumentaciju. On je, nakon te izjave HBK, anketnim listićem upitao sve svećenike što o tome misle. Svećenici su odgovorili da se slažu s prijedlogom HBK. Najviše ih je bilo da Gospić bude sjedište.

Na zasjedanju Prezbiterskog vijeća 22. travnja 1996. bila je to posebna tema. Tako će biti i u narednim zasjedanjima. U Zvonima je Bogović tada objavio način moguće podjele u slučaju da podjela bude na dva dijela i da se osnuje Karlovačka biskupija.²²¹ Predložio je podjelu da se Nadbiskupija podijeli tako da Riječkoj nadbiskupiji ostane pet dekanata (Riječki, Bakarski, Opatijski, Delnički i Crikvenički te od ogulinskog dekanata župe Vrbovsko, Lukovdol i Plemenitaš. Novoosnovanoj biskupiji bi pripalo drugih pet dekanata: gospićki, ogulinski, otočki, senjski i slunjski, s tim da se od ogulinskog izuzmu spomenute tri župe. Iako je pitanje osnivanja nove biskupije bilo poslije na tapetu raznih komisija i vijeća, što se tiče granica nije ništa zaključeno što bi se kosilo s tada predloženim.

Pitanje novih biskupija je došlo i na zasjedanje Hrvatske biskupske konferencije koja je održana u Đakovu od 2. do 4. listopada 1996. "Rečeno je da je u tome postignut određeniji napredak. Što se tiče novih biskupija na prostoru sadašnje Zagrebačke nadbiskupije, spisi su već upućeni u Rim. Istaknuto je da se određeniji prijedlozi o uspostavi Ličke biskupije mogu očekivati na idućem, proljetnom zasjedanju HBK."²²² Izvjesni zastoj nastao je zbog toga što je obolio predsjednik komisije za nove biskupije, riječko-senjski nadbiskup dr. Anton Tamarut. Zastoj se, razumljivo najviše odrazio upravo na područje Riječko-senjske nadbiskupije.

Stvar je, naime, zapela nakon što je Nadbiskup doživio srčani udar. Preuzimanjem službe, preuzima ozbiljno i to pitanje. O rezultatima ankete u kleru izvijestio je na plenarnom zasjedanju HBK u Zagrebu od 11. do 14. ožujka 1997. godine. Svoje izvješće je zaključio riječima: "Gledajući veličinu prostora, udaljenost pojedinih krajeva od sadašnjeg sjedišta, a i na siromaštvo toga kraja zbog ratnih strahota i razaranja u Domovinskom ratu, onda bi trebalo reći da je za uspješno pastoralno djelovanje potrebno osnovati posebnu biskupiju za taj kraj (,,) No da li je to razmotreno realno s raznih stajališta? Treba odvagnuti razloge za i protiv, te donijeti odluku za osnivanje nove

²²¹ Stvaranje nove biskupije, Zvona, 1996/5, 4-5. Prethodno je autor poslao taj članak Glasu koncila koji ga nije htio objaviti. Nije, zacijelo, vjerovao u ozbiljnost inicijative.

²²² Glas koncila, 13. 10.1996, 2.

biskupije. Bit ću zahvalan HBK ako donese o tome realnu, uravnoteženu odluku." (Zapisnik sjednice, točka 8). Nakon što su drugi biskupi, napose Kuharić i Bozanić, istaknuli korisnost osnivanja nove biskupije, nadbiskup Tamarut je formulirao prijedlog za glasanje: "Svi smo složni da novu biskupiju treba osnovati a o njezinu sjedištu će se provesti dodatne konzultacije." Prijedlog je jednoglasno prihvaćen, a predsjednik HBK taj je zaključak u pismenom obliku dostavio nadbiskupu Tamarutu.²²³

Taj zaključak prenio je nadbiskup Tamarut članovima Prezbiterialnog vijeća na sjednici 12. svibnja. Mile Bogović iznio je detaljni pregled moguće podjele nadbiskupije na dvije biskupije. Predložen je Odbor za osnivanje nove biskupije (Mile Bogović, Tomislav Šporčić, Nikola Imbrišak) koji je nadbiskup 14. svibnja 1997. imenovao.²²⁴

Odbor je sa svoga sastanka 2. lipnja 1997. u Ogulinu dostavio nadbiskupu Tamarutu prijedlog razgraničenja, sjedište nove biskupije (Otočac), način podjele klera i imovine. Nova biskupija treba ostati u Riječkoj metropoliji. Prijedlozi su jednoglasno prihvaćeni jedino je Šporčić imao izdvojeno mišljenje s obzirom na sjedište nove biskupije (Ogulin). Predsjednik Odbora (Mile Bogović) u dopisu 7. kolovoza 1997. ističe da ne bi bilo dobro novu biskupiju zvati samo Otočkom nego Otočko-senjskom ili Senjsko-otočkom. Grad Otočac je 23. srpnja ponudio jednu zgradu za sjedište nove biskupije.

Već 19. rujna iste godine šalje Nadbiskup dovršeni prijedlog u Rim. U obrazloženju za osnivanje nove biskupije navedeni su i sljedeći razlozi: Prostor Nadbiskupije riječko-senjske je preširok. Sadašnje biskupijsko središte nalazi se na rubu područja Nadbiskupije. Prometno i geografski dosta je odijeljeno od Rijeke. Mentalitet toga područja prilično je homogen. U povijesti su na tom terenu bila čak četiri biskupijska središta (Krbava 1185.-1480., Modruš 1460.-1493., Otočac 1460.-1534., Senj 1150.-1969.). Za državu je to područje od posebnog interesa i ona će ondje imati ustanove važne ne samo za kraj nego i za državu. U proteklom ratu područje je stradalo i predstoji mu u mnogočemu obnova iz početka. Osnivanje biskupijskog središta omogućit će Crkvi lakši i djelatan procese obnove i lakše vršenje svoje zadaće u takvim prilikama. Većina je klera izrazila mišljenje da je osnivanje biskupije na tom području korisno. Uspostavom novog biskupijskog središta u unutrašnjosti, stvaraju se bolje i jednostavnije komunikacije između biskupa, svećenika i vjernika, a time se olakšava i postaje efikasnije pastoralno djelovanje.

²²³ Arhiva HBK, Spisi, br. 190/BK-97.

²²⁴ Službeni vjesnik 1997/3, str. 83. Dekret od 14. svibnja 1997, br. 292.

Središte te nove biskupije trebalo je odrediti u skladu s razvojem situacije. Hrvatska biskupska konferencija kaže da ono treba biti u unutrašnjosti, što znači da ga treba tražiti negdje na ličko-krbavskom području. Ono treba imati osobine stvarnog središta. Jasno je da bi svako mjesto nešto dobilo ako bi u njemu bilo biskupijsko središte. No, jedino će se naći zadovoljavajuće rješenje ako se ima u vidu dobro cjeline. Kao zemljopisno središte najboljem položaju bio je Otočac. Naime, unutar biskupije nalazi se veliki dio Karlovačke županije, tako da se Gospić kao središte Ličko-senjske županije nije mogao nametnuti sa zemljopisnog gledišta, a pored toga ispod Gospića jedva da se nalazio deseti dio stanovništva te biskupije.

Iz Državnog tajništva Svete Stolice u pismu kardinala Sodana od 29. studenoga (N. 8715/97/RS) postavljena su Nadbiskupu neka pitanja:

Može li se stvar riješiti dodjelom pomoćnog biskupa?

Ako se osniva nova biskupija, kojoj bi metropoliji pripala?

Zašto je sjedište u mjesto sa samo 3.000 stanovnika?

Nadbiskup odgovara 29. prosinca:

Biskupska konferencija je odlučila da treba uspostaviti novu biskupiju. Središte biskupije neka bude Gospić koji je veći i ujedno je županijsko središte. Pitanje metropolijske pripadnost također je riješeno na HBK. Bilo je razmišljanja da najpovoljnije središte postane opet Udbina (Krbava). Senjani su izrazili želju da biskupijsko sjedište bude u Senju, ali se oko toga posebno organizirali. Ogulinski župnik predlagao je Ogulin kao središte. Za prijedlog je imao jake argumente u tome što je Ogulin najveći grad u biskupiji i s najjačom i najorganiziranijom župnom zajednicom. Međutim, imao je jednu veliku slabost: bio je gotovo na rubu prostora koji je pripao novoj biskupiji. Ime biskupije također nije bilo od početka jasno. Bez nekih većih teškoća, prihvaćen je Gospić kao središte jer je on bio i županijsko sjedište a imao je i neke druge (školske) ustanove koje drugi gradovi nisu imali.

U međuvremenu pojavila se mogućnost osnivanja Karlovačke biskupije. Na sastanku Odbora za uspostavu biskupije i Zbora savjetnika svi osim Bogovića (kome se naknadno pridružio i I. Šporčić) misle da u tom slučaju ne treba osnivati biskupiju u Lici.

S tim nejasnoćama došao je nadbiskup Tamarut na zasjedanje HBK 12. ožujka 1998. Na 4 stranice iznio je razvoj cijele problematike od početka.²²⁵ Dakako, stavio je naglasak na rasprave na HBK. Ovaj put je tome dodao nejasnoće koje postoje u kleru njegove nadbiskupije. Nakon dulje rasprave i Tamarut je predložio da se o eventualnoj Karlovačkoj biskupiji više me

²²⁵ Prilog II zapisniku zasjedanja u Lovranu (Arhiva HBK).

raspravlja. Na prijedlog biskupa Bozanića prihvaćeni su je slijedeći zaključci:

Episkopat nije bio spreman diskutirati o mogućnosti osnivanja Karlovačke biskupije zbog pomanjkanja relevantnih podataka za sveobuhvatnu raspravu; opredijeljenost biskupa tijekom rasprave išla je za osnivanjem biskupije u Lici u granicama koje su već prije predložene Svetoj Stolici.

Za biskupiju u Lici izjasnili su se svi biskupi. Samo jedan manje bilo je da nova biskupija bude u Riječkoj metropoliji (jedan je bio za eventualnu Zadarsku metropoliju). Deset glasova bilo je da sjedište bude u Gospiću, dva za Otočac, a jedan je glasački listić bio prazan.²²⁶

Na slijedećem zasjedanju HBK 16. do 18. lipnja 1998. zadarski nadbiskup Prenda postavio je pitanje punog uključenja Zadarske nadbiskupije u sustav Crkve u Hrvata. Njegov je prijedlog bio osnivanje Zadarske metropolije kojoj bi eventualni sufragani mogla biti nova biskupija. Iako su neki isticali da bi doista trebalo Zadarsku metropoliju uključiti u sustav Crkve u Hrvata, da ne bude i dalje izravno pod Svetom Stolicom, nadbiskup Tamarut je rezolutno odgovorio da je pitanje pripadnosti nove biskupije već riješeno na svim razinama i da nema smisla više o tome razgovarati.

Sveta Stolica 18. studenoga javlja da je odlučila imenovati pomoćnog biskupa sa sjedištem u Gospiću. U tom smislu došlo je do imenovanja Mile Bogovića 4. lipnja 1999. za pomoćnog biskupa. I pored svih dotadanih odluka HBK, Bogović je od Državnog tajništva Svete Stolice dobio zadatak još jednom ispitati opravdanost uspostave nove biskupije i njezinu metropolijsku pripadnost. Nadbiskup Tamarut je glasno izražavao svoje nezadovoljstvo takvim stavom. No, Bogović je 24. veljače 2000. godine odgovorio kako je biskupija potrebna i treba biti unutar Riječke metropolije.²²⁷

²²⁶ Zapisnik zasjedanja, točka 3.

²²⁷ Neki su, naime, željeli da se osnuje posebna Zadarska metropolija i da njoj pripadne nova biskupija. Za takve planove u Rimu su imali razumijevanje. Kad je pitanje stavljeno pred Hrvatsku biskupsku konferenciju svi biskupi, osim Marka Culeja, bili su za ostanak nove biskupije u Riječkoj metropoliji. Bogović je svoju odluku protumačio prethodno i zadarskom nadbiskupu mons. Ivanu Prendi koji je pokazao razumijevanje prema takvom stavu. Poslije će nadbiskup Prenda, tražeći rješenje da se Zadarska nadbiskupija i formalno uključi u hrvatsko crkveno ustrojstvo, jer je ta Nadbiskupija izravno pod Svetom Stolicom, pokušati uspostaviti zadarsku metropoliju. Kao mogući sufragani bile bi Gospičko-senjska i Šibenska biskupija, ili bar jedna od njih. Kad se to nije pokazalo ostvarivim, predložio je osnivanje Riječke regije koja bi se sastajala od Riječke i Zadarske metropolije. Na inicijativu zadarskog nadbiskupa mons. Ivana Prende 26. 6. 2008. u Rijeci se sastadoše, riječki nadbiskup dr. Ivan Devčić, zadarski nadbiskup i gospičko-senjski biskup. Prihvaća se mogućnost osnivanja regije pod uvjetima da središte bude u Rijeci i da se u slučaju razlaza sve vrati na prijašnje pozicije. Ta inicijativa nije naišla na širu podršku Hrvatske biskupske konferencije ni vatikanskih dikasterija.

7. Gospićko-senjski biskupi

Mile Bogović (2000.-2016.) Mile Bogović rođen je u Cerovcu kraj Slunja 8. siječnja 1939. Sin je Mije i Mande r. Piršić. Osnovnu školu (4 razreda) pohađa u Nikšiću kod Slunja, dva razreda u Sjemenišnoj gimnaziji u Pazinu, a 7. i 8. razred u Osmogodišnjoj školi u Slunju. Više razrede gimnazije završava u Srednjoj vjerskoj školi za spremanje svećenika u Pazinu 1958. a iste godine upisuje bogosloviju na Visokoj teološkoj školi u istom mjestu.

Nakon prve godine bogoslovije služi vojni rok a zatim nastavlja započeti studij. Za svećenika zaređen je u Rijeci 28. lipnja 1964. te imenovan kapelanom u Senju i upraviteljem župe Krivi Put, gdje ostaje jednu školsku godinu kroz koju je položio petu godinu na Visokoj teološkoj školi u Pazinu i dobio apsolutorij. Nakon toga poglavari ga šalju na studij crkvene povijesti u Rim. Ne može tada dobiti putovnicu "zbog veza s inozemstvom", ali je dobiva iduće godine i tako u listopadu 1966. odlazi na studij u Rim. Nastanjen je u Hrvatskom zavodu sv. Jeronima, a crkvenu povijest sluša i uspješno završava na Fakultetu crkvene povijesti Papinskog sveučilišta "Gregoriana". Doktorsku tezu *Le relazioni della Chiesa cattolica e gli ordodossi in Dalmazia durante la Repubblica veneta nei secoli XVII e XVIII* brani na istom fakultetu 21. lipnja 1971. U hrvatskom prijevodu objavljena je, uz neke manje preinake, kod "Kršćanske sadašnjosti" u Zagrebu 1982. pod naslovom: *Katolička Crkva i pravoslavlje u Dalmaciji za vrijeme mletačke vladavine*. Pretisak s autorovim pogovorom o novijoj literaturi objavila je "Školska knjiga" u Zagrebu 1992. godine.

Profesorska i svećenička služba

Nakon povratka iz Rima ljeti 1971. preuzima službu tajnika riječko-senjskog nadbiskupa dr. Viktora Burića (do 1974.) i profesora crkvene povijesti na Visokoj bogoslovskoj školi (do 2000.). Akademske godine 1973./74. ponovo boravi u Rimu i radi u Vatikanskom arhivu i Biblioteci na istraživanju izvora za povijest Crkve u Hrvata. Godine 1974. vraća se u Rijeku gdje je imenovan rektorom spomenute Škole. Tu službu obnaša sve do 1985. god. Od 1981. do 1985. upravlja župom Praputnjak kraj Rijeke, gdje je bio stalno nastanjen. Potom odlazi u Senj za upravitelja Sakralne baštine. Uz suradnju prijatelja Senja uredio je Riznicu senjske katedrale kao stalnu izložbu. Od 1991. do 1994. ponovo je rektor Škole. Vijeće Katoličkog bogoslovnog fakulteta 21. ožujka 1992. priznaje ga naslovnim docentom, a 24. lipnja 1997. imenovan je docentom pri katedri crkvene povijesti na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu za Teologiju u Rijeci. Od 1993. do 1996. generalni je

Sl. 80. Mile Bogović – prvi biskup novoosnovane Gospićko-senjske biskupije 2000. - 2016., ulje na platnu (Zavičajna knjižnica Gospić)

vikar Riječko-senjske nadbiskupije. God. 1997. imenovan je papinskim kapelanom s naslovom monsignora.

Dne 4. lipnja 1999. Bogović je imenovan naslovnim biskupom Tamate i pomoćnim riječko-senjskim biskupom sa sjedištem u Gospiću, sa zadatkom da ispita potrebu i mogućnosti za osnivanje nove biskupije "iza Velebita". Nakon što je poslao svoje izvješće (25. svibnja 2000.) Sveta Stolica je proglasila utemeljenje Gospićko-senjske biskupije i ujedno imenovala Bogovića prvim njezinim biskupom.

I iz Praputnjaka i iz Senja redovito odlazi u Rijeku radi predavanja na Visokoj bogoslovskoj školi, odnosno Teologiji u Rijeci, područnom studiju Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu. Počevši od jeseni 1998. predavao je tri semestra Hrvatski rani srednji vijek na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Rijeci.

Bio je član Vijeća Hrvatskog državnog sabora za žrtve rata, član Ureda za pronalaženje, obilježavanje i održavanje grobova žrtava komunističkih zločina u Drugom svjetskom ratu, a na crkvenom planu član Vijeća za ekumenizam i Vijeća za kulturu Hrvatske biskupske konferencije. Od početka Domovinskog rata povjeravane su mu razne službe vezane uz brigu za ljude i crkvene objekte na stradalim i ugroženim područjima, a nakon rata pročelnik je Nadbiskupijskog povjerenstva za obnovu stradalih područja. Dne 23. travnja 1995. dobio je za svoj znanstveni rad nagradu grada Senja, a 28. svibnja 1996. odlikovan Redom Danice hrvatske s likom Marka Marulića.

Od povratka iz Rima gotovo je redovito predavač a najčešće i organizator Teološko-pastoralnog tjedna za svećenike Riječke metropolije. Ujedno je od 1974. organizator i permanentnog obrazovanja svećenika Riječke nadbiskupije. Posebnu skrb posvećuje obilježavanju crkveno-povijesnih obljetnica. U tom smislu je 1986. vodio pripreme i rad znanstvenog skupa: "Krbavska biskupija u

srednjem vijeku" (povodu 800. obljetnice osnutka Krbavske biskupije), a 1997. međunarodnog znanstvenog skupa "Visoko crkveno školstvo u nas". Priredio je za tisak zbornike obaju skupova.

U vrijeme Domovinskog rata i poslije njega sudjelovao je na više znanstvenih, povijesnih i međureligijskih skupova u inozemstvu [(Hildesheim, Freising (dva puta) Pečuh (dva puta) Beč (više puta)], kojima je bio cilj povijesno i teološki približiti hrvatska i srpska stajališta, odnosno poboljšati katoličke i pravoslavne, hrvatske i srpske, odnose na prostorima bivše Jugoslavije.

Prvi biskup novoosnovane Gospićko-senjske biskupije

Bogović je dao povijesnu podlogu za osnivanje biskupije u Lici. On je ujedno i prvi biskup te biskupije. U vrijeme Bogovićeve uprave Biskupija je dobila sve potrebne ustanove, obnovljeni su ratom stradali crkveni objekti i napravljeni neki novi koje su tražile izmijenjene prilike, pogotovo dolazak katolika iz Bosne. Kao biskup (od 2000. do 2005.) bio je član Stalnog vijeća Hrvatske biskupske konferencije i predsjednik Vijeća za laike. Nakon toga je je jedan mandat (5 godina) bio predsjednik Vijeća za redovnike, a potom je imenovan predsjednikom Komisije za hrvatski martirologij, koja je na njegov prijedlog osnovana pri Hrvatskoj biskupskoj konferenciji i Biskupskoj konferenciji Bosne i Hercegovine. Ta komisija organizirala je dva znanstvena skupa o hrvatskim žrtvama Drugog svjetskog rata i o mučeničkim tragovima kroz hrvatsku prošlost. S jednog i drugog skupa objavljeni su zbornici radova. Također je Komisija preuzela obvezu da nastavi popisivanje hrvatskih žrtava Drugog svjetskog rata i poraća, nakon što je država prestala voditi brigu o tome. U tom smislu uspostavljena su povjerenstva u svakoj katoličkoj biskupiji u Hrvatskoj te Bosni i Hercegovini.

Inicijator je i predsjednik Izvršnog odbora akcije za gradnju Crkve hrvatskih mučenika na Udbini, nekadašnjem sjedištu krbavskih biskupa, koja se gradi u spomen na krbavsku tragediju 9. rujna 1493. kada je na Krbavskom polju u srazu kršćanstva i islama izginulo više od 10.000 Hrvata. Crkva je ujedno i hram zahvalnosti mučenicima svih onih koji su na našem hrvatskom prostoru tijekom stoljeća dali svoje živote za svoju braću i svoju domovinu. Nakon početnog projekta s obilježjima suvremene arhitekture u kojoj "nema mjesta za Boga", Bogović je napravio nagli zaokret prema tradicionalnoj crkvenoj gradnji, čime je izazvao žestoke reakcije "struke". Kao inspiracija za novi projekt poslužila je prva hrvatska katedrala – crkva sv. križa u Ninu. Oni koji su željeli crkvu na Udbini i davali svoj prilog za nju, bili su na koncu veoma zadovoljni i radosni što se odustalo od prijašnjeg projekta. Pokrenuo je i

glasilo Crkve hrvatskih mučenika: Hrvatska vjernost, a od 2006. svake godine objavljuje se i dvanaestolistni kalendar hrvatskih mučenika. Crkva je izgrađena i posvećena 2011. godine.

Njegova biskupska djelatnost najjasnije se očituje u knjizi intervjuja pod naslovom: *Žao mi je naroda*. Tu su izabrani razgovori s njima objavljenim u novinama i časopisima u prvih deset godina Gospićko-senjske biskupije i njegove biskupske službe. Ti razgovori pokazuju da Bogović dobro prati ne samo što se događa u njegovoj biskupiji nego i na cijelom hrvatskom prostoru.

Znanstvena djelatnost

Uz predavanje crkvene povijesti, stalno objavljuje članke i radove iz područja svoje struke, ograničujući se uglavnom teritorijalno na prostor koji je pokrivala tadašnja Riječko-senjska nadbiskupija. O tome piše redovito u "Zvonima", mjesečniku za kršćansku kulturu u Rijeci, u "Vili Velebita" i drugim periodičnim i dnevnim časopisima i novinama. Posebno se bavi poviješću glagoljice na našim prostorima. Bio je stalni suradnik Leksikografskog zavoda za razna izdanja, a za Hrvatski biografski leksikon pisao je (do 2000.) sve jedinice o biskupima senjskim, krbavskim ili modruškim, otočkim, riječkim i riječko-senjskim. Uređivao je niz "Priručna enciklopedija vjere" kod "Kršćanske sadašnjosti" u Zagrebu, nastupio je na brojnim znanstvenim simpozijima, nekim i međunarodnog karaktera, a bio je prvi glavni urednik "Riječkog teološkog časopisa". O svojim radovima i o svom radu više puta je govorio na radiju i televiziji. Bio je potpredsjednik Hrvatskog povijesnog instituta u Rimu, voditelj znanstvenog projekta: "Izvori za povijest Kraljevine Hrvatske u Vatikanskim arhivima od 16. do 20. stoljeća."

Znanstvena djelatnost Mile Bogovića veoma je raznorodna, ali ipak se mogu izdvojiti tri područja kojima je on posvetio najviše pažnje:

- Odnosi s pravoslavnom Crkvom.
- Hrvatski glagolizam (hrvatska glagoljska kultura).
- Povijest biskupija Senjske i Modruške ili Krbavske (napose onog dijela koji je ušao u sastav Gospićko-senjske biskupije).

Odnosi s pravoslavnom Crkvom

Bogović je uvijek želio da znanstvenim putem dade svoj doprinos za izlaz iz stanja trajne napetostima između pravoslavlja i katolika. Prilika se za to pružila za vrijeme studija crkvene povijesti u Rimu. Već je svojim magistarskim radom *Zadarski nadbiskup Karaman i pravoslavlje u Dalmaciji* pokazao u kojem smjeru ide njegovo zanimanje. Želio je pitanje pravoslavlja

obraditi na području svoje biskupije, ali mu je dr. Josip Burić, vrsni poznavatelj vatikanskih arhiva, savjetovao da se usmjeri prema Dalmaciji jer da je za Senjsku i Modrušku biskupiju u Rimu relativno malo izvorne građe. Bogović je prihvatio prijedlog, ali se poslije pokajao jer je u svojim istraživanjima naišao ondje obilje građe o toj temi i za svoju biskupiju. Temu doktorske disertacije ipak nije promijenio jer bi to tražilo dodatno vrijeme za boravak izvan biskupije, za što nije imao mogućnosti. Tako je nastala spomenuta njegova knjiga *Katolička Crkva i pravoslavlje u Dalmaciji za vrijeme mletačke vladavine*. Njegov trijezni i pomirljivi ton u znanstvenoj obradi problema naišao je na dobar prijam i kod mnogih srpskih i pravoslavnih povjesničara, ali nije nedostajalo i onih koji su mu s te strane pripisivali pristranost. Nije slučajno na rad u vatikanske arhive poslije poslan jedan pravoslavni student koji od tada već preko 40 godina ondje radi na "ljepšem" prikazu srpske povijesti u hrvatskim krajevima. Svoju stručnu spremu o odnosima katolika i pravoslavaca posebno je koristio u vrijeme Domovinskog rata i poslije njega. Nastupio je na više skupova u domovini i inozemstvu gdje se, često puta uz strano posredništvo, tražilo put pomirenja u ratnim sukobima. Dva puta, u organizaciji Njemačke biskupske konferencije, bio je voditelj delegacije hrvatskih povjesničara u Freisingu, a dva puta je bio na sličnom susretu u Pečuhu, u organizaciji zaklade Naumann. I u Freisingu i u Pečuhu sudjelovali su pored hrvatskih i srpskih povjesničara također poznati međunarodni stručnjaci za međureligijske i međunacionalne odnose. Bogović je bio aktivni član zaklade "Pro Oriente" u Beču. Svrha te zaklade je pomaganje Zapadu da upozna vrjednote Istoka, i obratno. To bi se trebalo odraziti na bolje odnose između katolika i pravoslavaca. Dosta radova vezano je uz tu njegovu djelatnost. Brojni Bogovićeve napisi o uzrocima, tijeku i posljedicama Domovinskog rata ulaze također u okvir te tematike.

Hrvatski glagolizam

Već kao crkveni povjesničar područja svoje rodne biskupije Bogović je bio usmjeren na istraživanje hrvatske glagoljske kulture. Činjenica da je to godinama predavao na Teologiji u Rijeci pomogla mu je da bolje uoči neke nedorečenosti u dosadašnjem proučavanju tog pitanja i da pokuša dati neka svoja mišljenja i rješenja. Želeći dati čvršću podlogu tzv. Kosinjskoj teoriji o našoj prvoj tiskanoj knjizi (Misal iz 1483.) dao se na proučavanju izvora. No došao je do zaključka da su izvori za tu teoriju nedostatni, a i oni poznati do sada su često krivo tumačeni. Rezultate svoga istraživanja objavio je u članku: *Takozvani Glavinićev opis Like i Krbave iz 1696. godine*, koji je objavljen u

časopisu *Croatica Christiana Periodica* br. 27 (1991.), 117-128. Činjenica da Glavinić nije nikada bio u Lici i da u svojim vizitacijama drugih dijelova područja svoje biskupske jurisdikcije svjedoči da su se u njegovo vrijeme koristili misali i brevijari tiskani u Propagandi (Rimu), baca drugo svjetlo na pitanje našega Prvotiska i našeg glagoljskog tiskarstva općenito.

Još više je "nereda" Bogović unio u pitanje hrvatskog glagolizma svojim mišljenjem da je glagoljica nastala među onim Hrvatima koji su od doseljenja pa dalje živjeli na selima bizantske Dalmacije. Najjače hrvatsko selo bilo je na kvarnerskim otocima i u Istri. Bizant se ondje mnogo prije druge polovice 9. stoljeća suočio s istim problemom s kojim se suočio u Moravskoj u vrijeme kneza Rastislava, kad je onamo poslao Ćirila i Metoda. Nepoznati misionari za Hrvate su stvorili glagoljicu, a poslije će za Moravljane Ćiril stvoriti ćirilicu, o čemu nam svjedoče najstariji izvori. Zbog jezične blizine ćirilskih i glagoljskih tekstova doći će do međusobnih utjecaja tih tekstova.

Bogović je prvi prikazao i protumačio povijesni kontekst sudbine glagoljice na našem prostoru. Njezina uporišta nisu u početku bila područja pod hrvatskim knezovima i kraljevima, nego ona pod bizantskom vlašću. Hrvatska država bila je čvrsto vezana uz Rim i Zapad, koji nisu dopuštali drugi jezik u bogoslužju osim latinskog. Bizant je poznavao više kultura i više razvijenih jezika pa nije nalazio posebne teškoće da se svete knjige prevedu na govorni jezik nekog naroda. Zato je sudbina glagoljice i staroslavenskog bogoslužja bila tijesno vezana uz kvalitetu odnosa Istoka i Zapada na hrvatskim prostorima, pogotovo na području Dalmacije. To je najopširnije opisao u svom radu *Hrvatsko glagoljsko tisućljeće* objavljenom u Senjskom zborniku br. 25 (1998.), 1-140. U novijim radovima nastoji rastumačiti i činjenicu da su najstariji i najpoznatiji glagoljski rukopisi pronađeni u istočnim samostanima. To je zbog toga – kaže Bogović – što je u drugoj polovici 11. stoljeća Dalmacija konačno izgubljena za Bizant, a to znači i za bizantsko monaštvo. Oni monasi koji nisu htjeli prihvatiti benediktinsku reformu i uključiti se u krug katoličke Crkve, otišli su na Istok i ponijeli sa sobom svoje glagoljske knjige. Da je to moguće potvrđuju i kameni glagoljski natpisi iz toga vremena na našem području, dok se iz vremena nastanka tih poznatih glagoljskih rukopisa nigdje drugdje osim u Hrvatskoj ne nalazi ni jedno glagoljsko slovo uklesano u kamen. Bogović se pita je li moguća tako bogata glagoljska književnost na području (u Bugarskoj) u vrijeme kada ondje uopće nema ni traga u natpisima? Nitko mu do danas od zastupnika ćirilometodske teorije o nastanku glagoljice nije odgovorio na to pitanje.

Novija istraživanja na tom području iznio je u članku: *Okolnosti pojave i razvoja glagoljice na hrvatskom području do 1248. godine*, što je objavljeno

2004. u zborniku *Glagoljica i hrvatski glagolizam* u izdanju Staroslavenskog instituta "Svetozar Rittig" u Zagrebu (247-260).

Povijest biskupija Senjske i Modruške ili Krbavske

Dakako da je većina znanstvenih i drugih pisanih radova posvećena području njegove rodne biskupije. Budući da se njegova znanstvena djelatnost zbiva u vrijeme postojanja Riječko-senjske nadbiskupije (1969. – 2000.), svoje zanimanje okrenuo je cijelom području te nadbiskupije. Ipak se očituje sklonost onim područjima koji su bili prije u okviru Senjske i Modruške ili Krbavske biskupije, tj. cijelo područje Nadbiskupije južno od Rječine. To se vidi iz priložene bibliografije. O tome piše redovito u "Zvonima", mjesečniku za kršćansku kulturu u Rijeci, u "Vili Velebita" i drugim periodičnim i dnevnim časopisima i novinama. Posebnu brigu posvetio je krajevima koji će 2000. godine ući u sastav Gospićko-senjske biskupije. Uz osobnu sklonost na to ga je potaknuo pomoćnik glavnog urednika "Zvona" dr. Ivan Devčić koji ga je zamolio da ispunjava povijesnu rubriku Zvona. Tako su nastali prikazi župa, biskupa i važnih događaja iz prošlosti Nadbiskupije. Pišući ondje novinske članke o župama i biskupima imao je dobru pripremu i za znanstvene radove, pogotovo nakon što je 1985. prešao u Senj i dobio na raspolaganje bogat biskupijski arhiv. Uz to je često odlazio u vatikanske arhive i ondje skupljao dodatnu građu. Treba reći da je dr. Josip Burić još prije njega skupio dosta građe za povijest biskupija Senjske i Modruške ili Krbavske i dao mu je na raspolaganje. U znak zahvalnosti Bogović je pripremio za tisak Burićevu knjigu o tim biskupijama u 18. stoljeću koja je nedavno objavljena.

Dolaskom u Senj uključio ga je Ante Glavičić među suradnike "Senjskog zbornika", što je bio dodatni poticaj ne samo za istraživanje nego i za objavljivanje radova u spomenutom Zborniku. Gotovo da nije bilo Senjskog zbornika bez jednog ili dva priloga Mile Bogovića.

Treći poticaj dobio je Bogović kada je počeo izlaziti *Riječki teološki časopis* kojemu je on sve do preuzimanja biskupske službe bio glavnim urednikom. Osim znanstvenih radova iz svoje struke tu je objavio brojne recenzije radova drugih autora.

To su tri glavna poticaja koji su, uz to što je predavao crkvenu povijest na Visokoj bogoslovskoj školi odnosno Teologiji u Rijeci, koji su dali ton Bogovićevu radu na povijesti svoje biskupije. Već spomenuti znanstveni skupovi o 800. obljetnici Krbavske biskupije i o visokom školstvu na području Riječke metropolije još su više intenzivirali njegov znanstveni rad. Ne treba smetnuti s uma da se već kao biskup u Gospiću pobrinuo da se izda pretisak Sladovićeve povijesti biskupija Senjske i Modruške. Tom izdanju priložena su kazala i

Bogovićeve pogovore o historiografiji tih biskupija. Također već kao biskup objavio je izvješća senjsko-modruških biskupa Svetoj Stolici od 1602. do 1919. No ta su izvješća bila su pripremljena za tiska još prije njegove biskupske službe. Tu knjigu on smatra svojim životnim djelom, iako je ona u javnosti pobudila slabiji odjek nego neki od njegovih usputnih razgovora za novine.

Nakon navršenih 75 godina poslao je, u skladu s važećim crkvenim zakonom, molbu papi Franji da ga umirovi. I prije nego je do toga došlo, dao se na "ukoričavanje" razasutih radova. Tako su do sada objavljene knjige: *Lika i njezina Crkva u prošlosti i sadašnjosti* (2014.), *Vinodol i njegova Crkva od Vinodolskog zakona do naših dana* (2015.), *Slunjski kraj u njegova Crkva u prošlosti i sadašnjosti* (2015.), a u pripremi su slične knjige o svojim prethodnicima biskupima, o odnosima s pravoslavicima, o hrvatskom glagolizmu.

DJELA

I. Knjige

Katolička Crkva i pravoslavlje u Dalmaciji za vrijeme mletačke vladavine, u "Analecta croatica christiana" vol. XIV, Zagreb, 1982, XV+188. Drugo izdanje 1993. s autorovim Pogovorom (11) o najnovijoj literaturi o pravoslavlju u Dalmaciji.

Glagoljica u Senju – povodom 500. obljetnice senjskog glagoljskog misala i glagoljske tiskare u Senju, Senj, 1994, 1-59

Hrvatsko glagoljsko tisućljeće, posebno izdanje Senjskog zbornika, 25, Senj, 1998, 1-144.

Senjsko-modruška ili krbavska biskupija, izvješća biskupa Svetoj stolici 1602-1919., Hrvatski državni arhiv: Monumenta Croatica Vaticana – posebna izdanja 6, Kršćanska sadašnjost: Croatica Christiana – Fontes, Zagreb 2003, 1-462.

Povijest visokoškolske izobrazbe u biskupijama Senjskoj i Modruškoj ili Krbavskoj do 1940. godine, Senj, 1999, 1-227.

Otočac – od spomena na Bašćanskoj ploči do biskupijskog središta u 15. stoljeću, Otočac, 2010, 1-72

Senjska biskupija, Senj, 2010. (U suautorstvu s Darkom Nekićem), 1-64.

Modruška ili Krbavska biskupija, Gospić, 2010, 1-104.

Žao mi je naroda – Biskupovih deset godina na medijskom poprištu, Zagreb, 2010, 1-632.

Lika i njezina Crkva u prošlosti i sadašnjosti, Gospić, 2014, 1-263.

Slunjski kraj i njegova Crkva u prošlosti i sadašnjosti, Gospić, 2015, 1-384.

Vinodol i njegova Crkva od Vinodolskog zakona do naših dana, Rijeka, 2015, 1-416.

Uredio

Krbavska biskupija u srednjem vijeku. "Analecta croatica christiana" vol. XXV, Rijeka – Zagreb (1988.), XVII+344.

Visoko školstvo na području Riječko-senjske metropolije, Rijeka – Zagreb, 1999., XV+560.

II. Znanstveni članci

Prošlost i poslanje pogranične (hrvatske) Crkve. Susreti, *Zbornik radova sa susreta hrvatskih studenata u inozemstvu*, V, München, 1980, 7-13.

Pomicanje sjedišta Krbavske biskupije od Mateja Marute do Šimuna Kožičića Benje (pregled povijesti Krbavske ili Modruške biskupije), u zborniku *Krbavska biskupija u srednjem vijeku*, Rijeka – Zagreb, 1988, 41-82.

Pavlini u Senju, *Senjski zbornik*, 15, Senj, 1988, 109-120;

Crkvene prilike u Senju u 14. stoljeću i Statut senjskog kaptola, *Senjski zbornik*, 15, Senj, 1988, 15-28.

Senjska gimnazija od osnutka do smrti biskupa Mirka Ožegovića (1725.-1869.), *Senjski zbornik* 16, Senj, 1989, 3-30.

Prijelazno stoljeće senjske Crkve (1450-1550), *Senjski zbornik* 17, Senj, 1990, 69-92.

Biskup Mirko Ožegović, *Senjski zbornik* 17, Senj, 1990, 249-260.

Političke i crkvene prilike u Hrvatskoj u vrijeme Mahničevog dolaska u Krk, u zborniku *Mahničev simpozij v Rimu*, Celje, 1989, 401-413.

Vjersko-crkvena situacija u zapadnoj Hrvatskoj u Glavinićevo vrijeme, *Zborniku radova o Franji Glaviniću JAZU*, Zagreb, 1989, 23-32.

Crkvene prilike u Rijeci i u biskupijama Senjskoj i Modruškoj ili Krbavskoj u Kožičićevo vrijeme. JAZU, *Zbornik radova o Šimunu Kožičiću*, Zagreb, 1991, 65-75;

Crkva u Vinodolskom zakonu iz 1288. godine, *Riječki teološki časopis*, 2, Rijeka, 1994, 1, 63-77.

Restauracija katoličke Crkve u Lici i Krbavi nakon oslobođenja od Turaka godine 1689, *Senjski zbornik*, 20, Senj, 1993, 103-117.

Osorski kanonik Matej Sović i njegov rad na izdavanju glagoljskih knjiga, *Zbornik Kačić* 25, Sinj, 1993, 782-792.

Trsatsko svetište i krbavski te senjsko-modruški biskupi, *Dometi* 14, Rijeka, 1991, 1-3, 1-6.

Takozvani Glavinićev opis Like i Krbave iz 1696. godine, *CCP*, 27, Zagreb, 1991, 117-128.

Krasnarska župa i svetište Gospe od Krasna. *Senjski zbornik*, 18, Senj, 1991, 197-203.

Staroslavenska liturgija u biskupijama Senjskoj i Modruškoj u 19. stoljeću i Parčićev misal, *Riječki teološki časopis* I (1993.), 2, 209-225; *Zadarska smotra* 42, Zadar, 1993, br. 3, 63-77.

Sv. Juraj i Senj, *Senjski zbornik*, 19, Senj, 1992, 25-33.

Marijina svetišta u Riječko-senjskoj nadbiskupiji nakon koncila. *Bogoslovska smotra* 63, Zagreb, 1993, 1-2, 59-63.

- Crkvena prošlost Grobinštine, *Grobnički zbornik 2* (Rijeka, 1992.), 58-68.
- Prilozi za povijest Riječke gimnazije iz Biskupskog arhiva u Senju, *Zbornik radova s dvodnevnog znanstvenog skupa uz 365. godinu osnutka Gimnazije*, Rijeka, 1993, 17-36.
- Crkva i država u srpskom pravoslavlju. *Bosna franciscana I* (Samobor, 1993), 1, 67-75. Također u: *Rat u Bosni i Hercegovini* (Samobor, 1994.), 17-25.
- Srpsko pravoslavlje i suvremena zbivanja u Hrvatskoj, *Riječki teološki časopis*, 1, Rijeka, 1993, 1, 115-126;
- Crkva i rat u Hrvatskoj, *Riječki teološki časopis*, 1, Rijeka, 1993, 1, 127-138.
- Počeci i uspon glagoljice u Senju, *Riječki teološki časopis*, 2, Rijeka, 1994, 2, 157-175.
- Građa o Franji Račkom u Biskupskom arhivu u Senju, *Senjski zbornik*, 24, Senj, 1997, 131-140.
- Vjekoslav Spinčić i staroslavensko bogoslužje u Istri, *zbornik Ivan Matetić Ronjgov 5*, Rijeka, 1996-1997, 261-265.
- Dva pisma Pavla Rittera Vitezovića i jedno Marka Mesića, *Senjski zbornik*, 21, Senj, 1994, 191-198.
- Gdje je radila Senjska glagoljska tiskara od godine 1494. do 1496, *Senjski zbornik*, 21, Senj, 1994, 101-108. 34.
- Veze Senjsko-modruške biskupije i Zagrebačke nad/biskupije. *Zbornik Zagrebačka biskupija i Zagreb 1094-1994*, Zagreb, 1995, 283-293.
- Glagoljica u Rijeci u srednjem vijeku, *Sv. Vid, zbornik* (Rijeka, 1995.), 51-56
- Rijeka kao crkveno središte, *Sv. Vid, zbornik* (Rijeka, 1995.), 91-108.
- Crkva u Rijeci 1945. godine, *Riječki teološki časopis*, 4, Rijeka, 1996, 1, 159-164.
- Senjska katedrala u biskupskim izvješćima i u postupcima izbora za biskupe, *Senjski zbornik*, 22, Senj, 1996, 81-94.
- Crkveno ustrojstvo današnjeg područja Riječko-senjske nadbiskupije u srednjem vijeku, *Riječki teološki časopis*, 4, Rijeka, 1996, 2, 291-328.
- Staat und Kirche in der serbischen Orthodoxie, u zborniku *Religion und Nation im Krieg auf dem Balkan – Beitr*"ge des Treffens deutscher, kroatischer und serbischer Wissenschaftler vom 5. bis 9. April 1995 in Freising (Bonn, 1996.), 109-125.
- Otočka biskupija, *Zbornik Grad Otočac 3* (Otočac 1997.) 27-45.
- Grobnički kaptol, *Grobnički zbornik IV* (Rijeka, 1996.), 76-84.
- Sadržaji izvješća "ad Limina" biskupija Senjske i Modruške ili Krbavske, *Senjski zbornik*, 23, Senj, 1997, 161-196.
- Crkveno ustrojstvo Like i Krbave u srednjem vijeku, *zbornik Krbavska bitka i njezine posljedice* (Zagreb, 1997.), 79-90.
- Pojava ateizma u Kastavštini. *RTČ*, 6, Rijeka, 1998, 2, 309-320.
- Crkvena povijest Rijeke u vrijeme Bernardina Škrivanića (1889.-1924.). *zbornik Bernardin Nikola Škrivanić i njegovo vrijeme* (Rijeka, 1997.), 7-42.

- Crkvene prilike u Zapadnoj Hrvatskoj u drugoj polovini 15. stoljeća, *Vjesnik HAZU IV* (1995.), 6-7, 22-25.
- Studij teologije u povijesti naše mjesne Crkve, *RTČ 5*, Rijeka, 1997. 1, 216-224.
- Ivan Kukanić – riječki župnik od 1897. do 1924. *Zbornik Sveti Vid II*, (Rijeka 1997.), 217-232.
- A nation as religious category in the area of former Yugoslavia, *Regional contact*, XII (Maribor, 1998.), 13. p. 118-122. Na hrvatskom (Nacija kao religijska kategorija) u: Ohraniti sanje: Vloga verskih skupnosti v mirovnem procesu in pri odpravi posledic vojne na področju nekdanje Jugoslavije (Maribor, 1998.), 244-249.
- Glagoljica na putu od redovnika do katedrale. *Croatica christiana periodica* br. 41. (1998.), 55-71.
- Radovi Marka Jačova o pravoslavlju i Srbima na južnoslavenskom prostoru - posebno u Hrvatskoj, *Rasprave iz hrvatske kulturne prošlosti HAZU*, knj. 1, (Zagreb 1998.), 121-152.
- Problemi oko nastajanja Riječke biskupije. *Zbornik Sv. Vid III* (Rijeka, 1998), 69-87.
- Postanak i razvoj glagoljice na hrvatskom prostoru, *Hrvatski iseljenički zbornik 1999.* (Zagreb, 1999.), 72-84. Sažeci: na španjolskom, 423-424; na engleskom: 462-463.
- Pravoslavlje u Šibenskoj biskupiji do pada Venecije, zbornik *Sedam stoljeća Šibenske biskupije*, Šibenik, 2001, 779-789.
- Sveta Stolica i Hrvati od 1527. do 1790./ I rapporti tra i Croati e la Santa Sede dal 1527 al 1790, dvojezično (hrvatski/talijanski) izdanje "Most – Bridge" , Hrvatska/Sveta Stolica, Zagreb, 1999, 64-86.
- Opće društvena uloga Crkve u povijesti hrvatskog naroda, *Spe et labore, zbornik u čast mons. dr. Marina Srakića, biskupa đakovačkog i srijemskog*, uredio Vladimir Dugalić, Đakovo, 2003., 263-276.
- Izgubljene matične knjige u biskupijama Senjskoj i Modruškoj ili Krbavskoj do godine 1946., *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci*, 41-42/1999.-2000, 411-433.
- Don Josip Burić (1910-1997), zbornik: *Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima (1901-2001.)*, Rim, 2001, 855-862.
- Obnova crkvene organizacije u Lici nakon Turaka, *zbornik Lika i Ličani u hrvatskom jezikoslovlju*: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Posebna izdanja, knj. 7, Zagreb 2003, 15-30.
- Manojlo Sladović i historiografija o biskupijama Senjskoj i Modruškoj ili Krbavskoj. Pogovor pretiska Sladovićeve Povesti, Državni arhiv u Gospiću – Kršćanska sadašnjost u Zagrebu, 2003, 3-12.
- Crkvena prošlost Praputnjaka, *Praputnjak – zbornik radova II*, Praputnjak – Rijeka, 2003, 119-129.
- Pojava i razvoj glagoljice i staroslavenskog bogoslužja u Hrvatskoj, *Zbornik Dragutina Pavličevića*, Institut društvenih znanosti Pilar, *Pro historia croatica* 1, Zagreb,

- 2002, 81-89.
- Memorijalni centar i crkva hrvatskih mučenika u Udbini, *Lička revija* 3 (Gospić, 2003), 1-5.
- Pravoslavlje u Hrvatskoj, u: Hrvatska i Europa III, Barok i Prosvjetiteljstvo (XVII. – XVIII. stoljeće), Zagreb, 2004, 203-214.
- Crkveno stanje sredinom 19. stoljeća u biskupijama Senjskoj i Modruškoj ili Krbavskoj, *Zbornik Zagrebačka crkvena pokrajina – 150.*, Društvo za povjesnicu zagrebačke nadbiskupije Tkalčić, Zagreb 2004, 185-204.
- Glagoljica kao historiografski problem. *Zbornik Hrvatska historiografija XX. Stoljeća. Između znanstvenih paradigmi i ideoloških zahtjeva*, Institut Ivo Pilar, priredili Srećko Lipovčan i Ljiljana Dobrovšak, Zagreb, 2005, 269-275.
- Memorijalni centar u Udbini, u zborniku *Nacionalne vrijednosti u gospodarskom razvoju*, priredio Zvonimir Radić, Matica hrvatska – Domagojeva zajednica, Zagreb, 2005, 237-240.
- Okolnosti za nastanak i nestanak biskupskih sjedišta između Zagreba i Zadra. *Zbornik radova međunarodnog skupa "Crkva i društvo uz Jadran"*, održanog u Splitu, 21.- 22. rujna 2001, Split, 2006, 65-80.
- Okolnosti pojave i razvoja glagoljice na hrvatskom području do 1248. godine. *Zbornik: Glagoljica i hrvatski glagolizam (Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa povodim 100. obljetnice Staroslavenske akademije I 50. obljetnice Staroslavenskog instituta, održanog u Zagrebu I krku 26. listopada 2003.)*, Zagreb – Krk, 2004, 247-260.
- Biskupije Senjska i Modruška u vrijeme Dominisove uprave, Marko Antun de Dominis, zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u Splitu 16. do 18. rujna 2002., uredila Vesna Tadjina, Književni krug – Split, 2006, 33-40.
- Glagoljaštvo kao identifikacijski čimbenik istarskih Hrvata, *zbornik radova znanstveno-stručnog skupa Identitet Istre – ishodišta i perspektive*, održanog u lipnju 2004. u Puli, Institut "Ivo Pilar", Zagreb, 2006, 269-275.
- Kršćansko shvaćanje žrtve i Crkva hrvatskih mučenika na Udbini. *Zbornik radova trećeg žrtvoslovnog kongresa* održanog od 18. do 20. lipnja 2004., ur. Zvonimir Šeparović, Zagreb, 2006, 17-22.
- Zanima li Haški sud cjelovita i objektivna slika proteklih ratnih zbivanja?, Haški sud: "Zajednički zločinački pothvat" – što je to?, Izlaganja na stručno-znanstvenom skupu u Zagrebu 9. lipnja 2006. godine, Zagreb, 2006, 27-32. (Objavljeno u zborniku: *Haški sud "Zajednički zločinački pothvat" – što je to?*, I, Zagreb, 2010, 21-32.
- Nastanak i prve godine Riječko-senjske nadbiskupije (1966. – 1979.) i inicijative na polju obiteljskog pastoralala, *Riječki teološki časopis*, 14, Rijeka, 2006, 2, 413-423.
- Katolička crkva na području Karlovačkog generalata, Tkivo kulture" – *zbornik Franje Emanuela Hoška*, Zagreb – Rijeka, 2006, 155-164.

- Crkvene prilike u vrijeme Bernardina Frankopana (1453. – 1529.), *Modruški zbornik III*, Modruš, 2009, 29-40.
- Doseljenici i azilanti na području Riječke metropolije, *Riječki teološki časopis*, 13, Rijeka, 2005, 2, 423-439.
- Svećenici Senjsko-modruške biskupije, odnosno Riječko-senjske nadbiskupije od 1878. do 2000. godine, *Riječki teološki časopis*, 15, 2007, 2, 337-345.
- Biskupovanje Ivana Krstitelja Ježića (1789-1833), *Riječki teološki časopis*, 15, Rijeka, 2007, 383-393.
- 10 godina Gospičko-senjske biskupije, *Lička revija* 9 (2010.), Gospić, 2010, 4-17.
- Gospičko-senjska biskupija: povijest i sadašnjost, *Spomenica Gospičko-senjske biskupije*, Gospić, 2010, 9-102.
- Povijesni koraci prema osnivanju metropolije, *Riječki teološki časopis*, 17, Rijeka, 2009, 2 (34), 237-260.
- Senjska glagoljska baština, *Senjski zbornik*, 35, Senj, 2008, 11-26.
- Usklađivanje hrvatskih crkvenih i državnih granica kroz povijest, Dani dr. Franje Tuđmana: Hrvati kroz stoljeća, zbornik radova stručno-znanstvenog skupa, IV, Veliko Trgovišće, 2012, 399-405.
- Žrtve i njihovo pravo na grob, *Žrtva znak vremena – zbornik radova petog hrvatskog žrtvoslovnog kongresa*, ur. Zvonimir Šeparović, Zagreb, 2011, 10-22.
- Posljedice politizacije glagoljice u 19. stoljeću, *Zbornik Josipa Bratulića: Knjige poštujući, knjigama poštovan*, Zagreb, 2011, 293-299
- Crkvene prilike u Krbavskoj biskupiji u vrijeme nastanka Oštarskog svetišta, zbornik: *Beata virgo de Miraculis – štovanje Bl. Djevice Marije na području Gospičko-senjske biskupije*, Zagreb, 2011, 41-58.
- Marko Antonije de Dominis i njegovo izvješće Svetoj Stolici o biskupijama Senjskoj i Modruškoj, *Senjski zbornik*, 37, Senj, 2010, 45-58.
- Senjsko sjemenište te Visoko filozofsko i teološko učilište u njemu 1806. – 1940, *Senjski zbornik*, 33, Senj, 2006, 193-206.
- Crkva i senjsko srednje školstvo, *Senjski zbornik*, 36, Senj, 2009, 51-56.
- Je li glagoljica hrvatsko pismo, *Dani Franje Tuđmana: Hrvati kroz povijest*, 5 (Veliko Trgovišće, 2013.), 367-375.
- Uloga nadbiskupa Tamaruta u osnivanju Gospičko-senjske biskupije, u: Drag, vjeran i revan pastir – *Zbornik radova sa znanstvenog skupa u povodu 10. obljetnice smrti mons. dr. Antona Tamaruta održanog 28. lipnja 2010. u Rijeci*, uredio Marko Medved, Rijeka – Zagreb, 2011, 281-299.
- Hrvatska šutnja o nacionalnom suverenitetu, u: *O novim stvarima u suvremenoj Hrvatsko: 120. obljetnica "Rerum novarum"*, uredili Stjepan Baloban i Gordan Črpić, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2012, 131-157.
- Senjski biskup Mirko Ožegović (1833.-1869.), *CRIS, časopis Povijesnog društva*, 14, Križevci, 2012, 1, 183-188.

- Od kneza Gačana do Mikule u Otočcu, *zbornik "Gacka u srednjem vijeku"*, Zagreb – Otočac, 2012, 9-23.
- Crkva u prošlosti i sadašnjosti Gospića, u: *Gospić: grad. ljudi, identitet*, Zagreb – Gospić, 2013, 399-417.
- Formativna polazišta ličkog identiteta, *Identitet Like: korijeni i razvitak*, I., ur. Željko Holjevac, Zagreb – Gospić, 2009, 35-43.
- Mile BOGOVIĆ, Osnivanje Gospičko-senjske biskupije, u: *Humanitas et litterae, zbornik u čast Franje Šanjeka* (priredili: Lovorka Čoralić, Slavko Slišković i Gordan Ravančić), Zagreb, 2009, 687-707.
- Crkvene prilike u biskupijama Senjskoj i Modruškoj u Starčevićovo vrijeme. Šime Starčević i hrvatska kultura u XIX. stoljeću. *Zbornik radova. Sveučilište u Zadru – Odjel za nastavničke studije u Gospiću*, Zadar – Gospić, 2014, 45-54.
- Župnička djelatnost Šime Starčevića, *Senjski zbornik*, 40, Senj, 2013, 519-522.
- Prilog raspravi tlocrtnog razvitka senjske katedrale i njezino uređivanje nakon Drugog svjetskog rata, *Senjski zbornik*, 40, Senj, 2013, 271-342. (Zajedno s Blaženkom Ljubović)
- Biskupije Senjska i Modruška u vrijeme gradnje karlobaškog samostana, *Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa o 300. obljetnici djelovanja franjevac kapucina u Lici i Krbavi (1713-2013)*, uredio Anto Barišić, Zagreb – Karlobag, 2014, 11-17.
- Gdje su korijeni kriminalizacije hrvatske države? , *Zbornik: Haški sud "Zajednički zločinački pothvat" – što je to?*, I, Zagreb, 2010, 111-117.
- Žrtve i branitelji, *Zbornik: Haaški sud "Zajednički zločinački pothvat" – što je to?*, I, Zagreb, 2010, 289-294.
- Potreba cjelovitog sagledavanja puta uspostave samostalne Hrvatske Države. *Zbornik: Haaški sud "Zajednički zločinački pothvat" – što je to?*, I, Zagreb, 2010, 463-467.
- Procesuiranje hrvatske povijesti. *Zbornik: Haaški sud "Zajednički zločinački pothvat" – što je to?*, II, Zagreb, 2010, 765-771.
- Hrvatsko glagoljaštvo kao inkulturacijski proces, *Riječki teološki časopis*, 23, Rijeka, 2015, 2, 317-325.

Literatura o Mili Bogoviću

- Tko je tko u Hrvatskoj*, Zagreb, 1993, 68.
- Ana Medarić-Tomljenović: Dr. Mile Bogović, generalni vikar Riječko-senjske nadbiskupije: i crkvi i hrvatskoj državi potrebna je jaka Lika, *VV*, br. 28/23. XII. 1994, 15.
- Hrvatski biografski leksikon 2*, Bi-C, Zagreb, 1989, 89.
- Hrvatski leksikon*, knjiga 1. Zagreb, 1996, 115.
- Ana Tomljenović: Ne donosim u Liku gotove recepte, *VV* br. 81/82, lipanj/srpanj 1999, 3.

- Ante Bežen: Biskup je trebao poiti u Liku, Razgovor s biskupom dr. Milom Bogovićem, *VV*, br. 1(93), srpanj-rujan 2000, 4-7.
- Tko je biskup dr. Mile Bogović? Stručnjak za crkvenu povijest, glagoljicu i pravoslavlje, *VV*, br. 1(93), srpanj-rujan 2000, 4-7.
- Hrvatska enciklopedija 2*, Be-Da, Zagreb, 2000, 199.
- Blaženka Ljubović: Mile Bogović – život i djelo, *Zbornik biskupa Mile Bogovića: Prošlost obvezuje – povijesni korijeni Gospičko-senjske biskupije*, Rijeka, 2004, 9-54). Tu jedna cjelovita bibliografija do 2004. godine.
- Ante Bežen: Prilozi Mile Bogovića i tematika osnivanja Gospičko-Senjske biskupije u listu *VV*, *Zbornik biskupa Mile Bogovića: Prošlost obvezuje – povijesni korijeni Gospičko-senjske biskupije*, Rijeka 2004, 55-78.
- Enver Ljubović: Heraldičko znakovlje grba gospičko-senjskog biskupa msgr. Mile Bogovića i grba Gospičko-Senjske biskupije, *Zbornik biskupa Mile Bogovića: Prošlost obvezuje – povijesni korijeni Gospičko-senjske biskupije*, Rijeka, 2004, 79-86.
- Ante Bežen, Dosljedno u službi Crkve i hrvatskog naroda: 75 godina života, 50 godina svećeništva, 15 godina biskupske službe, *Hrvatska vjernost IX* (2014.), 10, 56. Preneseno u knjizi: *Crkva hrvatskih mučenika - od ideje do ostvarenja*, Gospić – Udbina, 2016, 367.
- Ivan Devčić, Čovjek ostvarenih snova, *Senjski zbornik 41*, Senj, 2015, 5-8. 56. Preneseno u knjizi: *Crkva hrvatskih mučenika – od ideje do ostvarenja*, Gospić – Udbina, 2016, str. 363-366.
- Franjo Velčić, Inkulturacijski elementi u znanstvenom opusu mons. dr. Mile Bogovića, *Senjski zbornik*, 41, Senj, 2015, 9-22.
- Dragutin Pavličević, Od popa Mile do znanstvenika i biskupa Bogovića, *Senjski zbornik 41*, Senj, 2014, 23-38.
- Milen Kruhek, Slunjski kraj i njegova Crkva u prošlosti i sadašnjosti, *Senjski zbornik 41*, Senj, 2014, 83-96.

Zdenko Križić (2016.-) Mons. Zdenko Križić²²⁸, krsnim i civilnim imenom Ivan, rođen je 2. veljače 1953. u Johovcu župa Foča, kod Doboja (Bosna i Hercegovina). Nakon završene srednje škole koju je pohađao kod otaca konventualaca u Zagrebu, nastavlja studij filozofije kod otaca karmelićana u Firenci, a potom studij teologije na Papinskom teološkom fakultetu "Teresianum" u Rimu. Prve redovničke zavjete u Redu Bosonogih karmelićana Braće Blažene Djevice Marije od Gore Karmela dao je 27. srpnja 1970. u Somboru uzevši ime Zdenko od Bezgrješnog Srca Marijina, a doživotne zavjete 16. srpnja 1976. u Zagrebu. Zaređen je za svećenika 26. lipnja 1977. u Zagrebu.

²²⁸ Podaci su uzeti iz službenog dopisa Apostolske nuncijature u Zagrebu prigodom imenovanja mons. Križića za gospičko-senjskog biskupa.

Sl. 81. Drugi gospičko-senjski biskup
- Zdenko Križić (2016.-)

Nakon završenog teološkog studija nastavlja studij duhovnosti na Papinskom Institutu duhovnosti "Teresian-um" u Rimu gdje 1978. postiže magisterij o temi: "Biblijski likovi u djelima svete Terezije Avilske". Objavio je nekoliko članaka iz duhovnosti u revijama *Posvećeni život* i *Bogoslovska smotra*. Osim hrvatskog, dobro govori talijanski, a dostatno poznaje i španjolski jezik.

Službe koje je do sada obnašao:

- Prefekt dječjeg sjemeništa Otaca

Karmelićana u Zagrebu (1978.-1984.)

- Prvi savjetnik Komisarijata karmelićana (1984.-1990.)

- Prior samostana u Remetama-Zagreb (1984.-1990.)

- Vanjski profesor na Institutu za kršćansku duhovnost u Zagrebu (1984.-2012.)

- Provincijal Hrvatske karmelske provincije (1990.-1996.)

- Vikar provincije (1996.-2002.)

- Prior samostana u Remetama - Zagreb (1996.-1997.)

- Prior novoosnovanog samostana u Krku (1997.-2002.)

- Magister novaka (1997.-1999.)

- Provincijal Hrvatske karmelske provincije (2002.-2003.)

- Generalni Vikar karmelskog Reda (2003.-2009.)

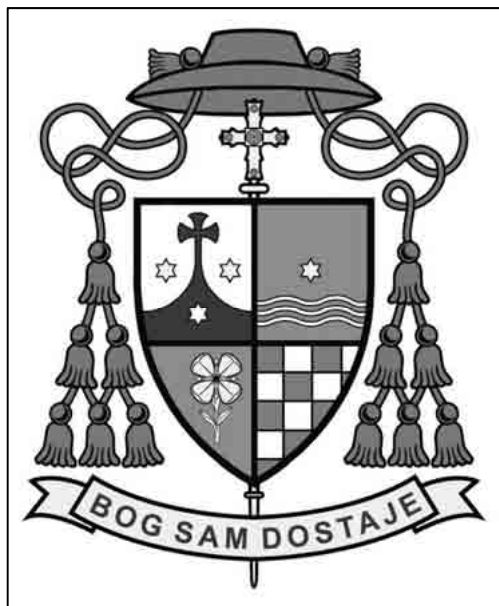
- Prior samostana u Krku i Provincijalni savjetnik (2011.-2012.)

- Rektor karmelićanskog međunarodnog zavoda "Teresianum" u Rimu (2012.-2016.)

Biskupom ordinarijem Gospičko-senjske biskupije imenovan je 4. ožujka 2016., a zaređen za biskupa 25. svibnja 2016.

Biskupski grb i geslo biskupa Križića

Grb je podijeljen u četiri polja. Gornje lijevo polje ispunjeno je karmelskim grbom u kojem stilizirani križ označava uspon na goru koja je

Sl. 82. Grb i geslo gospičko -senjskog biskupa Zdenka Križića

Krist, a tri zvijezde predstavljaju tri bogoslovne kreposti: vjeru, ufanje i ljubav.

Na gornjem desnom polju nalazi se zvijezda iznad morskih valova i naznačuje primorski, senjski dio biskupije. Valovi i zvijezda iznad njih podsjećaju da su se pomorci ploveći morima ravnali prema zvijezdama. Istovremeno zvijezda iznad valova simbolizira i Blaženu Djevicu Mariju koja je kao "Stella Maris" – "Zvijezda Mora" kršćanima smjerokaz na životnom putovanju.

Na donjem lijevom polju nalazi se rijetka i zaštićena endemska biljka "Velebitska degenija" koja raste na području biskupije i naznačuje kontinentalni, gospički dio biskupije. Ova nježna i skromna biljka prekrasnih žutih latica nalazi se i u službenom grbu Ličko-senjske županije te na kovanici hrvatskog novca od 50 lipa. Donje desno polje naznačuje nacionalnu pripadnost biskupa i karmelske redovničke zajednice iz koje dolazi. Plava boja pozadine na desnom gornjem i lijevom donjem polju upućuje na jedinstvo kontinentalnog i primorskog dijela biskupije. Ona je istovremeno boja mora, neba i marijanska boja.

Između grba i biskupskog šešira nalazi se stilizirani "Zlatni križ krbavskih biskupa" s početka 13. stoljeća, za kojeg se drži da je pripadao već prvom krbavskom biskupu Mateju Maruti, koji je preminuo 1220. godine. Ispod grba se nalazi biskupovo geslo uzeto iz spisa crkvene naučiteljice sv. Terezije Avilske "Bog sam dostaje" – "Solo Dios basta".

Zaključak

Područje današnje Gospičko-senjske biskupije pripadalo je u povijesti raznim biskupijama. Najstarije biskupsko sjedište na tom području svakako je Senj. Ondje se biskupija spominje već za pape Inocenta I. (401. – 417.), što znači da bi joj korijeni mogli sezati i u četvrto stoljeće. Svakako je nestala u vrijeme velikih seoba naroda a javlja se ponovno sredinom 12. stoljeća.

Obuhvaćala je srednjovjekovne župe Senj i Gacku.

Veći dio Gacke ušao je 1460. u novoosnovanu Otočku biskupiju koja je trajala osamdesetak godina a njezino područje vraćeno Senjskoj biskupiji. Na metropoljskoj sinodi u Splitu 1185. osnovana je Krbavska biskupija, Sjedište joj je 1460. preneseno iz Krbave u Modruš pa će se biskupija zvati Modruška. Od sredine 16. stoljeća senjskom biskupu često je davana na upravu i opustošena Modruška biskupija, a u počecima 17. stoljeća obje biskupije jednakopravno su sjedinene i dane na upravu biskupu u Senju.

Od sredine 16. stoljeća senjskom biskupu često je davana na upravu i opustošena Modruška biskupija, a u počecima 17. stoljeća obje biskupije jednakopravno su sjedinene i dane na upravu biskupu u Senju.

Budući da su neki tvrdili da su Modruška ili Krbavska dvije različite biskupije, biskup Martin Brajković (1698. - 1703.) sudskim putem je dokazao da je to jedna biskupija koja se različito zvala kad je promijenjeno sjedište. Od tada je službeni naziv za područje kojim je upravljao biskup iz Senja: Senjska i Modruška ili Krbavska biskupija.

Krbavska biskupija osnovana je na pokrajnskom saboru u Splitu 1185. godine. Sjedište je bilo najprije u gradu Krbavi, a 1460, preneseno je u Modruš pa će se nazivati Modruška biskupija.

Nakon Oslobođenja Like i Krbave od Turaka pripojena je 1691. Senjskoj biskupiji cijela Lika, prije Turaka pod Ninskom biskupijom, i dio Pozrmanja koje je došlo pod upravu Austrijske monarhije. Jednako će i lapački kraj, prije pod Kninskom biskupijom, nakon oslobođenja (1791.) pripasti Senjskoj biskupiji.

U vrijeme kada su se javila nastojanja za obnovu Modruške ili Krbavske biskupije kao samostalne biskupije, zaoštrilo se pitanje granica između dvije (ujedinjene) biskupije. Razgraničenje je obavljeno 1833. godine. Granica koja je tada određena ostat će sve do 1969. Te godine osnovana je Riječko-senjska nadbiskupija u koju je ušlo sve područje biskupija Senjske i Modruške ili Krbavske te hrvatski dio Riječje biskupije.

Ubrzo se pokazalo neprikladno što između Rijeke i Banjaluke, Zagreba i Zadra ne postoji biskupsko sjedište. Mogućnosti su se otvorile osnivanjem samostalne hrvatske države. Nakon dugih priprava, konačno je 2000. godine osnovana Gospićko-senjske biskupija kojoj je pripalo pet dekanata Riječko-senjske nadbiskupije: Gospićki, Ogulinski, Otočki, Senjski i Slunjski. Otkako je 2012. obnovljen Udbinski dekanat, Biskupija ima 6 dekanata.

U drugom dijelu su životopisi biskupa svih gore spomenutih biskupija. Životopisi nisu pisani leksikonski. U svemu je to 100 životopisa: senjskih 35,

otočkih 4, krbavskih 19, modruških 15, senjsko-modruških 23, riječko-senjska 2 i gospićka 2. Među njima ima takvih koji su svjetski poznata imena, kao Nikola Modruški i Marko Antonije de Dominis, neki su istaknuti diplomati u službi kraljeva i papa, kao Ivan de Cardinalibus, Ivan de Dominis, Vinko de Andreis, Filip Senjski. Ovaj posljednji je ključna osoba u povijesti glagoljske kulture. Uz njega je i Šimun Kožičić Benja, glagoljski tiskar i vizionar i teškim vremenima. Važnu ulogu ne samo u povijesti Crkve u Hrvata nego i u Hrvatskoj općenito odigrali su Franjo Jožefić, Sebastijan Glavinić, Martin Brajković i Mirko Ožegović.

Autor se trudio da u tim životopisima prikaže i vrijeme u kojima su biskupi živjeli, posebno prilike u biskupijama kojima su biskupi upravljali. Za takav pristup dovoljno podataka imamo tek od početka 17. stoljeća, dok prije toga imamo više slučajeva da nismo sigurni ni u postojanje biskupa navedenog imena. Približavanjem našem vremenu i literatura i gradivo se veoma umnožavaju. Zato je potrebno od svega poznatoga izdvojiti samo neke karakteristične podatke za pojedinog biskupa.

Nezaobilazno polazište za ovaj rad i dalje je monumentalno djelo Danijela Farlatija: *Illyricum sacrum*. Biskupije i biskupi koji su ovdje opisani nalaze se u svesku IV. toga djela. Dakako, za vrijeme prije objavlivanja toga sveska (1769.). Farlatija je ne samo naslijedio nego i vjerno slijedio Juraj Ligatić. On je Farlatija uzeo ne samo kao polazište nego i glavni izvor podataka za svoju knjigu. Rukopis koji je datirao 1829. godine ostao je u rukopisu. Dok je Ligatić u svojoj knjizi pokazao originalnost uglavnom u opisivanju krajeva i lokalne povijesti, što je poznao daleko bolje od Farlatija i suradnika, nasljednik Farlatija i Ligatića, Manojlo Sladović, imao je na raspolaganju bogati senjski biskupski arhiv pa je mogao na temelju toga proširiti znanje i o biskupijama i o biskupima. Ipak, zbog svoga osebnog stila i pravopisa, kao i fragmentarnosti njegove obrade, u mnogočemu zaostaje za svojim prethodnicima. Dakako, u mnogočemu se također vidi napredak u spoznaji.

Ovaj rad nastoji prenijeti glavne spoznaje spomenute trojice, farlatija, Ligatića i Sladovića, i okoristiti se suvremenim dosezima povijesne znanosti o mojim predšasnicima. To znači da ovaj rad nije u stanju obuhvatiti i prenijeti sve što su prethodnici napisali. Zato u bilješkama naznačujem gdje čitatelj može naći opširniju razradu mnogih detalja koje sam tek u natuknicama naveo. Dodatna je vrijednost ovoga rada što je obuhvaćen u novije vrijeme. Od Sladovića je već prošlo više od stoljeća i pol, a od druge dvojice još mnogo više.

*Kratice**IZVORI I LITERATURA**Prethodna napomena!*

O svakoj biskupiji i gotovo o svakom biskupu već sam pisao u raznim knjigama i časopisima. Budući da sam ovdje sve što sam smatrao vrijednim prenio, a negdje ispravio ili dodao, smatram da nije potrebno u bilješkama navoditi gdje je sve to objavljeno. Povodom 10. obljetnice Gospičko-senjske biskupije objavio sam u svakoj biskupiji knjigu ili brošuru gdje su navedeni sva važnija vrela i literatura o svakoj od biskupija čije je područje bilo u sastavu Senjske i Modruške ili Krbavske biskupije i danas Gospičko-senjske biskupije. Zato ću tu literaturu navesti samo u slučaju kada sam nešto važnije promijenio u odnosu na ono što sam prije pisao. Ipak ću ovdje spomenuti neke važnije svoje radove za koje smatram da čitatelju pružaju širi kontekst događanja.

O biskupima najopširnije su pisali Daniele Farlati (do 1769.) i Manojlo Sladović (do 1856.). U rukopisu je ostala bogata građa o svim biskupima (do 1929.) napisana od Jurja Belića Ligatića. Ta sam djela koristio u svom radu, ali, dakako, da je u djelu tih autora ostalo još dosta vrijednih podataka koji mogu dobro doći svakom istraživaču ove problematike.

Kratice češće citirane građe, časopisa i autora

HC = C. EUBEL, G. van GULIK, L. SCHMITZ-KALLENBERG, P. GAUCHAT, R. RITZLER, P. SEFRIN, *Hierarchia catholica medii et recentioris aevi, I-VIII., Monasterii - Patavii, 1913.-1979.*

AHZ = Arhiv Hrvatske u Zagrebu

ASV = Archivio Segreto Vaticano

BAS = Biskupski arhiv Senj

BS = Bogoslovska smotra, časopis Katoličkog bogoslovnog fakulteta, Zagreb, 1910.-1945.; 1963.-.

CA I = Monumenta Croatica Vaticana: Camera Apostolica – Obligationes et solutiones camerale primo, (1299-1560), svezak I. Priredili: Josip Barbarić, Josip Kolanović, Andrija Lukinović, Jasna Marković, Zagreb – Rim, 1995.

CA II = Monumenta Croatica Vaticana: Camera Apostolica – Annatae, Introitus et Exitus, Obligationes et solutiones camerale primo, Additamenta (1302-1732), svezak II. Priredili: Josip Barbarić, Jozo Ivanović, Josip Kolanović, Andrija Lukinović, Jasna Marković, Stjepan Razum, Zagreb – Rim, 1995.

CD = Tadija SMIČIKLAS etc, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, vol. II.-XVIII., Zagreb, 1904.-1990.

CCP = *Croatica Christiana Periodica*, Časopis Instituta za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. 1976.

- Glasnik = Glasnik Gospićko-senjske biskupije, 2000. - . izlazi četiri puta godišnje.
HBL = Hrvatski biografski leksikon, 1-8, Jugoslavenski leksikografski zavod/Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1983. – 2013.
KAS = Kaptolski arhiv Senj
KAZ = Kaptolski arhiv Zagreb
RTC = Riječki teološki časopis, Rijeka 1997. - . (izlazi semestralno)
SZ = Senjski zbornik, godišnjak Senjskog muzejskog društva i Gradskog muzeja Senj, Senj 1963. –
VV = Vila Velebita, List Like i podvelebitskog kraja (mjesečnik), Zagreb, 1992. – (od 2000. izlazi povremeno u revijalnoj formi).
Zvona - Zvona, mjesečnik za kršćansku kulturu, Rijeka, 1963. -

*Izvori**a. Neobjavljeni*

- ASV, *Nunziatura di Vienna, Processi canonici*
ASV, *Processi consistoriales*
Juraj BELIĆ LIGATIĆ (Georgius Bellich aliter Liggatich), *Episcoporum Segniensium, Corbaviensium, Modrussiensium atque Ottocensium cum multis aliis partium harum notitiis, etc. scitu dignis memoriis. Ordine digesto A Georgio Bellich aliter Liggatich Emerito Parocho Briniensi, pluribus annis collectus et conscriptus*. Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Rukopisi pod sign. R 4171.
Josip BURIĆ, *Senjska i Modruška biskupija - povijesni podaci*, I.-V. U Bibliotheca Apostolica Vaticana, ms. Vat. Sla, 68-72.
Mađarski državni arhiv, Liber dignitariorum.
Ljudevit IVANČAN, *Podaci o zagrebačkim kanonicima*. Rukopis u Arhivu JAZU, IId, 243.

b. Objavljeni

- Toma ARHIĐAKON, *Historia Salonitana povijst salonitanskih u splitskih prvosvećenika*, Split, 2003.
Mile BOGOVIĆ, *Senjsko-modruška ili Krbavska biskupija: izvješća biskupa Svetoj stolici 1602-1919, Monumenta croatica vaticana – posebna izdanja*, 6, *Croatica christiana – Fontes*, Zagreb, 2003.
Karlo HORVAT, *Monumenta historiam Usocchorum illustrantia*, I, MSHSM 32, Zagreb, 1919, 150-395.
Stjepan KRASIĆ, *Regesta pisama generala dominikanskog reda poslanih u Hrvatsku, Arhivski vjesnik*, 17-18, Zagreb, 1974-1975, 157-246; 21-22 (1980), 201-321.
Ivan KUKULJEVIĆ, *Acta Croatica - Listine hrvatske*, Zagreb, 1863.
Radoslav LOPAŠIĆ, *Hrvatski urbari, Monumenta historico-juridica JAZU*, vol. VI, Zagreb 1894, 49.

- Paulus LUKCSICS, *Diplomata Pontificum saec. XV*, vol. I, Martinus papa, (1417-1431), vol. II. Eugenius papa IV (1431-1447) et Nicolaus papa V (1447-1455), *Monumenta Hungariae italica*, Budapestini, 1931, 1938.
- Duro ŠURMIN, Hrvatski spomenici, I, *Monumenta historico-juridica JAZU*, vol. VI., Zagreb, 1898.
- Lajos THALLÓCZI-Samu BARABRS, Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus, I-II, *Monumenta Hungariae Historica, Diplomataria*, XXXV, XXXVIII, Budapest, 1910.-1913.
- Augustino THEINER, *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*, I-II, Romae, 1859. i 1860.
- Augustino THEINER, *Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia*, I, Romae, 1863, II, Zagreb, 1875.
- Ivan TKALČIĆ, *Monumenta historica liibere et regiae civilatis Zagrabiensis metropolis regni Croatiae*, vol. XI, Zagreb, 1904.
- Tihamér Aladár VANYÓ, *A bécsi pàpai kovetség levéltarnak iratai Magziarorsyàgròl 1611-1788*, Budapest, 1986, 353-402.

Literatura

- Fran BINIČKI, Kapucini u Hrvatskoj - Karlobag i Lika, *Vrhbosna*, 1927/2, 33-35.
- Mile BOGOVIĆ, Pomicanje sjedišta Krbavske biskupije od Mateja Marute do Šimuna Kožičića Benje (pregled povijesti Krbavske ili Modruške biskupije), u *zborniku Krbavska biskupija u srednjem vijeku*, zbornik radova znanstvenog simpozija u povodu 800. obljetnice osnutka Krbavske biskupije u Rijeci 23.-24. travnja 1986. godine, Rijeka-Zagreb, 1988a, 41-82.
- Mile BOGOVIĆ, Pavlini u Senju, *Senjski zbornik*, 15, Senj, 1988, 109-120.
- Mile BOGOVIĆ, Crkvene prilike u Senju u 14. stoljeću i statut Senjskog kaptola, *Senjski zbornik*, 15, Senj, 1988, 15-28.
- Mile BOGOVIĆ, Senjska gimnazija od osnutka do smrti biskupa Mirka Ožegovića (1725-1869), *Senjski zbornik*, 16, Senj, 1989, 3-30.
- Mile BOGOVIĆ, Prijelazno stoljeće Senjske crkve (1450-1550), *Senjski zbornik*, 17, Senj, 1990, 69-92.
- Mile BOGOVIĆ, Biskup Mirko Ožegović, *Senjski zbornik*, 17, Senj, 1990, 249-260.
- Mile BOGOVIĆ, Trsatsko svetište i krbavski te senjsko-modruški biskupi, *Dometi*, 14, Rijeka, 1991, 1-2.
- Mile BOGOVIĆ, Restauracija katoličke Crkve u Lici i Krbavi nakon oslobođenja od Turaka godine 1689., *Senjski zbornik*, 20, Senj, 1993, 103-117.
- Mile BOGOVIĆ, Staroslavenska liturgija u biskupijama senjskoj i modruškoj u 19. stoljeću i Parčićev misal, *Riječki teološki časopis*, vol.1, 2, Rijeka, 1993, 209-225.
- Mile BOGOVIĆ, Crkveno ustrojstvo današnjeg područja Riječko-senjske nadbiskupije u srednjem vijeku, *Riječki teološki časopis*, vol.4, 2 Rijeka, 1996, 291-328.

- Mile BOGOVIĆ, Otočka biskupija, *Grad Otočac*, 3, Otočac, 1997, 27-45.
- Mile BOGOVIĆ, Dr. Viktor Burić, *Senjski zbornik*, 24, Senj, 1997, 283-288.
- Mile BOGOVIĆ, Hrvatsko glagoljsko tisućljeće, *Senjski zbornik*, 25, Senj, 1998.
- Mile BOGOVIĆ, Srednjovjekovna vinodolska Crkva i Novi Vinodolski kao biskupsko sjedište, *Novljanski zbornik*, 4, Novi Vinodolski, 2000, 29-45.
- Mile BOGOVIĆ, Okolnosti pojave i razvoja glagoljice na hrvatskom području do 1248. godine, *Zbornik: Glagoljica i hrvatski glagolizam* (Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice Staroslavenske akademije i 50. obljetnice Starsoslavenskog instituta, održanog u Zagrebu Krku 2—6. listopada 2003.), Zagreb – Krk, 2004, 247-260.
- Mile BOGOVIĆ, Osnivanje Gospičko-senjske biskupije, u: *Humanitas et litterae*, Zbornik u čast Franje Šanjeka (priredili: Lovorka Čoralčić, Slavko Slišković i Gordan Ravančić), Zagreb, 2009, 687-707.
- Mile BOGOVIĆ, Povijesni koraci prema osnivanju metropolije, *Riječki teološki časopis*, vol.17, 2, Rijeka, 2009, 237-260.
- Mile BOGOVIĆ, *Modruška ili Krbavska biskupija*, Gospić, 2010a.
- Mile BOGOVIĆ, *Otočac – od spomena na Bašćanskoj ploči do biskupijskog središta u 15. stoljeću*, Otočac, 2010b.
- Mile BOGOVIĆ, Marko Antonije de Dominis i njegovo izvješće Svetoj Stolici o biskupijama Senjskoj i Modruškoj, *Senjski zbornik*, 37, Senj, 2010, 45-58.
- Mile BOGOVIĆ – Darko NEKIĆ, *Senjska biskupija*, Senj, 2010.
- Mile BOGOVIĆ (Ur.), *Gospičko-senjska biskupija – povijest i sadašnjost* (Spomenica), Gospić, 2010. i 2015.
- Mile BOGOVIĆ, Uloga nadbiskupa Tamaruta u osnivanju Gospičko-senjske biskupije, u: *Drag, vjeran i revan pastir – Zbornik radova sa znanstvenog skupa u povodu 10. obljetnice smrti mons. dr. Antona Tamaruta održanog 28. lipnja 2010. u Rijeci*, uredio Marko Medved, Rijeka – Zagreb, 2011, 281-299.
- Mile BOGOVIĆ, Od kneza Gačana do Mikule u Otočcu, *Zbornik Gacka u srednjem vijeku*, Zagreb – Otočac, 2012, 9-23.
- Mile BOGOVIĆ – Blaženka LJUBOVIĆ, Prilog raspravi tlocrtnog razvitka senjske katedrale i njezino uređivanje nakon Drugog svjetskog rata, *Senjski zbornik*, 40, Senj, 2013, 271-342.
- Mile BOGOVIĆ, *Lika i njezina Crkva u prošlosti i sadašnjosti*, Gospić, 2014.
- Mile BOGOVIĆ, *Vinodol i njegova Crkva*, Rijeka, Rijeka – Gospić, 2015a.
- Mile BOGOVIĆ, *Slunjski kraj i njegova Crkva*, Gospić – Slunj, 2015b.
- Mile BOGOVIĆ, Lički dio srednjovjekovne Ninske biskupije, *U jedinstvu, slobodi i ljubavi*, zbornik nadbiskupa Želimira Puljića. Zadar, 2015, 315-331.
- Nikola BULAT, Neka sporna pitanja o De Dominisu, *Crkva u svijetu*, 2, Split, 1976, 102-106.
- Josip BUTURAC, Popis župa Zagrebačke biskupije od god. 1334, *Zbornik Zagrebačke biskupije*, I, Zagreb, 1944, 436-438.

- Innocenzo COLOSIO, Il vescovo dominicano e bergamasco Lorenzo de Gherardis (+1554), *Rassegna ascetica e mistica*, 26, Firenze, 1975, 2, p. 103-105.
- Ivan ČRNČIĆ, *Najstarija poviest Krčkoj, Osorskoj, Rabskoj, Senjskoj i Krbavskoj biskupiji*, Rim, 1867.
- Kamil DOČKAL, *Naša zvona i njihovi lijevaoci*, Zagreb, 1942, 57-58.
- Daniele FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, Venetiis, 1769.
- Franciscus GONZAGA, *De origine seraphicae religionis franciscanae*, Romae 1587, 445.
- Zoran GRIJAK, Shvaćanje mladog Jurja Posilovića, *Časopis za suvremenu povijest*, Zagreb, 1998./1, 51-72.
- Zoran GRIJAK, Korespodencija Posilović-Balenović, *Časopis za suvremenu povijest*, Zagreb, 1981./1, 133-173
- Ante GULIN, Javna djelatnost notarske kancelarije i kaptola u Senju tijekom srednjega vijeka, *Senjski zbornik*, 15, Senj, 1988, 29-40.
- Ante GULIN, Srednjovjekovni senjski kaptol i njegovi pečatnjaci pečat senjskog biskupa Martina, *Senjski zbornik*, 15, Senj, 1988, 91-108.
- Ante GULIN, *Hrvatska crkvena srednjovjekovna sfragistika*, Split, 1998.
- Ante GULIN, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli*, Zagreb, 2008
- Andela HORVAT, *O srednjovjekovnoj sakralnoj umjetnosti Like*, u *Zborniku Arheološka problematika Like*, Split, 1975, 127-140.
- Franjo Emanuel HOŠKO, Franjevci u Krbavskoj biskupiji, u zborniku *Krbavska biskupija u srednjem vijeku*, Rijeka-Zagreb, 1988, 83-94.
- Franjo Emanuel HOŠKO, Biskup Pijo Manzador i preuređenje župa u Lici i Krbavi, *Riječki teološki časopis*, 3, Rijeka, 1995, 269-279.
- Serafin HRKAČ, *Navicula Petri /Nicolai Modrussiensis/. Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 32, 1-2, Zagreb, 2006, 221-237.
- Vladimir KRALJIĆ, Novi arhivski nalaz o glagoljskoj tiskari u Senjskoj Dragi, *Senjski zbornik*, 6, Senj, 1974, 77-80.
- Stjepan KRASIĆ, Hrvatska dominikanska kongregacija (1508-1587), *Bogoslovska smotra*, 41, Zagreb, 1971, 293-309.
- Stjepan KRASIĆ, *Generalno učilište dominikanskog reda u Zadru ili Uniuersitas Jadertina*, Zadar, 1996.
- Ivan KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, *Acta croatica - Listine hrvatske*, 1863, 215.
- Milan KRUHEK – Zorislav HORVAT, *Castrum Thersan et civitas Modrussa, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 16, Zagreb, 1990, 89-131.
- Radmila MATEJČIĆ, Pregled kulturno-povijesnih spomenika Vinodola, *Vinodolski zbornik*, 2, Crikvenica, 1981, 309-336.
- Radmila MATEJČIĆ, Sakralna i profana arhitektura na području stare župe Vinodol, *Vinodolski zbornik*, V, Rijeka, 1988, 249-252.
- Marko MEDVED, Mons. Viktor Burić (1897.-1983.) zadnji senjsko-modruški biskup i prvi riječko-senjski nadbiskup, *Rijeka*, XIV, 1, 2009, 15-25.

- Mato MIHIČIĆ, Diplomatska aktivnost senjskog biskupa Jožefića u borbi protiv Turaka, *Senjski zbornik*, 31, Senj, 2004, 15-38.
- Ivan OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj*, I.-III, Split, 1963., 1964. i 1965.
- Dane PEJNOVIĆ, Uzroci i posljedice iseljavanja stanovništva s područja Gospićko-senjske biskupije, u *Prošlost obvezuje – povijesni korijeni Gospićko-senjske biskupije*, Zbornik biskupa Mile Bogovića, Rijeka, 2004, 503-550.
- Edo PIVČEVIĆ, Kako je De Dominis postao senjski biskup, *Crkva i svijet*, Split, 1983/2, 178-192.
- Michael ROBSON, Peter of Bologna (c. 1260. – 1332.) franciscan bishop of Corbavia, *Collectanea fraanciscana*, 63, Roma, 1993, 5-35.
- Petar RUNJE, Štovanje Majke Božje u senjsko-modruškoj biskupiji u srednjem vijeku, *Zvona*, XXV, 11, Rijeka, 1985, 12.
- Petar RUNJE, Antun Zadranin, dominikanac, biskup modruški, *Modruški zbornik*, 4-5, Modruš, 2011, 17-20.
- Manojlo SLADOVIĆ, *Povêsti biskupijah senjske i modruške ili krbavske*, Trst, 1856.
- Marija STANKOVIĆ AVRAMOVIĆ, *Šimun Kožičić Benja hrvatski književnik*, Rijeka, 2002.
- Pavao TIJAN, Dominikanci u Senju i senjskoj biskupiji, *Kalendar Gospine krunice*, 4, Zagreb, 1937, 67-71.
- Vesna TUDINA-GAMULIN, Senjska biskupija i Marko Antonije de Dominis prema dokumentu iz 1600., *Senjski zbornik*, 20, Senj, 1993, 119-126.
- Vesna TUDINA-GAMULIN, Senjski biskup Marko Antonije de Dominis u šenojnoj interpretaciji, *Senjski zbornik*, 22, Senj, 1995, 249-254.
- Marijan ŽUGAJ, Franjevci konventualci biskupi u Senjskoj i Krbavskoj ili Modruškoj biskupiji, *Croatica Christiana Periodica*, 38, Zagreb, 1996, 45-72.

MY PREDECESSORS THE BISHOPS – IN SENJ, OTOČAC, KRBAVA, MODRUŠ,
VINODOL AND RIJEKA

Summary

First of all in the paper are shown the dioceses to which the region of today's Gospić-Senj diocese belonged to in history.

This is principally the Senj diocese for which data exists saying that it existed back at the beginning of the 5th century. It certainly disappeared at the time of the great migrations of people and reappeared in the mid-12th century. At the beginning of the 17th century it was united with the Modruš diocese (or the Krbava diocese). The Krbava diocese was founded in 1185. The headquarters were transferred in 1460 to Modruš and so it would then be called the Modruš diocese. From the beginning of the 18th century it was called the Modruš or Krbava diocese. In 1460, in the region of the Senj diocese, the Otočac diocese was formed that would last about only 80 years. After the liberation of Lika and Krbava from the Turks the whole of Lika was annexed by the Senj diocese, before the Turks under the Nin diocese, and part of Pozrmanje (Zrmanja basin) which came under the authority of the Austrian monarchy. The same would also happen to

the Lapac region, before under the Knin diocese, after liberation (1791) it would go to the Senj diocese. In 1969 the Rijeka-Senj archdiocese was founded into which all that region and the Croatian part of the Rijeka diocese entered. Finally in 2000 the Gospić-Senj diocese was founded to which the five deaneries of the Rijeka-Senj archdiocese went to: Gospić, Ogulin, Otočac, Senj and Slunj.

In the second part are the biographies of the bishops, chronologically listed, of all the previously mentioned dioceses. A total of 100 biographies. Amongst them are world-famous figures, such as Nikola of Modruš and Marco Antonio de Dominis, many of them are famous as diplomats in the service of popes and kings, to whom our people are indebted for their work, and the majority of these who by living with the people enlightened them with the spirit of the Gospels. The biographies are not written lexicographically. In the biographies the author has tried to also show the time in which the bishops lived, particularly the conditions in the dioceses that the bishops governed. For such an approach we have an enough data right from the beginning of the 17th century, as before that we have several cases where we are not even sure of the existence of a bishop's mentioned name. As we get closer to our time so the literature and material multiplies greatly, so that it was necessary to separate only some characteristic information for an individual bishop from all that is known. The information of the first Gospić-Senj bishop Mile Bogović was processed in detail the most.

Keywords: dioceses of: Senj, Krbava, Modruš, Otočac, Senj and Modruš or Krbava, Rijeka, Rijeka-Senj archdiocese, Gospić diocese.